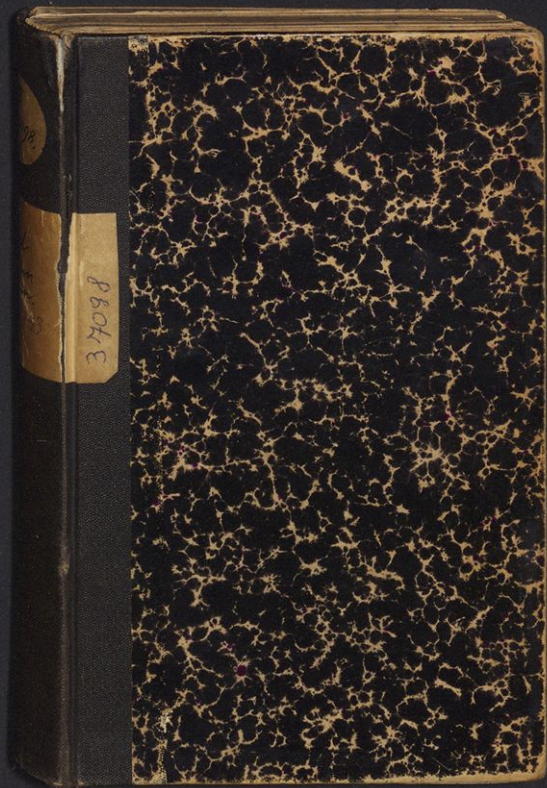

2408

Pod novim orlom.

Zgodovinska povest.

Ponatis iz „Slov. Naroda“.

V Ljubljani, 1904.

Natisnila in založila »Narodna
tiskarna«.

Pod novim orlom.

Zgodovinska povest.

Ponatis iz „Slov. Naroda“.

V Ljubljani, 1904.

Natisnila in založila »Narodna tiskarna«.

030032830

I.

Francozi gredo! Ta klic je koncem meseca marca l. 1797. begal celo kranjsko deželo, sosebno pa še Ljubljano. Ta je bila šele nekaj let poprej podrla vse svoje stare utrdbe in zdaj ni bila več v stanu, kljubovati bližajoči se francoski armadi, tudi če bi bila imela za to poguma.

Pred Francozi je trepetalo vse prebivalstvo, zlasti pa uradniški in duhovniški krogi. Odkar se je zaznalo, kako zmagovito prodira Bonaparte v Italiji, odkar je prišlo v Ljubljano nad petdeset avstrijskih generalov in družih višjih častnikov, ki so od tod nadaljevali svoj beg proti Dunaju, od tedaj je rasla vznemirjenost od dne do dne neprestano

in se končno izpremenila dne 31. marca v pravo paniko.

Ta dan, malo pred poldnevom, je po Tržaški cesti prijezdilo v naglem diru trideset francoskih chasseurjev, katere sta vodila dva častnika. Kmetje in meščanje so bežali pred to četo na vse strani, se zaklepali v svoje hiše in se poskrili po kleteh. Kakor plamen je šla po vsem mestu vest, da so Francozi že prišli, in trepetaje so ljudje pričakovali, kaj da se ž njimi zgodi. Preprosti ljudje so bili prepričani, da jih Francozi oropajo do golega in da napravijo iz Ljubljane drugi Betlehem.

Francoska četica je jezdila naravnost pred mestno hišo in se tam ustavila. Kapitan, ki je četo vodil, je šel s svojim pobočnikom na rotovž. Pogledal je v to in v ono sobo, a vse so bile prazne. Končno je našel v mali sobici starega slugo, ki je strahu skoro omedlel, ko sta stopila pred njega francoska častnika. Le iz težka je kapitan pripravil starčka do tega, da mu je odgovarjal na njegova vprašanja. Francoski kapitan

je lomil nekoliko nemščine in nekoliko italijanščine in se je na ta način porazumel z mestnim slugo.

— Kje pa so župan in mestni uradniki, je vprašal kapitan starega moža.

— Vaša milost —

— Kdo je milost? ga je osorno prekinil francoski častnik. Jaz sem kapitan Fresia — lahko mi tudi rečete citoyen Fresia — ali časi, ko so eni ljudje milosti delili, drugi pa jih prejemali, so minoli. Vsi smo enaki. Liberté — égalité — fraternité — svoboda, enakost, bratstvo — to so načela, ki jih hoče francoski narod z mečem uveljaviti v celi Evropi. Zapomnite si to!

Lice starega sluge se je bilo med tem govorom francoskega kapitana nekako zjasnilo in veselo je prikimaval načelom: liberté, égalité fraternité.

— Slišal sem že o tem, gospod kapitan, je dejal premišljevaje, ali verjel nisem, da je to res. Naši gospodje —

— Zdaj mi povejte, kje so župan, mestni uradniki in mestni odborniki.

— Vsi so zbežali, je odgovoril stari sluga. Vi še niste bili na Novem trgu (sedaj je to Turjaški trg), ko so ljudje že kričaje tekli mimo mestne hiše in vpili: Francozi gredo! In tedaj so uradniki popustili svoje pisarije in nekateri celo svoje klobuke ter bežali ali pa se poskrili.

— Zakaj se nas tako boje? Nismo roparji! Ali mar Francoze tako sovražijo?

— Sovražijo vas samo avstrijski oficirji, avstrijski uradniki in duhovniki, meščanstvo se vas le boji, ker se toliko pripoveduje, kake grozovitosti da uganjate. Že od novega leta nismo v cerkvi slišali družega, kakor da ste roparji in brezverci in Antekristovi sinovi.

Častnika sta se smejala tej novici in kapitan je vprašal:

— Kako pa sicer mislijo ljudje o nas?

— Pravzaprav so želeli, da bi Francozi zmagali. Rekli so, da se po-

tem tudi pri nas razmere zboljšajo. A glasno si tega seveda niso upali povedati, saj je pri nas vse polno vohunov in če kdo le z besedico izrazi kako nezadovoljstvo, ga takoj zapro.

Kapitan Fresia je naredil konec temu pogovoru. Naročil je slugi, naj poišče župana in mestne odbornike in skliče kolikor mogoče meščanstva, sam pa se je s svojim pobočnikom vrnil na mestni trg k svojim vojakom, okrog katerih se je bilo zbralo že nekaj ljudi.

Trajalo je precej časa, predno je mestni sluga našel nekaj mestnih odbornikov in odličnejših meščanov ter jih pregovoril, da so prišli pred mestno hišo. Izmed duhovnikov je prišel samo eden, kanonik baron Taufferer.

Tej množici je kapitan Fresia naznanil, da pride francoska armada v dveh dneh v Ljubljano. Mesto bo moralo vojaštvo nastaniti in preživljati, vojni zapovednik pa bo skrbel, da bo zavarovana vsakega prebi-

valca osebna varnost in zagotovljeno njegovo imetje.

Tovarnar Desselbrunner je to francosko prečitano naznanilo raztolmačil navzočni množici v slovenskem in v nemškem jeziku, na kar je kapitan Fresia s svojim vojaštvom zopet odjezdil iz mesta.

Komaj so bili Francozi odšli, začel se je splošen beg. Prvi je pobegnil škof Brigido in njemu so sledili kanoniki in drugi duhovniki, uradniki in tudi nekateri imovitejši meščanje. V mestu je vladal velikanski šum. Voz za vozom je oddrdral mimo Sv. Florijana, ker so begunci šli vsi na Hrvaško. Ostali so v mestu skoro samo taki meščanje, ki so skrivaj simpatizirali s Francozi, in pa preprosto ljudstvo, ki je bilo po cerkvenih propovedih in raznašanih govoricah sicer močno zbegano, a se iz naravnih vzrokov ni moglo umakniti iz Ljubljane.

To meščanstvo, ki se je bilo navzelo idej velike revolucije, je sedaj, ko so se bili Avstrijci umaknili in so se bližali Francozi, neko-

liko svobodneje dihalo. Sedaj ni več svojih nazorov tako prikrivalo, kakor prej, ko je za vsakim vogalom tičal kak avstrijski vohun in je bila vsaka nepremišljena beseda kaznovana z ječo in z verigami.

Medtem, ko je vsak čas kaka visoko natovorjena kočija odpeljala iz mesta nekaj pred Francozi bežečih rodovin, je v gostilnah zavladalo živahno življenje. Povsod se je razpravljalo o prihodu Francozov in ugibalo o posledicah francoskih zmag.

Najglasnejše razprave so bile v gostilni Antona Božiča v Židovskih ulicah št. 232 (kjer je dandanes gostilna »Pri roži«.) Tu so se takrat shajali mestni očetje in odličnejši meščanje na modre pogovore in na vesele zabave in tudi mlajši ljudje iz boljših rodovin so bili tu redni gostje.

Na večer onega dneva, ko je bil prišel kapitan Fresia naznaniti prihod francoske armade, je bilo v Božičevi gostilni posebno mnogo gostov. Zbrani so bili med drugimi

veletržeč Damjan, tovarnar Desselbrunner, odvetnik dr. Repič, odvetnik dr. Rus, trgovec Galle, učitelj Andrej Kopitar, hišni posestnik Anton Podobnik in kanonik baron Taufferer. Ta večer je bil tudi prvič med njimi sin Antona Podobnika, Konrad, ki je študiral na vseučilišču v Padovi, a je bil vsled vojne v Italiji primoran, se vrniti v Ljubljano.

Pogovor v Božičevi gostilni je bil že jako buren, ker je bilo v družbi nekaj ljudi, ki se niso mogli sprijazniti z novo dobo.

— Gospodje, se je čudil kanonik baron Taufferer, jaz vas res več ne poznam. Vedno sem mislil, da ste dobri avstrijski patrijotje, udani cesarju Francu in domovini, danes pa vidim na svojo žalost, da ste pravzaprav sami prikriti republikanci in jakobinci.

— Pri črevah kralja Davida, se je oglasil vinski bratec Andrej Kopitar, to je sveta resnica! In ko bi nas slišal kak vohun, bi bili še danes vsi skupaj na gorkem. Prava sreča, da so Francozi pred vratmi.

— V zmoti ste, gospod kanonik, je ugovarjal dr. Rus. Ne gre se tu za avstrijski patrijotizem, nego zato, da že neha popolna brezpravnost narodov v habsburški državi, ta nečloveški, vse ubijajoči absolutizem. Naše upanje je, da se sedanje neznosne razmere ne bodo mogle vzdržati, če zmagajo Francozi in zato simpatiziramož njimi v svesti, da sedanji boj med Avstrijo in med Francijo ni samo vojna med dvema državama, nego da je to dvoboj med Habsburžani, kot prvoborniki reakcije, in med francoskim narodom, kot nositeljem demokratične ideje.

— Vse prav, je čmerno menil kanonik baron Taufferer, ali meni se vendar zdi, da pri Vas ni več tiste zvestobe, kakor bi jo morali gojiti. Republikanci ste! In obrnivši se do Podobnikovega sina je stari duhovnik dostavil: Posebno vi, gospod Konrad, ste se v Padovi navzeli kaj čudnih nazorov.

Konrad Podobnik je bil nena-
vadno zal, visokorasel mladenič. Ko
ga je stari kanonik na pol šaljivo

na pol žalostno apostrofiral, se je obrnil k njemu in mu odkritosrčno pogledal v oči.

— Svojih nazorov ne prikrivam, gospod kanonik, je rekel Konrad Podobnik. Narodi v Avstriji smo le sredstvo za dosego nam popolnoma tujih namenov. Za te namene moramo živeti in krvaveti. In kako žalostno in nevredno je življenje teh narodov. Naše oblasti bi radi vse življenje napravile kar mogoče podobno življenju v kaznilnicah. Narodi so brez moči in brez veljave v državi. Ali se je vzpričo temu čuditi, da se je ohladila njih ljubezen do države in da upirajo svoje poglede drugam.?

— Jaz vam ne morem pritrditi, je menil kanonik. Oblasti so postavljene od Boga, njim moramo biti pokorni in zvesti v vsakem slučaju in brezpogojno, tudi tedaj, če nam store krivico.

— Ti nazori so prišli ob veljavo tisti dan, ko je padla bastila, je odgovoril Konrad Podobnik. Vsa moč in vsa oblast izhaja edino iz

naroda; narod jo podeli, narod jo tudi lahko vzame in če treba tudi s silo.

— Na ta način vi torej odobrate, da so Angleži svoj čas kralja Karola I. obsodili na smrt in da so Francozi kralja Ludovika XVI. obglavili? Zavladala je tišina, kakor bi bilo vse strah, da se Konrad Podobnik osmeli na to vprašanje določno odgovoriti.

— Bila je pravična in zaslužena kázen, ki je zadela ta kralja, je zdaj rekel Konrad. Oba ta kralja sta zlorabila svojo oblast . . .

— Tako govorjenje je brezbožno, se je razjezil kanonik baron Taufferer. Vi ste pravi sin revolucije, pravi jakobinec. Puntarski duh vas je prevzel, a pazite, da vas ne zadene kazen božja.

— Prepričan sem, da je moje mnenje prāvo, in prepričan tudi, da zmagajo velike ideje, katerih nositeljica je francoska armada, je Konrad mirnō zavrnil razburjenega kanonika; molče, nekako prestrašeno so mu pritrjevali drugi, stari Anton Po-

dobnik pa je skrivaj stisnil roko svojega sina in mu zašepetal na uho: Dobro si se držal!

— Katera načela bodo končno zmagala, to je v božjih rokah, je čez nekaj časa zopet povzel kanonik baron Taufferer. Moje prepričanje je, da bi morali mi zvesti ostati državi in dinastiji, četudi smo nezadovoljni z vladajočimi razmerami.

— Tako je, se je rogal Andrej Kopitar. Jaz tudi zahtevam, da vsak paglavец poljubi šibo, s katero sem ga naklestil.

— Tudi jaz umejem — je dejal Konrad — da se kak narod ne izneveri, dasi ni zadovoljen. A to so redke izjeme. Angleška kraljica Elizabeta je Puritance neusmiljeno preganjala, a še oni, ki jih je vrgla v ječo, so ji ostali zvesti. Zgodilo se je, da je bila nekemu Puritancu na povelje kraljice odsekana desna roka. Ko je krvnik opravil svoje delo, je mož z levo roko zamahnil s svojim klobukom in zaklical: Bog živi kraljico! Ali pa vesta, kaj je bil izvor tej zvestobi? Prepričanje, da dela

kraljica edinole za čast, za srečo in za blagor naroda. To pa odkrito povem, ko bi meni danes odsekali desno roko —

V tem trenutku je pritekla v sobo gostilničarjeva hči in zaklicala: Francozi so spet tu! Ravnokar so prišli; deset mož jih je!

Hipoma je bila vsa družba po konci in je hitela iz gostilne ter čez čevljarski most na Mestni trg. Francoski vojaki so bili res prišli, da preskrbe stanovanjšča za armado. Za prenočišče so se oglasili na rotovžu in se ravno dogovarjali z mestnimi stražarji, ko jih je dohitela družba iz Božičeve gostilne.

— Kdaj pride armada?

— Pojutrišnjem!

Tedaj pa se je Andrej Kopitar postavil na rotovške stopnice in z mogočnim glasom je zapel v jasno pomladansko noč:

Allons enfants de la Patrie

Le jour de gloire est arrivé...

In tedaj so se vsi navzočniki odkrili in gromovito je orila marze-ljeza čez mirno mesto. To je bilo

prvikrat, da se je v Ljubljani očitno pela himna revolucije.

II.

Komaj se je dne 2. aprila 1797. zdanilo, že je bila vsa Ljubljana pokonci. Z vseh strani so drli ljudje na Mestni trg in na Novi trg ter nestrpno pričakovali prihoda Francozov; drugi so šli še dalje na Tržaško cesto in do Viča zmagovalcem nasproti.

Nakrat so zapele trombe in čulo se je peketanje konj. Prijezdile so predstraže. Kmalu so jim sledili večji oddelki vojaštva, ki so se razpostavili po glavnih ulicah in trgih. In potem se je začul iz daljave zamolkel šum in bobnanje in slišalo piskanje piskačev. Zopet so zadonele trombe, zabliskalo je orožje, pokazale so se plapolajoče zastave in armada francoske republike z generalom Bernadottom na čelu je primarširala v Ljubljano. Krdelo je sledilo krdelu: zdaj pešaki, zdaj konjeniki, zdaj topničarji, in v kratkem času je bila Ljubljana podobna vojaškemu taboru.

Molče je prebivalstvo sprejelo zmagovalce in splošen je bil strah, da je od teh silnih množic pričakovati najhujšega. Skoro sami divje izgledajoči možje, v zamazanih in podrapanih oblekah, od dolgega vojskovanja in njegovih naporov utrujeni, od solnca ožgani, vidno gladni in žejni, so bili sedaj gospodarji mesta, ki že od turških zajezdov ni videlo v svojem obzidju tuje armade. Vzpričo te armade je utripalo srce tudi tistim, ki so bili Francoze z veseljem pričakovali.

General Bernadotte je s svojim štabom jahal pred rotovž, kjer so ga pričakovali mestni odborniki in se mu poklonili. V njih imenu je spregovoril nekaj besedi tovarnar Desselbrunner, edini mestni oče, ki je bil vsaj deloma zmožen francoskega jezika. General Bernadotte je na kratko odgovoril in potem odjahal v škofijo, kjer je bilo pripravljeno stanovišče za francoske generale. V trenutku, ko je general Bernadotte pognal konja, se je z okna Damjanove hiše (kjer je sedaj mestna

hranilnica) zaslišal klic: Vive la république! Kakor bi trenil je iz tisočev grl francoskih vojakov zadonel navdušeni odzdrav: Vive la république! General Bernadotte pa se je obrnil proti oknu, odkoder je prišel prvi klic, in vojaško pozdravil tam stoječi osebi, Konrada Podobnika in črnolaso Maro, šele kacih 13 let staro hčerko veletržca Damjana.

Mara in Konrad sta zažarela veselja, stari Damjan pa se je obrnil h Kopitarju in rekel:

— Tu se vidi, da ta armada ve,² zakaj gre v boj, medtem ko store avstrijski vojaki svojo dolžnost leker morajo.

— Zato pa Francozi tudi zmagujejo, je menil Andrej Kopitar zamišljeno in po kratkem presledku dostavil: Vse pravo junaštvo na svetu korenini v znamenitih idejah in velike armade so zmožne heroičnih dejanj, samo če jih prešinjajo take ideje. A v Avstriji?

Živo je bilo sedaj v Ljubljani, kakor še nikdar poprej. Vse mesto je bilo takorekoč preplavljeno z vo-

jaštvom. V vsaki hiši jih je bilo polno in prenapolnjeni so bili hlevi in druga gospodaraka poslopja in celo pri kapucinih v »Zvezdi« so bili nastanjeni vojaki.

Naslednjega dne je dal general Bernadotte po mestu nabiti manifest generala Bonaparta. Ta manifest, ki je bil tiskan tudi v slovenskem jeziku, je zagotavljal prebivalstvo, da se nikomur ne zgodi niti najmanjša škoda, in pozivljaj vse meščane in duhovnike, ki so pobegnili, naj se brez skrbi vrnejo. Ker je bilo v manifestu povedano, da je dopuščeno svobodno izvrševanje vseh cerkvenih opravil, so bili tudi duhovniški krogi pomirjeni.

Opoldne je prišel general Bernadotte z mnogoštevilnim spremstvom na magistrat in zbranim mestnim odbornikom in uradnikom v slovesnem ogovoru ponovil isto, kar je obljubil Bonapartov manifest. Ob enem je imenoval poseben centralni gubernij, v kateri je poklical tovarnarja Desselbrunnerja, kanonika Ivana Golmajerja, Antona Podobnika, Fri-

derika Kastelica, barona Bernarda Rosettija, pomožnega škofa Reigersfelda, odvetnika Josipa Luckmanna, barona Karola Hallersteina in Antona pl. Nikolettija.

Na opomnjo, da so nekateri izmed teh pobegnili, je general Bernadotte odgovoril:

— Nič za to! Izbral sem te moške, da bodo v guberniju zastopani vsi stanovi in merodajni krogi obeh narodnosti. Tisti, ki so pobegnili, spoznajo iz tega imenovanja, da je bil njihov strah prazen.

Popoldne istega dne so nakrat začeli po mestu hoditi bobnarji in neprestano bobnali. Ljudje so drveli skupaj in kmalu je bil Mestni trg prenapolnjen. Po tretji uri sta prijezdili dve eskadroni chasseurjev, za katerimi sta prikorakali dve stotniji vojaštva. Sredi med vojaštvom se je na malem vozičku peljal visok, črnogled francoski grenadir. V ustih je imel pipo, iz žepa pa mu je štrlela steklenica žganja.

Vojaštvo se je vstavilo pred rotožem in granadir je stopil z voza.

Vrh rotovških stopnic je stalo nekaj francoskih častnikov, med njimi zapovednikom ljubljanskega mesta imenovani polkovnik Piccard.

Ta je stopil nekaj korakov naprej in glasno prečital granadirju in zbranemu vojaštvu sodbo vojnega sodišča. Grenadir je bil na predvečer v Gradišču napadel neko delavko in ji siloma vzel zlat uhan. Za to je bil obsojen na smrt.

Mirno, ne da bi trenil z očesom, je grenadir poslušal sodbo, samo ko je polkovnik Piccard končal, je mož vzel iz žepa steklenico žganja in jo vrgel ob tla, kličeč: Zdaj te ne rabim več.

Posadili so ga zopet na voziček in ga v spremstvu vojaštva in mnogoštevilnega občinstva peljali proti škofiji. Prav pri škofiji je bila gnječa največja. V trenutku, ko je neka ženska vsled navala ljudi padla in začela obupno kričati, je obsojeni grenadir skočil z voza in poskusil pobegniti. Vojaki mu niso branili, neki častnik pa ga je zgrabil in preprečil beg. Grenadirja so peljali do

stolne cerkve, in ga postavili ob cerkveni zid. Sedem vojakov z nabitimi puškami se je postavilo pred njega. Puške so počile, navzočni ljudje so strahoma zavriskali, grenadir pa se je zgrudil mrtev na tla.

Streli so se čuli skoro po vsem mestu. Ko so počile puške, se je Mara Damjanova tako prestrašila, da je vsa prebledela. Obrnivši se h Konradu Podobniku je dihnila:

— Konrad — ti Francozi so vendar strašni ljudje. Zaradi navadnega uhana človeka ustreliti — to je grozno!

— Grozno, da, ali tudi pravično. Korist domovine in čast armade zahtevata, da se vzdrži najstrožja disciplina. Francoska armada je šla v vojno, da naredi konec krivicam, ki se gode narodom — v taki zrmadi pa ne sme biti roparjev. Po tem izgledu spozna cela kranjska dežela, da Francozi niso tolovaji, kakor se jih je popisovalo.

Konrad Podobnik je prav sodil. Vsa Ljubljana je bila sedaj prepričana, da se Francozov ni treba bati,

da niso prišli plenit, nego da so prišli res kot osvoboditelji. In to prepričanje se je še utrdilo, ko se je zaznalo, kaj se je ta večer zgodilo v Božičevi gostilni.

Pozno zvečer je prišel v gostilno kurat na Šmarni gori, Janez Svetlin. Gostilna je bila natlačeno polna francoskih častnikov. Kurata Svetlina pa to ni vstrašilo. Vsedel se je med častnike in ž njimi popival in kvartal do pozne ure. Ker je pa prevečkrat pogledal v kozarec in pri igri izgubil, se je začel s častniki prepirati in jih zmerjati. Nastala je velikanska rabuka, tem nevarnejša, ker je krik in vik pribavil mnogo civilistov v krčmo. Bati se je bilo, da bo tekla kri. Gostilničar Božič je tarnal in miril, a opravil ni ničesar. Njegova 18 letna hči Franica pa je razoglava, kakor je stregla gostom, o polnoči tekla v škofijo, in naravnost planila v sobo, kjer so bili zbrani francoski generali. S hitrimi besedami je nemški povedala, kaj se godi doma. Tedaj pa je general Bernadotte opasal svojo sabljo, ponudil

Franici roko in vodeč jo pod pazduho, kakor kako imenitno gospodično, šel ž njo v Božičevo gostilno ter tam napravil red.

Od tega dneva je vsa Ljubljana svobodno dihala in vse simpatije so bile na strani Francozov. Ker je Bernadotte oprostil kmete vseh plačil pri mitnicah, so tudi na deželi dobili ugodnejo sodbo o Francozih. Pozabljeni so bili vcepljeni predsodki in vzlic težkim kontribucijam je vse prebivalstvo želelo, naj bi Francozi nikdar ne zapustili Ljubljane. Celo pobegli meščanje so se začeli vračati, v Božičevi gostilni pa Franica še vina ni dala, če se gost ni vpeljal s klicem: Vive la république!

III.

Koncem 18. stoletja ni bila Ljubljana ne velika, ne lepa, a bila je bogata. V Ljubljani je bilo središče vse južnoavstrijske trgovine, na Gorenjskem pa je cvetelo železarstvo. Ljubljana je glede trgovine in glede bogastva daleč prekašala Trst in Gradec. Ljubljanski patriciji pa niso

znali samo denar služiti, nego ga tudi porabljati. Živelii so razkošno in ženski krogi so v vsem posnemali luksurijozne dunajske in beneške dame.

Čim so se Francozi nekoliko udomačili v Ljubljani, se je razvilo prav živahno družabno življenje. Imoviti meščanje so pogostoma vabili francoske častnike v svoje hiše in Francozi so se takim vabilom radi odzivljali. Zlasti so radi hodili v hišo veletržca Damjana, kjer so se shajali najodličnejši ljubljanski meščanski krogi in kamor je redno zahajal tudi general Bernadotte. Povabljeni so bili na to zabavo seveda vsi boljši znanci gospodarjevi. Med njimi sta bila tudi Konrad Podobnik in mestni učitelj Andrej Kopitar, o katerem je polkovnik Piccard rekel, da je najduhovitejši Kranjec.

Bilo je na taki soiréji v Damjanovi hiši, ko je general Bernadotte sprožil narodnostno idejo in s tem razpihal v plamen, kar je poprej le nekako pod žrjavico tlelo, kar je

marsikdo slutil, a ni jasno in do-
ločno videl in čutil.

Pri večerji je namreč general
Bernadotte začel praviti zbranim go-
spem in gospodom o velikem gi-
banju, ki se je bilo prav takrat za-
čelo v Dalmaciji.

— Posrečilo se nam je — je
pripovedoval general Bernadotte —
vjeti celo vrsto poročil, ki jih je gu-
verner v Dalmaciji, grof Rajko Thurn,
poslal avstrijskemu ministru Thu-
gutu. Iz teh poročil sem izvedel jako
zanimive stvari. Izšel je brezimen
oklic, ki se je v neštevilnih izvodih
razširil po celi Dalmaciji in v kate-
rem se vnema narod za premagano
beneško republiko. A ta oklic je do-
segel ravno nasprotje tega, kar je
nameraval. Dalmatinci so se začeli
nakrat zavedati svoje slovanske na-
rodnosti, o kateri se jim še sanjalo
ni, dokler so bili pod beneško obla-
stjo. Neki frančiškan, pater Dorotić,
je v Spletu sklical ugledne meščane
in jih navzlic odsvetovanju duhov-
ščine pregovoril, da so sklenili po-
slati posebno deputacijo do generala

Bonaparta, prosit ga, naj zagotovi Dalmaciji samostalnost. Iz pisem grofa Thurna je posneti, da je ta misel padla na rodovitna tla in našla mnogo pristašev. Celo avstrijski general Rukavina se je zanjo razvnel, in istotako grof Micislav Zanojić, grof Jurij Vojnović in dosti drugih dalmatinskih rodoljubov. Ti zahtevajo združenja s Hrvatsko z namenom, da si Dalmatinci zagotové narodno življenje.

To pripovedovanje generala Bernadotta je na vse navzočnike napravilo največji utis in dalo povod živahnim in zanimivim razgovorom o pravici vsakega naroda do popolne narodne samostalnosti. V tem, ko domačinom stvar še ni bila popolnoma jasna, so Francozi bili jako natančno podučeni. Rade volje so svojim poslušalcem razlagali pomen znamenitega sklepa francoske zakonodajne skupščine z dne 29. decembra 1791., kateri sklep je bil storjen na predlog Condorcetov povodom prve vojne z evropsko koalicijo in pomen sklepa francoskega konventa z dne 10. novembra 1792.

— Vsak narod je sam svoj gospodar, vsak narod ima pravico, do svobodnega življenja in napredovanja v svojem lastnem jeziku, to je smisel omenjenih sklepov zakonodajnega zastopa in konventa, je dejal general Bernadotte. In dokazoval je potem da je narodnostna ideja naravna posledica demokratizma. Demokratizem pripoznava popolno suvereniteto vsake narodne individualnosti in ji torej daje tudi pravico, da živi po svoji volji, po svojih navadah in da si to zagotovi potom politične in državnopravne samostalnosti. Pogojev za tako življenje pa si noben narod ne utrdi drugače, kakor če goji svoj lastni jezik.

V Ljubljani tedaj še niso bili prišli do tega spoznanja. Sicer so posamičniki gojili slovenski jezik, a ne da bi imeli pri tem kak poseben smoter, ne da bi si bili sve ti pomena tega dela. Bil je to bolj izraz lokalnega patrijotizma, nego žive nacionalne zavednosti.

Tega si je bil svest tudi Andrej Kopitar in zato je nekako turobno

rekel poleg sebe sedeči gospé pl. Garzarollijevi, sestri Antona Linharta:

— To je vse prav lepo, ali kaj naj s tem opravimo na Kranjskem? V celi Ljubljani je samo pet mož, ki se zavedajo svoje slovenske narodnosti.

Gospa pl. Garzarolli, ki je svoj čas nastopila v gledališču pri prvi slovenski predstavi »Županove Micke« pa je imela boljša upanja in je pogumno vzkliknila:

— Pet zavednih mož in ena zavedna žena — to je dovolj, da spreobrnemo celo Ljubljano!

Narodnostno vprašanje, ki je bilo sproženo na tem večeru v Damjanovi hiši, je bilo od tedaj v vseh ljubljanskih družbah na dnevnem redu, dalo je povod dolgim in dostikrat burnim razpravam in dalò povod, da so se začeli duhovi ločiti. Čimbolj so se eni oprijemali te misli, toliko bolj so ji drugi nasprotovali in zagovarjali nazor, da bi bila prava sreča, če bi se Slovenci kar najhitreje mogoče ponemčili. Ljudje,

ki so bili prej edini v nasprotovanju avstrijskemu absolutizmu in reakcijonarstvu, so se zdaj razšli in se razcepili na dva tabora.

Seveda se to takrat ni dosti poznalo, ker je bilo v Ljubljani toliko Francozov, da so domačini med njimi kar izginili. Odkar je Napoleon v Ljubnu sklenil s cesarjem Francem premirje, s katerim je Avstrija odstopila Franciji Lombardijo in dobila za to ozemlje bivše beneške republike, so prihajali malone vsak dan manjši francoski oddelki v Ljubljano in končno je prišel tudi general Massena s svojo armado. V mestu je zmanjkalo prostorov in zato so vojaštvo nastanili tudi po cerkvah, in sicer pri frančiškanih, pri kapucinih in pri uršulinkah. Vojaki so se v cerkvah obnašali jako nespodobno. Pri uršulinkah so na kip Matere božje obesili boben, pri frančiškanih pa so lesenega angelja položili na slamo, ga pokrili s plaščem in se rogali: Spi, citoyen!

General Viktor, eden podzapovednikov, se je s tremi svojimi ofi-

cirji nastanil v uršulinskem samostanu. Ker ni bil zmožen ne nemškega, ne slovenskega jezika, si je izprosil, da so mu dodelili posebnega tolmača. Ta posel je prevzel Konrad Podobnik in se generalu Viktorju na ljubav preselil v uršulinski samostan.

Oficirji v samostanu so prav veselo živeli in vsako noč dolgo banketirali, ker so našli v samostanski kleti pravi zaklad najizbornejšega vina. Uršulinke se niso prikazale, nego so se bile umaknile v vrtno hišico.

Necega večera, ko so bili oficirji nenadoma poklicani k generalu Masseni, je ostal Konrad skoro sam v samostanu. Bil je topel pomladanski večer in da bi se navžil nekoliko svežega zraka, se je šel Konrad sprehajat na širni samostanski vrt. Hodil je pod košatimi drevesi semintja in ni zapazil, da se mu je previdno bližala temna ženska postava. Šele ko je ženska stopila iz sence, jo je zagledal. V tistem trenutku pa se mu je ženska že vrgla

pred noge in s sklenjenima rokama prosila:

— Gospod oficir, — lepo Vas prosim — usmilite se me!

Konrad je bil tako presenečen, da v prvem hipu ni mogel izpregovoriti nobene besede. Strme je zapazil, da je pred njim klečeča ženska nuna.

— Kaj želite? je končno vprašal. Kaj morem za Vas storiti?

— Pomagajte mi iz samostana! Če se me Vi ne usmilite, si moram končati življenje!

Konrad je bil v veliki zadregi in ni vedel, kaj bi storil.

— Oprostite mi, je rekel, jaz bi Vam rad pomagal, ali jaz nimam tu ničesar ukazovati. Jaz sem samo tolmač generala Viktorja.

Mlada uršulinka se je bridko zjokala. Konrad ji je pomagal, da je vstala in ji potem rekel:

— Če hočete, Vas peljem pred generala Viktorja. Kar mi bo mogoče, storim vse, da Vas pusti iz samostana.

Uršulinka je bila takoj zadovoljna. Boječe se je oklenila Konrada.

— Prosim Vas, pojdiva hitro, je dejala. Ko bi me kaka nuna zasačila pri Vas, bi me zadela strašna kazen.

Konrad je pospešil svoje korake in je srečno pripeljal nuno v samostansko poslopje. Peljal jo je v obednico, da počaka generala Viktorja. Dolgo ni bilo čakati, kajti general in njegovi spremljevalci so se kmalu vrnili.

— Bonaparte pride v Ljubljano, je zaklical general Viktor, vstopivši v sobo. V prvem hipu niti zapazil ni, da sedi v kotu nuna. Ko pa jo je zagledal, se je zasmel na glas in rekel Konradu: Kakor vidim, Vam v moji odsotnosti ni bil dolgčas.

— Gospod general, je rekel Konrad resno, ta redovnica apelira na Vaše srce in prosi, da ji dovolite zapustiti samostan.

— Kaj Vas proti Vaši volji zadržujejo v samostanu?

— Da, je dihnila redovnica in se vrgla pred generalom na kolena. Prosim Vas, gospod general, rešite me strašne usode.

— Prav rad, ljuba deklica, je vskliknil general. Ako je Vaša volja, zapustiti samostan, storite to lahko koj sedaj! Za Vaše varstvo pa bo skrbel gospod Konrad Podobnik, kateremu dam na razpolaganje dva vojaka. Jaz sem sin revolucije in si štejem v dolžnost, varovati svobodo vsakega človeka.

Redovnica se je sklonila k generalu in mu je poljubila roko, potem pa s Konradom in dvema vojakoma zapustila samostan.

IV.

Konrad Podobnik je bil v veliki zadregi, kam bi spravil iz samostana odvedeno redovnico. Domov je ni mogel peljati, ker je stanovalo v očetovi hiši vse polno francoskih oficirjev. Ravno tako so bile prenapolnjene tudi hiše njegovih znancev. Končno se je odločil, da popelje redovnico k stari gospodični, ki je stano-

vala na Starem trgu (v hiši, kjer je zdaj Zalaznik). Ta gospodična je bila Suzana pl. Schmutzenhaus, rodom nekje iz Nemčije, ki je bila v mladih letih prišla kot vzgojiteljica v hišo grofa Blagaya, tačas pa je živela v Ljubljani. Konrad jo je poznal, ker se je bil pri nji učil tujih jezikov.

Gospodična Suzana se je sicer močno prestrašila, ko sta jo Konrad in redovnica vzbudila iz spanja, a čim je izvedela, za kaj da se gre, je bila takoj pripravljena pomoči.

— Vi revica, vi ubožica! Tako mlada ste še in že ste tako strašne reči doživela, je tarnala gospodična Suzana in polna sočutja objemala redovnico, dasi o vzrokih njenega bega z samostana še ni prav ničesar vedela.

Redovnica je bila tako razburjena, da sploh ni mogla govoriti, a naslonila je svojo glavico na prsi gospodične Suzane in s svojimi rosnimi očmi tako zaupno in udano gledala svojo zaščitnico, da se je ta sama zjokala.

Konrad je naredil konec temu prizoru. Uvidel je, da ta večer ubegla redovnica pač ni v stanu, dati kakih pojasnil, nego da je potrebna počitka in tolažbe. Zato je vstal in se poslovil.

— Jutri se že oglasim, je rekel redovnici, in tedaj se dogovoriva, kaj da je storiti. Danes ste potrebni miru. Gospodična Suzana bo že skrbela za Vas, njej lahko popolnoma zaupate.

Še predno se je mogla redovnica zahvaliti, je Konrad že vzel svoj klo-buk in je odšel. Ženski sta ostali sami. V tem, ko je Suzana zaklenila vrata, je redovnica strgala s svoje glave nunske prte in jih tako srdito vrgla v kot, da se je Suzana kar začudila. Suzana bi bila silno rada izvedela, kdo da je njen gost in kaj da se je zgodilo v samostanu, ali vprašati se ni upala, ker ni hotela biti nediskretna. Redovnica pa je nemo slonela na svojem stolu in tako zamišljeno zrla predse, kakor da je sama v sobi.

— Malo čaja vam bo dobro storilo, je po daljšem molku rekla Su-

zana in hitro začela priprave, da svō-
jemu gostu postreže.

— Kako dobri, plemeniti ljudje
ste tu, je naposled izpregovorila re-
dovnica. Eden me reši, ne da bi vpra-
šal kdo da sem; Vi ste me ponoči
sprejeli v svojo hišo, ne da bi me
poznali. Kdaj Vam to povrnem? Kako
naj Vam dokažem svojo hvaležnost

— Nikari ne govorite tako! Kon-
rad je ravnal kot kavalir in jaz sem
njegovi prošnji rada ustregla in Vas
vzela v svoje varstvo.

Starka se je vsedla poleg redov-
nice in zaupno rekla:

— A, ne zamerite mi, — rado-
vedna sem pa zelo, kaj Vas je na-
potilo, da ste pobegnili iz samostana.
O, nikar ne mislite, da želim od Vas
izvedeti kake tajnosti. Nečem biti
nediskretna. Toda, sami bode te uvi-
deli —

— Tajnosti nimam nikakih, je
rekla redovnica in rada Vam povem,
kaj se je zgodilo.

Gospodična Suzana se je kar to-
pila blaženstva, ko je to slišala, kajti
njena radovednost je bila še večja

kakor njena dobrosrčnost. Stisnila se je prav blizu redovnice in jo poslušala z napeto pozornostjo.

— Jaz sem prišla še kot otrok v samostan. Ime mi je Ljudmila Venutti. Moja mati je živela v Trstu, očeta nisem nikdar poznala. Že doma mi je mati dopovedovala, da postanem redovnica. Samostansko življenje mi je ugajalo in zato sem rada vstopila v red.

— Največ pač zato, ker niste poznali življenja, je menila Suzana.

— Prva leta sem bila v samostanu res srečna. Sicer sem sčasoma spoznala, da je v samostanu mnogo hlimbe in zavisti in videla tudi marsikaj sumljivega. —

— Oh, sumljive stvari ste zapazili, je v silni radovednosti šepetala gospodična Suzana. O, povejte ...

— Iskala sem tolažbe in moči v molitvi. A kmalu so se začele izkušnje ...

Gospodična Suzana je začela trepetati. Njena radovednost je kar vidno rasla.

— Kaj? Celo iskušnjave! V samostanu! Oh, lepo Vas prosim, povejte mi, kaj je bilo. Jaz sem kar iz sebe! In starka je na požirek izpraznila veliko skodelico čaja.

— O, gospodična, je rekla Ljudmila, to so grde reči, katerih Vam ne morem pripovedovati. Saj tudi nič določenega ne vem. V zadnjem času so se mi začele nekatere starejše redovnice približevati tako, da sem postala nezaupna. In v teh dnevih sem našla v svoji celici brezimno pismo, ki mi je odprlo oči.

Luč v sobi je bila skoro dogorela, a gospodična Suzana tega niti zapazila ni. Njena radovednost je bila tolika, da se je tresla, kakor bi imela mrzlico. Komaj slišno je dihnila:

— Kaj pa je bilo v tem pismu rečeno? Kdo Vam je pisal?

— Pisala mi je brez dvoma kaka redovnica. Jaz tudi slutim, katera je to bila. Uganila sem jo po njenih pogledih. V pismu me je svarila, naj se varujem tistih redovnic, ki se mi približujejo, ker imajo slabe namene z menoj. Dolžila jih je, da me hočejo

zapeljati v neke nemarnosti. Ne za-
merite mi, da o teh rečeh ne morem
govoriti.

Gospodična Suzana je že težko
dihala. Rada bi bila slišala kaj na-
tančnejšega, dasi je slutila, za kaj se
gre, a ni se upala vprašati.

— Po tem svarilu sem se še bolj
ko prej začela izogibati svojim tova-
rišicam. A sedaj sem zapazila tudi
marsikaj, o čemer se mi prej niti
sanjalo ni. Začela sem razumevati,
zakaj v samostanu ni dovoljeno, da
redovnice intimnejše občujejo med
seboj, začela sem tudi spoznavati,
zakaj so včasih kako redovnico pe-
ljali v klet in jo bičali ...

— Jezus! je dihnila gospodična
Suzana in se krčevito oprijela Ljud-
mile.

— Trpela sem vsled tega težke
duševne muke. Začela sem obžalo-
vati, da sem postala redovnica in za-
čela zaničevati svoje tovarišice. Te
dni pa je prišlo najhujše.

Z zadrževano sapo in tresoč se
po vsem životu je poslušala gospo-
dična Suzana.

— Red ima svojega posebnega spovednika, a časih je prišel v samostan tudi kak kapucin. Pri teh so se spovedovale samo starejše redovnice. Odkar sem dobila omenjeno brezimno pismo, ki me je svarilo tudi pred kapucini, sem postala jako nezaupna in pazljiva. Zapazila sem, da kapucini — hodili so različni kapucini — ne prihajajo v samostan pri vratih. Iz tega sem sklepala, da mora biti kak skriven vhod v samostan in res sem zasledila, da prihajajo kapucini iz kleti v samostan, in da po isti poti tudi odhajajo.

— To je strašno, to je grozno, je ihtela gospodična Suzana. Kaj imajo podzemski vhod?

— Najbrže. Saj loči samo cesta uršulinski samostan od kapucinskega. (Op. Kapucinski samostan je bil v sedanji „Zvezdi.«) One dni sem bila nenadoma poklicana v celico matere predstojnice in tam našla nekega kapucina. Ne morem Vam popisati, kako sem se ga ustrašila. Najbolj še njegovih poželjivih pogledov. Povedalo se mi je, da se bom morala od-

slej izpovedovati patru kapucinu. Ta je bil sicer jako sladak z menoj, ali izpraševal me je tako strašne reči, da sem se žalosti in srama zjokala. Bolj ko sem zatrjevala, da nisem ničesar tega storila, kar me je vpraševal, bolj je silil v mene. Končno je postal nejevoljen, češ, da sem nepokorna, da me je obsedel duh upornosti in da zaslužim ostro kazen. Jaz sem v svoji razburjenosti ostro ugovarjala, na kar je rekel, da me bo za kazen bičal. Toda jaz sem se branila in začela vpiti. Zdaj so prihitele druge redovnice in me na ukaz matere predstojnice peljale v klet ter me tja zaprle. Tri dni in tri noči sem bila zaprta. Ležati sem morala na zemlji in nisem dobila niti kruha, niti vode. Ko so me izpustili, so mi povedali, da me zadene še ostrejša kazen, če ne bom brez-pogojno pokorna.

Ljudmila in gospodična Suzana sta se jokaje objeli.

— Na srečo so se francoski oficirji nastanili v samostanu, še predno je mogel kapucin priti. Jaz sem skle-

nila, dā na vsak naēin zbeŹim iz samostāna, a ēe se mi to ne posreēi, da si konēam Źivljenje. Rajši smrt, kakor sramoto. Sreēa mi je bila mila, da sem naletela koj pri prvem poskus^u na plemenitega moŹa . . .

Še dolgo sta sedeli Suzana in Ljudmila skupaj. Kakor hēi svoje matere, tako se je Ljudmila oklenila stare gospodiēne in našla v nji tolaŹnico. Šele ko je zvonilo dan, sta se vlegli k poēitku.

V.

Vzlic reformam cesarja JoŹefa II., vzlic svobodomiselnemu delovanju cesarjevega prijatelja, ljubljanskega škofa Herbersteina, in vzlic francoski revoluciji je bilo ljubljansko prebivalstvo za ēasa prve francoske invazije še moēno prepojeno s klerikalnim duhom. Zlasti niŹji stanovi so bili popolnoma v duhovniških rokah in le sreēa je bila, da so duhovniki z malimi izjemami bili precej liberalnega mišljenja in zlasti nasprotni redovnikom in redovnicam.

Ko se je raznesla po Ljubljani vest, da je iz uršulinskega samostana pobegnila neka redovnica, je završelo po celem mestu. Od ust do ust je šla ta vest, vsak je nekaj dodal, in naposled so se raznašale s takimi strahovitimi posamičnostmi okičene govorice, da je za uršulinski samostan zavladala resna nevarnost. Česar niso dosegle ne cerkvenopolitične reforme cesarja Jožefa II., ne sloveči proti papežu in redovništvu naperjeni pastirski list škofa Herbersteina, to je prouzročil ubeg preproste uršulinke. V Ljubljani je zavela ostra protiklerikalna sapa. Ljudje so se začeli zbirati pred uršulinskim in pred kapucinskim samostanom in nastopali tako grozeče, da je moral general Viktor oba samostana zastražiti z vojaštvom.

Simpatije vsega mesta so bile na strani redovnice Ljudmile Venutti in najodličnejše ljubljanske dame so prišle na stanovanje gospodične Suzane plem. Schmutzenhaus, da se seznanijo z Ljudmilo in čujejo iz njenih ust, kaj se ji je primerilo v samostanu.

Konrad se je s toliko večjo vnemo zavzel za Ljudmilo, ker je lepo dekle napravilo nanj največji utis. Bila je vitke, elegantne postave. Obraz je bil majhen, oči pa velike, žareče in nekako tajinstvene. Kadar je svoje poglede uprla v Konrada, je bilo v njih čitati nekaj skrivnostnega, prav kakor bi ta drobna bledolična oseba skrivala na dnu svoje duše nekaj posebnega.

Tudi Damjanova Mara je s svojo materjo prišla obiskat Ljudmilo, a na Maro ni ubegla redovnica napravila dobrega utisa.

— Njen pogled mi ne ugaja, je rekla deklica svoji materi. Nekaj nestalnega ima v svojih očeh. Če govori, se mi nehoté vsili mnenje, da ne govori tako, kakor misli.

Toda gospa Damjanova ni bila tega mnjenja in gospodična Suzana plem. Schmutzenhaus je bila globoko užaljena, ko je izvedela, kako sodbo je izrekla Mara. In s podvojeno zgovornostjo je povzdigovala in slavila svojo varovanko, zlasti napram Konradu.

Duhovščina se je močno trudila, da pomiri razburjeno prebivalstvo. Po cerkvah se je oznanjalo, da je vse neresnično, kar se govori po mestu in da iz samostana sploh ni pobegnila nobena redovnica. Ob enem pa so se duhovniki tudi trudili, da bi dobili Ljudmilo v svojo oblast in lazili okoli francoskih generalov, naj jim Ljudmilo izroče.

Toda trudili so se zaman, kajti prehitel jih je bil Konrad, katerega je podpiral general Viktor. Vojni zapovednik francoske armade je končno izrekel, da se sploh neče vtikati v to zadevo, ker je bilo v Ljubnu sklenjeno med Francijo in med Avstrijo premirje in ker prevzemo v kratkem zopet avstrijski organi javno oblast na Kranjskem.

Vsi, katerim se je Ljudmila smilila, so prišli sedaj do spoznanja, da mora ubegla redovnica zapustiti Ljubljano, še predno se vrnejo Avstrijci, ker ti bi Ljudmilo gotovo prisilili, da se vrne v samostan. Tega se je Ljudmila silno bala, vedoč, da bi jo v samostanu zadela

strašna kazen. Sicer je hotel Konrad še enkrat poskusiti svojo srečo pri generalu Bonapartu samem, ali Ljudmila ni hotela tako dolgo čakati, zlasti ker ni bilo skoro nič upanja na uspeh.

Konrad je vsled tega zbral pri znanih rodovinah večjo svoto denarja, da omogoči Ljudmili odhod iz Ljubljane. Ljudmila se je odločila, da pojde v Milan. Ta je bil sedaj francoski in se ji tam ni bilo ničesar bati. Tudi Konrad je bil s tem zadovoljen, kajti nameraval je svoje študije nadaljevati v Padovi in je upal, da bo od tam lahko večkrat skočil v Milan, vsaj toliko, da bo Ljudmilo zdaj in zdaj videl in mogel preživeti ž njo nekaj ur. Njegovo srce je hrepenelo po tem, ker je ljubil Ljudmilo z vso strastjo in z vsem ognjem dvajsetletnega mladeniča. In da je tudi Ljudmila ljubila Konrada, to so mu razodevali njeni pogledi.

Tisti dan, ko se je Napoleon Bonaparte pripeljal v Ljubljano, je zapustila to mesto Ljudmila. Konrad,

ki je Ljudmilo spremil do Vrhnike, bi se bil ž njo rad peljal naprej, kar do Milana, a okolščine so mu to branile.

Konrad in Ljudmila sta bila sama v poštнем vozu in ko sta se na Vrhniki ločila, sta z vročimi poljubi potrdila spotoma sklenjeno ljubavno razmerje in si prisegla zvestobo.

Ko se je Konrad vrnil v Ljubljano, je bilo vse mesto pokonci. Vse je tiščalo na Mestni trg in pred škofijo, ker je vsakdo hotel videti slavnega zmagovalca v tolikih bitkah, generala Bonaparta. Ta je bil skoro skrivaj prišel v Ljubljano in se nastanil v škofiji. Vojni zapovednik je Bonapartu na čast priredil velik obed, na kateri so bili poleg generalov in višjih častnikov povabljeni tudi po dva nižja častnika vsake vrste, dva podčastnika in dva navadna vojaka, da se tako pokaže demokratični značaj francoske armade. To je Ljubljančanom silno imponiralo.

Med obedom v škofiji je stalo pred hišo vse črno domačega prebivalstva in francoskih vojakov nestrpno pričakuje, če se Bonaparte prikaže. A minole so ure in nihče se ni prikazal. Zdaj so se pripeljale pred škofijo tri ekvipaže, v katerih se je pripeljalo odposlanstvo mestnega zastopa, da se pokloni Bonapartu. Zbrana množica je pozdravila odposlanstvo s hrupnimi »Vivat« klici. V istem trenutku ko je odposlanstvo vstopilo v škofijo, se je v prvem nadstropju odprlo okno in se je na njem prikazal bledejši voščeni obraz. In iz tisoč grl francoskih vojakov je zagrmel klic: Vive la république! Vive le général Bonaparte!

VI.

V spremstvu svojih generalov je stopil Napoleon Bonaparte v sobo, kjer ga je pričakovala deputacija ljubljanskega mesta. To deputacijo je vodil tovarnar Desselbrunner, ki je pozdravil Bonaparta v francoskem jeziku. V svojem ogovoru je poudarjal Desselbrunner samo to, da je

Ljubljana živila s francoskim vojaštvom v najboljši harmoniji in da ohrani francoski armadi prijazen spomin. Vzdržal se je pa vsake besede, ki bi mogla imeti političen pomen — saj je bilo že odločeno, da ostane Kranjska pri Avstriji.

Bonaparte se je zahvalil z nekaterimi kratkimi besedami, a povedal je ž njimi mnogo. Dejal je, da francoska armada še ni v nobeni deželi vživala toliko prijaznosti, kakor na Kranjskem, in da on tega Kranjski nikdar ne pozabi.

In obrnivši se k Desselbrunnerju mu je podal roko in držeč ga za roko je rekel:

— Eno Vam lahko povem — v načrtih francoske republike je Vašim deželam odmenjena velika in važna naloga in če se ti načrti posrečijo, je Vašemu narodu zagotovljena znamenita in slavna bodočnost. Pripravite se na to in pripravite zlasti svoj narod, da bo sposoben za to nalogo.

Pri teh besedah je iz Bonapartovih oči udaril neki poseben pla-

men, ki je pa hipoma ugasnil. Bonaparte se je nalahko priklonil in odšel. Pri vratih je obstal, se obrnil za trenotek in zaklical deputaciji:

— Au revoir!

Bonapartove besede so napravile na deputacijo nepopisen utis, zlasti še tako pomembno izrečeni besedi »na svidenje«. Pa tudi francoski oficirji so bili presenečeni, dasi niso prav vedeli, kako je Bonapartove besede pravzaprav tolmačiti.

Ko se je po mestu zaznalo, kako je Bonaparte sprejel deputacijo in kaj ji je rekel, je med meščanstvom zavladala prava radost in bržčas bi bili prijatelji Francozov uprizorili Bonapartu na čast kako posebno manifestacijo, da se niso bali posledic. V mestu je bilo namreč že zopet mnogo avstrijskih vohunov. Čim je bilo v Ljubnem sklenjeno premirje, so se začeli vračati v Ljubljano. Vohunili so po gostilnah in po zasebnih hišah, in skrbno pazili na vsako nepremišljeno besedo. Prebivalstvo je poznalo to policijsko tiranstvo izza prejšnjih časov. Vedelo je, da

zadene vsacega kruta kazen, čim zapuste Francozi Ljubljano in zato je bilo previdno.

Dne 28. aprila 1797. je bil prišel Bonaparte v Ljubljano in že 30. aprila na vse zgodaj se je s svojim spremstvom odpeljal. Ljubljana je še spala, ko je iz škofije oddrdralo sedem voz čez Novi trg na Tržaško cesto. Na ulicah ni bilo žive duše, le tam nekje, kjer so danes Glince, je vzlic meglenemu, neprijaznemu vremenu stala gruča mladih ljudi. Ko se je bližal pred kočijami jahajoči oddelek vojaštva, so sneli klobuke in zapeli marzeljezo. In na oknu prve kočije se je prikazal bled, voščen obraz s temnimi očmi in potem so kočije izginile.

— Zdaj pa kriinke na obraz, je zaklical v širok plašč zaviti Andrej Kopitar, sicer nas zadene huda pokora. General Merwelt z oddelkom avstrijskega vojaštva je že na potu v Ljubljano.

— Denuncijantje bodo zdaj imeli lepe čase, se je smejal Konrad Podobnik, in tovariši so mu pritrjevali,

dobro vedoč, da bi avstrijska policija trdo poplačala vsakemu tudi najmanjšo republikansko izjavo, katero je zagrešil za časa francoske invazije.

— Prava sreča je, da so skoro vsi avstrijski ovaduhi zbežali pred Francozi, je menil Andrej Kopitar. A previdnosti je treba, velike previdnosti. Jaz za svojo osebo bom igral vlogo, ki je najbolj primerna moji natori.

— Ulogo pijančka, kaj ne, se je oglasil eden tovarišev.

— Pri črevah kralja Davida — uganil si, se je smejal Kopitar. In prosim Vas, povejte vsakemu Avstrijancu, da sem bil od prihoda Francozov eno samo uro trezen in še takrat sem deklamiral Vodnikovo patrijotardsko pesem »Trka nam Francoz na vrata...«. Vi pa si razdelite vloge, kakor veste in znate. Meni jih ni treba vedeti, saj sem bil od prihoda Francozov neprenehoma pijan.

Kopitar se je tesneje zavil v svoj plašč in je odkorakal v mesto.

Tudi ostali prijatelji so se poslovili in po različnih potih krenili domov. Na potu pa so srečavali večje in manjše oddelke francoske armade, ki so zapuščali Ljubljano.

Na večer tega dneva je bila v Božičevi gostilni zopet zbrana večja družba. A poleg starih znancev je sedelo tudi nekaj avstrijskih uradnikov, ki so se bili zadnje dni vrnili v Ljubljano, vsled česar so prijatelji Francozov skrbno pazili na vsako besedo.

Po deveti uri je prišel tudi Kopitar, ali bolje rečeno, privabil se je v sobo, kajti delal se je pijanega. Franica mu je bila namreč že v veži povedala, da je med gosti tudi oficijal Strigl, ki je bil znan vohun in ovaduh.

— Oj, gospod Strigl, ga je pozdravil Kopitar, tako sem vesel, da vas vidim, kakor svoje plače, kadar jo dobim. Kje pa ste bili toliko časa — hm?

Oficijal je bil nevoljen, da ga je Kopitar spomnil na njegov beg, zato je čemerno odgovoril:

— V varen kraj sem šel, da bi me francoski tolovaji ne oropali.

— Lejte, gospod oficial, je menil Kopitar, jaz sem ravno tako storil! V svojo podstrešno sobico sem se zaprl in nisem šel z doma, če me nistā primorala žeja in lakota.

— Kaj ste pa delali doma? se je čudil oficijal Strigl.

— Slikal sem! Krasno kravo sem naslikal. Zdaj iščem osla, da bi jo kupil in zato sem prišel sem. Ali morda veste za kakega kupca?

Oficijalov obraz se je raztegnil in iz moževih oči je šinil hudoben pogled na Kopitarja. Ta pa se ni zmenil za to, nego je ravnodušno prisedel k mizi in toliko časa dražil oficijala Strigla in njegove prijatelje, da so zapustili gostilno.

Zdaj, ko je bil zrak čist, je tudi Kopitar nehal predstavljati pijanca. Prisedel je k stranski mizici, kjer je šivala Božičeva Franica in ji zopet kakor vsak dan pel pesem o svoji ljubezni.

Franica pa se je hudovala in je nejevoljno rekla:

— Kako me imate radi, vidim iz tega, da ste prišli ob devetih, obljubili ste pa, da pridete ob šestih.

— In ker ste tri ure name čakali, zaradi tega se jezite? Penelopa je celih 20 let potrpežljivo čakala na svojega moža, pa —

— Vi pa niste moj mož, je vzkliknila Franica in zarude zbežala iz sobe.

Kopitar pa se je vesel vrnil k družbi, saj je vedel, da ga ima Franica rada »čez vse na svetu«.

VII.

Dne 8. maja 1797. je zadnji oddelek francoske armade zapustil Ljubljano. S tem oddelkom sta odšla tudi polkovnik Piccard in kapitan Fresia. Izmed vseh oficirjev sta se najtežje ločila, ker sta imela največ osebnih prijateljev.

V predvečer odhoda sta prišla še k Damjanovim, kamor so bili povabljeni tudi drugi gospodarjevi znanci. Bil je tih večer; vsem je bilo nekoliko tesno pri srcu. Kapitan Fresia, ki je sedel poleg Mare, se je

sicer trdil, da bi pregnal to melanholijo, a ni se mu posrečilo.

Nakrat so se čuli na hodniku trdi koraki in koj na to je prihitela v sobo služkinja.

— Neki gospod je zunaj, ki bi rad govoril z gospodom Konradom.

Vsi so bili začudeni in Damjan je radovedno vprašal:

— Kak gospod?

— Duhovnik!

Konrad je bil že odšel iz sobe. Čez nekaj trenutkov se je vrnil, precej prepaden in vidno razburjen. Z njim je stopil v sobo rdečeličen duhovnik, kurat na Šmarni gori, Janez Svetlin.

— Kaj je pa Vas pripeljalo k nam ob ti pozni uri, se je čudil Damjan in ponudil duhovniku stol.

Kurat se je smehljaje priklanjal na vse strani. Bil je očividno v zadregi.

— E, gospod Damjan, je jecjal, čudna stvar, prav čudna stvar. Saj gospodje — se je obrnil k družbi — me tako poznajo, samo ona dva oficirja —

Konrad je bil med tem poklical polkovnika Piccarda in kapitana Fresio na stran in se ž njima zapletel v živahen pogovor. Kuratu je bilo menda všeč, da ni bilo treba seznaniti se s francoskima častnikom, kajti nadaljeval je s stereotipnim sladkim usmevom na ustih svoje pripovedovanje.

— Poklican sem bil za danes h kanoniku baronu Tauffererju. Siten Vam je ta človek in maščevalen — da je joj. Posebno jezo ima name.

— S čim ste se mu pa zamerili? Ali ste se morda tudi za Francoze vnemali?

— Kaj še! Kako morete kaj takega misliti? Ali nekaj drugega se je zgodilo. Enkrat je prišel kanonik na Šmarno goro. Ni še klobuka odložil, pa je že začel govoriti, kaj da bo za obed. Jaz revež otepam žgance, ta kanonik pa je govoril samo o zajcih in o jerebicah. Bolje se razume na kuho, kakor moja kuharica —

— Torej, kaj se je zgodilo, je silil Damjan, ki je vedel, da ima

kurat navado, vsako stvar na dolgo in na široko razpresti.

— Mene je ta snedenost jezila in sem si rekel, čakaj, tebe že izplačam. Peljal sem kanonika pred hišo in mu pokazal svoje tri kokoši, češ, naj si izbere, katero mu spečem. In res si je izbral najlepšo. Jaz pa sem vzel malo drobtinic v roko, jih vrgel kokoši in rekel prav nedolžno: Na, na, pèt-pèt, na, le jej, — saj te bo še danes hudič požrl.

Vsi so se smejali, kurat pa je veselo vzkliknil:

— Kaj ne, da sem ga izplačal! Kanonika bi bila skoraj kap zadela, tako se je jezil. Rekel ni ničesar — a kokoš je celo sam snedel, meni pa pustil fižol.

— In to ste nam prišli zdaj povedat? je vprašal Damjan. Vi ste res ljubeznivi.

— Kaj pa mislite! Prišel sem povedat nekaj drugega.

— Povejte vendar!

— Le poslušajte. Kurat je zopet izpraznil veliko čašo vina in potem nadaljeval.

— Zadnjič sem bil nekaj prav neumnega napravil. Škofijski ordinarijat mi je poslal ukor, češ, da že sedem let vsako nedeljo eno in isto pridigujem, o naglavnih grehih.

— Ali je to res?

Seveda je res, ali kaj bi se pripravljaj na nove pridige, ko ljudem še tega ne vtepem v glavo, kar jim že sedem let pridigujem. Zato sem pa pisal v Ljubljano: »Vprašajte mojega mežnarja, če ve, kaj sem zadnjo nedeljo pridigoval. Če ve, lahko storite z menoj, kar hočete, če pa ne ve, potem je to dokaz, da je moja pridiga o naglavnih grehih še vedno potrebna, četudi jo že sedem let oznanjujem. Za ta slučaj pa — psalm 32 verz. 9 « — Da sem to pisal, je bila velika neumnost.

— Zakaj? se je čudil Damjan.

— Zato, ker pravi ta psalm »Ne bodite kakor konji in mule . . . Ves ordinarijat je bil razžaljen in skoro bi se mi bilo slabo godilo.

— Zame je bila prava sreča, da ste storili to neumnost, je sedaj rekel Konrad in dal kuratu roko. Obr.

nivši se k družbi je dejal: Gospod kurat me je opozoril na veliko nevarnost; če ji utečem, bo to njegova zasluga.

Vsi so strmeli in začeli izpraševati, kaj se je zgodilo. Konrad je silil kurata, naj pove, kaj se je zgodilo in zgovorni kurat se je rad udal.

— Torej, za danes sem bil klican v Ljubljano zaradi onih svetopisemskih konj in mul.

Kanonik Taufferer me je grozno ošteval. Nakrat so se odprla vrata in vstopil je general Merwelt. Sam bog te je poslal, sem si mislil. Meni so seveda koj rekli, naj stopim v sosedno sobo in jaz sem hitro ubogal.

Kurat je nekoliko umolknil, kakor da je prišel v malo zadrego.

— E — no — kaj bi skrival — jaz sem pri vratih ostal in poslušal. Bil sem silno radoveden, kaj da hoče general. In prav je bilo, da sem poslušal. General je prišel namreč zaradi Konrada —

— Ni mogoče! Vsi so strmeli, ker je bil general Merwelt šele dva dni v Ljubljani.

— Da Vam povem na kratko — je nadaljeval kurat; zmenili so se, da bodo še danes Konrada zaprli.

Cela družba je bila tako prestrašena, da ni mogel nihče besedice ziniti.

— Kanonik Taufferer je Konrada ovadil, da je odpeljal iz uršulinskega samostana neko nuno, dalje da je republikanec in sovražnik cesarja Franca. Zaradi te ovadbe je prišel general Merwelt h kanoniku in zmenili so se, da aretirajo Konrada, čim zapuste Francozi mesto.

V družbi je zavladala splošna zbeganost. Vseh se je polastil strah, samo Konrad je veselo vzkliknil:

— Naj me le aretirajo, če me dobe! A jutri, ko zapuste Francozi mesto, tudi mene ne bo več tu. Gospod polkovnik Piccard mi posodi vojaško obleko in kot francoski vojak pojdem ž njim, dokler ne pridem na varen kraj.

Naslednjega jutra na vse zgodaj je odkorakal zadnji oddelek francoskega vojaštva. Na čelu temu oddelku sta jahala polkovnik Piccard in Konrad Podobnik, kapitan Fresia pa je vodil zadnjo stražo, kakor si je sam želel, češ, jaz sem bil prvi, ki je prišel v Ljubljano, naj bom tudi zadnji, ki jo zapusti. Bil je še mrak ko so Francozi prišli mimo rotovža in nihče ni zapazil, da sloni na oknu Damjanove hiše črnolaso dekle in in se topi v bridkih solzah. Trdo so korakali francoski vojaki in nihče ni slišal obupnega klica: Konrad, moj ljubi Konrad.

VIII.

Za Ljubljano so se s prihodom avstrijskih oblastnikov začeli žalostni časi. Stari policijski sistem je prišel zopet do veljave, a ljudje so ga toliko težje prenašali, ker so se bili za časa francoske invazije navadili svobode. Avstrijsko uradništvo in vojaštvo je postopalo z veliko krutostjo in zlasti je preganjalo vsakega, kdor je bil le količkaj na sumu, da je

simpatiziral s Francozi. Na srečo se ni dalo dosti izvedeti o tem, kar se je godilo v Ljubljani za časa francoske invazije. A že denuncijacije kanonika barona Tauffererja so zadostovale, da so bili razni meščani obsojeni na velike globe. Tovarnar Desselbrunner je bil osem dni v zaporu, ker je pozdravil Napoleona Bonaparta, in je bil obsojen na 500 goldinarjev globe in tudi Damjan je moral plačati 500 goldinarjev, ker je Francoze vabil v svojo hišo. Kaznovan je bil skoro vsak, kdor je prišel s Francozi v dotiko, med njimi tudi gostilničar Božič. Edini, ki je srečno ušel, je bil učitelj Andrej Kopitar, o katerem je bila policija prepričana, da je bil ves čas francoske invazije pijan.

Duhovščina je dobila ukaz, da pripelje narod zopet na »pravo pot«. Ta ukaz je bil izdan na posebno povelje cesarja Franca, ki je sploh odredil najstrožje postopanje proti vsem prijateljem Francozov na Kranjskem. Škof Brigido je bil poklican na Dunaj in cesar mu je naročil, da mora

duhovščina porabiti ves svoj upliv, da prežene duha upornosti in brezbožnosti, ki je prevzel skoro vse izobraženo kranjsko prebivalstvo in zlasti Ljubljance. In duhovščina, kateri je bilo za to delo obljubljenih mnogo dobrot, je šla z vnemo v boj. Mnogo mesecev, da, več let ni bilo s prižnic slišati družega, kakor sramotenja novih idej, katere je rodila francoska revolucija. Na vse načine se je zabičevalo ljudem, da je prva dolžnost vsakega človeka, biti predvsem zvest in brezpogojno udan vladarski hiši in državnim organom. Koder niso zalegle besede, tam je pomagala policijska palica. Da bi ta trud imel večji uspeh, je začela duhovščina ljudstvo tudi versko fanatizirati, dobro vedoč, da je tako najlažje naščuje proti novi struji in je pridobi za reakcijo. Kdor je bil količkaj na sumu, da se vnema za demokratične ideje, je bil framazon in brezverec. Duhovščina je opravljala tudi posel vohuna in ker je po deklah in hlapcih marsikaj izvedela, je to vohunstvo opravljala z uspehom.

Tiho in žalostno je bilo sedaj v Ljubljani. Ljudje se nekaj časa niti v gostilne niso več upali, kaj še, da bi se bili upali javno govoriti o političnih rečeh. Sosed se je bal soseda, prijatelj se je izogibal prijatelja, policija pa je vzlic temu imela obilo posla in pridno delila globe in — batine.

Vzlic tej strahovladi pa je bilo v Ljubljani še nekaj ljudi, ki se niso izneverili svojemu prepričanju, niti so postali indiferentni. Na čelu tej družbi je stal veletržec Fran Damjan in v njegovi hiši so se shajali vsi tisti, ki so ostali zvesti samim sebi. Vsak teden so bili taki sestanki, in dasi se je policija zelo zanimala zanje, vendar ni mogla ničesar izvedeti in vsled tega tudi ničesar storiti.

Upanje, da Francozi odtrgajo Kranjsko od Avstrije, je bilo popolnoma izginilo. Sicer se je marsikdo spominjal, kar je Bonaparte 29. aprila 1797. zaklical odposlanstvu mestnega zastopa, ali nihče ni več verjel, da se to uresniči, nihče razen Andreja Kopitarja.

Ta je bil trdno prepričan, da zasedine dan, ko izpolni Bonaparte svojo obljubo. Kakor je kurat Janez Svetlin dolgo let vedno pridigoval samo o naglavnih grehah, tako je tudi Andrej Kopitar, kjer je bil in koder je hodil, v nemal ljudi, naj pripravijo narod za obljubljeni mu slavno prihodnost s tem, da goje slovensko narodno zavednost. Kopitarja so počasi začeli posnemati tudi drugi. Posebno je bil vnet Konradov oče, stari Anton Podobnik. Razvnel se je bil posebno tedaj, ko je cesar Franc odbil njegovo prošnjo, naj Konrada pomilosti in mu dovoli, da se vrne na Kranjsko. To ga je za nekaj časa silno potrlo, a Konradova pisma so ga spravila pokonci. Zdaj je bil eden najvnetejših rodoljubov in je, četudi tiho in jako previdno, vendar vztrajno in odločno delal za slovensko stvar.

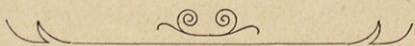
Tako se je vzlic vladajoči reakciji in vzlic silnemu policijskemu pritisku vendarle širilo razumevanje za narodnostno misel in je rasla narodna zavednost. Ves policijski sistem ni mogel preprečiti, da bi ljudje ne

bili začeli spoznavati, kako je francoska revolucija naredila konec duhu srednjega veka, ki je vse življenje narodov postavil pod varuštvo vere in avtoritete. Bolj ko je policijska palica čuvala vero in avtoriteto, bolj je raslo nasprotje. Četudi se javno nihče ni mogel ganiti, vendar so bile tudi v reakcionarni Avstriji vsaj v teoriji že podrte meje, ki so ločile posamezne stanove, v teoriji so bili podkopani stari privilegiji in čedalje bolj se je razširjalo spoznanje, da narodi ne eksistirajo zaradi vladarjev, nego da so vladarji samo prvi služabniki narodov, da gre torej narodom vsa suvereniteta. To je razgrevalo posebno v Ljubljani mnogo glav in vnemalo mnogo src, in mogočno pospeševalo razvoj narodnostne misli. Od teorije o narodni suvereniteti je namreč do načela narodnosti samo en korak. Vsak, kdor je o stvari razmišljal, si je rekel: Če ima vsak narod pravico, da sam s seboj razpolaga, kakor ga je volja, da po svoji volji in po svojih potrebah uredi način vladanja in vse svoje javno življenje

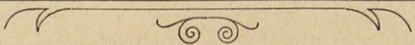
če ima popolno suvereniteto in je neomejeni gospodar na svoji zemlji, potem je samo ob sebi umljivo, da mora imeti svojo državo in da mora ta njegova država biti nacionalna. Ko bi ne bila nacionalna, bi ta država sploh ne bila resnično svobodna, kajti noben narod ni svoboden, če ni vsa oblast v rokah njegovih lastnih sinov, če v vseh ozirih ne veljajo njegovi nazor, njegovi običaji in njegov jezik. Noben narod ne sme biti odvisen ali zatiran, a tudi ne sme nikogar zatirati; kakor naj imajo vsi ljudje, ne glede na stán, enake pravice in enake dolžnosti, tako naj bo tudi med narodi. In iz tega se je rodilo geslo: slovenske zemlje — Slovencem. In pod solncem tega gesla je kopnel avstrijski patriotizem. Kar se je v oni dobi moglo storiti za razširjenje teh nazorov, se je storilo. Zlasti so se rodoljubi začeli zanimati za slovenski jezik in mu posvečati večjo pozornost kakor poprej. In tako francoska invazija le ni ostala brez posledic; seme, ki ga je zanesla v Ljubljano, je začelo vzlic neugodni

politični atmosferi vendarle kaliti. Zgodilo se je večkrat, da so pri Damjanovih ali pri gospe Garzarollijevi zazveneale čaše in so zbrani prijatelji napivali lepši prihodnjosti slovenskega naroda in popolni neodvisnosti slovenskih deželá.

Drugi del.

I.

Minulo je dvanajst let, odkar so bili Francozi prvič v Ljubljani. V teh dvanajstih letih so se zgodile v Evropi velikanske premembe svetovnega pomena.

Napoleon Bonaparte se je bil povzpел na vrhunec moči in slave. Po zmagoviti vojni v Egiptu je strmoglavil direktorij, ki je vladal francosko republiko, in bil izvoljen za prvega konzula.

Vzlic temu, da je bil l. 1797. sklenjen v Campo Formio »za večne čase« mir med francosko republiko in med avstrijskim cesarjem, je prišlo že tri leta potem do nove vojne. Avstrija je bila pri Marengu popolnoma poražena in Napoleon je znova poklical v življenje cisalpinsko republiko — italijansko narodno državo.

Po kratkem miru, ki ga je Napoleon porabil za važne reforme na Francoskem, se je pod vodstvom Angleške začela nova koalicijska

vojna proti Franciji, a predno se je še prav razvila, je bil Napoleon izvoljen za francoskega cesarja in 2. decembra 1804 slovesno kronan. Tudi italijanska republika se je prelevila v kraljestvo in 26. maja 1805 se je Napoleon v Milanu kronal z železno krono.

Nova koalicija evropskih držav je imela namen, vzeti Franciji vse, kar je pridobila od l. 1792. Angleška, Rusija, Avstrija in Pruska so bile združene proti Napoleonu. Meseca septembra 1805 je šel Napoleon s svojo armado čez Reno. Pri Ulmu se mu je velika avstrijska armada pod vodstvom generala Macka prav nečastno udala. Dne 13. novembra je Napoleon zavzel Dunaj. Tu je izvedel, da so Angleži pri Trafalgarju uničili francosko armado. Nekaj dni je bila njegova krona v največji nevarnosti, a zmagal je v znameniti bitki pri Austerlitzu 2. decembra in koalirane države so se morale udati. Avstrija je izgubila zadnje dele svoje posesti v Italiji, izgubila je celo Tirolsko, večji del današnje Bavarske

in Dalmacijo, kjer je postal dubrovniški velikaš Dandolo preveditor ali generalni guverner. Napoleon je ustvaril celo vrsto novih kraljestev in razpusil staro nemško cesarstvo.

Mirovna pogajanja z Rusijo in z Angleško niso imela uspeha, pač pa se je Pruska dvignila proti Napoleonu. Napoleon jo je ponižal. Zavzel je po uničujočih zmagah pri Jeni in Auerstädtu Berolin, in ko so prihiteli Rusi na pomoč Pruski, je združeni armadi pri Friedlandu porazil. Posledica tega je bil mir v Tilsitu. Pruska je izgubila polovico svojih posestev, iz poljskih dežel pa je ustanovil Napoleon vojvodstvo varšavsko — poljsko narodno državo pod nemškim kraljem.

Zdaj se je obrnil Napoleon na drugo stran ter se polastil Španske in Portugalske.

Med tem se je Avstrija zopet ojačila in se je začela pripravljati na vojno proti Franciji. Napoleon je vsled tega zapustil Špansko in se vrnil v Pariz. V treh mesecih je imel zbrano veliko armado in je na-

padel Avstrijo od nemške in italijanske strani.

Avstrija se je za to vojno že celo leto pripravljala, tako na severu, kakor na jugu. Že meseca julija leta 1808 je prišel nadvojvoda Ivan v Ljubljano, da organizira črno vojsko. Poslal je zopet duhovščino v boj. Z vseh prižnic se je agitiralo za vojno proti Francozom in raznetilo se je zlasti med kmetskim ljudstvom tako sovraštvo proti »brezbožnim francoskim tolovajem«, da so rudarji v Idriji in v Železnikih pometali naborne pozive proč in prostovoljno vstopili v armado. Valentin Vodnik, ki je bil korni kaplan ljubljanskih meščanskih grenadirjev, pa je zložil »Pesmi za brambovce«.

Aprila meseca l. 1809 se je začela vojna in zatrepetala je vsa kranjska dežela. Vsakdo je slutil, da postane ta vojna največjega pomena. Prebivalstvo je bilo razdeljeno na tri tabore: Velika večina sploh ni imela pojma za kaj se gre, marveč je slepo sledila avstrijski zastavi; druga skupina je želela, da bi zma-

gali Francozi, ker je od tega pričakovala, da se izvedejo tudi v Avstriji že davno in težko pričakovane reforme; najmanjša je bila tista skupina, ki je pričakovala od zmage Francozov narodnega prerojenja Slovencev.

V dobi od prve invazije Francozov do leta 1809 se je bilo v Ljubljani marsikaj spremenilo in zlasti je bil precejšnji del prebivalstva prepojen narodnega duha. Dne 9. aprila je bil v Ljubljani uradoma nabit poziv nadvojvode Karola »na nemški narod«, naj gre v boj proti Francozom. Še tisto noč so bili vsi ti lepaki zamazani, poleg njih pa so bili nabiti listki, na katerih je bilo zapisano, naj gre nadvojvoda iskat pomoči na Nemško, ker Kranjci niso Nemci. Tudi vsakovrstni pamfleti so bili zdaj in zdaj skrivaj nabiti in kakor se je policija trudila, da bi storilce zasledila, se ji to vendar ni posrečilo.

Policija je bila v velikem strahu pred prebivalstvom, ker je dobro vedela, koliko jih je, ki se vnemajo

za Francoze. Zaradi tega je postopala z neusmiljeno krutostjo. Neko deklo je obsodila na 25 udarcev s pa'ico, ker je v prepiru z nekim policajem zaklicala: Le čakaj, kadar pridejo Francozi, ti bodo že dali.

Bilo je dne 17. aprila, tisti dan, ko je Napoleon začel pri Donauwörthu poditi Avstrijce tako, da so v petih dneh pritekli na Češko. Ta dan je došlo kranjskim stanovom pismo nadvojvode Ivana, v katerem pismu je bilo sporočeno, da Avstrijci v Italiji sijajno zmagujejo. Kranjski stanovi so dali to pismo tiskati in so je nabili po vseh vogalih, policija pa je najela in nagnala ljudi, da so kričali: Vivat cesar Franc! Vivat nadvojvoda Ivan! Smrt Francozóm!

Bilo je opoldne, ko je Andrej Kopitar šel iz šole domov in pred rotovžem naletel na mnogoštevilno množico, ki je na vse grlo kričala. Prerinil se je skozi to množico in čital lepak s pismom nadvojvode Ivana. Bil je presenečen, kajti iz zasebnih poročil, ki jih je dobival

Damjan od svojih trgovskih znancev, je vedel, da niso zmagovali Avstrijci, nego Francozi.

Ravno, ko je hotel oditi, ga je ogovoril oficijal Siegl. *Str 52 etc se je pisal z Strigl*

— O, gospod Kopitar! Kaj ne, danes je vesel dan? O, kako veselje je napravil nadvojvoda s tem pismom vsem pravim Avstrijcem!

— Če je le res, kar nadvojvoda piše, je menil Kopitar.

Tedaj pa je oficijal Siegl kakor jastreb planil na Kopitarja, ga zgrabil z obema rokama in kakor besen začel kričati:

— Izdajalec! Jakobinec! Primate ga! Ta človek je rekel, da nadvojvoda ni pisal resnice. V ječo ž njim! Na vešala ž njim!

In zaganjal se je v Kopitarja kar divje, tako da se napadenec še braniti ni mogel. Ljudje so bili tako presenečeni, da se ni nihče ganil. Siegl pa je v enomer kričal:

— Ali te imam, Jakobinec? Ali sem te vjel? Policaji, semkaj! Že dolgo sem vedel, da si ti tisti izda-

jalec, ki punta ljudi. Policaji, pri-
mite ga!

Policaji so bili res prihiteli in
zgrabili Kopitarja. Dasi so različni
očividci potrdili, da ni Kopitar prav
nič slabega rekel, dasi je Kopitar
odločno ugovarjal, da se ga aretira,
ni vendar nič pomagalo. Policaji so
Kopitarja siloma odgnali v zapor,
Siegl pa je triumfiral.

— Verjemite, ljudje, je vpil na
zbrano množico, ta človek je najne-
varnejši revolucionar, ta človek je
podkupljen od Francozov. Vedno se
dela, kakor da bi bil pijanec, pa ni
nikdar pijan; dela se tako, da bi
veljal za nič nevarnega. O, jaz sem
ga dobro opazoval! On je sestavljal
tiste pamflete, ki so bili nabiti po
vseh hišah, on je ponesnažil oklic
nadvojvode Karola. In tudi danes po-
noči je on nabil listke, na katerih
je rečeno: »Ljubi Kranjci! Čez nekaj
dni izidejo komilice za brambovce,
ponočne vaje avstrijskega lakaja na
neodsedlanem pegazu.« Tako se je
ta ničvredni človek norčeval iz pa-
trijotičnih pesmi prof. Vodnika.

Še dolgo je tako kričal oficijal Siegl raz rotovške stopnice, tako dolgo, da je bil ves upehan. Aretovanje Kopitarja je bil zadnji vspeh njegovega vohunstva. Za nagrado, ki jo je prejel, se je še tisti večer v Trnovem napil, a ko je hotel iti domov, so ga fantje napadli, ga kruto pretepli in vrgli v Gradaščico. Sicer so ga redarji še ponoči spravili domov, a zavedel se ni več in je čez nekaj dni umrl.

Aretovanje Kopitarja je vse prijatelje Francozov silno potrlo. Vse mesto se je treslo pred policijo, ki je izvršila pri najuglednejših meščanih hišne preiskave in dobila dokaze, da je bil res Andrej Kopitar zložil različne po mestu nabite protiavstrijske pamflete.

Francozi so medtem neprestano zmagovali. Dne 13. maja je prišel Napoleon na Dunaj, dne 15. maja je pribežal nadvojvoda Ivan v Ljubljano. Odšel je dne 18. maja, ker so bili Francozi prekoračili kranjsko mejo. Obenem z nadvojvodo so zbežali tudi vsi višji državni uradniki

in mnogo meščanov, dne 20. maja pa je general Macdonald s francosko armado primarširal v Ljubljano.

II.

Ko se je general Macdonald s francosko armado bližal Ljubljani, je bila v mestu še precej močna avstrijska posadka. Poveljnik te posadke je bil osemdesetletni podmaršal Moitelle, strahopeten mož, ki se ni ničesar tako bal, kakor pokanja pušk. Francozov se je tako prestrašil, da se jim vzlic vsemu nagovarjanju višjih in nižjih častnikov ni upal zoperstaviti. Vsa Ljubljana ga je zasmehovala, ko se je dal pri belem dnevu nesti na Grad in ukazal, da se vsa posadka tja umakne. Francozi so prišli v mesto, ne da bi bila počila le ena puška.

Takoj naslednjega jutra, 21. maja, je začel general Macdonald bombardirati Grad. Taisti dan se je daleč od Ljubljane, pri Aspernu in Esslingu, začela strašna bitka med Napoleonom in med nadvojvodo Karolom. Napoleon je poskusil prekora-

čiti Donavo, a je bil popolnoma poražen.

V tem, ko je bil Napoleon v največjih skrbih in se je tresel za svojo prihodnjost, se je njegova armada v Ljubljani kar igrala z Avstrijci. General Macdonald je imel manj vojaštva na razpolaganje, kakor podmaršal Moitelle, a vzlic temu Avstrijci bojne sreče še poskusili niso. Po dvadnevnem bombardiranju je bilo zidovje na Gradu že močno poškodovano. Avstrijska posadka bi se bila sicer lahko še dober teden držala, a podmaršal Moitelle je bil po streljanju tako zbegan, da se je brezpogojno udal. Z belo zastavo v rokah je šel do lesene ograje, ki je bila napeljana gori nad cerkvijo sv. Florijana. Ondotni francoski oddelek je komandiral major Lefèbvre. Stem se je podmaršal Moitelle domenil. Zahteval je za-se le, da se ga pusti v miru odpotovati iz Ljubljane, in niti vprašal ni, kaj se zgodi s posadko. Major Lefèbvre mu je dovolil, da lahko takoj odide in podmaršal je to z veseljem storil. Vojaki se

sicer niso hoteli udati, a Francozi so kakor vihar planili nanje in jih premagali.

Čez nekaj dni, 2. junija, je prišel maršal Marmont z malo armado iz Dalmacije v Ljubljano, a je na povelje Napoleonovo z večino vojaštva že 13. junija odrinil proti Dunaju.

Organiziranega avstrijskega vojaštva sedaj ni bilo več na Kranjskem, pač pa vse polno avstrijskih vojakov-dezerterjev. A tudi francoska posadka se je bila silno skrčila, ker je maršal Marmont skoro vse vojaštvo odpeljal na pomoč Napoleonu, ki se je pripravljal na odločilno bitko. V Ljubljani je ostal samo general Guetard z 800 vojaki.

To priliko so porabili avstrijski pristaši in poskusili uničiti francosko posadko ter vprizoriti ljudsko vstajo proti Francozom. Predvsem jim je bilo na tem, da dobe v roko Ljubljano, odkoder so hoteli prodreti na Štajersko in od tiste strani priskočiti nadvojvodu Karolu na pomoč. Bivši avstrijski major baron Dumontet je

na Dolenjskem zbral več sto dezerterjev, duhovščina pa je rotila in zaklinjala kmetско ljudstvo, naj se tem četam pridruži. Tudi avstrijski uradniki, ki so ostali na svojih mestih, in nemški graščaki so razvili strahovito agitacijo. Ščuvalo in hujskalo se je tako, da je bilo vse kmetско ljudstvo pokonci. Francoza zavratno ubiti, je vejalo kot bogoljubno delo.

Dne 27. junija je baron Dumontet naskočil Ljubljano. Pripeljal je, ko je bila že tema, svojo četo po Dolenjski cesti, potem pa od vseh strani napadel mesto. Francoska posadka je bila nastanjena na Gradu, samo general Guetard je stanoval pri Damjanovih. Šele ko so v mestu začele pokati puške, je zvedel, da se bliža sovražnik. A ni mu bilo mar za lastno nevarnost. Na dvorišču Damjanove hiše je postavil lestvo na zid in šel k svojim vojakom na Grad. Kakor dež tako gosto so letele mimo njega krogle Dumontetovih, okrog celega Grada razpostavljenih čet, a zadela ga ni nobena.

Dumontetove čete so se, videvši, da Grada ne zavzamejo, vrgle na mesto. Po Mestnem trgu, na Starem trgu, pri Sv. Florijanu in na cesarja Jožefa trgu so napravile te čete barikade, potem pa obiskovale bližnje hiše, iskaje plena.

Dne 28. junija zvečer je Dumontet s svojo četo zopet odšel in se mudil na raznih krajih na Dolenjskem. Počenjanje teh čet je bilo tako strahovito, da so premožnejši ljudje kar trumoma bežali iz dežele.

Napoleona je ta guerila-vojna avstrijske stranke skrajno razkačila in naložil je vsled tega dne 7. julija kranjski deželi vojne kontribucije 15.260.000 frankov. Toda avstrijska stranka se je temu ukazu smejala in agitirala, naj ljudje ničesar ne plačajo, češ, Napoleon je bil pri Aspernu in Esslingu popolnoma poražen in v nekaj tednih bo zadnji Francoz pregnan iz Avstrije.

Napoleon je obenem poslal na Kranjsko nekaj vojaštva in zapovednik general Baraguay d' Hilliers je dobil ukaz, da mora braniti ljubljanski

grad, dokler je živ le še en francoski vojak. Dne 11. julija je prišel baron Dumontet zopet v Ljubljano. Njegova četa je štela blizu 2500 mož. Celih 16 dni je dan na dan naskakoval grad, a Francozi so vsak napad hrabro odbili.

Ker ljudje niso plačali vojne kontribucije, je Baraguay d' Hilliers dal aretovati najuglednejše može v deželi. Aretovani so bili generalni vikarij Golmajer, kanonik baron Taufferer, škof Brigido, grof Brandis, grof Lichtenberg, grof Barbo, baron Lanthieri, grof Thurn, baron Lazzarini, trgovec Nikolaj Recher in tudi eden najvnetejših prijateljev Francozov, veletržec Fran Ksaver Damjan. Novi francoski zapovednik pač še ni poznal razmer in ljudi v Ljubljani in je verjel kanoniku Tauffererju, ki mu je rekel, da sta proti plačevanju vojne kontribucije najbolj agitirala Damjan in učitelj Andrej Kopitar. Damjana so Francozi hitro dobili, Kopitarja pa ne, ker je bil v policijskem zaporu.

Dne 27. julija, tri tedne po bitki pri Wagramu, v kateri bitki je Na-

poleon presijajno premagal Avstrijce, in 15 dni potem, ko je bilo v Znojmu sklenjeno premirje, je Dumontet zapustil Ljubljano in peljal svoje ljudi na Hrvatsko. Spotoma jih je nad polovico ušlo in ti so potem plenili in ropali po deželi tako, da se je vse pred njimi treslo.

Vzlic sklenjenemu premirju ni bilo konec revoltam na deželi. Ljudje so bili po dolgi in fanatični agitaciji avstrijske stranke tako razburjeni in razdraženi, da so popolnoma podivjali. Celo v najbližji okolici Ljubljane so se primerjale revolte. Tako je 23letni Ivan Zanuškar iz Rudnika dne 11. oktobra s puško napadel francoskega vojaka, ki se je po Dolenjski cesti z nekim dekletom sprehajal. Zanuškarja so prijeli in ga naslednji dan ob 5. popoldne pri stražnici poleg sv. Florijana ustrelili.

Strašni so bili ti meseci za celo deželo, posebno pa za Ljubljano. Vse je bilo tako potrto, da se že nihče ni več upal misliti, da postane kdaj bolje. In zato se tudi ni nihče vznemiril, ko so dne 22. oktobra začeli

pokati topovi na gradu in zvoniti vsi ljubljanski zvonovi v naznanilo, da je bil 14. oktobra v Schönbrunu sklenjen mir in da je avstrijski cesar Franc moral francoskemu cesarju Napoleonu odstopiti vse ozemlje od Lienza do Dubrovnika.

III.

V pritličju svoje hiše, tam, kjer je danes rotovška policijska stražnica, je imel Fran Damjan svojo trgovsko pisarno. V dopoldanskih urah je bilo tu zmirom živahno vrvenje, popoldne pa je bila ozka in temna pisarna zapuščena in je bilo tu tiho in mirno.

Dne 13. novembra leta 1809. popoldne je v Damjanovi pisarni sedela za gospodarjevo mizo mlada dama. Pred seboj je imela veliko trgovsko knjigo, v katero je vpisovala dolgo vrsto števil iz različnih drugih knjižic.

Šele ko se je v itak temni sobi začelo mračiti, je mlada dama odložila pero in zaprla knjigo. Potem

pa je naslonila glavo v roke in se zatopila v svoje misli.

Nakrat se je zgenila. S ceste se je slišal velik šum. Slišalo se je piskanje in bobnanje in hitri koraki precejšnje množice. Mlada dama je vstala in stopila k oknu da vidi, kaj se zunaj godi. Množica se je bila vstavila tik rotovža, okrog malega oddelka francoskega vojaštva. Kaj se je zopet zgodilo? Mlada dama ni bila radovedna. Ravnodušno je stala pri oknu. Njene velike sive oči so sicer zrle na zbrano ljudstvo, a njene misli so bile kdove kje. Sicer pa z okna ni bilo videti, kaj se je godilo pred rotovžem.

Zdaj je prihitel v sobo stari Damjanov hišnik skoro brezsapno.

— Gospodična, je zaklical, poj-dite vendar gledat! Francozi bodo sneli z rotovža cesarskega orla, go-spod Kopitar pa stoji na stopnicah, maha s klobukom in kriči, kakor bi bil obseden.

— Kopitar? Torej so ga vendar izpustili iz ječe?

— Že sinoči! A slabo izgleda, prav kakor bi bil bolan. In oči se mu tako čudno svetijo — —

— Stopite h gospodu Kopitarju in ga prosite, naj pride malo sem.

Hišnik je zapustil pisarno in se pridružil množici, ki je bila med tem tako narasla, da je bil ves trg poln ljudi. Francozi so ta dan z vseh javnih poslopij odstranili avstrijske grbe in sedaj z rotovža snemali velikega črnega orla, ki je tam visel izza časa cesarja Karola VI. Na njegovo mesto so križema obesili dve francoski zastavi, na sredi med njima pa obesili zlatega orla — orla francoskega cesarstva.

Ko je bila ta prememba izvršena, je zadonelo francosko povelje — vojaštvo je prezentiralo s puškami, zapeli so bobni in vojaška zastava se je nagnila k tlom v pozdrav zlatemu orlu na rotovškem pročelju. Potem je vojaštvo odkorakalo pred škofijo, kjer se je bil nastanil pred dnevi došli generalni intendent d' Auchy, in vsa množica je

drvila za njim, tako da je bil Mestni trg hipoma izprazen.

Mlada dama v Damjanovi pisarni je bila svoje lice naslonila na šipo. Ni ji je zapazila, da se je mnóžica že razšla in da je nastalo na Mestnem trgu zopet tiho in mirno niti je slišala, da je nekdo trkal na pisarniška vrata.

— Kaj ni nikogar tu? je nekdo vprašal pri napol odprtih vratih.

Šele zdaj se je mlada dama zdramila iz svojih sanj. V pisarni je bilo že tako mračno, da ni mogla razločiti, kdo da je pri vratih. Videla je samo, da je tujec francoski oficir.

— Kaj želite?

— Gospoda Damjana iščem.

— Zdaj ga ni tu, a če hočete malo počakati, ga pokličem.

— Tujec je stopil v sobo in se približal oknu tako, da je svetloba s ceste padla nanj. Bil je visok mož žarečih oči in zagorelega obraza. Ko je mlada dama pogledala v ta obraz, je skoro omahnila. Krčevito se je

prijela za stol in ni mogla storiti nobenega koraka.

— Konrad! Ali je mogoče?

— Vi me poznate? se je čudil tujec in potem nekoliko počasneje in negotovo dostavil: Pa ne da bi bili Vi — gospodična Mara?

Mlada dama je samo prikimila in mehanično položila svojo roko v roko Konradovo.

V tem hipu je prišel v sobo hišnik in prinesel luč. Postarni mož je kar ostrmel, ko je zagledal francoskega oficirja, ki je tako brezbrizno držal domačo gospodično za roko.

— Ne zamerite, je rekel slovenski in zvedavo in nezaupno ogledoval francoskega oficirja, gospoda Kopitarja nisem mogel več dobiti. Ne vem, kam je šel. A — ne zamerite — tega Francoza pa jaz poznam — samo ne spominjam se, kje sem ga videl.

— Saj vas jaz tudi poznam, stari grešnik, se je zdaj oglasil francoski oficir, in še iz tistih časov, ko še niste imeli sivih las.

Hišnik je stal pred tujcem, kakor bi bil okamenel. Niti besedice ni mogel ziniti, samo debelo je gledal, kakor da bi se bil zgodil pred njim kak čudež. Šele čez nekaj trenutkov je prišel k sapi in rekel:

— Da me kak francoski oficir pozna, se ne čudim, ali da Francoz slovenski govori —

— Zdaj vidim, Janez, da ste res stari in neumni, mu je segel tujec v besedo. Torej, da bodete vedeli, kdo da sem, Vam povem, da mi je ime Konrad Podobnik. Tega se vendar še nekoliko spominjate.

Molče je hišnik gledal Konrada; čez nekaj hipov je začel s predpasnikom počasi brisati roke in lice je dobilo neki veseli izraz.

— Kaj pravite? Kdo ste? A Vi da ste Konrad? Pa Podobnikov Konrad?

Zdaj pa je stari mož storil dva hitra koraka in ponudivši tujcu roko veselo vzkliknil:

— O, če ste res Podobnikov Konrad — Bog Vam daj dobro, tako

sem Vas vesel, kakor da bi bili moj sin.

— Res sem Podobnikov Konrad, res! Zdaj pa mi Vi povejte, stari Janez, če je ta gospodična, ki ne izpregovori nobene besede, res gospodična Māra, ali če se meni blede.

— Lej ga, se je čudil hišnik. Kdo pa naj bo! Da, da, to je gospodična Damjanova, tista, ki ima največ snubcev v Ljubljani, pa nobenega ne mara, tista —

— Janez — je nejevoljno zaklicala Mara.

— Ne zamerite, gospodična, se je smejal hišnik, a danes sem tako vesel, da moram katero povedati. A zdaj grem iskat gospoda. Pol Ljubljane bom sklical —

Janezu ni bilo treba iti, ker zdaj je v sobo stopila velika družba. Gospod Damjan jo je bil pripeljal, da bi praznovala osvobojenje Andreja Kopitarja, a nihče ni slutil, da se je ta dan po dvanajstletni odsotnosti povrnil v domovino Konrad Podobnik.

V Damjanovi hiši že dolgo ni bilo tako srečnega in veselega večera. Janez je moral res sklicati »pol Ljubljane« in vse se je radovalo Konradove vrnitve in Kopitarjevega osvobojenja.

Seveda sta morala oba pripovedovati o svojih doživljajih. Konrad je bil potem, ko je pobegnil iz Ljubljane, dovršil v Milanu svoje študije. Vzlic vsem prošnjam na vlado in na cesarja Franca se mu ni dovolilo, da bi se povrnil v Ljubljano. Ko se je to leto začela vojna, je prostovoljno vstopil v francosko armado. Sprejeli so ga radi, ker so potrebovali inženjerjev. Udeležil se je bitke pri Wagramu, a čim je bil sklenjen mir, je izprosil, naj se ga pošlje v Ljubljano, da vidi še enkrat svojega, že dolgo časa bolnega očeta in znance in prijatelje.

Medtem, ko je Konrad na kratko poročal o svojih doživljajih, pa je Andrej Kopitar na drugem koncu mize dajal duška svojim čutilom.

— Celih šest mesecev so me imeli zaprtega. Ne enkrat nisem bil

zaslišan. Moj obraz je zapissek vseh izostalih obedov in večerij. Še lakote bi bil lahko umrl, če bi prijatelji ne bili za-me skrbeli. Če sem zahteval naj se me izpusti, je pa ječar rekel: Ne smem, dokler nimam pismenega povelja. Šele generalni intendant d'Auchy je odredil, da so me sinoči izpustili.

V kuhinji je pa imel stari Janez prvo besedo in z veliko važnostjo pripovedoval poslom, kar se je bilo ta dan zgodilo.

— Prav za roko jo je držal našo gospodično, je razlagal Janez. Prav kakor ženin svojo nevesto. In gospodična se je držala sramežljivo in je gledala v tla. Bog ve, kaj je pri Francozih? Nemara še kak general. In prijazen Vam je! Bog mi je priča, da me je res imenoval starega grešnika.

In kakor bi hotel pokazati, da resnično zasluži to imenovanje, je popadel zalo kuharico Metko in jo krepko poljubil.

IV.

Konrad je stanoval pri svojem očetu. Starega moža je vrnitev sinova poživila in pomladila, saj je bil dolgo let v skrbah, da ga nikdar več ne vidi. Zdaj ni imel druge želje, kakor da bi ga Konrad nikdar ne zapustil. Stari mož vsled bolezni ni mogel več iz hiše in zato je Konrad ostajal večer za večerom pri njem in mu delal družbo. Časih je prišel tudi kak znanec. Posebno pogostoma sta prišla Andrej Kopitar in kurat na Šmarni gori, Janez Svetlin.

Zunaj je snežilo, prijatelji pa so sedeli pri polnih čašah in pretresali vsakdanje dogodke. Stari Podobnik se je le malo udeleževal pogovora. Vedno mu je bilo samo v mislih, kako pridrži Konrada doma. Ko je nastala pavza, je zasukal pogovor na to stvar.

— Star sem in le malo časa mi je še živeti. Povejte, gospoda, ali bi ne bilo prav, da ostane Konrad pri meni in da se oženi?

— Nikar se ne ženi Konrad, je zaklical Kopitar. Za nič na svetu.

Čemu tudi? Zaradi denarja se ti ni treba ženiti.

— Saj se lahko tudi iz ljubezni oženi, je sladko menil kurat Svetlin. Ljubezen je temelj prave zakonske sreče.

— Oh, kaj govorite vi o ženitvi iz ljubezni, je kurata zavrnil Kopitar. Mene poslušaj Konrad! Iz ljubezni se nikar ne ženi. Poglej okrog sebe. Vse polno jih je, ki so svoje žene vzeli iz ljubezni. In konec je vedno isti! Ljubezen zgine — žena pa ostane!

— Pustimo to, je rekel Konrad resno. Doma ostanem skoro gotovo, če se ne zgodi kaj izrednega.

— Potem pa pusti vojaško službo. Kaj ti je treba služiti? Toliko že imamo, da ti je zagotovljeno udobno življenje.

— Morda pa ima tudi Konrad v svojem telečnjaku maršalsko palico, se je norčeval Kopitar.

— Nimam je! Tudi ambicije nimam, da bi prišel naprej.

Sleci torej cesarsko suknjo, je silil stari Podobnik. Ostani doma in oženi se. To bi bilo jamstvo, da te

ne izgubim. Tako pa si le od danes do jutri pri meni. In to me boli.

— A propos, je poredno vprašal Kopitar, ali se vojaška suknja zato imenuje cesarska suknja, ker jo ljudstvo plačuje?

Konrad se je samo nasmehnil. Kurat Svetlin pa je strahoma sklenil roke in z globokim vzdihom rekel:

— Oh, gospod Kopitar, vi ste nepoboljšljiv jakobinec! Nobenega respekta nimate pred kronano glavo. S cesarjem Napoleonom se ni šaliti! Pazite, pazite, če ne, bodele še na vešalah lakote umrli.

V svojem srcu pa se je kurat s Šmarne gore popolnoma strinjal s Kopitarjem. Bil je prepričan jakobinec, a je to prikrival, ker ga je skrbelo za kruh.

— Konrad, je dejal stari Podobnik, jaz te res ne umejem. Sam praviš, da nimaš nič upanja, da bi v francoski armadi naprej prišel, pa vendar nečeš službe pustiti. In časi so tako resni! Kdo ve, kako dolgo bo trajal mir.

— Sklenjen je, hvala Stvarniku v višavah, za večne čase, se je oglašil kurat.

— To pomen v jeziku diplomatične gospode, da bo trajal vsaj tri leta, se je norčeval Kopitar.

— Glavni vzrok, je rekel Konrad, zakaj ne izstopim iz armade, ti lahko razložim. 17. novembra je prišel generalni guverner, maršal Marmont, v Ljubljano. Prevzel je v službo vse avstrijske uradnike, ki niso zbežali. To je za nas jako slabo. Ti uradniki niso prijatelji našega naroda; nevedni so in podkupljivi in vajeji, delati z narodom po pasje. Ti ljudje bodo imeli velikanski vpliv na francoske funkcijonarje, ki ne poznajo ne dežele, ne razmer. Če ostanem francoski oficir, pridem s temi ljudmi v ožjo zvezo in bom lahko marsikaj dosegel, marsikaj preprečil in marsikaj storil za slovenski narod in za slovensko domovino. Dvanajst let sem bil v tujini. Ali veste, kaj to pomeni? Dvanajst let sem nepretrgoma mislil na svoj dom, na to revno, nerodovitno in vendar tako ljubo zemljo; dvanajst

let sem hrepenel po tem, da bi bil zopet tu.

— Nikar ne bodi sentimentalen, je ugovarjal Kopitar, a rekel je to le polglasno in tako negotovo, kakor bi se mu zdelo, da je Konrad vendar resnico govoril.

— Ti me ne moreš razumeti, je odgovoril Konrad. Kdor gre sam z doma in se lahko vrne kadar hoče, tisti še preboli domotožje; a kdor ne sme domov, ta šele ve, kaj je izgubil, ta svojega srca ne more odtrgati od doma. Pod žarkim solncem italijanskim mi je duša koprnela po ljubljanski megli; pod sencami pinij in lovorov sem mislil na ubožna drevesca v mestnem logu; v sijajnih ulicah pariških in milanskih sem sanjal o ozkih, temnih in nelepah ulicah ljubljanskih. Kar sem čutil, se ne da povedati, to se mora doživeti, če se hoče razumeti. V tem hrepenenju so se v mojem srcu utrdili vsi ideali, za katere sem se vnemal v mladosti. Kdo ve, kako bi bilo, da sem ostal doma.

— Kakor stara baba bi čepel v kotu in na nič mislil, je dejal Kopitar.

— Zdaj dobim morda priliko, da kaj storim za uresničenje teh idealov.

— Kako si to misliš?

— Maršal Marmont, je odgovoril Konrad, je v teh letih, kar je bil v Dalmaciji, postal prijatelj Slovanov. Zdaj je takorekoč suveren nove Ilirije in lahko stori kar hoče. Nekdaj je Napoleon z nami računal. Namegal je zavzeti ves Balkan. Ali v Tilsitu je sklenil mir z Rusijo in ji je prepustil Balkan. Zato mu je vseeno, kak značaj ima Ilirija, da je le njegova. Nekoč je mislil ustvariti narodno kraljestvo Ilirijo. Ustvaril je pa le nekako mejno brambo pri Avstriji. Zato je treba pridobiti Marmonta za našo narodno stvar. Lahko to ne bo, kajti vpliv bodo imeli izobraženci, ki pa so se večinoma odtujili svojemu narodu in se prelevili v Nemce in v Italijane. Nikari ne pozabimo, da Ilirija ni enojezična. Štiri narodnosti prebivajo tu: Slovenci, Hrvati, Italijani in Nemci.

— Ali Slovani imamo vendar ogromno večino, je vzkliknil stari Podobnik.

— To je resnica, a kaj, ko se ta slovanska večina skoro nič ne zaveda svoje narodnosti, ko so Slovani le kmetje, inteligenca, ki ima denar in vpliv, pa se je raznarodila. Nemci in Italijani imajo jasne politične cilje pred seboj, slovanski kmet pa sploh nima cilja. Njemu je vseeno, kdo je njegov vladar in kdo mu gospodari, in zato bo težko pripraviti Marmonta, da nam pojde pri uresničanju naših narodnih idealov na roko. A to je odločilno za vso našo prihodnjost. Zdaj ali nikoli!

Stari Podobnik je sklonil glavo. Sicer je bil iz srca vesel, da je njegov edinec tako gorel za slovenstvo, a težko mu je bilo vendar, da ga ni mogel pregovoriti, da bi bil izstopil iz francoske armade.

— Dokler boš samec in vojak dotlej ni nobene gotovosti, da te nekega dne ne odtrgajo od mene. In zakaj se nočeš oženiti?

— To je pa stvar, o kateri danes ne bom govoril.

Konrad je molčal in molčal je tudi Kopitar. Kurat Svetlin, ki se je bil v tem do dobrega nalil z vinom, je naredil konec pogovoru in je pozval Kopitarja, da gresta domov.

Oče in sin sta ostala sama doma. Nekaj časa sta oba molčala. Potem pa je starec pogladil sinu bujne lase in tiho, kakor v sanjah, rekel:

— Fantič moj, ti mi nekaj prikrivaš. Nekaj se je zgodilo s teboj, nekaj strašnega. In tiho je dostavil: Konrad, ti nisi srečen. Spoznal sem to prvi dan na tvojih očeh.

Konrad se je sklonil k očetu in mu poljubil roko. Odgovoril ni ničesar. S ceste pa se je čulo, kako je kurat Svetlin s strašnim glasom pel:

Regiment po cesti gre
Pa moj fantič zraven je;
Pa moj fantič se zmed vseh spozn
Zelen, zelen, zelen pušeljc ma.

V.

Prvič po dolgem času je bilo v Ljubljani zopet veselo. Dne 3. dec. 1809. so namreč v ilirsko službo

prevzeti poprej avstrijski uradniki prisegli cesarju Napoleonu udanost. S tem dnevom se je začelo redno funkcioniranje nove uprave in zato so ta dan slovesno obhajali. V gledališču je bila slavnostna predstava, brez vstopnine in gledališče je bilo tako natlačeno polno, da so morali zaradi vzdrževanja reda poklicati vojaštvo na pomoč. Na strelišču (sedanje staro strelišče, sezidano l. 1805) pa je bil za častnike, višje uradnike in najuglednejše meščane slavnosten banket, kateremu je sledil ples.

V bogato okičeni dvorani se je kar trlo odličnega občinstva. Zastopana je bila vsa Ljubljana, ker je meščanstvo želelo čim prej seznaniti se z novimi gospodarji in ker so zlasti dame kar koprnele, spoznati generalnega guvernerja. Doslej so lepega moža videle samo kadar se je s svojo krasno kočijo vedno s šestimi belimi konji kam peljal, toliko več pa so že čule o njem. Zanimale so se zanj toliko bolj, ker so bile izvedele, da se s svojo soprogo ne razume in da živi ločeno od nje.

Že po osmi uri je bilo v dvorani jako živahno vrvenje. Sprejemala sta goste intendant grof Fargues, jako eleganten in ljubezniv mož, ki se je v kratkem času pridobil mnogo simpatij, in major baron Lucien. Bogate Ljubljankanke niso štedile pri toaletah in tako je bil pogled na družbo res krasen.

Najprej sta se pripeljala generalni intendant d' Auchy in generalni justični komisar baron Coffinhal in si dala predstaviti različne povabljenke. Točno ob deveti uri pa so zapele piščalke in bobni pred streliščem postavljenega vojaštva in koj na to je vstopil v sobo visok, vitek mož lepega obraza v bogati uniformi — generalni guverner maršal Marmont vojvoda dubrovniški. Vsi pogledi so bili občudujé uprti vanj, ko je šel ponosno skozi prvi del dvorane do zanj pripravljenega prostora v drugem delu dvorane. V tem trenotku si je pridobil simpatije vsega ženstva.

Intendant grof Fargues je maršalu predstavil povabljene goste.

Marmont je imel za vsacega prijazno besedo, zlasti pa je odlikoval dame.

Po banketu se je začel ples. Otvoril ga je intendant grof Fargues z lepo baronico Cojzovo, ekscentrično a duhovito netjakinjo barona Žige Cojza.

— Ali maršal ne pleše? je vprašala baronica svojega plesalca.

— O pač, je odgovoril grof Fargues, a samo izjemoma, če hoče kako damo posebno odlikovati.

— To se pravi, če mu posebno dopade, se je ponosno smejala baronica Cojzova in kakor kaka kraljica pogledala po družbi, prav kakor bi hotela vprašati: Katera se more meni primerjati?

Maršal je stal sredi dvorane in mirno motril plesoče pare. Nakrat pa je zapustil svoje spremljevalce in šel sredi med plesalci, naravnost čez dvorano tja, kjer je stal prileten gospod — Fran Damjan.

— Gospod Damjan, kaj ne? je vprašal maršal presenečenega moža.

— Da, ekscelenca, je odgovoril Damjan in se globoko priklonil.

— Slišal sem mnogo lepega in pohvalnega o vas, je rekel z veliko ljubeznivostjo maršal. Vi ste eden najzvestejših prijateljev francoskega naroda — se mi je povedalo. Zvesti ste ostali svojemu prepričanju celo tedaj, ko so vas pomotoma aretovali. Zato me veseli, da vas spoznam.

Vsa pozornost so je obrnila na maršala in na Damjana. Generalni intendant d' Auchy se je kakor jegulja preril skozi množico v maršalovo bližino, a ker ni mogel ničesar slišati, je zašepetal mojemu Lucienu na uho:

— Ekscelenca se že dela popularnega! Glejte, da kaj vjamete o tem pogovoru!

Damjan je bil v silni zadregi ker je le jako slabo francoski govoril. Ves zbegan se je oziral okrog sebe, kakor bi iskal pomoči. Nakrat se mu je zjasnil obraz.

— Konrad, pojdi sem! Pomagaj mi! je zaklical glasno. Zagledal je bil Konrada, ki je plesal z Maro, in zdaj se mu je odvalil kamen od srca.

Vodeč Maro za roko je pristopil Konrad in izvedši, v kaki zadregi je Damjan, je rekel maršalu.

— Oprostite ekscelenca moja drznost. Gospod Damjan me je naprosil za tolmača.

— Kaj znate tako dobro nemški ali morda celo slovenski, da vas je gospod Damjan izvolil za tolmača? Saj bo pogovor morda zaupen. Maršal je govoril na pol šaljivo, ali poznalo se je, da misli resno.

— Ekscelenca, gospod Damjan nima pred menoj nikakih skrivnosti. Pozna me izra otroških let.

Marmont je bil zelo presenečen, ko je po nekih daljših vprašanjih izvedel, kdo da je Konrad in kako se je zgodilo, da je postal francoski oficir. Videlo se mu je pa, da je jako vesel tega slučaja.

— Recite gospodu Damjanu, je končno rekel Konradu, da ga prosim, naj pride jutri popoldne ob štirih k meni in da naj pripelje svojega tolmača seboj, tistega, ki vživa njegovo popolno zaupanje. Sedaj pa, gospod podkapitan, odstopite!

In priklonivši se z neposnemno eleganco je rekel Mari:

— Dovolite mi, gospodična, prihodnji ples!

Mara je čutila, da jo hoče maršal pred vsemi damami odlikovati. Zarudela je do las, potem pa se veselega srca zasukala z lepim maršalom.

— Gospod Toussaint, je rekel generalni intendant d' Auchy novemu policijskemu komisarju, prosim jutri dopoldne natančnih informacij o tem gospodu Damjanu. In šepetaje je dostavil: Kakor sem rekel — je že začel konspirirati. Cesar je lahko zadovoljen, da ima mene tu.

Na drugem koncu dvorane pa je stala baronica Cojzova. Vsa je bila prepadena in oči so se ji bliskale razburjenosti in jeze. Bila je trdno prepričana, da bo ona prva, s katero zapleše maršal Marmont, bila je prepričana, da bo ta lepi mož in slavn vojskovodja še klečal pred njo, sedaj pa tako razočaranje.

— Kdo pa je ta dama, s katero pleše ekscelenca? je zdaj vprašal z zbadljivim usmevom grof Fargues.

— Neka kramarska punica, je silno zaničljivo odgovorila baronica Cojzova, hči trgovca Damjana. Lepo karijero je naredila. Davi je v tuncuni svojega očeta še žaklje šivala, zdaj pa je na potu, da postane ljubica ilirskega kralja!

Iz baroničinih besed je odmevalo tako sovraštvo, da je grof Fargues kar strmel. Baronica Cojzova mu je lahko prikimala, poklicala dolgega in suhega grofa Lichtenberga, s katerim je bila prišla na ples, in se peljala domov.

Maršal Marmont je pa ta večer še enkrat plesal z Damjanovo Maro in govoril z različnimi meščani, da je bil generalni intendant d' Auchy ves iz sebe in je dal policijskemu komisarju tisoč naročil, majorju Lucienu pa vedno in vedno znova pravil:

— Le glejte, s kako vsiljivostjo se dela popularnega. Na zadnje bo te kramarje še začel objemati.

Na galeriji sta slonela dva moža in z veliko pozornostjo motrila dogodke v dvorani, časih pa tudi skri-

vaj drug drugega motrila. Slučajno sta oba obenem hotela oditi in se sešla pri vratih. Pogledala sta si v oči, potem je eden stopil naprej in se z lahkim priklonom in nekako ironično predstavil.

— Pellenc, literat iz Pariza, sedaj v Ljubljani, da spoznam nove francoske provincije.

— Kopitar, učitelj, sedaj brez službe, ki bi rad šel v Pariz, da spozna stare francoske provincije, pa ne more — vsled prevelike ventilacije v žepih.

Oba sta se zasmejala in odšla, med tem ko so na strelišču še plesali do ranega jutra.

VI.

Generalni guverner maršal Marmont je stanoval v škofijski palači. Škof Brigido se je moral s svojimi ljudmi in uradi umakniti v semenišče. V škofiji je bilo zdaj vedno živahno življenje, ne samo, ker je bilo tu središče vseh uradov, nego tudi zato, ker je maršal Marmont ustanovil pravi dvor. Vse je bilo kra-

ljevsko bogato in sijajno in Marmont je denar takorekoč s polnimi rokami metal skozi okno. Generalna intendantca je bila v deželni dvorcu, generalni justični komisar je uradoval tam, kjer je danes kmetijska družba, policijska oblast pa je bila v hiši, kjer je sedaj banka »Slavija«.

Damjan in Konrad sta se ob določeni uri oglasila v škofiji in maršalov adjutant major baron Lucien ju je takoj peljal v pisarno generalnega guvernerja. Marmont ju je sprejel s posebno prijaznostjo.

— Ne čudita se, da sem vaju poklical, je rekel maršal. Ali jaz iščem dotike in prijateljstva z možmi, o katerih upam, da mi omogočijo uresničiti v Iliriji želje in zahteve svojega cesarja tako, da bo prebivalstvo srečno in da bodo varovane koristi francoskega cesarstva.

Damjan in Konrad sta se molče priklonila, a oba sta uprav trepetala radovednosti, kaj jima pove maršal Marmont

— Ko sem bil potem, ko je bilo v Znojmu sklenjeno premirje, pokli-

can k cesarju, mi je ta rekel: Moj namen je, vzeti Avstriji Kranjsko, Primorsko, Koroško, Dalmacijo in staro Hrvatsko. Te pokrajine so slovanske še danes, četudi jih je Avstrija skušala germanizirati. Iz teh slovanskih pokrajin napravim vojaško in narodno državo. Kar so bile v srednjem veku mejne grofije, to bodi za Francijo Ilirija, in Vi maršal, postanete mejni grof v Iliriji. To je naročilo, ki sem je dobil, to je volja cesarjeva. A kako naj jo izpolnim? Slovani imate po številu ogromno večino ali meščanstvo in uradništvo je nemško, oziroma italijansko in v rokah meščanstva je imetje. Jaz sem Vam prinesel prihodnjost, pripravljen sem ustvariti pogoje, da postanete velik in slaven narod, ali na svojo žalost vidim, da ne znate braniti svoje zemlje in svoje individualnosti.

— Malo nas je! Pod avstrijsko vlado se je narodova moč izgubljala, kakor odteka kri iz odprte žile.

— Malo Vas je! je z vnemo zaklical maršal Marmont. Verujte meni — število ne odloča. Večjo moč na-

sprotnikov odtehtajo bistroumnost, bravura, agilnost, modrost, štedljivost, delavnost in udanost za rod·bino in za narod. Če je Vaš narod zdrav in krepak, se bo znal ubraniti, če pa narod tega ne zna, potem tudi ni vreden, da živi.

Marmont je bil ves razgret. Skočil je s svojega stola in hodil po sobi gor in dol.

— Po pravici in po vesti povem, je govoril, jaz nimam pravega zaupanja do Vašega naroda. Vsaj preteklost njegova kaže, da v njem ni prave življenjske moči. Tujcev ni znal asimilirati. Poglejte pa v druge dežele. Možje, ki sta jih peljala Clovis ali Charles Martel na razne vojne, so zasedli vile galsko roman·skih senatorjev, so bili tujci med tujimi narodi. Ti narodi so bili premagani in podvrženi ali njihova notranja moč ni bila zlomljena. Nasledniki teh zavojevalcev so sezidali mogočne gradove, a izgubili so svojo narodnost in se potopili v ljudstvu; njihovi sinovi so postali francoski markiji, španski grandi, angleški lordi

— in bili izgubljeni za nemštvo. Prvi sinovi Normanov, ki so zasedli Angleško, so bili še razžaljeni, če jih je kdo štel za Angleže; nasledniki pa so bili že ponosni na svojo angleško narodnost. A kaj je bilo temu vzrok? Nič drugzega, kakor življenska moč dotičnih narodov. A kako drugače je bilo s Slovani! Polovica sedanjih nemških dežel je bila nek-daj slovanska. Te dežele so bile ravno tako premagane in zavzete, kakor Francija, Španska ali Angleška. A tu se zmagovalci niso potopili v narodu. Na slovanskih tleh so ustanovili nemški rod, usilili domačemu prebivalstvu svoj jezik, napravili iz slovanske zemlje nemško domovino. Tako je tudi pri vas. Vaši graščaki so že stoletja v deželi in so še danes Nemci in vaša mesta so nemška. Krivi ste tega sami, čisto sami. Svet ni vrtilček, kjer cveto lilije, svet je bojna poljana, kjer se neprestano kakor posamičniki, tako tudi celi narodi bore za obstanek. Najboljši med temi narodi je tisti, ki zna ohraniti svojo last,

obvarovati svojo individualnost in razširiti svojo posest. Kdor v tem boju ne zmaga, tudi ni vreden zmage. Poglejte nas Francoze! Kakor so napravili Rimljani iz celega sveta svojo domeno, tako jo napravimo tudi mi!

Molčé, a z največjo pozornostjo sta sledila Damjan in Konrad tem besedam maršala Marmonta. Ta je še vedno hodil po sobi semintja. Zdaj se je ustavil.

— Rekel sem že, da vam pri-
našam prihodnjost. Avstrija vas je uničevala, odkar je Rudolf Habsburški premagal krasnega junaškega Otokarja, kralja češkega in slovenskega. Od tedaj ste bili izročeni trajni in sistematični persekuciji. Avstrija vas ni samo izkoriščala, skušala vas je asimilirati z Nemci, teptala je vaše običaje, vodila je kruto vojno proti vašemu jeziku, proti vašim nazorom in navadam in vedno in vedno segala v zasebno življenje naroda. Vaš greh je, da se niste branili. Jaz vam ne bom usiljeval novega jezika, nego spoštoval

in pospeševal vaš jezik; jaz vam ne bom usiljeval novih običajev, marveč storil, kar se bo dalo, da za morete živeti svoje narodno življenje. Velika naloga vas čaka: iz vas mora iti luč prosvete in napredka po celem jugu, vi ste poklicani, da vzbudite ves Balkan v novo narodno, politično in kulturno življenje. To je sveta misija, ki je vam poverjena! Pogoj za izpolnitev pa je, da prebudite svoj narod iz spanja in ga naredite sposobnega za izvršitev te naloge.

Maršal Marmont, ki je doslej govoril jako glasno, je položil svojo roko Damjanu na ramo in tiho skoro šepetaje dejal:

—Ko je kralj Ludovik XI. obsodil vojvodo de Nemours na smrt, je ukazal, postaviti vojvodove sinove pod smrtni oder. Očetova kri je močila otroke. Kar je krivično storil legendarni tiran, to dela tudi zgodovina, a po pravici; kri in solze sinov močijo grobove tistih očetov, ki so se izneverili svojemu narodu ali ga prepustili njegovi usodi.

Mogočen je bil utis maršalovih besed. Starega Damjana so te besede tako pretresle, da ni mogel ničesar odgovoriti, a rosne njegove oči so kazale, kako mu je bilo pri srcu. Maršal mu je segel v roko in je rekel:

— Poklical sem vas, ker vem, da ne spadate med tiste, ki pravijo: Kaj me briga, kako bo, kadar mene ne bo več med živimi. Kdor tako govori, je egoist, ki se ne meni kaj bo iz njegovih in njegovih rojakov otrok in potomcev; tako govori le zaničljiv človek, kajti zaničljiv je vsak, kdor ve, da postanejo tujci gospodarji v njegovi domačiji in lastniki njegove zemlje in njenih zakladov, da postanejo njegovi sinovi in njih potomci hlapci teh tujcev in se končno izgube — a vendar ne stori ničesar, da to ubrani. O vas pa vem, da niste takih misli in zato iščem vaše pomoči. Za zdaj ne moremo dosti storiti, ali kar dosežemo, bo na korist potomcem. Ena generacija mora delati za drugo. Za prihodnost se sade drevesa, za prihod

njost se grade hiše, za prihodnjost se dajejo postave, za prihodnjost se vzgaja mladina. Kar je danes, je posledica preteklih in obenem vzrok bodočih dni. Na vas je, da poskrbite, da bodo bodoči dnevi za vaš narod lepši, kakor so bili pretekli.

Maršal si je nekoliko oddahnil potem pa dal Damjanu in Konradu roko, rekši:

— Sedaj pa pojdita. Povedal sem, kar sem imel povedati, in upam, da nisem zastonj govoril. Na svidenje!

Tiho sta odšla Damjan in Konrad in nista zapazila, kako je major baron Lucien odskočil od vrat, pri katerih je prisluškoval, niti sta čula njegovega šepetanja: Monsieur d' Auchy mi bo pač lahko hvaležen.

Ko sta pa prišla Damjan in Konrad na Mestni trg, se je Damjan obrnil proti škofiji, snel klobuk in prav od srca zaklical: — Blagoslovljen bodi tvoj prihod!

VII.

Ljubljana je imela troje družabnih središč: Filharmonično društvo, streliško društvo in kázinsko dru-

štvo. To zadnje društvo — nekaka čitalnica — je imela v gledališču dvoje sob v najemu, sicer pa je bilo do Marmontovih časov precej brez-pomembno, ker so se vse večje veselice vršile v redutni dvorani, zlasti tudi plesi, ali pa v gledališču in na strelišču.

Sedaj je bila v Ljubljani mnogoštevilna francoska družba. Uradništva in oficirjev je kar mrgolelo, saj je bila Ljubljana glavno mesto Ilirije in središče vse njene civilne in vojaške uprave. To je družabno življenje silno poživilo, toliko bolj, ker so bili Francozi veseli, lahkoživi ljudje, ki so hoteli od življenja kaj imeti. Ravnali so se po Marmontovem izgledu, z denarjem niso štedili in vsled tega tudi dobili mnogo vpliva.

Pred vsem so se Francozi vtaborili v kazini. Duše te družbe so bili Marmontov tajnik Heim, šef generalnega štaba general Delost, finančni ravnatelj de la Bienvenue, namestnik generalnega justičnega komisarja Redon de la Belleville,

loterijski ravnatelj Le Bas in general Vincent, okrog katerih se je zbralo mnogo uradnikov in oficirjev ter tudi narodnih meščanov. Ta družba se je shajala vsak dan v kazinskih prostorih v gledališču, tako da so bili ti kmalu pretesni in je začel trgovec Fran Galle delati, da se najamejo drugi in društveni delokrog razširi. To se je naslednje leto tudi izvršilo.

Tudi dne 10. decembra je bila v kazini zbrana številna družba in imela živahne pogovore zastran slavnostnega streljanja, ki ga je ta dan maršalu Marmontu na čast priredilo streliško društvo. V družbi sta bila tudi Andrej Kopitar in njegov najnovejši prijatelj, literat Pellenc iz Pariza. Zadnji si je bil v kratkem času pridobil velik ugled pri francoskih oficirjih in uradnikih, ker je bil prišel v Ljubljano s priporočili maršala Berthierja, prvega zaupnika cesarja Napoleona. Iz tega se je sklepalo, da ga cesar sam protežira in to je zadostovalo, da je zadobil v francoski družbi odlično stališče.

V družbi se je ta dan govorilo o prizadevanjih maršala Marmonta, pridobiti francoski upravi naklonjenost prebivalstva.

— Maršal postopa popolnoma pravilno, je trdil Pellenc. Francozi smo sicer gospodarji v Iliriji ali tujci smo vendar. Če naj prebivalstvo pozabi na to, kar je bilo, se mora maršal ozirati na vse kroge, na vse narodnosti in na vse stanovce.

— Saj dela tako, je pripomnil maršalov tajnik Heim, izredno nadarjeni administrator. Kaj mislite, da bi sicer šel na današnjo slavnost streliškega društva? V tem društvu ni deset resničnih prijateljev Francozov, a ljudi je treba pridobiti in zato se je maršal odzval njih povabilu.

— Kar maršal dobrega stori, to mu sproti podira generalni intendant d' Auchy, se je jezil general Delost. Ta pijanec in razuzdanec je menda poseben sovražnik Marmonta.

— To ni nič novega, se je smejal Heim. Ilirija ima kot država pred

vsem vojaški značaj. Ona naj bo jez proti Avstriji. Zato je cesar imenoval vojaka za generalnega guvernerja. D' Auchy pa kar ne more preboleti, da ni on generalni guverner in zato meče maršalu polena pod noge. Zdaj je spet nekaj novega napravil.

— Kaj pa? je vprašal general Delost.

— Vsled Napoleonove odredbe, da je zapreti kontinent za uvoz angleškega blaga, so financarji konfiscirali jako mnogo kolonijalne robe. To konfiscirano blago je d' Auchy na javni dražbi prodal — včeraj pa je to isto blago kupcem spet konfisciral in je misli spet prodati.

— Ah, to je vendar od sile, se je jezil general Delost.

— Seveda — a kaj hočete, ko je formalno opravičeno. Maršal Marmont je bil ves iz sebe, ko sem mu to sporočil. Poklical je d' Auchyja, a ta mu je hladnokrvno rekel: Jaz se ravnam po cesarjevem ukazu in skrbim za državne blagajne, ki so itak prazne.

— In maršal?

— Ta je moral molčati. Blagajne so namreč res prazne. Ljudje niso v stanu davkov plačevati, saj je avstrijski papirnati denar izgubil vso vrednost.

— Jaz res ne zavidam maršala za njegovo stališče, je vskliknil general Delost. Naloga, ki jo je prevzel, je silno težavna.

— A hvaležna, je policijski komisar Toussaint zašepetal na uho majorju baronu Lucienu. Če se posreči, kdo ve, kaj maršal še postane.

— Kaj naj pa postane? je vprašal major baron Lucien.

— Eh, kdo ve, je menil Toussaint. Dandanes — ko visi v zraku toliko kron in kraljevskih žezel. —

V tem hipu je družba vstala in se je napotila na strelišče. Na cesti se je baron Lucien pridružil Toussaintu in ga tiho vprašal:

— Kaj ste pa mislili povedati s tistim namigavanjem o kronah in žezlih?

— Kaj me res ne razumete? se je čudil policijski komisar. In nag-

nivši se k svojemu spremljevalcu mu je dejal tiho:

— Marmont je neskončno slavo-hlepen in častilakomen. Prevzel je mesto generalnega guvernerja samo zato, ker mu je cesar dal prav kraljevsko oblast. Ali meni se zdi, da s tem še ni zadovoljen, da hoče postati pravi kralj.

— A cesar tega ne dopusti, na to še misliti ni, je menil Lucien.

— To vem tudi jaz — in to ve tudi Marmont. Toda kdo ve, kaj prinese prihodnjost! Muratu, Bernadotteu in Marmontu ni zaupati. Za zdaj si skuša Marmont pridobiti prebivalstvo in se narediti nenadomestljivega. Za to ima vse sposobnosti. Kadar pa pride prilika — verjemite mi — tedaj stegne pogumno roko po kraljevski kroni in si jo posadi na glavo. Če je Napoleon postal cesar francoski — zakaj bi Marmont ne mogel postati kralj ilirski?

Major baron Lucien je policijskemu komisarju pritrdil in zdaj sta molče šla svojo pot. Na strelišču sta se ločila. Major je šel med strelce,

policijski komisar pa se je pridružil številnemu občinstvu, ki je polnilo vse prostore in opazoval, kaj se godi. Bistro njegovo oko je kmalu zapazilo, da v nekem kotu nekateri gospodje stikajo glave in si nekaj pripovedujejo. Bili so to skopi zvonar Vinko Samassa, trgovec Jäger, bivši furman Andrej Malič in odvetnik Luckmann, ki je bil strah vseh kmetov.

— Pravi poštenjaki so zbrani, je mrmral policijski komisar. Tu se hlinijo Marmontu, v srcu pa nas sovražijo. Ne bo napačno, če poskusim kaj vjeti tega pogovora.

Počasi in previdno je veslal skozi dvorano, a še predno je prišel v bližino tiste skupine, je strme obstal v temnem spodnjem kotu dvorane in je videl, kakor je maršal Marmont neki mladi dami izročil belo cvetko, se nagnil nad roko te dame in jo poljubil, potem pa hitro odšel med strelce.

— Damjanova Mara, je šepetal policijski komisar. No, ta ni nevarna. Majhen roman po starem receptu:

L'amore comincia con suoni e canti
— e poi finisce con dolori e pianti.
(Ljubezen začenja z glasbo in s petjem
in konča z bolestmi in solzami.)

VIII.

Visoka plast snega je pokrivala ljubljanske ulice in snežilo je še vedno. Ulice so bile skoro popolnoma prazne in okrog rotovža je bilo tako tiho, kakor na pokopališču.

Na dvorišču Damjanove hiše je stari Janez zapiral skladišče in se jezil na vreme in klel tako, da ga je stari Damjan resno posvaril.

— Zdaj grem k Božiču, je rekel stari gospod. Če bi me kdo iskal, naj pride tja; do večerje pridem zopet domu.

Stari gospod je počasi odšel. Pred vratmi v svojo pisarno se je nekoliko ustavil, kakor bi premišljeval, naj li vstopi ali naj gre naprej. Pomudil se je le nekoliko trenotkov, potem pa odprl vrata.

V pisarni je sedela Mara za očetovo mizo in zrla predse.

— Kaj ti je, dete moje? je vprašal stari Damjan. Čemu posedaš tu in kaj ti je na srcu, da si tako žalostna?

Ko je hotela Mara nekaj ugovarjati, je hitro pristavil:

— Čemu bi tajila? Saj te skoro več ne poznam, tako si se spremenila. Povej vendar — jaz bi vse storil, da bi te le enkrat zopet veselo in zadovoljno videl.

— Saj mi ni ničesar, je odgovorila Mara. In spremenila se tudi nisem. To vendar veš, da sem od nekdaj rada bila v pisarni. In smehljaje je dostavila: Saj bom enkrat gospodarica tukaj in se moram torej v kupčiji spoznati.

Zdaj pa se je stari Damjan prav resno razjezil.

— To so otročarije, Mara, in čas je, da se omožiš. Ali hočeš v tej zaduhli pisarni zveneti? Lej, deklica moja, snubcev imaš vse polno — odloči se vendar —

— Pusti mi malo časa, da premislim — saj kar tako se vendar ne morem odločiti.

— Tako mi že tri leta odgovarjaš, je rekel nejevoljno Damjan. Vse tvoje vrstnice so se že pomožile, ti, lepo in premožno dekle, pa še vedno samevaš.

In stari gospod je odšel jezno na običajno okrepčilo pred večerjo. Mara pa je nemo sedla za pisalno mizo in se zatopila v svoje misli.

Pri Božiču je bila kakor vsak večer zbrana velika družba. Navzočen je bil tudi kurat s Šmarne gore, Janez Svetlin, ki je že ves popoldan tu sedel in se pridno zalival in navzočen je bil tudi neki tujec, ki je sam sedel v kotu in molče poslušal pogovore pri drugih mizah.

— Gospod kurat! No, kako pa je kaj? je stari Damjan pozdravil Svetlina. Nekam slabe volje ste — ali ne?

— Oh, slabe volje! Kaj bi bil slabe volje. Žalosten sem, tako žalosten, da sem se že jokal. Verjemite mi, najraje bi umrl — vsaj za en čas.

— Kaj se vam je pa takega primerilo, da bi vsaj za en čas radi umrli? se je smejal Damjan.

— Računi mi ne gredo skup! Za jutri sem povabljen pred škofa Riccija. Ta Furlan je še hujši, kakor je bil kanonik Taufferer. Pisal mi je, da sem slepar! Pomislite! Slepar mi pravi, zato, ker sem zaračunal za metle za snaženje cerkve 100 gld.

— No, malo debelo ste se že zaračunali, je rekel Damjan, a to se že spravi v red. Le jutri se pri meni oglasite!

Zdaj pa se je razjasnilo kuratovo lice in zažarelo radosti. Mož je vedel, kaj pomenijo Damjanove besede. Odkar je bil pred leti rešil Konrada, mu je Damjan vselej rad pomagal iz stiske. In kurat Svetlin je bil dostikrat v stiski.

— Veste, gospod Damjan, je vzkliknil, po pravici vam povem, danes sem mislil toliko časa piti, da bi me bila kap zadela.

— Torej je bil to poskus samomora, je pripomnil eden iz družbe.

— Seveda! Kajpada!

— Potem pa napravite lahko izvrstno kupčijo! Nabite lepake: V nedeljo bo v cerkvi na Šmarni gori

prvi nastop kurata Svetlina po njegovem ponesrečenem poskusu samomora — po pridigi bo ofer!« Videli bode, koliko ljudi pride.

— Izvrstna misel, prav dobra misel! Škoda, res škoda, da ne smem. Škof bi me kar ob glavo dal. Ah, svet je pač slabo urejen, prav slabo.

— Vi ga bi bili bolje uredili.

— Mislim da! Pa še kako. Že človeka bi bil bolje ustvaril. Čemu ima človek dvoje pljuč? Ene solidne bi popolnoma zadostovale. Čemu ima na glavi lase?

— Lasje varujejo lobanjo!

— Tako? Ali res? Vidite Kopitar, kako ste vi neumni! Če so lasje zato, da varujejo lobanjo, zakaj pa potem izpadejo prezgodaj, da izgleda človek kakor oskubljen kapun? He?

— Kar ste bili zadnjič po alkoholu zastrupljeni, niste tako pametno govorili, kakor danes, se je norčeval Kopitar in vsa družba mu je smeje pritrjevala.

Pri posebni mizi sedeči tujec je med tem plačal in odšel. Ko je natakarica pospravljala mizo, pri kateri

je sedel, je zagledala na tleh listič. Pobrala ga je in videla, da je to zavitek.

— Tuji gospod je nekaj izgubil, je rekla proti družbi in pokazala zavitek.

— »Monsieur Le comte de Laval«, je čital Kopitar. Kdo je neki to?

— Najbrž kak nov višji uradnik!

Kopitar je bil med tem pogledal v zavitek. V njem je našel malo popisano karto. Ko jo je pogledal, se je po njegovem obrazu razlila smrtna bledost, a premagal se je in spravil karto.

— Jaz grem itak mimo policije in oddam to karto, je rekel malomarno in s silno težavo prikrival svojo razburjenost. Zapazil je ni nihče, ker je bil vinjeni kurat med tem začel pripovedovati dolgo povest, kako krivično in nepošteno konkurenco dela Brezje Šmarni gori.

Kopitar je porabil to priliko, da je tiho odšel. Zunaj je še enkrat pogledal na karto »Aujourd'hui à 9 heures chez moi« (Danes ob devetih pri meni) je čital. Podpisa ni bilo, a tudi

treba ga ni bilo, kajti Kopitar je to drobno pisavo dobro poznal.

Počasi je šel na Breg. Snežilo ni več. Na potu je Kopitar videl različne ljubavne pare, ki so vsi šli na Cojzov vrt. Baron Cojz je bil ves svoj vrt prepustil, da se napravi tam javno šetališče. Ta vrt je bil zvečer rendezvous zaljubljenih parov.

Tudi Kopitar je krenil na vrt. Počasi je hodil semintja in imel pri-liko se prepričati, da francoski oficirji in vojaki v Ljubljani niso stradali ljubezni. A to ga ni zanimalo.

— Kamilo Desmoulins je v kon-ventu zagovarjal v imenu svobode, načelo, da lahko človek tudi v nra-venem oziru živi kakor ga je volja. Kaj meni torej mar za te ženske!

Tako je Kopitar sam sebi govoril, a sam sebi ni verjel, saj ga je bil na ta zapuščeni prostor prignal moreči strah, da je Desmoulinsov nauk — obveljal.

Pri sv. Jakobu je odbilo $\frac{3}{4}$ 9. Kopitar je zapustil vrt in krenil proti Ljubljaničinemu bregu. Šentjakob-skega mostu tedaj še ni bilo in breg

je bil še poševen. Tam se je Kopitar postavil na stražo in se kakor sokol oziral na vse strani.

Zdaj se je tik brega bližala moška postava in počasi zavila proti Cojzovi hiši. Tudi Kopitar se je začel plaziti tja in se lahko stisnil k zidu, ker ni bil Breg čisto nič razsvétljen. Tujec je prišel do vrat in potrkal. V tistem hipu so se vrata odprla, lahna svetloba je padla na cesto in čul se je šepet.

— Entrez! *monseigneur!*

Tujec je kakor senca smuknil v vežo, a Kopitar je bil vendar spoznal, da je to tisti človek, ki je bil prej v Božičevi gostilni. Kakor okamenel se je naslonil na hišo, glava mu je padla na prsi in s prsti je hotel krušiti zid. Šele počasi je prišel k sebi, se nekaj trenutkov oziral kakor bi ne vedel, kaj naj stori, potem pa se ponosno vzravnal in s trdimi koraki odšel.

IX.

V veliki dvorani v škofiji so bila že dlje časa vsak teden posvetovanja zastran uredbe ilirskega šol-

stva. Predsedoval je tem posvetovanjem generalni intendant d' Auchy, udeležili pa so se jih šolniki iz vseh ilirskih dežel, med drugimi kanonik Walland iz Ljubljane, poznejši goriški nadškof, Matej Ravnikar, poznejši tržaški škof, Valentin Vodnik in italijanski duhovnik Zelli, ki se je bil Marmontu posebno prikupil, ker je bil odločno svobodomiseln in iskren prijatelj Slovanov.

Organizacijski načrt za ilirsko šolstvo se je pri teh posvetovanjih določil v vseh potankostih. Določeno je bilo, da mora imeti vsaka občina svojo ljudsko šolo, v večjih krajih — kakor v Ljubljani — je ustanoviti normalne šole in obrtne šole, potem gimnazije, v Ljubljani pa vseučilišče. V teh ozirih ni bilo dosti nasprotja ali glede določbe učnega jezika, ni bilo mogoče doseči edinstva. Francoski funkcionarji so zahtevali, naj se učni načrt tako uredi, da se bodo učenci srednjih šol naučili francoskega jezika. Temu ni nihče ugovarjal, saj je bilo znanje francoskega jezika potrebno. Todo Walland, Ravnikar

in Vodnik so zahtevali, da naj se vsaj nekateri predmeti po vseh šolah uče v slovenskem jeziku, kateri zahtevi so pa tako duhovniki kakor posvetnjaki z veliko srditostjo ugovarjali. Posebno ljuto se je upiral ravnatelj normalne šole Eggenberger. Francoski uradniki se v ta boj niso vtikali. Generalni intendant d' Auchy se je bil namreč postavil na stališče, da domačini najboljše vedo, česa potrebujejo in da naj se torej ta zadeva dožene tako, kakor žele domačini.

Ti pa se niso mogli zediniti. Zlasti kanonik Walland ni na noben način hotel odnehati, vsled česar je ta boj trajal že nekaj tednov. Seveda se je kmalu tudi po mestu zaznalo, kak boj da se je vnel v komisiji za organizacijo šolstva in slovenski rodoljubi so bili v velikih skrbah, kako da stvar izteče.

— Ko bi se le maršal kmalu vrnil, je vzdihoval Damjan, ko je po obedu sedel z Maro v topli sobi in ji pripovedoval, da je imela komisija zopet sejo in da je bilo posvetovanje

zopet brezuspešno. Francoski uradniki so postali že nepotrpežljivi; d' Auchy je rekel, da če se jutri ne doseže soglasje, pridejo posamični predlogi na glasovanje. Če se to zgodi, smo izgubljeni.

— Kaj ni nobenih vesti o maršalu? je vprašala Mara.

— Prav nobenih. Govoril sem davi z maršalovim tajnikom Heimom. Rekel mi je, da že dober teden ni dal Marmont nobenega glasu od sebe. Zadnjo vest je poslal iz Karlovca — torej je že na potu domov. Ko bi le kmalu prišel; on bi gotovo odredil, da bi bilo za nas prav in dobro.

Damjan je šel kakor navadno po svojih opravkih. Mara pa je sedla za očetovo mizo v pisarni in marljivo pisala, dokler se ni začelo mračiti. Potem je mirno spravila mizo v red in se pripravljala, da odide.

— Excusez ^{mademoiselle} — se je nakrat oglašil pri vratih neki tuji gospod. Ali mi veste povedati, kje bi dobil gospodično Maro Damjanovo?

Mara je bila presenečena. Tujec ji je bil popolnoma neznan.

— Kaj želite, gospod? Mara Damjanova sem jaz.

— Tujec se je priklonil in odgrnivši svoj plašč, izpod katerega se je videla francoska oficirska uniforma, je spravil na dan škatljico.

— Izvolite, gospodična!

— Kaj je to? Ali je zame ali za očeta?

— Za Vas, gospodična! Tuji oficir je odprl škatljico. V njej je bil šopek krasnih cvetlic.

— Escelencia gospod maršal Marmont me je z važnimi poročili poslal v Ljubljano in v Pariz in mi naročil, naj vam pri tej priliki ponesem tudi te cvetlice, utrpane v škofijski oranžeriji v Zagrebu.

Mara je trenotek premišljevala, naj li vzame cvetke ali naj jih odkloni. Skoro je bila užaljena, a na drugi strani si je rekla, da bi maršal gotovo ne bil kar po navadnem oficirju poslal teh cvetk, če bi imel kake posebne namene. Odkar je bil na strelišču tako nenadoma stopil

pred njo in ji poljubil roko, od tedaj jo je bila že večkrat obšla slutnja, da maršal nima dobrih namenov ž njo. A kadar so jo obšle take slutnje, vselej si je rekla, da Marmont ne more biti podel in nizek in bila je zopet brez skrbi. Tako tudi zdaj. Le nekaj trenutkov je omahovala, potem pa vzela cvetke.

— Hvala! Posebna hvala Vam, da ste se osebno potrudili.

— Ekscelenca mi je naročil, da moram osebno izročiti te cvetlice, da bi se v Ljubljani kaj napačnega ne mislilo. Maršal mi je rekel: Kapitan — te cvetke izročite gospodični Mari Damjanovi — lahko tudi vpričo njenega očeta.

Zdaj se je Mari zjasnilo lice. Torej je maršala le prav sodila! In zdaj sta njeno srce prešinila veselje in ponos, da se je vladar Ilirije, slavni vojskovodja, celo v dalnjem kraju v prijaznosti in prijateljstvu nanjo spomnil. Toplo se je zahvalila mlademu kapitanu in ga tako nujno prosila, naj počaka, da ga pozdravi

tudi njen oče, da se oficir ni mogel ubraniti.

Gospod Damjan je bil jako ponosen, da se je maršal v tujini spomnil njegove rodovine. Konrad, ki je s starim gospodom prišel, pa je s temnimi pogledi motril lepe in v tem času tako redke cvetke. Njegovega srca so se polastila nenavadna čutila. Sam si jih ni mogel razložiti, le toliko mu je bilo jasno, da to ni samo skrb, da ima maršal morda vendar nepoštene namene, nego tudi še nekaj drugega, nekaka ljubosumnost. In videl je zdaj, česar še nikdar ni bil prav opazil, da je Mara lepa.

Mara sama pa se je ta dan prav malo menila za Konrada. Z napeto pozornostjo je poslušala maršalovega odposlanca, ki je pripovedoval o pojezdu nad Turke. Ker so Turki neprestano prihajali čez Savo in po Hrvatskem ropali, je Marmont zbral 5000 mož in šel nad Turke.

— Izačič smo popolnoma oplenili, Bihač smo zavzeli in zažgali, je pripovedoval francoski oficir. Podili smo Turke da je bilo veselje. Ko je

Bihač pogorel, je sarajevski paša prosil za mir. Marmont je tako hitro in čudovito spretno operiral, da je s svojo malo armado strahoval vso, desetkrat večjo turško vojsko. Turki sami so priznavali, da se je vsa Bosna tresla pred njim, kristijani pa so na kolenih prosili, naj Bosno združi z Ilirijo. In Marmont jih je tolažil, da se to prej ali slej zgodi in da se bo enkrat razprostirala Ilirija doli do Carigrada.

Oficir je še mnogo pripovedoval o tej mali ekspediciji maršala Marmonta in o doživljajih v tej kratki vojni.

— Vse je pripravljeno, je končal, da lahko brez posebnih težav zavzamemo Bosno. Maršal je stopil tudi v zvezo s srbskim knezom, s Črnim Jurjem, ki se pripravlja na novo vojno proti Turkom. Oborožil je 1000 Bošnjakov in jih poslal v pomoč Črnemu Jurju. Če pritrdi Napoleon Marmontovim nasvetom, se znajo zgoditi velike stvari — in morda se uresničijo Marmontove sanje o veliki slovanski državi — od Alp do Carigrada.

Konrad je bil edini, ki se ni udeležil pogovora o Marmontovih načrtih za prihodnjost, nego zamišljeno zrl pred se ali pa motril Maro.

Že ko je bil francoski kapitan odšel, je Mara vprašala:

— Kaj Vam pa je danes, Konrad? Tako ste zamišljeni, kakor bi se Vam bilo kaj posebnega primerilo.

Konrad se je nagnil k nji in ji tiho rekel:

— Razmišljal sem o tem, če je med maršalom Marmontom in gospodično Maro Damjanovo sploh mogoče prijateljstvo.

— In do kakega zaključka ste prišli?

— Da je tako prijateljstvo nemogoče in da se mora hočeš ali nočeš razviti v ljubezen ... Čuvajte se, gospodična Mara ...

Mara Damjanova ni ničesar odgovorila.

X.

V komisiji za organizacijo šolstva je generalni intendant d'Auchy

odločil na korist Nemcev. Komisija je sklenila, da naj se celo v ljudskih šolah neguje nemški jezik, iz gimnazij in z vseučilišča pa naj bo slovenski jezik popolnoma izključen.

Ti sklepi so slovenske rodoljube popolnoma potrli, samo stari Damjan ni izgubil upanja, da se dajo še ovreči. Posebno ko se je skrivnostni literat Pellenc iz Pariza izrazil, da je d'Auchy odločil v korist Nemcev samo zato, da bi maršala Marmonta kompromitiral v očeh Slovencev, edinih zanesljivih njegovih prijateljev v Iliriji. Damjan se je živo spominjal Marmontovih besed in obljub in zato nagovarjal svoje znance, da pošljejo posebno deputacijo prosit maršala, naj ne odobri sklepov komisije. Ta trud ni bil brez vspeha. V deputaciji so bili stari Damjan krepki Gorenjec kanonik Walland, inteligentni Ravnikar in odlični naravoslovec Hladnik. Kot tolmač je šel ž njimi Konrad.

Deputacija je dosegla več, nego je mogla upati. Komaj je maršalu pojasnila, za kaj se gre, je bilo že

tudi odločeno, da sklepi učne komisije ne dobe veljave. »Nikdar, dokler sem jaz generalni guverner,« je izjavil Marmont. »Ilirija mora biti narodna slovanska država.« Še isti dan je maršal poklical d'Auchyja k sebi in zahteval od njega pojasnil, in pri ti priliki sta moža trčila skupaj, kakor še nikdar poprej. Bila sta si od nekdanj nasprotnika. Marmont je dobro vedel, da je cesar imenoval d'Auchyja generalnim intendantom prav zategadelj, da bi bil nekaka protiteža maršalu in da bi ga kontroliral. Zato je marsikaj pretrpel. Sedaj pa, ko je d'Auchy glede šolskega vprašanja iz samega nasprotja proti Marmontu postopal celo proti cesarjevim intencijam, sedaj je bila mera polna. Obema je bilo jasno, da eden njiju mora iti, da oba ne moreta ostati na svojih mestih. Marmont je bil pa tudi prepričan, da zmaga v tem boju on, ker je bil d'Auchy pozabil na voljo cesarjevo.

Marmont in d'Auchy sta se bila oba obrnila do cesarja in oba sta pričakovala, da pride iz Pariza kak

cesarjev zaupnik, da stvar preišče. A minoli so trije meseci in zaupnika ni bilo in nihče ni vedel, pri čem da je. Samo literat Pellenc iz Pariza je menil, da cesarjevega zaupnika sploh ne bo. In uganil je resnico. Zaupnika ni bilo, pač pa je prišel cesarjev odlok: d'Auchy je bil odstavljen, generalnim intendantom je bil imenovan dobri in pošteni baron de Belleville. Obenem pa je cesar odredil, da se vsa uprava v Iliriji reorganizira.

Predno pa se je to izvršilo, je poteklo več mesecev, v katerih se je maršal Marmont z vsemi silami posvetil delu za korist Ilirije. Predvsem je rešil šolsko vprašanje. Kanonik Walland je moral predelati ves načrt in pri dolгих posvetovanjih z maršalom, pri katerih je bil Konrad za tolmača, se je določilo, da bodo ljudske šole samo slovenske, v gimnaziji se bode poučevalo v slovenskem, v nemškem in v višjih razredih deloma tudi v francoskem jeziku. Za vseučilišče se ni določil učni jezik, ker v tistih časih še ni

bilo za slovenska znanstvena predavanja sposobnih mož in ker jezik še ni bil dosti razvit. S tem, da se sploh ni določil nikak učni jezik, je hotel maršal Marmont bodočim profesorjem omogočiti, da bi lahko tudi slovenski predavali, če bi to zmogli.

Pri teh posvetovanjih se je tudi s Konradom bližje seznanil. Spoznal je njegov značaj, njegovo nadarjenost in njegovo rodoljubje. Jemal ga je seboj na lov, kateremu je bil strastno udan, in če sta hodila po ljubljanskem barju, sta se dostikrat menila o jako resnih in važnih političnih vprašanjih. Konrad je na ta način postal maršalov zaupnik in prvi posredovalec med maršalom in med slovenskimi rodoljubi v Ljubljani ter je skoro nehoté in nevedé mnogo storil, da je rasla in se širila maršalova popularnost. Časih se je sam ustrašil, če je videl, kako si je maršal pridobil vsa srca, ali če je slišal ljudi govoriti, da bi bilo za narod in za deželo najbolje, če bi maršal Marmont postal kralj ilirski,

kakor je bil maršal Murat postal kralj neapolski.

In ta želja je postajala čedalje splošnejša. Odstavljeni d'Auchy, hotoč naščuvati prebivalstvo proti maršalu, je bil nalašč raznesel vest, da se namerava Marmont polastiti krone in proglasiti za ilirskega kralja. Nemci in stari plemenitaši so poskušali to izkoristiti proti maršalu, a dosegli so ravno nasprotje tega, kar so nameravali. Čimbolj se je raznašala ta vest, toliko rajše so imeli ljudje maršala. Najhitreje so se te misli oprijeli slovenski rodoljubi.

— Če bi bil Marmont ilirski kralj, bi se ne bilo bati, da nas kdaj zapusti, je večkrat razlagal stari Damjan svojim prijateljem. Tako pa se lahko vsak dan zgodi, da ga izgubimo. Napoleon je itak nanj ljubo-
sumen, ker si zna pridobiti povsod simpatije in resnično ljubezen. In če gre Marmont, kdo ve, kakih nazorov bo njegov naslednik.

In prijatelji so staremu Damjanu pritrjevali in resno razmišljali, kaj

bi bilo storiti, da postane maršal Marmont kralj ilirski.

Marmont je dobro vedel za to mišljenje prebivalstva. Policijski komisar Toussaint ga je vestno in natančno obveščal, kakor je tudi vestno in natančno informiral o vsem tem generalnega intendanta. Marmont je bil ponosen na to popularnost in vesel tega zaupanja prebivalstva in je s temvečjo ljubeznijo posvečeval vse svoje moči delu za korist Ilirije.

Marmont je imel navado, da je vsako soboto povabil višje francoske uradnike in častnike k sebi, vsak mesec pa je priredil sijajen banket s plesom, na katerega je bilo povabljeno najodličnejše ljubljansko občinstvo. To je bila edina prilika, da se je sešel z Maro. Prvi ples je vselej plesal ž njo, vselej ji je poklonil prekrasen šopek cvetlic in jo, dasi vedno v mejah dopustnosti, odlikoval pred vsemi damami, ali sicer se ji ni skušal približati. Konrad je pri takih večerih vedno stal na straži. Z napeto pozornostjo je opazoval maršala in Maro ter prežal na vsak znak, ki

bi mu razodel, da se je med njima razvilo kake intimnejše znanje. In vselej se mu je odvalil kamen od srca, kadar se je prepričal, da je njegov sum neopravičen. Tudi drugi ljudje so bili prepričani, da odlikuje maršal Damjanovo Maro zgolj iz simpatije in galantnosti, češ, sicer bi to razmerje gotovo ne imelo toliko časa tako nedolžnega značaja.

Dne 4. julija 1810 je bila v škofiji zopet velika slavnost. To pot je bilo povabljenih posebno mnogo gostov. Po Konradovem posredovanju je dobil povabilo tudi Andrej Kopitar. In povabljeni so se v izredno velikem številu odzvali, ker so smatrali to slavnost kot praznovanje Marmontove zmage nad intrigentnim d' Auchyjem, ki je bil dva dni poprej za vedno zapustil Ljubljano.

Veselo so se sukali elegantni pari v veliki škofijski dvorani. Kakor običajno je maršal prvi ples plesal z Damjanovo Maro, a po končanem plesu je ni peljal k očetu, nego držeč jo pod pazduho, se šetal ž njo po dvorani.

— Pričakoval sem, da me danes razveselite s posebno zahvalo, je rekel maršal svoji plesalki.

— Za kaj naj se vam zahvalim? je vprašala Mara.

— Za arrêté, ki sem ga danes izdal glede organizacije šolstva. Težek boj sem moral dobojevati predno sem dosegel, da bo ilirsko šolstvo tako urejeno, kakor to zahteva korist naroda, korist Vašega naroda, gospodična Mara. Ali za to ne zaslužim prijazne besede?

Mara je bila nekoliko v zadregi. Okrog nje je bilo polno ljudi, ki so vsi opazovali njo in maršala. Ali njeno srce je bilo polno radosti, da je maršal važno šolsko vprašanje, o katerem se je toliko časa govorilo, srečno rešil tako, kakor so želeli Slovenci. Sredi med ljudmi je obstala, vzela iz svojega šopka najlepšo cvetko, jo poljubila in jo maršalu vtaknila v gumbnico.

— Hvala Vam ekszellenca za veselo naznanilo, je rekla s tihim glasom.

V maršalovih očeh je zaplapolal neki plamen, a hitro zopet ugasnil. Mara pa se je obrnila k svojemu očetu, ki je bil prihitel k nji in mu povedala, da je maršal ta dan izdal toliko zaželeni zakon o šolstvu. Kakor blisk je šla ta novica od ust do ust in ko je po drugem plesu utihnila godba, je nakrat zaorilo po dvorani burno in navdušeno klicanje: »Vive le maréchal«.

Samo dve osebi nista odprli ust; baronica Cojzova in Andrej Kopitar. Ta je baronico poznal še kot malo deklico, še izza časa, ko je bil njegov bratranec Jernej Kopitar domači učitelj v hiši barona Čojza. Tudi sedaj sta bila »dobra prijatelja«, kakor se je izražala baronica. Zgodilo se je dostikrat, da je baronica dala poklicati Kopitarja kar iz gostilne, da je ž njo muziciral, kajti Kopitar je igral na gosli tako dobro, kakor nihče drugi v Ljubljani, in sploh je bilo znano, da je bil Kopitar pri baronici prav posebno v milosti.

Med tem, ko so vsi povabljeni prirejali maršalu ovacije, je Kopitar

s sarkastičnim usmevom motril baronico in njenega družabnika, grofa Lichtenberga. Nakrat je baronica zapustila svojega družabnika.

— Kopitar! — Kaj pomenijo ti Vaši pogledi in to smehljanje? je baronica vprašala energično in vidno razburjeno. Jaz tega ne trpim.

Kopitar se je malo naklonil in z ironičnim povdarkom odgovoril:

— Kaj hočete? Liberté — egalité! Toliko svobode in enakosti je še na svetu, da sme ponižen plebejec gledati najponosnejšo aristokratinjo in če se mu zljubi, se sme tudi smehljati.

— Pustite te neumnosti! Povejte, zakaj ste me tako motrili in se mi smejali.

— Brez vzroka gotovo ne!

— Kopitar — ne jezite me!

— Vaša jeza je strašna, milostna baronica, to je znano vsem sobaricam in kuharicam ljubljanskim. Ali jaz sem še vedno jakobinec in govorim le tedaj, kadar sam hočem.

— Andrej — povejte mi, kaj imate!

Kopitar je znal biti trdoglav ali kadar ga je baronica Cojzova imenovala Andrej in mu prijazno pogledala v oči, tedaj se je vselej udal in je storil vse, kar je zahtevala. Tako tudi zdaj.

— Dobro, je rekel Kopitar, povem Vam pa naprej, da ne izveste nič prijetnega. Sicer pa: vprašanje za vprašanje! Zakaj ste se vi tako zaničljivo smehljali, ko je vsa družba častila maršala in mu delala ovacije.

Baronica se je nagnila h Kopitarju in mu zašepetala na uho:

— Ker ga sovražim, kakor vse Francoze.

Na Kopitarjevih ustnih se je zopet pojavil sarkastični usmev.

— Ne baronica, je rekel Kopitar Vi mi niste povedali popolne resnice! Maršala sovražite in vem zakaj, ali vseh Francozov vi ne sovražite; vsaj eden je izvzet.

— Kako morete kaj takega reči? To je predrznost!

— Ne! To je resnica! Zdaj se je nagnil Kopitar k baronici, ji srepo pogledal v oči in z ostrim glasom re-

kel: Če hočete vedeti, kdo je tisti Francoz, ki ga ne sovražite, vam to tudi lahko povem.

— Govorite, je ponosno ukazala baronica. Povejte vse, kar veste! Jaz nimam ničesar prikrivati.

— Vaša volja naj se zgodi. Tisti Francoz, ki ga vi ne sovražite, je grof de Laval.

Baronica je planila pokonci kakor bi ji bil kdo bodalo zasadil v srce.

— To ni res! To je podla laž! Kdo more to trditi? Kdo Vam je to povedal?

Kopitar je za trenotek naslonil glavo na zid in na njegovem licu se je pojavil izraz take bolesti, da se je baronica ustrašila. Poznala je ta izraz že davno in že davno vedela, kaj da pomeni. Hitro, kakor se je ta izraz pojavil, je tudi izginil. In osorno je rekel Kopitar:

— Sam na svoje oči sem videl, kako ste grofu de Lavalu ob 9. uri zvečer lastnoročno odprli hišna vr in ga skrivaj peljali v hišo. Sam sem to videl, baronica, in zato imam pra-

vico reči, da vsaj enega Francoza ne sovražite.

Baronica je bila tako prepadena, da ni mogla spregovoriti besedice. Kopitar pa se je hladno priklonil in šel na drugo stran dvorane, kjer je stal Konrad in s temi pogledi zasledoval Maro, okrog katere se je kar trlo čestilcev.

— Ali smo ljubosumni? je porogljivo vprašal Kopitar svojega prijatelja. In ko je ta hotel jezno vzkipeti, je ravnodušno dostavil: Prav se ti godi! Samo roke ti je treba iztegniti in dekle je tvoje, ti pa postajaš po kotih in samo žalostno gledaš, kako se grlica v svoji nedolžnosti igra s sokolom, dasi veš, da bo sokol to grlico končno strgal.

Sedaj pa so Konrada premagala čutila in vzkliknil je tako obupno, da se je Kopitar kar ustrašil:

— Ko pa ne smem, Andrej, ko pa ne smem!

XI.

Narodova duša ne umrje nikdar in ne pozabi nikdar. Samo časa je treba in toplote, zraka in solnca, da

se vzbudi. Maršal Marmont je skrbel, da se je čistil zrak in da so mogli solnčni žarki posijati v slovenske duše.

Šumelo je po celi Kranjski deželi, ko je maršal Marmont odprl vse učilnice slovenskemu jeziku in zašumelo je še močnejše, ko je izrekel krilate besede: »Slovincem je treba zemlje« ter takoj začel svoje besede preminjati v dejanja. Marmont je sekvestriral vsa posestva malteškega reda in nemškega viteškega reda, da jih razproda kmetom. Lepa in obširna so bila ta posestva. To zemljo je v potu svojega obraza obdeloval slovenski kmet, pri tem delu je gineval in umiral, sadove njegovega napora pa so lahkomiselno zapravljali tuji plemenitaši. Šumelo je tudi po deželi, ko je Marmont pregнал iz Ljubljane usmiljene brate, češ, da je dolžnost občine, skrbeti za svoje bolnike in za svoje siromake, nedopustno pa je, da se smrtne ure bolnih ljudi izrabljajo v sebične namene. In šumelo je, ko je odpravil kapitelj v Novem mestu, češ, da naj mladi ljudje delajo, ne pa brez dela

vživajo lepe dohodke, in ko je pregnal iz Ljubljane kapucine, ter kapucinski samostan v sedanji Zvezdi premenil v topničarsko vojašnico.

Narodova duša se je začela buditi. Obšlo jo je neko tajinstveno hrepenenje. Stare, tihe nade so vstajale iz grobov in vstajali so spomini na nekdanjo nezavisnost, spomini na turške vojne, na kmetske vstaje, na verske boje in na vse zlo, ki je prišlo iz Gradca in z Dunaja. Le počasi, le jako počasi se je budila narodova duša, ali toliko vendar, da je mogla pojmiti novo dobo in se razgreti v želji, naj bi se nikdar več ne vrnili prejšnji časi. Od mesta do mesta, od kraja v kraj je šla ta želja in izražala se je na kratkō z besedami: Svojega kralja hočemo — Marmont bodi naš kralj.

Ali kadar je legel mrak na zemljo, tedaj so zapuščale svoja skrivališča črne prikazni in delale naklepe, kako bi se dalo vse prevreči in ves narod in vso deželo spraviti v staro sužnost. Duhovščini se je tožilo po reakciji. Nove razmere ji niso bile

ugodne in želela je, naj bi prišla Ilirija zopet pod oblast habsburškega cesarja Franca, pod čigar vlado je duhovščini in plemstvu tako bujno cvetela pšenica. V varnem mraku izpovednic je duhovščina z malimi izjemami previdno, a vztrajno in dosledno, ščuvala proti novim razmeram in zastrupljala srca vernih ljudi. Narodova duša pa se je vzlic temu budila, a šlo je počasi, jako počasi.

Dunaj ni niti trenotek izgubil upanja, da dobi slej ali prej Ilirijo zopet v roke. Tudi ko se je bil Napoleon poročil s hčerjo cesarja Franca, je dunajska vlada posvečevala vso pozornost Iliriji in po svojih agentih vzpodbujala duhovščino, naj ostane cesarju Francu zvesta in naj ščiti in varuje habsburške koristi, za kar dobi o svojem času bogato plačilo.

Marmont in njegovi organi so pač vedeli, da se mude v deželi avstrijski agentje in vohuni in da duhovščina ljudstvo ščuje, to se je pokazalo pri obravnavi proti onim kmetom, ki so ubili kapitana Bois-saca, tajnika Vernazza in več fran-

coski oficirjev in vojakov. Vojno sodišče pod predsedstvom polkovnika barona Rousellea je te kmete obsojilo na smrt in jih dalo ob zidu ljubljanskega pokopališča vstreliti. Onih, ki sta ta napad provzročila, župnika pri Sv. Ožbaldu in mežnarja-učitelja pa ni mogla kaznovati, ker sta bila zbežala čez avstrijsko mejo.

Policijski komisar Toussaint se je zaman trudil, da bi prišel na sled, odkod izvira skrivna agitacija proti Francozom in kateri duhovniki jo vodijo. Tudi avstrijskih agentov ni mogel zaslediti. Česar pa se ni posrečilo njemu, to se je posrečilo Andreju Kopitarju. Odkar je bil na slavnosti pri maršalu Marmontu govoril z baronico Cojzovo, je posvečeval grofu de Lavalu največjo pozornost. Zvedeti je hotel, kako je razmerje med tem tujcem in med baronico Cojzovo, in kar si je Kopitar vtepel v glavo, tega ni opustil. Bil je grofu de Lavalu takorekoč noč in dan za petami in je redno vsak večer, čim se je stemnilo, stal pred Cojzovo hišo na straži.

Žiga baron Cojz, ki vsled bolezni ni mogel nikdar zapustiti svoje hiše, je bil gostoljuben mož. V njegovo hišo je prihajalo vedno mnogo ljudi, a Kopitar je znal kmalu razločevati, kateri so nevarni in sumljivi in kateri ne. Že za malo časa je začel kombinirati, da je bil morda vendar v zmoti, ko je imel baronico Cojzovo na sumu, da ima ljubavno razmerje z grofom de Lavalom. Kakor pa ga je to veselilo, tako ga je mučila strašna slutnja, da je baronica za hrbtom svojega, Francozom in narodnemu gibanju jako naklonjenega strica zapletena v nevarno zaroto. In čim dlje je Kopitar nadzoroval Cojzovo hišo in grofa de Laval, toliko bolj se je v njem utrdila sum. V gotovost pa se je spremenil, ko je videl nekega večera, da so skrivaj šli v Cojzovo hišo grof de Laval, bivši oskrbnik nemškega viteškega reda in dva duhovnika, ki sta bila znana kot fanatika in reakcionarca.

Tedaj pa je Andrej Kopitar sklenil, da razkrije to zaroto. Ni mu

bilo toliko za zaroto samo, kakor za to, da onemogoči grofa de Lavala. Ali obvarovati je hotel tudi baronico Cojzovo, njo pred vsem, kajti njegovemu srcu ni bilo nobeno bitje na svetu tako milo, kakor ta ponosna, ekscentrična aristokratinja.

Kot stari znanec Cojzove rodovine je lahko prišel v hišo, kadar je hotel. Žiga Cojz je bil duhovitega moža vedno vesel in baronica ga je imela rada, ker je bil njej sorodne nature, sangviničen in ekscentričen, a čist in pošten kakor suho zlato.

Kopitar je hodil vedno samo popoldne v Cojzovo hišo; največkrat sta bila sama z baronico in muzicirala kar po več ur. Tudi dne 14. novembra 1810 sta baronica in Kopitar sedela sama v salonu. Kopitar je bil odložil vijolino, naslonil glavo ob roko in kakor zamaknen gledal baronici v obraz.

— Kaj me tako kritično opazujete, Kopitar? je z lahko ironijo vprašala baronica. Ali se Vam mar več ne dopadem?

— Nekaj skušam uganiti, a ne morem priti na jasno.

— Torej z ugankami se že ukvarjate? Siromak! No, povejte, kaj bi radi vedeli. Morda Vam grem lahko na roko pri rešitvi te uganke.

— Ah — Vi bi me še nalašč v zmoto speljali!

— Tako slabo mnenje imate o meni?

— Da!

Kopitar je šel parkrat po sobi gor in dol, baronica pa je postala nemirna, kakor bi jo bila obšla zla slutnja.

— Kopitar — jaz hočem vedeti, kaj imate? Govorite! Baronica je vstala in stopila tik pred Kopitarja.

— Na eno vprašanje mi odgovorite — je rekel Kopitar po kratkem premišljevanju s trdim glasom. Samo na eno vprašanje in povem Vam vse.

— Vprašajte!

— Ali je grof de Laval smel kdaj poljubiti baronico Cojzovo?

Baronici je šinila kri v glavo, njene oči so zažarele ali premagala se je in ponosno rekla:

— Nikdar! Zaklinjam se Vam pri spominu svoje matere. Ali mi verujete?

— Da, baronica.

— Zakaj ste me to sploh vprašali?

— Zato, ker upa grof de Laval, da postanete njegova žena. Sam je rekel Pellencu, da Vas zasnubi —

— In Vi ste nanj ljubosumni! To vem že od onega večera pri generalnem guvernerju. Ali — čemu si delate take skrbi?

Baronica je stopila h Kopitarju in mu položila roko na ramo. Tiho in ljubeznivo je rekla:

— Ko bi ne bilo med nama takega brezna, ko bi jaz ne bila, kar sem, in ko bi Vi ne bili, kar ste — potem Andrej Kopitar, bi me nihče drugi ne dobil, kakor Vi. To sem Vam rekla že enkrat — pred leti — in to Vam povem tudi danes. Ali brezno, ki je med nama, se ne da premostiti —

— Vem, baronica, in nikar ne mislite, da si delam kacih nadej. Udal sem se v svojo usodo. Ko bi Vas danes snubil častivreden mož — jaz bi šel tiho svojo pot. Ali srce se mi krči ^{od} bolesti, ko vidim, da lazi okrog Vas — avstrijski špijon.

Baronica se je tako prestrašila, da ni mogla ziniti besedice. Kopitar pa je neizprosno nadaljeval:

— Vem, baronica, kaki tajni sestanki se vrše pri Vas in kak namen imajo. Vem tudi, da je grof de Laval avstrijski vohun in da on posreduje med dunajsko vlado in med tukajšnjimi sovražniki francoskega gospodstva.

— Kdo Vam je to izdal? je vprašala baronica.

— Jaz sem to vse sam dognal. Drug ne ve še nihče o tem. Ko bi bil vedel, da občuje grof de Laval z Vami samo kot vohun, bi Vas bil pustil popolnoma v miru in bi Vam ne bil povedal nobene besede. Toda mislil sem, da je Vaš ljubimec, da ste se spozabili in postali njegova ljubica, mislil to tembolj, ker se je

hvalil, da postanete njegova žena — in zato sem govoril.

— In kaj mislite storiti?

— Ničesar! Delajte, kar hočete, konspirirajte, kolikor hočete. Tudi grof de Laval je lahko brez skrbi — samo svojih oči naj ne povzdigne k Vam. Če bi Vas snubil, ga razkrinkam brez usmiljenja.

— Ali — jaz Vas ne razumem —

Kopitar se je vsedel poleg baronice in rekel mehko:

— Leta in leta Vas nosim v svojem srcu. In od leta do leta rase moja blazna, brezupna ljubezen. Sami ste rekli, da bi se ne odvrnili od mene, ko bi ne bil ubog, plebejski učitelj. Ali jaz sem, četudi ubog plebejec, vendar pošten človek in zato ne dopustim, da bi vohun, če je tudi aristokrat, smel le misliti na Vas. Tega moj ponos ne dopusti.

Baronica je sklonila glavo na prsa in se je zatopila v misli, medtem, ko je Kopitar stopil k oknu in nemo gledal na breg. Nakrat je zašumelo poleg njega. Baronica je stopila k njemu. Nekaj časa je tudi ona

molče zrla skozi okno Potem je nakrat rekla:

— Grof de Laval ne postane nikdar moj mož. Ko bi se drznil mi govoriti o ljubezni ali me zasnubiti, mu pokažem vrata. Ali ste zdaj zadovoljni z menoj?

Nekaj trenutkov je Kopitarja stresalo hrepenenje, da bi objel to dekle in je pritisnil na svoje srce. Vedel je zdaj, da se ne bi branila, čital je v njenih očeh koprnenje po njegovem poljubu ali premagal se je vendar. Molče je poljubil baronici roko, potem pa naglo segel po svojem klobuku.

— Z Bogom, baronica!

— Z Bogom, gospod Kopitar!

Na hodniku so se čuli trdi koraki — v sobi pa je baronica Cojzova naslonila glavo ob vrata in solze so ji rosile lice.

XII.

Na obnebjü so se prikazali črni oblaki. Carinska vojna, ki jo je vodil Napoleon proti Angleški, je vzlic zapretju kontinenta začela postajati ilu-

zorna, ker se Rusija ni držala svoje obljube in z različnimi carinskimi odredbami začela ovirati Francijo. Francoski državniki so slutili, da se zna iz tega razviti resno in nevarno nasprotje med Francijo in med Rusijo, da zna morda iz tega nastati celo vojna. Soglasje med Rusijo in Francijo, ki se je bilo doseglo pri sklepanju miru v Tilsitu, je bilo vsekako pri kraju in zato se je Napoleon tudi takoj začel pripravljati na vsako presenečenje.

Kakor lahek potresni sunek, tako je vplivalo to nasprotje med Rusijo in med Francijo po vsi Evropi. Tudi v Ljubljani so se zavedli pomena teh dogodkov. Francozi so postali pazljivejši, pristaši Avstrije so postali pogumnejši, rodoljubne Slovence pa je skrbelo, kaj da bo, če bi prišlo do vojne. Da bi se habsburški cesar Franc vzlic temu, da je bil Napoleon njegov zet, združil z Rusijo, o tem ni nihče dvomil, a kaj bi nastalo, če bi Ilirija zopet postala avstrijska, to je bilo vsem jasno. Vse to pa je le utrjevalo njih željo, da bi Marmont

ostal vedno v Iliriji. Videli so sedaj, da je resničen prijatelj slovenskega naroda in bili so prepričani, da bi slavní vojskovodja do zadnjega branil neodvisnost Ilirije, toliko bolj, če bi s tem tudi branil svojo kraljevsko krono.

Ne da bi se bili kaj dogovorili ali sploh kaj posvetovali, so bili vsi slovenski rodoljubi prepričani, da v gotovem slučaju ponudijo Marmontu krono, če si je že poprej sam ne vzame. In zato so potrpežljivo čakali, da pride tista ura.

Marmont je hodil mirno svojo pot. Vse, kar je storil, je bilo v cesarjevem zmislu, je bilo primerno koristim francoskega cesarstva, a je tudi povzdignilo maršalovo popularnost. V deželi sta vladala red in pravica in kmet je bil tega vesel, v mestih sta cvetela trgovina in obrtnost, a svoječasnemu oderuštvu je bilo konec, ker je maršal skrbel za konkurenco. Pri vsem obilnem delu, ki ga je maršal imel kot absolutni načelnik vojaške in civilne oblasti, je bil vendar največkrat čmeren in

nezadovoljen. Njegov obraz se je razjasnil le tedaj, če je bila pri njem zbrana velika in sijajna družba, če so ga častili in slavili in če so se mu laskale lepe dame. Resnično vesel pa je bil samo takrat, če je bila v tej sijajni družbi tudi Damjanova Mara. In zato je pogostoma prirejal sijajne večere s plesi in posvečeval Mari posebno pozornost. Zaupno je govoril ž njo o raznih zadevah in čar njegove viteške osebnosti je Maro polagoma popolnoma omamil. Bila je srečna in ponosna, da jo je ta močni mož odlikoval, ji zaupal in se oziral na njene prošnje in se sama ni zavedala, kako je rasla njena vnema za njega, kako je čedalje manj videla v njem maršala in nekronanega kralja, čedalje bolj pa — moža, lepega, ljubeznivega in junaškega moža.

Samo Konrad Podobnik je to opazil, a je molčal in se Mari izogibal, koder je mogel. Ne samo Mari, nego sploh vsem svojim znancem, izvzemši Kopitarja. Držal se je samo guvernerjevega dvora. Sam sebi je rekel, da zato, da more pospeševati

korist slovenskega naroda, a s tem je varal samega sebe. Držal se je dvora, da bi mogel opazovati maršala. Kakor ni Kopitar nikdar omenil baronice Cojzove, tako tudi Konrad ni nikdar izpregovoril besedice o maršalu in o Mari. Ne da bi govorila o tem, sta se razumela. V Ljubljani so ljudje rekli, da sta postala čudaka. Literat Pellenc pa je razglasil, da je med njima prijateljstvo, kakor med Viljemom Oranjskim in Bentinc-kom.

V poletnem času je maršal Marmont nastopil veliko inspekcijsko potovanje po Koroškem, od koder je hotel na Goriško, v Istro in v Dalmacijo. Nameraval je izostati dva meseca. V njegovi odsotnosti je vodil vso upravo generalni intendant baron de Belleville in tudi reprezentiral cesarsko vlado pri veliki Napoleonovi slavnosti dne 15. avgusta. Ta dan je bil v guvernerjevi palači velik banket, po maršalovem naročilu je bilo med reveže razdeljenih 10.000 frankov in mnogo živil, v Cojzovem vrtu pa je bila velika ljudska slavnost.

Zvečer je bila po vsem mestu razsvetljava. Čolni na Ljubljani so bili okrašeni z lampijoni in z zelenjem, na Cojzovem vrtu, kjer je viselo na stotine lučic, pa se je kar trlo občinstva. Zbrana je bila vsa Ljubljana, in seveda sta bila navzočna tudi Damjan in Mara, okrog katerih se je zbralo vse polno francoskih dostojanstvenikov. Na oknu Cojzove hiše pa je slonela baronica in motrila to družbo, zlasti pa Maro, s sovražnimi pogledi. Ponosna lepotica ni mogla preboleti, da je njo, ki je bila dolgo časa kraljica ljubljanske družbe, izpodrinila Damjanova Mara.

Godba je svirala, v zraku so šumele in pokale rakete, na plesišču so se veselo sukali mnogoštevilni pari, pri tej in oni mizi pa je zadonela tudi kaka slovenska ali francoska pesem. Damjanova družba je prišla na plesišče, da si ogleda rajajoče plesalke in plesalce.

— Gospodična Mara — ali mi po starem običaju dovolite tudi danes prvi ples?

Mara se je zganila. Ta glas! Obrnila se je naglo. Pred njo je stal maršal Marmont.

— Ekscelenca! —

Zdaj so tudi drugi zapazili, da je bil prišel maršal. Bili so presenečeni, da je prišel, kajti mislili so, da se mudi še na inšpekcijskem potovanju. Seveda so se kar hipoma zbrali francoski dostojanstveniki in se maršalu klanjali, ali maršal jih je hitro odpravil, češ, da ni prišel na slavnost oficijalno, nego da se zabava.

In ponudil je Mari roko in jo popeljal na plesišče. Maršalov izgled je seveda vzpodbodel tudi drugo francosko in ljubljansko gospodo in nakrat je plesalo vse, kar je znalo plesati. Aristokratje in delavci, oficirji in vojaki, dame v svilenih oblekah in kmetska dekleta, vse je plesalo — policijski komisar Toussaint pa je smehljaje dejal intendantnemu uradniku Beaumesu: Pa naj kdo reče, da se maršal ne zna delati popularnega. Ko bi šlo po volji teh ljudi, bi ga še nocoj kronali za ilirskega kralja.

— Ekscelenca, ste se kar nena-
doma vrnili v Ljubljano, je med ple-
som rekla Mara maršalu. Nihče se
Vas ni nadejal —

— Tudi Vi ne, gospodična?

— Jaz tudi ne. Vprašala sem,
koliko časa še izostanete in reklo se
mi je, da najbrž še cel mesec. Go-
tovo so vas važni opravki pripeljali
nazaj.

— Ne, gospodična. Zaradi oprav-
kov nisem prišel. Pripeljalo me je
neko posebno hrepenenje.

Mara je povabila glavo. Slutila je
nekaj, a sama sebi ni hotela verjeti.

— Pred dobro uro sem prišel,
je nadaljeval maršal. Na Reki, prav
predno sem se vkrcal, se me je po-
lastila želja, da se vrnem v Ljubljano.
In odločil sem se takoj in prišel.

Lahno sta se zibala v lahnem
plesu. Godba je svirala in čulo se je,
kako so francoski vojaki peli narodno
pesem.

„Mignon, quand le soir descendra sur la terre,
Et que le rossignol viendra chanter encore
Quand le vent soufflera sur la vert bruyère
Nous irons écouter la chanson des blées d'or“.

(Mignon, kadar pride večer in začne slavec peti, kadar bo veter pihal čez zeleno pašo, pojdeva poslušat pesem zlatega klasja).

Lahno sta se zibala v lahnem plesu. Bližje je pritisnil maršal svojo plesalko k sebi in ji šepetal na uho:

— Zaradi Vas sem prišel! Mara — po Vas sem hrepenel! Srce mi umira ljubezni do Vas.

Molče je Mara sklonila glavo na maršalove prsi. Vojaki pa so veselo peli.

— — — — —
Car la nature aura tonjurs,
Du soleil pour dorer nos gerbes,
Et du roses pour nos amours.

(Narava bo vedno imela solnca za naše snope in cvetic za našo ljubezen.)

Maršal pa se je nagnil k dekletu, ki je kakor onemoglo ležalo na njegovih rokah in dihnil prvi poljub na njene lase, ki so kakor črna svila objemali žareči obraz. Gneča je bila tolika, da ni nihče tega dogodka zapazil.

Ko je maršal pripeljal Maro k njenemu očetu, je tam stala cela vrsta

francoskih častnikov. Nekateri so kar silili v Maro, naj ž njimi pleše.

— Meni, gospodje, gre prednost pred vsemi, se je oglasil visok gospod, katerega ni nihče poznal. Kaj ni tako, gospodična Mara?

Mara je vsa začudena ogledovala tujca in tudi njen oče je pristopil ter vprašuje upiral v moža svoje pogleda.

— Lepi prijatelji ste — da ste me že pozabili! Vam to posebno zamerim, gospodična Mara. Kaj imate tako slab spomin za svoje čestilce?

Zdaj pa se je zjasnil Mari obraz in ponudivši radostno obe roki tujcu, je vskliknila:

— Kapitan Fresia!

— Fresia, da, a ne več kapitan, nego general in začeniši z jutrišnjim dnem mestni zapovednik v Ljubljani.

Godba je svirala, vojaki so peli, veselo so rajali pari, general Fresia pa je sedel med svojimi znanci. Starim prijateljem je pripovedoval o svojih doživljajih, novim znancem pa ponosno pravil, da je bil prvi Francoz, ki je prišel anno 1797. v Ljubljano.

XIII.

Celo morje čutil je divjalo v srcu Damjanove Mre in njena duša je trepetala ⁱⁿ neznanih muk. S trepetom se je spominjala trenotka, ko ji je Marmont razkril svojo ljubezen, ko je počivala na njegovem srcu; zdaj jo je prešinilo veselje, zdaj jo je morila žalost — sama ni vedela, kaj ji je, zakaj vedno in vedno je poleg ponosnega sijajnega maršala videla tožne oči prijatelja izza otroških let.

Sedela je sama v očetovi pisarni, in sama sebi dopovedovala, da to, kar čuti za maršala, vendar ni prava ljubezen.

— Prava ljubezen ne razmišlja in ne vprašuje nikdar, kaj bo, tako so šepetala njena ustna kakor v sanjah. Prava ljubezen ne pozna pomislekov, ne pozna ovir. Jaz pa vedno vprašujem, kaj naj bo iz tega, kakšen bo konec, vedno se spominjam, da je Marmont oženjen, vedno me muči misel, da mi prinese ta ljubezen žalost in sramoto. Prava,

resnična ljubezen bi govorila drugače. Rekla bi: Tu sem, tvoja sem, vzemi me — in nič za to, če bi za eno uro ljubezni prišlo sto let žalosti in solza.

In tedaj se je spomnila Konrada Podobnika in njegovih pogledov, ki so bili temni, kakor da stoje na straži pred veliko tajnostjo. In vendar si je rekla:

— Da, ko bi me bil on tedaj, ko se je vrnil domov, vzel na svoje srce — moje srce bi bilo vriskalo in postala bi bila njegova ljubica tudi brez blagoslova in šla bi bila za njim na kraj sveta. A zdaj?

Njeno lice je dobilo izraz kakor da je zmrznilo in rekla si je:

— On je lep in ponosen in neustrašen, mož dejanj, on bi me še pošastim iz rok iztrgal, samo da bi mu rekla, da ga ljubim. — Konrad pa je apatičen, čemerren, malobeseden, brez poleta. On je živ, poln ognja, kakor orel, ki bi zletel gor do solnca — Konrad je mrtev, kakor ptič, ki so mu postrigli peroti. Jaz pa hočem tudi gor do solnca — ž njim.

In prevzela so jo čustva, da je vroče poljubljala krasne cvetke, ki jih je vsak dan pošiljal Marmont — koj potem pa te cvetke srdito vrgla v kot, jih poteptala in jokaje klicala: Ne, ne, samo omamljena sem — Konrad, reši me!

Konrad ni prišel — pač pa je stal pred njo general Fresia. Kakor oče svojo hčerko jo je privil k sebi.

— Le izjokaj se, deklica moja. Kar je mrzla zima, kar je krepak vihar za mlado drevo — to bo ta izkušnja zate.

In Mara je ležala na njegovih prsih in na njih jokala dolgo, dolgo časa. Ko pa so usahnile solze, ji je bilo tako, kakor da je odteklo iz njenega srca vse gorje, in lahko ji je bilo, kakor da je iz svoje duše vzela vse dvome in jih poleg sebe položila na tla.

— Pojdi z menoj, Mara, je rekel general Fresia. V tej uri je ni mogel vikati. In ona ga ni vprašala, kam jo pelje. Šla se je obleči, general Fresia pa je naročil kočijažu, naj

vpreže. Molče je Fresia prijel Maro za roko in jo peljal do voza.

Zunaj je lilo, kakor da so se odprle vse nebeške zatvornice, Fresia in Mara pa sta držeč se za roko tiho sedela v vozu. Voz je drdral po Dunajski cesti, izginile so zadnje hiše in Mara še vedno ni vprašala, kam jo pelje njen spremljevalec.

Šele zunaj pri Savi se je voz vstavil in ko je general izstopil, je Mara videla, da podira voda črnuški most. V sredini so bili valovi že izpodnesli nekaj stebrov in most je razpadal — oddelek vojaštva je skušal rešiti, kar bi se sploh dalo rešiti.

Vihar je divjal čez poljane, z neba je lilo, Sava se je z ljutostjo zaganjala v most, da je leseni velikan ječal v vseh členih — vojaštvo pa je z nadčloveškimi močmi delalo, da otme most.

Zdaj je tam od spredaj, koder je bila voda že podrla stebre, zaoril mogočen glas. Čez tuljenje viharja se je slišalo:

— Attention — pozor! Vsi nazaj!

Mara je obrnila tja svoje poglede in tam na najnevarnejšem mestu zagledala Konrada, ravno v trenutku, ko je vrgel od sebe suknjo in z mosta planil v Savo.

— Konrad! Konrad! Obupno je donel ta klic, a nihče se ni zmenil zanj. Mara je skočila z voza in tekla na most. Dež jo je močil, veter ji je odnesel klobuk, razruval njene lase — a ona je tekla naprej. Vojaki so jo ustavili, general Fresia je priskočil k nji, in jo potegnil s sabo k ograji.

— Glejte — zdaj je Konrad vjel vrv — zdaj je rešen — zdaj in zdaj bo pri kraju — hvala Bogu — rešena sta oba.

Vojak, ki je stal na koncu mostu, je bil padel v Savo in Konrad je bil skočil za njim, da ga reši. Posrečilo se mu je, da je mogel vojaka prijeti in srečno je vlovil tudi rešilno vrv, katero so mu vojaki vrgli. Konrad in ponesrečeni vojak sta po strašnem boju z valovi obležala brez

zavesti na bregu. Kmetje so priskočili na pomoč in ju odnesli v prvo hišo.

— Mara, pazi ti nanj, je rekel general Fresia, jaz moram na most — vojaki so brez poveljnika.

In general je odšel na most in na Konradovem mestu vodil rešilna dela. Mara pa je v ubožni kmetski koči skrbela za Konrada.

Čez nekaj časa se je Konrad zavedel. Strme je spoznal Maro.

— Vi tukaj? je šepetal. Vi Mara? In skoro neslišno so dihnila njegove ustna: Kako sem srečen!

Šele pozno ponoči je Konrad mogel vstati. Spravili so ga v Damjanov voz in Mara se je peljala ž njim. Molče sta sedela drug poleg drugega. Šele čez dolgo časa je Konrad bolestno rekel:

— Mara — nekaj Vam moram povedati — nekaj iz moje preteklosti — ali danes ne morem. Toda — bodite pripravljeni na žalostno razkritje —

— Naj bo kar hoče, je rekla Mara, prava ljubezen ne vpraša, ne

za to, kar je bilo, ne za tó, kar bo. —

— Ali si moja Mara?

Dvoje rok se je ovilo okrog Konradovega vrata in med vročimi poljubi je slišal glas ljubezni.

— Tvoja — Konrad, tvoja v sreči ali v nesreči, živa ali mrtva danes in vekomaj!

XIV.

Kadar je Konrad Podobnik stopil pred Maro, da bi ji razkril skrivnost svojega življenja, tisto skrivnost, zaradi katere je toliko časa premagoval samega sebe in skušal zadušiti svojo ljubezen do Mare, nikdar ni mogel priti do besede. Čim je začel govoriti, mu je Mara s poljubi zaprla usta.

— Tvoja skrivnost me nič ne briga. Jaz je nečem poznati. Jaz te ljubim in sem srečna, da me ljubiš. Tu sem, tu me imaš, vzemi me, če hočeš, stori kar hočeš, samo ljubi me.

In Konrad je zopet molčal in molčal je rad, ker se je tresel strahu, da bi mogel Maro izgubiti.

Tudi o maršalu Marmontu ni hotela Mara ž njim govoriti. Čim je skušal napeljati pogovor na razmerje med maršalom in med Maro, vselej mu je resno in odločno velela, da naj o tem ne govori.

— Lahko mi zaupaš, mu je rekla, ko je šla spet na ples k generalnemu guvernerju, da se ti niti trenotek, niti v mislih ne izneverim, četudi ne tajim, da imam za njega posebne simpatije. Ko bi te ne bila videla na črnuškem mostu, ko bi ne bila videla, da znaš biti pravi junak, večji kakor vsak vojskovodja — kdo ve, kaj bi se bilo zgodilo. Zdaj pa ni nobene nevarnosti več.

In šla je na ples in prvi ples je otvoril ž njo maršal Marmont. Lahno sta se zibala v lahnem plesu.

— Ekscelenca, je rekla Mara, rada bi z Vami govorila nekaj besedi.

— Gospodična Mara, je odgovoril maršal, jaz že vse vem. Moj stari in zvesti prijatelj, general Fresia, je bil pri meni. Vem, kake dušne bolesti sem Vam provzročil in dasi me boli srce, sem vendar vesel, da

ste jih premagali. Jaz Vas resnično ljubim in na svojo čast Vam prisegam, da nisem imel nobenih slabih namenov. Ali mi morete to verjeti?

— Da, verujem Vam — o tem nisem nikdar dvomila.

— Hvala Vam, Mara. Midva se razumeva, kakor redkokdaj dva prijatelja — menda ker sva oba odkrita značaja. Ali se me bodete zdaj izogibali, Mara?

— O ne! Čemu neki? Kakor nič ne prikrivam, da ljubim Konrada, tako tudi nič ne prikrivam, da ste Vi v mojih očeh vzor moža in da sem srečna in ponosna, da me smatrate za svojo najvdanejšo prijateljico.

In pogledala je maršala s tako svetlim, tako zvestim pogledom, da se ni mogel zatajevati in je skoro glasno vzkliknil:

— Mara, Mara — ko bi jaz ne bil oženjen — Vi bi morali postati moja žena.

Lahno sta se zibala v lahnem plesu, kakor bi bila oba slutila, da plešeta zadnjikrat skupaj. In plesala sta skupaj skoro ves večer. Ljudje

so šepetali in delali opazke in Konrad je srdito gledal to početje, a ona dva se za to nista zmenila.

Naposled je maršal popeljal Maro pred Konrada.

— Tu Vam izročam Vašo nevesto, mu je rekel z resnim glasom. In obrnivši se k družbi je zaklical:

— Moji ljubi gostje — na prihodnji soiréji Vas pozdravi moja žena. Pisal sem ji, naj pride k meni.

Ljudje se niso mogli načuditi temu naznanilu, ker je bilo splošno znano, kako slabo sta se razumela maršal in njegova žena.

Po soiréji so raznesli udeležniki to novico po vseh ljubljanskih gostilnah in prišla je tudi v Kolorettovo gledališko kavarno, ki je bila nastanjena v prvem nadstropju prejšnje Gerberjeve hiše. Tam je bil med gosti tudi kurat s Šmarne gore, Janez Svetlin. Bil je, kakor po navadi, nekoliko vinjen in silno zgovoren, kakor vselej, če je pogledal pregloboko v čašo.

— Oj, ti ubogi maršal, je tarnal kurat, ko je slišal, da pride Marmon-tova žena. Kako se mi smili.

— E, kaj bi se Vam smilil. Saj so drugi ljudje tudi oženjeni.

— Saj se meni vsi oženjeni ljudje smilijo. Prav vsi! Resnično, resnično vam povem — žena popelje moža v nebesa, ali pot gre skozi pekel.

— Vi ste pač veseli, da ste samec, se je vmešala gospodinja v pogovor.

— Kajpak! In še kako! je pri-trjeval kurat. Pa tudi če bi jaz ne bil duhovnik, bi se ne oženil. Ne le ker sam ne bi hotel postati nesre-čen, nego tudi ker bi zato ne hotel žene narediti nesrečne. Moje načelo je: rajši naj mož kot samec več žensk naredi srečnih, kakor da se oženi in napravi eno nesrečno. O jaz sem to dobro premislil in lahko govorim, zakaj jaz imam skušnje, velike skušnje.

— Bežite, bežite, ga je zavrnila gospodinja, to so same čenče!

— Kaj, čenče? Kdo pravi to? Ali veste, da sem jaz duhoven go-

spod? Kako me morete žaliti? No, pa Vam ne zamerim. Saj pravijo učenjaki, da je ženska glava manjša kakor moška.

— Vaše besede pa kažejo, da mora v moški glavi biti veliko več praznih prostorov, kakor v ženski, je rekla gospodinja in nejevoljno odšla.

Šele pozno ponoči je kurat zapustil kavarno. Ravno ko je vrata odprl je videl, da je mimo kavarne smuknil grof de Laval in šel proti Gospodskim ulicam.

— Ho ho, je mrmral kurat, to je pa tisti človek, kateremu bi Kopitar rad ušesa porezal. Kam neki gre? Hm! Kopitar je moj prijatelj in da rad za pijačo. Za takega prijatelja se že kaj stori.

In kurat se je previdno splazil za grofom Lavalom skozi Gospodske ulice v Krakovo in od tam v Trnovo. Čim dlje sta prišla, toliko bolj se je čudil kurat.

— Te-te-te, je mrmral — to mora pa biti kaj posebnega.

Končno je grof de Laval izginil v hišo, ki je imela št. 17. Kurat se

je previdno plazil okrog hiše, če bi bilo kje kaj videti. Ker je pa bilo vse temno in tiho, se je skrila v bližini in čakal. Čakati je moral dobro uro, a čakal ni zastoj. Iz hiše so prišli trije možje in se razšli na tri strani. Kurat je spoznal Lavala in bivšega oskrbnika nemškega viteškega reda.

— Te-te te, zato-le skrivnost bo pa moral Kopitar plačati celo vedro.

XV.

Dne 15. novembra 1810. je bila v Ljubljani velika slavnost. S tem dnevom je stopil v veljavo novi šolski zakon in se je slovesno otvorilo vseučilišče. Marmont je bil vodstvo izročil samim narodnim možem. Vseučiliškim regentom je imenoval kanonika Josipa Wallanda, vseučiliškim kancelarjem Matevža Ravnikarja, gimnazijskim ravnateljem Valentina Vodnika, kateremu je izročil tudi vodstvo umetniške in obrtne šole ter ga postavil za inspektorja ljudskih šol.

Pozneje je prevzel Vodnik tudi vodstvo normalne šole, ker je bil

ravnatelj Eggenberger odstopil. Eggenberger se je z vso silo upiral slovenskemu učnemu jeziku v normalni šoli in ker ni nič opravil, je na svojo roko odredil, da se morajo otroci vsaj učiti nemškega jezika. Marmont pa je posegel vmes in ukazal, da se smejo samo tisti otroci učiti nemškega jezika, ki se učé tudi francoskega jezika.

Toda Marmont je vzel obenem škofijski oblasti vsak vpliv na ljudsko šolo, češ, da mora šola služiti narodu, ne pa cerkvi in odstavil v Ljubljani tudi kateheta, ker je stal na stališču, da spada veronauk v cerkev, ne v šolo — in s tem si je med duhovščino nakopal novih sovražnikov. Duhovniki so tajno razvili veliko agitacijo, naj nihče ne pošilja svojih otrok v »brezverske« šole, ali opravili so jako malo. V novo gimnazijo je vstopilo 352 dečkov, veliko več, nego jih je bilo kdaj poprej.

Slovesne otvoritve vseučilišča se je udeležil maršal Marmont z vsemi javnimi dostojanstveniki. Fran-

coski slavnostni govor je imel ilirski naučni minister Rafael Zelli, latinski govor pa kanonik Walland. Slovenskega govora ni bilo, vsled tega, ker nobeden novih profesorjev ni bil še zmožen slovenski predavati nemškega govora pa Marmont ni dopustil, dasi je vedel, da bodo vsi profesorji nemški učili.

Po slavnostni otvoritvi vseučilišča je bil v guvernerski palači velik sprejem. Maršalu je ljubljansko mesto po posebni deputaciji izreklo zahvalo za uredbo šolstva. Vse je pričakovalo, da bo maršal, kakor navadno pri takih prilikah, imel ognjevit govor — a odgovoril je prav na kratko in nekako melanholično, »kakor človek, kateri izgublja tla pod nogami« je menil Andrej Kopitar.

Slovensko prebivalstvo pa je bilo veselo novega šolstva. Na dan otvoritve vseučilišča je priredilo Marmontu velikansko bakljado. Kar črno je bilo ljudstva pred škofijo in urnebesni klici so grmeli proti oknu, kjer sta stala maršal Marmont in — njegova žena.

Tudi v Damjanovi hiši so ta dan slovesno praznovali. Damjan je povabil vse svoje prijatelje in v oduševljenih besedah napival maršalu Marmontu, bodočnosti slovenskega naroda in bodočnosti Ilirije.

— A kaj je bilo danes maršalu, je menil Damjan, da je bil tako malobeseden in zamišljen.

— Neugodna poročila je dobil iz Pariza; njegov tajnik Heim odpotuje jutri tja. Kaj da je, ne vem, ali zdi se mi, da hoče cesar maršalu vzeti skoro vso oblast — je rekel Konrad, ki je srečen in vesel sedel poleg Mare.

— Vam pa jaz povem, se je oglasil Kopitar. Slučaj je nanesel, da sem nekaj izvedel. Ali veste, kdo je literat Pellene iz Pariza, tisti fini in duhoviti mož, ki je bil nekaj mesecev v Ljubljani? Pellenc je zaupnik cesarja Napoleona.

Vsi so strmeli. »Ni mogoče!« — »Kako to?« — Od kod to veste?«

— Vse po vrsti, prijatelji, je rekel Kopitar. Pellene je prišel v Ljubljano, ker ga je cesar sam poslal, da

nadzoruje maršala in sploh postopanje francoskih uradnikov Pellenc je bil nekdanj tajnik Mirabeau-a, potem agent direktorija na Dunaju in je osebni prijatelj cesarja Napoleona še izza mladih let. Pellene je cesarju poročal, kako velikansko popularnost si je Marmont pridobil v Iliriji in da ga narod želi za kralja, in zato hoče Napoleon Marmontu vzeti vso oblast.

— Ali — od kod pa to veste? se je čudil Damjan. Saj to je silno zanimivo! To se mora maršalu povedati.

— Maršal že ve za to — jaz sem bil davi pri njem.

— Vi Kopitar? A kako ste vse to izvedeli. In nam ste to šele zdaj povedali?

Kopitar pa ni dal nikakega daljšega pojasnila. Niti Konradu ni hotel povedati, da je bil podkupil sobarico v hotelu »Pri divjem možu«, kjer je stanoval grof de Laval, da je zanj špijonirala. Kopitar je zasledoval grofa Lavala, sobarica Marija Ojsterc pa mu je prinašala kazat

sploh vsa pisma, kar jih je mogla dobiti pri francoskih gostih, stanujočih v hotelu. Tako je prišlo Kopitarju v roke tudi več pisem cesarja Napoleona na Pellenca, prav tisti dan, ko je Pellenc pospravljajal svoje stvari in se odpeljal v Pariz. Marmont je vsled tega poslal svojega tajnika Heima v Pariz, da prepreči nameravano novo organizacijo, ki naj bi generalnega guvernerja spravila ob vso oblast, a tudi sam je skrbel, da si za vse slučaje zagotovi kar največjo moč. To je storil zlasti na ta način, da je, koder je mogel, za župane postavil sebi udane bivše vojake. Ali pri tem je pozabil računati z ilirsko deputacijo, ki je bila šla meseca junija v Pariz poklonit se Napoleonu. Deputacijo je vodil istrski prefekt Cafalati, iz Ljubljane pa sta bila v deputaciji baron Lichtenberg in prekanjeni škof Ricci. Prav škof Ricci, ki se je Marmontu silno laskal, je pri vladi v Parizu spletkaril proti Marmontu in ga dolžil, da hrepeni po kraljevski kroni. In škof Ricci je mogel toliko laglje

spletkariti, ker se je bila na plesu pri princu Schwarzenbergu v Parizu zgodila strašna nesreča. Nastal je bil namreč požar, pri katerem sta zgoreli žena in hči prefekta Cafalati-ja, Cafalati-ju samemu pa sta zgoreli obe nogi. Škof Ricci je sedaj lahko delal, kar je hotel.

Dne 4. decembra 1810. je Ljubljana praznovala obletnico kronanja cesarja Napoleona in obletnico bitke pri Austerlitzu. Zvečer je bil pri generalnem guvernerju sijajen ples. Zbrala se je velika in odlična družba in prišla je celo baronica Cojzova, kajti vsa Ljubljana je bila radovedna na Marmontovo soprogo.

Maršalica je bila lepa in imenitna dama, a vedla se je ošabno, in prezirljivo ogledovala vse, ki so ji bili predstavljeni. Toda, ko je bila predstavljena Mara, se je maršalica poživila. Maro je zadel dolg pogled, ki je dekletu povedal, da maršalica nekaj ve; v tem hipu pa se je Mara že vzravnala in prosto, odkritosrčno in ponosno pogledala maršalici v

oči. In tedaj je na občno začudenje mehko in prijazno rekla maršalica:

— Prosim, gospodična, sedite malo k meni — rada bi z Vami govorila.

Po dvorani so stikali glave, šepetali so in radovedno gledali kaj da bo.

— Dajte, da si Vas ogledam — gospodična, je rekla maršalica, ko je Mara sedela poleg nje. Motrila jo je dolgo časa in potem nadaljevala.

— Nič se ne čudim, da se je moj lepi maršal v Vas zaljubil, prav nič se ne čudim.

— Ekscelenca! Prosim — —

— Ali veste — čemu se čudim? Da niste podlegli! Moj lepi maršal je jako nevaren. Čar njegove osebnosti je premotil že nebroj ženskih src in — zastrupil mojo zakonsko srečo. Vi ste edina, ki se je znala oteti njegovemu čaru.

Mara je bila pripravljena na ostre besede in zato jo je ta zaupnost in ljubeznivost sicer tako ponosne maršalice ganila. Tiho je rekla:

— Težke ure sem imela, eksce-
lenca — a zmagala sem.

V tem je zasvirala godba in
maršal Marmont je pristopil k svoji
ženi, da otvori ž njo prvo ka-
driljo.

— Prvi ples z menoj, je zakli-
cala maršalica, drugega pa z mojo
prijateljico Maro.

In maršal je plesal prvi ples s
svojo ženo, drugi ples pa z Maro,
in maršalica je smehljaje gledala
lepi par.

— Vse moje nade se podirajo,
Mara! — Z bogom tudi Vi, zadnji
sen mojega življenja — je dihnil
maršal, ko je bil ples končan, in peljal
Maro k svoji ženi.

Ta večer je maršal Marmont
zadnjikrat videl Maro Damjanovo.

XVI.

Na novega leta dan 1811. je Ili-
rija dobila svoj uradni list »Télé-
graphe officiel des provinces illyrien-
nes«, ki sta ga urejevala intendantna
uradnika Beaumes in Paris. V vabilu
na naročbo, ki je izšlo šest mesecev

poprej, je bilo rečeno, da bo izhajal list tudi v slovenskem jeziku. To pa se ni uresničilo, ker se je za slovensko izdajo oglasilo samo 22 naročnikov, in ker ni bilo mogoče, dobiti sposobnega urednika. Vsled tega je list izhajal samo v francoskem in v nemškem jeziku. Pri nemški izdaji sta sodelovala tudi Valentin Vodnik in Andrej Kopitar.

Istega dne se je tudi razglasilo, da pričakuje cesar Napoleon iz svojega zakona z nadvojvodinjo Lujizo potomca in maršal Marmont je vsled tega dal med ubožne ljubljanske rodovine razdeliti 10.000 frankov in mnogo živil.

Končno je bil istega dne tudi velik sprejem pri maršalu. Zastopniki vseh oblasti in vsakovrstne deputacije so prišle čestitat maršalu za novo leto. Ljubljana je imela torej mnogo snovi za pretresovanje. Najbolj se je zapazilo, da niso prišli maršalu čestitat ne nemški meščani, ne avstrijsko misleči duhovniki, niti nekatera društva. Izostali so namenoma, kakor da so vedeli, da se bliža doba Mar-

montovega kraljevanja svojemu koncu. Izostali so pa tudi zaradi tega, ker je bila med njimi zavládala velika nevolja. Marmont je bil namreč dovolil židu Abrahamu Heynemannu iz Memelsdorfa na Bavarskem, da se je kot trgovec in bankir naselil v Ljubljani. To je bil prvi Žid, ki je po preteku več stoletij dobil tako dovoljenje. Meščani so bili zaradi tega razburjeni in duhovščina jih je tako podžgala, da Heynemannu niso hoteli dati nobene prodajalne v najem, dokler ni posegla vmes generalna intendantca. Avstrijska stranka pa je bila jezna na maršala, ker je zlasti v zadnjih mesecih postopal s skrajno brezobzirnostjo proti vsem antifrancoskim agitacijam plemstva in duhovščine in dal uradnika dolenjske intendance, Vilharja, zapreti in vklenjenega odpeljati v Pariz, samo ker je bil na sumu, da je v zvezi z dunajsko vlado in da posreduje med dunajsko vlado in med tistimi plemenitaši in duhovniki na Dolenjskem, ki so skrbeli, da bi na migljaj z Dunaja lahko provzročili vstajo.

Bolj kakor novemu listu, maršalovi ženeroznosti in demonstraciji pri sprejemu pa se je Ljubljana čudila, da maršal ni priredil običajne novoletne soaréje. Sicer se je reklo, da je soaréja izostala, ker je maršalica zapustila Ljubljano in šla v Trst, ali vobče je se mislilo, da je maršal opustil slavnost, ker je spoznal, da je izgubljen.

Toda maršal takrat še ni bil popolnoma obupal, nego še vedno mislil, da reši svoje mesto in ohrani svojo oblast. Ni mu bilo za guvernersko mesto, nego za moč in oblast, ki jo je imel. Računal je s tem, da se je carinsko-politično nasprotje med Francijo in med Rusijo poostrilo. in da bo Napoleonu samemu na tem, da ima generalni guverner v Iliriji za slučaj vojne kar največjo moč. Najbrže je pa tudi mislil, da v slučaju, če bi prišlo med Francijo in Rusijo do vojne in če bi Napoleonu ne bila sreča mila, lahko stegne svojo roko po kraljevski kroni. Doseči jo je mogel le, če je bila vsa moč v njegovih rokah in zato mu je kazalo,

storiti vse, kar se je dalo storiti, da ostane generalni guverner z dodeljanjo, skoro absolutno, res kraljevsko oblastjo.

Zaradi tega je na novega leta dan popolnoma skrivaj povabil nekaj najzvestejših svojih prijateljev, med njimi Frana Damjana, na zaupno posvetovanje in jih nagovarjal, naj pošljejo ilirski deputaciji v Pariz spomenico, naj izprosi pri cesarju, da ostane v Iliriji vse pri starem in da se organizacija prepusti maršalu.

Novi organizacijski načrt, je maršal razlagal svojim zaupnikom, naredi konec Iliriji kot avtonomni slovanski narodni državi. Napoleon hoče Ilirijo zdrobiti in narediti iz nje skupino navadnih departementov. Svojim načrtom glede Balkana se je Napoleon popolnoma odpovedal in zato nima Ilirija več tiste vrednosti zanj, kakor jo je imela nekdanj. Zdaj hoče tudi tu uveljaviti svoje centralistične nazore in njegovo avtokratstvo mu brani, da bi pustil Iliriji le senco samostalnosti. Po novem organizacijskem načrtu ne bo imel generalni

guverner druge pravice, kakor da bo smel cesarja zastopati pri patrijotičnih slavnostih. Ničesar ne bo smel več sam storiti, ničesar več odrediti, duša vse uprave bo generalni intendant, ki bo dobival svoje ukaze iz ministrstva in bo v večnem prepiru z guvernerjem. S tem, da se Ilirija zdrobi na departemente, postane veljava slovanskega prebivalstva prav majhna

Maršal je svojim pristašem z veliko vnemo pojasnjeval, kolika škoda bo to za narodno stvar v Iliriji in da po tej organizaciji ne bo Ilirija nič drugega kot kaka podvržena kolonija, podvržena zato, da bi jo francoska država eksploatirala. Prebivalstvo ne bo moglo živeti po svojih navadah in nazorih; kar so bili prej Nemci, bodo odslej Francozi.

Zbrani maršalovi čestilci so bili popolnoma istega mnjenja in so seveda pritrdili z vnemo nasvetu, naj se pošlje v Pariz mudeči se ilirski deputaciji v tem smislu sestavljena spomenica.

To spomenico, ki je že čez dober teden šla z mnogimi podpisi oprem-

ljena v Pariz, je sestavil notar dr. Repešič. Predno je pa prišla spomenica v Pariz, je bila deputacija že odpotovala. Sicer pa je škof Ricci ves čas, kar se je z deputacijo mudil v Parizu, spletkaril proti Marmontu in bi se gotovo ne bil oziral na to spomenico, tudi če bi jo bil pravočasno dobil v roke.

Sčasoma se je bilo po Ljubljani tudi v najširših krogih zaznalo, kako nasprotje se je razvilo med cesarjem Napoleonom in med maršalom Marmontom. Ljudje so dobro čutili, da je nova organizacija le pretveza in da hoče cesar s to organizacijo generalnemu guvernerju vzeti vso veljavo, da bi se isti v kakem kritičnem trenutku na noben način ne mogel proglasiti neodvisnim in se polastiti kraljevske krone. Zato so ljudje z nestrpno radovednostjo čakali, kak odgovor pride iz Pariza in takorekoč noč in dan prežali na vsakega kurirja, ki je prišel iz cesarjeve prestolnice. A minoli so tedni in izve-
o se ni ničesar. Maršal Marmont se ta čas ni skoro nikjer več prikazal.

Čim dlje ni bilo odločitve, toliko težje so oficirji in uradniki ž njim izhajali. Prijazne besede ni bilo več slišati iz njegovih ust. Pozneje kar po več dni ni zapustil svojih sob. Le zvečer je časih dal vpreči šest jelenov, katere mu je podaril knez Auersperg, in se z njimi v divjem diru vozil po mestu in po okolici. Nikogar ni več vabil k sebi, na nobeno veselico ga ni več bilo in naposled so še prvi uradniki le težko prišli do njega.

— Maršal trpi fizično in duševno strašne bolečine — so si francoski dostojanstveniki v kazini šepetaje pripovedovali. Zdaj spoznava, da so šle njegove sanje o kraljevski kroni v nič in zato je tak, da se intendant trese, kadar mora k njemu.

In govorili so resnico. Maršal Marmont je trpel strašno, ker je iz poročil, ki so mu došla iz Pariza, razvidel, da so bile njegove sanje o kraljevski kroni v resnici prazne in da ga hoče Napoleon odpraviti iz Ilirije. Časih ga je jeza tako preobvladala, da je popadel svojo sabljo in razbijal stekla ter sekal pohištvo to-

liko časa, da je vsled jeze in onemoglosti padel brez zavesti na tla in obležal. Dne 20. februarja je vztrepetala vsa Ljubljana. Razvedelo se je, da je prišel iz Pariza kurir z lastno-ročnim pismom cesarjevim, da je maršal, čitaje to pismo, zarjul kakor lev, pismo v silni srditosti poteptal in kurirja s sabljo pognal iz palače ter ga tako ranil na rami, da je mož ves krvav pritekel na cesto.

XVII.

Ljubljančanje so bili od nekdam prijatelji gledaliških predstav. Odkar je dežela sezidala gledališče, so bile vsako zimo predstave. Do l. 1810. so prihajale v Ljubljano nemške družbe. Francoski uradniki in oficirji pa so bili veliki nasprotniki vsega, kar je bilo nemško, in vplivali so toliko časa, da se gledališče ni več oddajalo nemškim, nego samo italijanskim opernim družbam. Tudi v predpustu l. 1811. je prišla taka družba v Ljubljano in občinstvo je trumoma hitelo poslušat mehke, ljubeznive skladbe neapolitanskega skladatelja Pergoleseja.

Dne 11. februvarja je pela ta družba Pergolesejevo ljubko-šaljivo opero »L' Amor fa l' uomo cieco« (Ljubezen zaslepi moža.) Ker ta opera v Ljubljani še ni bila znana, je bila predstava posebno dobro obiskana, moški svet je pa še prav posebno privabilo naznanilo, da nastopi v tej operi prvič nova primadona gospodična Olimpija. Tudi Damjan in Mara sta bila v svoji loži in pričakovala še Konrada, med tem ko je Kopitar stal v parterju tik pod ložo, v kateri je kraljevala baronica Cojzova. Maršalova loža je bila prazna.

Predstava se je bila že začela, ko je prišel Konrad in veselo sedel poleg Mare. V tem trenutku se je začul z odra poln ženski glas. ».... traditor, traditor« (nezvestnik). Nastopila je nova primadona. Začuvši ta glas je Konrad planil pokonci, kakor da ga je strela zadela. Nagnil se je iz lože, strme zrl na oder in potem ves prepaden in tresoč se po vsem životu mahnil na svoj sedež.

Kaj ti je, Konrad? je vprašala prestrašena Mara.

Smrtnoblede ustne Konradove so komaj slišno šepetale:

— Moja — žena.

Mara se ni genila, prav kakor bi ne pojmla Konradovih besed ali kakor bi bila hipoma izgubila razum, vid in sluh. Začudenih vprašanj svojega očeta ni slišala, niti je videla silne bolesi, ki je ležala na Konradovem obrazu. A to je trajalo samo nekaj trenutkov. Potem pa je vstala in odločno rekla:

— Pojdim!

Molče sta Damjan in Konrad vstala in odšla z Maro. Na hodniku je rekla Mara svojemu očetu:

— Konrad in jaz imava nekaj govoriti — kar se tiče naju. Dovolj, da me Konrad spremi.

— Ali, za boga, kaj imata vendar? Kaj se je zgodilo? Kaj pomeni vse to?

— To izveš jutri, oče; danes ti še ne morem ničesar povedati.

Stari Damjan je bil ves zbeگان, ker si ni mogel raztolmačiti, kaj da je; nekaj časa se je sicer branil, a naposled se je vendar udal in

krenil k Božiču v gostilno, med tem ko je šla Mara s Konradom domov. Molče sta šla proti frančiškanski cerkvi in čez most, molče sta šla po stopnicah, obema je krvavelo srce. Gori, v veliki topli sobi se je Konrad ihte vrgel na zofo. Mara pa je tiho sedla poleg njega.

— To je torej skrivnost tvojega življenja, je naposled izpregovorila Mara, tista skrivnost, ki je nisem nikdar hotela izvedeti.

— Mara, odpusti mi! Zatiral sem svojo ljubezen do tebe, kolikor časa sem mogel. Trpel sem neznanske bolečine in vendar molčal do onega dne pri črnuškem mostu. Tisočkrat sem si rekel, da je brezvestno, da sem ti razkril svojo ljubezen; tisočkrat sem samega sebe preklinjal, da nimam moči, se ločiti od tebe in se ti odpovedati. Kolikrat sem ti hotel razkriti vse, a čim si ti rekla, da nečeš ničesar slišati, sem vselej umolknil. Bal sem se, da te izgubim in zato sem molčal ... Odpusti, Mara, odpusti.

Konrad je padel pred Maro na kolena in z vročimi solzami močil njeni roki.

— Sedi Konrad in povej mi vse, je tiho rekla Mara. Vse od kraja. Kdo je ta — kdo je tvoja žena, kako si prišel do tega, da si jo vzel, zakaj sta se razšla?

Rahlo je objela Konrada, stisnila njegovo glavo na svoje prsi in mu otrla solze — mirno in brez vidne razburjenosti, dasi je njena duša trpela, kakor še nikdar in se ji je krčilo srce, kakor da tiči v njem razbeljeno železo.

— Ali se še spominjaš, Mara, je začel pripovedovati Konrad, da sem — že več kot 13 let je tega — spravil iz uršulinskega samostana neko dekle, vsled česar se toliko let nisem smel vrniti domov?

— Spominjam se! Pri stari Suzani pl. Schmutzenhaus sem jo videla.

— To dekle me je takrat popolnoma omamilo. Ko je morala pred avstrijskimi oblastvi bežati, sem jo spremil do Vrhnike in tedaj sva si

prisegla ljubezen in se domenila, da se dobiva v Milanu, ki je bil takrat že francoski. Tudi jaz sem takrat moral bežati in šel sem rad, ker me je srce vleklo v Milan. Tam sem dobil Ljudmilo. Bil sem še nezrel človek, pravi mladenič, zaslepljen in domišljav in verjel vsem besedam ljubezni in prisegam zvestobe. Ljubila me je goreče, strastno in me tako omamila, da sem bil ves blazen. Kaj bi ti pravil o tem? Zapredla me je v svoje mreže, tako da sem se ž njo poročil. Ljubezenske sanje pa so trajale le malo časa, potem pa je prišlo razočaranje. In to razočaranje je bilo strašno. Izvedel sem, da v tistem času, ko je bila Ljudmila moja nevesta, je imela skrivaj še nekaj drugih ljubavnih razmerij, ki pa niso bila tako čista, kakor njeno razmerje z menoj. In ko sem ji to očital, je hladno rekla: Zakaj se me pa ti nisi takrat polastil? V meni je zavrela kri. Najraje bi jo bil ustrelil. Ona pa se mi je rogala in ko sem ji pokazal vrata, mi je posmehljivo pripovedovala, da me je že takrat, ko sem jo odpeljal

iz uršulinskega samostana, imela za norca, da je že v samostanu doživela najgrje stvari in da me je sploh ves čas varala tudi kot moja žena. Planil sem nanjo, ona pa je zbežala in se ni več vrnila k meni.

Tiho je Mara pogladila Konradu lase in ga tesneje pritisnila k sebi.

— Nekaj dni potem, je nadaljeval Konrad, mi je pisala dolgo, strašno pismo. Brez ovinkov je povedala, da se je že pri uršulinkah naučila takih stvari, da se ji zdi pošteno zakonsko življenje neumno; da ona ne more nikogar ljubiti, ker ljubi samo razuzdanost; da me je vzela, ker si je hotela osigurati udobno življenje, a da se raje odpove udobnemu življenju, da more le svobodno zadovoljati svojim strastem. Končno pa mi je še rekla, da se me bo že spominjala, kadar bo potrebovala kaj denarja. In res že po preteku nekaj mesecev mi je pisala, naj ji pošljem nekaj denarja, sicer da pride v Milan in mi napravi sramoto. In ker sem se enkrat udal, so se taka pisma pogostoma ponavljala. To je bil vzrok,

da sem stopil v francosko armado, ker mi kot oficirju ni mogla slediti. Ostal sem oficir samo zato, da bi lahko hitro zapustil vsak kraj, kjer bi se ona prikazala.— In sedaj je prišla sem. Kdo ve, kako je izvedela, da sem tu; kdo ve, kaj se zgodi v prihodnjih dneh. To bo strašno, če se izve resnica! Ti boš v sramoti, Mara, ker te smatra vse mesto za mojo nevesto, tvoj oče me bo zaničeval, češ, da sem te varal, mene bodo zasramovali, da imsm vlačugo za ženo, mojega bolnega očeta spravi to v grob.

Konrad je umolknil. Slišalo se je le tiho njegovo ihtenje. Mara pa je kakor okamenela sedela poleg njega.

Zdaj se je Konrad zganil in hotel vstati, a Mara ga je stisnila k sebi in rekla:

Ostani še — povej, kaj misliš storiti.

— Kaj mislim storiti? Tega sam ne vem! Najbolje bi bilo, da si poženem krogeljo v glavo.

Zdaj pa je vzkipela Mara. Krepko je prišla Konrada za glavo in svoje plamteče poglede uprla v njegove oči.

— Torej tak egoist si ti? Ali misliš, da je res kako junaštvo, končati si življenje? Pravi junak je tisti, ki se nobene ovire na svetu ne vstraši in ki kljubuje tudi najstrašnejši nesreči; tisti je pravi junak, kdor ve, da je vse izgubil, a gre vendar pogumno v brezupni boj.

— O Mara —

— In — je li to tvoja ljubezen? Kolikrat si mi pravil, da me ljubiš čez vse na svetu, da bi zame vse žrtvoval — sedaj pa me hočeš pustiti samo v žalosti, v brezmejni bolesti in v sramoti, sebe pa s kroglijo rešiti vseh nadlog. O Konrad, tega nisem zaslužila.

— Ali Mara, pomisli — zdaj me boš vendar sama pahnila od sebe. Kaj ti naj bo moja ljubezen —

— Kako si malosrčen, Konrad! Ali misliš, da te jaz ljubim samo zato, da bi postala tvoja žena? Jaz te ljubim zaradi tebe samega.

In oklenivši se Konrada z obema rokama, je svojo glavo naslonila na njegovo srce in dihnila:

— Čeprav si zame izgubljen — jaz ostanem vendar tvoja — kakor sem ti rekla, oni dan ko sva se vračala od črnuškega mostu.

— Mara — je-li mogoče? Ali se mi ne sanja? Ti ostaneš moja?

— Tvoja, Konrad! Saj sem ti že rekla: Tvoja v sreči in v nesreči — živa in mrtva — danes in vekomaj.

XVIII.

Naslednjega dne, 24. februvarja, je šel Konrad že zjutraj v škofijo, da se oglasi za avdijenco pri maršalu Marmontu. V škofiji je bilo živahno vrvenje, zlasti je bilo zbranih mnogo oficirjev. Od teh je Konrad izvedel, da je maršal Marmont tisto jutro nenadoma odpotoval v Pariz.

— Zvečer je nakrat ukazal, da mora biti vse pripravljeno za potovanje. Spremljata ga general Fresia in pobočnik major Lucien. Svojim namestnikom je imenoval generala barona Delzonsa.

Tako so pripovedovali oficirji Konradu in skrivnostno dostavljali, da je to zadnji poskus maršalov, ohraniti si podkraljevsko oblast kot generalni guverner Ilirije.

— Jako težko se je odpeljal, je zaupno pripovedoval maršalov tajnik Heim. Že ko je bil na vozu, me je poklical k sebi. Mislil sem, da mi kaj važnega naroči — a kaj mislite, da je bilo?

— To se ne da uganiti, je menil Konrad.

— Naročil mi je, naj še danes dopoldne pošljem kar mogoče krasen šopek — gospodični Mari Damjanovi in naj ji sporočim maršalove pozdrave.

Smehljaje je prikimal Konrad in se ni prav nič čudil.

— Razumela sta se dobro, je rekel Heim, ker sta dve sorodni naturi, dva sorodna značaja. Jaz bi bil svojo glavo zastavil, da maršal ne zapusti Ljubljane, da se pred odhodom ne bi spomnil gospodične Damjanove.

Ob 11. uri so se začele avdijence. Namestnik generalnega guvernerja, stari general baron Delzons, je bil nervozen mož, strog kot poveljnik, sicer pa blagega srca in demokratičnega mišljenja. Tudi kot general ni nikdar pozabil, da je sin revolucije. Zgodilo se je večkrat, da je šel v Rudolfovo vinotoč (zdaj je tam Schwentnerjeva knjigarna), se vsedel med priproste vojake ter ž njimi pil in prepeval.

Ta dan je bil posebno nervozen. Sprejeti je moral že celo vrsto uradnikov in oficirjev ter slišati mnogo sladkih besedi — in to ga je vedno razburilo. Ko je Konrad stopil pred njega in se vojaški javil, je osorno zarenčal:

— Kar na kratko, gospod podkapitan. Jaz nimam časa poslušati dolgih govorov.

Konrad je odpasal svojo sabljo in ponudivši jo generalu rekel:

— Prosim ekscelenca za takojšnji odpust iz armade Njegovega Velikanstva.

General je bil presenečen. Vprašal je nekoliko prijazneje:

— Zakaj?

— Ker se ne spodobi, da bi še dlje pripadal armadi.

— Sacrebleu — zakaj se to ne spodobi? Pojasnite mi to.

— Nečem Vas ekscelenca zadrževati —

— Mordieu — kadar ~~se~~ gre za oficirja francoske armade imam vedno časa. Sedite in povejte, kaj da je.

Konrad je sedel in v kratkih besedah povedal, da je operna pevka Olimpija njegova žena, da se mu je izneverila in pobegnila in da dela s svojim razuzdanim življenjem njegovemu imenu sramoto.

— In zato hočete stopiti iz armade? se je začudil general. Ta ženska Vas je zapustila in Vas nič več ne briga. Vi ste v časti nosili cesarsko suknjo, Vi ste na bojišču prelivali svojo kri za cesarsko zastavo — Vaše časti ta ženska ne more omadežavati, naj počenja, kar hoče.

— Ekscelenca — vzlic temu prosim za odpust. Lahko bi se dal pre-

mestiti kam drugam — lahko bi šel z armado na Špansko — ali jaz sem tu doma in sedaj ne morem proč.

— Le ostanite tu! Ta bi bila lepa, da bi vrl, častivreden mož izstopil iz armade, ker je imel s svojo ženo tako nesrečo. Ne, gospod podkapitan, jaz Vas ne odpustim iz armade.

— Ali — ekscelenca — kaj porечеjo drugi oficirji? Moja žena mi bo delala sramoto, ker toliko premoženja nimam, da bi jo odpravil odtod in ker je moja žena, se je tudi ne more izgnati. Oziri na druge oficirje —

— Jaz sem rekel, da Vas ne odpustim, je začel kričati general Delzons, in pri tem ostane. Imenujem Vas svojim drugim pobočnikom — iz tega bodo vsi oficirji spoznali, kako sodim o Vas. Jutri zjutraj nastopite svojo službo! Au revoir!

Še predno je mogel Konrad kaj odgovoriti, ga je general že spravil k vratom in ga potisnil v predsobo.

Konrad ni vedel, kaj naj stori. Bal se je, da mu napravi Ljudmila kako posebno sramoto, bal se je to-

liko bolj, ker doslej še ni ničesar od njega zahtevala in se sploh ni zanj zmenila, dasi kot pevka na malih odrih gotovo ni živela v dobrih razmerah.

Počasi je šel Konrad od škofije čez Mestni trg. Prišedši mimo rotoŕža, je videl guvernerjevega slugo, ko je v Damjanovo hišo nesel izredno velik in krasen šopek. Spomnil se je maršala Marmonta, ki je tako moŕato zatrl svojo vročo ljubezen do Mare. In spomnil se je Mare, ki niti trenotek ni mislila, da bi njega, Konrada, zapustila, čeprav se je med njima odprlo strašno brezno.

Počasi je šel dalje in ni zapazil, da je čez cesto veslal kurat Svetlin naravnost proti njemu, z druge strani pa je prihajal Kopitar.

— Konrad — nekaj novega Vam moram povedati. Tako je kurat ogoril svojega prijatelja in segel njemu in Kopitarju v roke.

— Ali ste postali kanonik? je vprašal Kopitar.

— Oh, kaj še! Kanonik! Spodili so me, odstavili so me, v penzijo so me poslali.

— Ni mogoče!

— Res je! Štiri krajcarje imam penzije na dan — pa maševal bom pri frančiškanih.

— Meni se zdi, da ste celo prav zadovoljni, je menil Kopitar.

— Seveda sem zadovoljen. Zdaj bom vsaj v Ljubljani.

— Zakaj pa so Vas penzionirali, gospod kurat, je vprašal Konrad.

— Zato, ker sem škofa Riccija razžalil. Zadnjič sem hodil za vodo in premišljeval, kje bi kaj denarja dobil. Nakrat vidim škofa pri oknu. Stoj, sem si mislil, danes mi mora ta pomagati. Ko me je škof zagledal, se je hitro obrnil od okna, a jaz sem ga bil natančno spoznal. Šel sem v semenišče, a sluga mi je rekel, da škofa ni doma. Takrat pa me je popadla jeza in dejal sem slugi: »Recite milostnemu škofu, naj drugič, kadar pojdejo z doma, ne pozabijo svoje oslovske glave na oknu«. Vidite in zato so me penzionirali.

— In zdaj?

— Zdaj stanujem pri stari gospodični Schmutzenhaus in sem prav

zadovoljen. — In pomembno pomežikuje je dostavil kurat: Tik mene stanuje krasna ženska — gledališka pevka Olimpija.

XIX.

Dne 18. marca 1811 so zjutraj nakrat začeli grmeti topovi na Gradu. Strel je počil za strelom in vse mesto je bilo hipoma pokonci, ker nihče ni vedel, kaj da pomeni to streljanje. Oficirji in uradniki so tekli v škofijo, da pri namestniku generalnega guvernerja izvedo, kaj se je zgodilo in zakaj se strelja in od teh oficirjev in uradnikov je izvedelo prebivalstvo, da je bil prišel kurir s poročilom: Cesar Napoleon je dobil sina.

Dopoldne so začeli zvoniti vsi zvonovi. Duhovniki so se silno jezili, da jim je general Delzons ukazal, še ta dan prirediti po vseh župnih cerkvah zahvalne maše. Jezili so se tembolj, ker je bil Napoleon svojemu sinčku dal naslov rimskega kralja in mu podelil krono, ki jo je prej imel papež. Ali z generalom Delzonsom

se ni bilo šaliti in zato so se duhovniki udali.

Isti dan je bil v redutni dvorani tudi slavnostni banket, ki ga je priredil general Delzons, zvečer pa je bil v gledališču sijajen ples. Konrad kot pobočnik generala Delzonsa se je seveda tudi udeležil tega plesa, dasi bi bil raje ostal pri Mari.

Isti kurir, ki je bil generalu Delzonsu prinesel poročilo o rojstvu rimskega kralja, je oddal pri Damjanovih škatljico, češ, da jo je poslal general Fresia iz Pariza. Z veliko radovednostjo je odprl stari Damjan škatljico in našel v nji dve večji pismi; eno je bilo naslovljeno nanj, eno na Maro.

— Kake skrivnosti pa imaš z generalom Fresio, je vprašal Damjan Maro, ko ji je izročil pismo. Kar s petimi pečati je zapečaten to pismo.

Mara je vzela njej poslani list, a medtem, ko ga je ogledovala, je bil Damjan že svoje pismo prečital in potem v silnem presenečenju vzkliknil:

— Čuj, Marš, kaj piše Fresia. In starček je s tresočim glasom čital:

Ljubi gospod Damjan!

Naznanjam Vam žalostno vest: Maršal Marmont se ne vrne več v Ljubljano. Izjavil je, da ne ostane generalni guverner v Iliriji, če se mu ne pusti oblast, ki jo je imel doslej. Cesar pa mu je rekel s posebnim povdarkom: Če hočete postati kralj — pojdite čez Pireneje in si z mečem pridobite kraljevsko krono. In maršal je spoznal, da cesar ne misli odnehati in je zato sprejel cesarjevo ponudbo. Čez nekaj tednov pojde na Špansko. Vas pa ni pozabil. V tem trenutku, ko so se njegove smele nade porušile, je prosil cesarja, da naj Vam, moj ljubi gospod Damjan, podeli red častne legije in naj Vas imenuje za prezidenta trgovske sodnije, ki se po novi organizaciji Ilirije ustanovi v Ljubljani. Cesar je maršalu dal roko in obljubil, da to stori. Čestitam Vam, da ste

s tem dosegli najvišje mesto, katero sploh morete doseči. Na veselo svidenje!

Fresia.

Stari Damjan ni vedel, ali bi se veselil ali bi se žalostil. Vesel je bil, da ga je cesar tako odlikoval in žalosten, da Marmonta ne bo več v Ljubljano, da je bilo konec lepim sanjam o svobodni, neodvisni, narodni Iliriji. Mara je zamišljeno zrla pred se in ni rekla ničesar.

— Kaj pa piše Fresia tebi? je zdaj vprašal Damjan. A ti še pisma odprla nisi?

Mara je zdaj odprla zavoj. Ko je razgrnila papir, je imela v rokah na tenko slonokoščeno pločico slikan portret — maršala Marmonta. Pod podobo je bilo z maršalovo roko zapisano:

Gospodični Mari Damjanovi

v zvesti udanosti

Avgust Viesse de Marmont,

vojvoda Dubrovniški,

maršal francoskega cesarstva.

Mara je nagnila glavo nad to sliko, stari Damjan pa je tiho vzel svoj klobuk in šel na prstih iz sobe,

kakor bi bil slutil, da hoče biti Mara sama z maršalovo podobo. Zunaj pa si je starec otiral solze in bolestno ječal:

— Vso ljubezen sveta zasluži to moje dekle — in nima niti toliko sreče, kakor zadnja dekla.

Mara pa je dolgo ostala sama z maršalovo podobo, potem pa jo je nesla v svojo sobico in jo obesila nad posteljo.

— Dokler bom živa — bo ta slika pri meni — kadar umrjem, jo morajo pa sežgati, da se je ne bo nikdar dotaknila druga roka.

Kako bi bila Mara pač ta dan vzkipela, ko bi bila slišala Kopitarja, kako je v gledališču, sloneč ob loži baronice Cojzove, s trpkim cinizmom razlagal, da je vse na svetu le hinavstvo.

— Vse je laž, vse konvencionalna fraza. Že če me kdo vpraša, kako se počutiš — se laže, ker mu je vseeno, kako se mi godi. Vsi lažemo in vedno se lažemo. Celo dobrodelnost in usmiljenje je hlinjeno. Za kak takoimenovan dobrodelen na-

men ti vrže bogataš tudi stotak, s svojimi posli pa dela, kakor s psi. Koliko je ljudi, ki leže na slami, in koliko je gospodarskih psov, ki počivajo na blazinah. Vse je laž, največja laž je pa ljubezen in zvestoba.

— No, le počakajte, je menil urednik »Télégrapha« — kadar bode te zaljubljeni, bode te že drugače govorili.

— Jaz tudi tako mislim, se je oglasil neki oficir. Žena je nekaj božanstvenega, četudi ima tisoč človeških slabosti. Mene pa n. pr. kar očarajo duhovite žene.

— Mene pa dekoletirane, je rekel Kopitar in z jeznim pogledom odšel, med tem ko se je baronica Cojzova rahlo nasmehnila, kakor bi hotela reči: Jaz pa vem, da ne misli tako.

Ko je pozneje Kopitar vlovil prijazen pogled iz oči baronice Cojzove, je bil tudi v resnici koj drugega mnjenja in se veselil do ranega jutra. Med navzočniki pa ni bilo nikogar, ki bi bil slutil, da je ta dan bil že konec Marmontovemu kraljevanju.

Ichunda
Tretji del.

I.

Zaupnim potom je Ljubljana izvedela, kaj je cesar Napoleon sklenil glede Ilirije, še predno so bili dotični sklepi razglašeni. Načrt za novo organizacijo sta dobila v pregled generalni intendant baron de Belleville in generalni justični komisar Josip Coffinhal. Napoleon je res razdelil Ilirijo na skupino departementov, ki so bili v precej rahli zvezi med seboj. Vsled tega je pozneje nemški in italijanski element dobil veliko večjo veljavo v Iliriji, kakor jo je imel za časa maršala Marmonta. Oblast generalnega guvernerja se je znatno skrčila. Napoleon je uvedel neki dualizem, vsled katerega sta bila generalni guverner in generalni intendant — nekak minister notranjih del — navezana, se v vsaki stvari med seboj porazumeti, ker eden brez drugega ni mogel ničesar storiti. Generalnemu intendantu je Napoleon vzel vso finančno upravo in jo izročil posebnemu intendantu, ki je bil nekak finančni minister Ilirije. Justično upravo je uredil Napoleon

tako, da je bila v Ljubljani ustanovljeno apelacijsko sodišče in posebno trgovsko sodišče. Ustanovljena je bila dalje v Ljubljani notarska zbornica in komerčna komisija, iz katere se je pozneje razvila trgovska zbornica. Nova organizacija je tudi dobro skrbela za trgovino, čeprav Ljubljančanom ni bilo prav, da je vlada dovolila tolikim Italijanom, da so se naselili v Ljubljani. Tudi po Marmontu urejeno šolstvo se je reorganiziralo. Centralna šola v Ljubljani se je premenila v akademijo, to je, v pravo vseučilišče; gimnazija pa se je spopolnila v kolegij. Skrbelo se je, da se je v vseh šolah učil francoski jezik, ali pustila se je profesorjem pravica, da so vse predmete predavali v slovenskem ali v nemškem jeziku. Tudi pošto je vlada dobro uredila. Vsak dan so hodili kurirji v Trst in prihajali iz Trsta, trikrat na teden je bila zveza z Dunajem in trikrat na teden z Italijo, s Francijo in z Orijentom. V glavnem je bil novi organizacijski načrt posnet po organizaciji Francije, a

tendenca njegova je bila, zagotoviti pariški vladi kar mogoče največji direktni vpliv na Ilirijo in oblast francoskih funkcionarjev utesniti kolikor se je sploh dalo. Novi načrt je bil pravi odsev Napoleonovega centralizma in avtokratstva.

Predno se je izvedla nova organizacija, so se zgodile precej važne osebne premembe. Najpomembnejša med vsemi je bila prememba v osebi generalnega guvernerja. Marmontov naslednik je postal 39letni general Henri grof Bertrand. Ta je bil eden najzvestejših Napoleonovih pristašev. Bertrand se je pod Napoleonom bojeval v Italiji in v Egiptu in se je l. 1805. v bitki pri Austerlitzu tako odlikoval, da ga je Napoleon imenoval svojim generalnim adjutantom. L. 1806. je Bertrand dosegel, da je trdojava Spandau kapitulirala l. 1807. je v bitki pri Friedlandu kot divizijski general odločil v prid Francozom in si v bitki pri Aspernu l. 1809. pridobil velikanskih zaslug s tem, da je pravočasno napravil mostove čez Donavo, za kar

mu je Napoleon podelil grofovstvo. Bertrand ni bil tako odličen vojskovodja, kakor Marmont, ni bil niti tako duhovit, niti tako vsestransko izobražen, a bil je cesarju zvesto udan. Cesar mu je tudi skoro popolnoma zaupal, ali iz previdnosti je le poslal v Ljubljano svojega prav specijelnega zaupnika, ki je imel nalogo, nadzirati generalnega guvernerja in vse intendante. To je bil član državnega sveta Las-Cazes. Napoleon ga je imenoval predsednikom komisije ilirskega državnega dolga, a to mesto je bilo le ustanovljeno, da ima Las-Cazes vpogled v ilirsko upravo. Las-Cazes je bil Napoleonu neskončno udan in ga tudi v nesreči ni zapustil. Ko so Angleži odpeljali Napoleona na mali otok Sv. Helene, sledil mu je zvesti in udani Las Cases tudi tja. Las-Cazes je provzročil, da sta odstopila kmalu po uvedbi nove organizacije generalni intendant baron de Belleville in generalni justični komisar Coffinhal in izposloval, da je bil imenovan zapovednikom žandarmerije J. J. Ro-

belot, ljuti preganjalec vseh duhovnikov, ki so konspirirali proti Franciji in za združenje Ilirije z Avstrijo. Bertrand je bil imenovan generalnim intendantom dne 25. marca 1811, a je šele junija meseca prišel v Ljubljano. Nova organizacija je bila zaukazana s cesarskim dekretom z dne 15. aprila 1811.

Pravega pomena te organizacije velika večina takrat narodno mislečih Slovencev ni razumela, ker je uvaževala le dvoje: da je bila oblast generalnega guvernerja skrčena na minimum in da francoska vlada ni utesnila pravic, ki jih je bil Marmont priznal slovenskemu jeziku. Ko je pariška vlada po nasvetu justičnega komisarja Coffinhala imenovala tako pri tribunalu kakor pri apelacijskem sodišču samo slovenskega ali hrvatskega jezika popolnoma zmožne funkcionarje in nobenega Nemca in ko je bil Fran Damjan imenovan prezidentom trgovske sodnije, so utihnili tudi tisti, ki so imeli proti novi organizaciji svoje in sicer upravičene pomisleke.

Predno se je pa to izvršilo, je Andrej Kopitar učakal v Ljubljani sijajen triumf in provzročil veliko in močno gibanje proti duhovščini.

II.

Ves čas, kar je bila Ljudmila v Ljubljani, ni niti z najmanjšim znamenjem pokazala, da se želi približati Konradu, tako da razen generala Delzonsa, Mare in Konrada ni nihče vedel, kdo da je. Živela je skromno a dostojno. Ko je operna družba zapustila Ljubljano, ni šla »gospodična Olimpija« z družbo, nego se je od nje ločila in ostala v mestu. »Spokorjeno grešnico« jo je imenoval Konrad, ko je izvedel, kako pridno hodi Ljudmila k maši in k izpovedi, sicer se pa drži svojega doma in ne občuje skro z nikomer, izvzemši v tistih hišah, kjer je imela kot učiteljica petja nekaj zaslužka. V teh hišah pa so sodili, da je Ljudmila nagnena misticizmu, drugače pa vzorna ženska. V celi Ljubljani je bil en sam človek, kateremu se je Ljudmila zdela sumljiva, in ta

človek je bil Andrej Kopitar, ki je pa molčal kakor grob o vsem, kar je vedel in zasledil.

Kmalu po odhodu maršala Marmonta je bila v gostoljubni hiši barona Cojza velika soareja. Čim je Marmont odšel, se je namreč baronica Cojzova takorekoč poživila, prav kakor bi čutila, da je prišel zdaj čas, da si zopet pridobi prvenstvo med ljubljanskimi damami in izpodrine Maro Damjanovo. Zato se je v hiši njenega strica začelo živahnije življenje. Najprej so bili vabljeni posamični gospodje, potem pa je bila prirejena velika soareja, na katero so bili povabljeni tudi odličnejši francoski funkcionarji in oficirji.

Zbrala se je lepa družba, in navzočna sta bila tudi Konrad in Kopitar. Središče vse družbe je bila seveda baronica Cojzova, ki je s svojo lepoto in s svojo duhovitostjo očarala vse navzočnike, tako da se je okrog nje kar trlo čestilcev. Najbolj se je vsiljeval grof Laval, med tem ko se je Kopitar držal v ozadju,

dasi ni baronice niti trenotek izpustil iz oči.

Starejši gospodje so bili zbrani okrog barona Cojza, ki vsled bolezní v nogah ni mogel zapustiti svojega stola, a je bil sicer zgovoren in živahen mož in znal svoje družabnike izbornó zabavati.

— Čujte, gospod Kopitar, je zaklical baron Cojz, ko je prišel Kopitar mimo skupine, ki je bila zbrana okrog barona. Povejte še vi svoje mnenje. Tu se namreč prepiramo zaradi bodočnosti Slovencev. Jaz pravim, da tudi slovenski narod lahko postane velik in slaven, grof Lichtenberg pa trdi, da je to izključeno in nemogoče. Kaj menite, kdo ima prav?

— Oba imata prav, je lakonično rekel Kopitar in se ustavil pri družbi.

— Eh — kako — eh — oba vendar eh — ne moreva prav imeti, se je čudil grof Lichtenberg, ki je močno nosljal, a se tolažil s tem, da je nosljanje rodbinska lastnost vseh

grofov Lichtenbergov izza pradavnih časov.

— Oba imata prav, je ponovil Kopitar. Bodočnost slovenskega naroda je odvisna po naroda samega. Kakor se mora vsak posamični človek boriti za kruh in za obstanek, in je njegova usoda odvisna od njegovih lastnih moči, tako je tudi pri narodih. Zdrav narod bo vedno skušal se povzpeti čimvišje, dobiti čimvečjo moč. Narod, ki ni zdrav, izgubi svojo zavednost in postane hlapec drugih, zdravih narodov.

— Ali — prosim vas — kaj je to »narod«? — Po mojih mislih je narod le tista družabna celota, ki ima svojo državo in svojo kulturo. Grof Lichtenberg se je bil že razgrel. Spadal je med tiste aristokrate, ki bi bili slovensko narodno gibanje najrajši zatrli.

— Dovolite mi, da Vam povem svoje mnenje, je odgovoril Kopitar. Slovenci smo ravnotako narod, kakor Nemci, Francozi in Italijani, namreč sad posebnega naravnega procesa. V tem procesu smo postali

zgodovinska enota, posebna narodna individualnost, s posebnimi lastnostmi in s posebnim jezikom — ki se na srečo skoro nič ne razločuje od jezikov balkanskih narodov. Naš jezik je izraz naše duše in tista vez, ki nas je vsa stoletja vezala. Slovenci imamo svoj skupni jezik, svoj skupni značaj, svoje skupne interese in zato smo narod, četudi smo še pod tujo oblastjo. Kakor mora vsak posameznik skrbeti, da ohrani svoje stališče v človeški družbi, tako mora skrbeti tudi narod. Narod ni družega, kakor familija v širšem pomenu besede. Gorje familiji, v kateri posamezniki ne gledajo na skupno korist. Taka familija se raztepe in propade v sužnost ter se v drugi ali v tretji generaciji izgubi v nič. Če bo imel slovenski narod dovolj življenjske moči v sebi, mu je prihodnost zagotovljena, če ne bo imel te moči, potem ni zdrav in za življenje sposoben.

— Ali — prosim Vas — je nosiljal grof Lichtenberg, kdo pa je naroden Slovenec na Kranjskem. Skoro

bi rekel, da se narodni Slovenci lahko na prstih seštejejo. Mesta so nemška in v mestih je inteligenca.

— A kdo jo daje mestom, to inteligenco? Slovenski kmet! Ta kmet ne zalaga mest samo s fižolom in z zeljnatimi glavami, nego tudi s človeškim mesom in duhom!

— Ah — ta Vaš kmet! je me-
nil silno zaničljivo grof Lichtenberg.
Kaj bo ta kmet! Ta ni za nič dru-
zega, ko za hlapčevska dela, sicer
pa brez zavednosti — s tem ne bo-
dete ničesar opravili.

Kopitar je povetil glavo. Spoznal je, da je v teh besedah grofa Lichtenberga mnogo resnice. Čez nekaj trenutkov pa se je vzravnaval in srdito rekel:

— A kdo je iz našega kmeta naredil to, kar je? Njegovi gospodarji in njihovi zavezniki, katoliški duhovniki. Da bi ga laglje vladali in izkoriščali, so zlomili njegovo moštvo, zastrupili njegovo kri, mu vcepili helotska čustva in ga gospodarsko spravili na beraško palico. Zdaj živi ta narod ob krompirju, ki

ne daje človeku nič moči in krvi nič železa, ki ne zahteva ne umnega kmetovanja, ne marljivosti in ne podjetnosti. Kako naj bo tak kmet čvrst, podjeten in nevstrašen, kako naj sovraži vsako tiranstvo in se razvname za narodno neodvisnost? Duhovniki so ga naučili, da je greh, čutiti človeško; vtepli so mu navado, pokoravati se ponižno in slediti duhovniku, kakor sledi pes svojemu gospodarju; vsak dan mu oznanjajo, da življenje na tej zemlji ni družega, kakor pripravnica za nebesa. Kako naj bo tak kmet dovzeten za narodne ideale in sposoben za delo za njih uresničenje?

— No, torej imam le jaz prav, se je veselil grof Lichtenberg.

— Nikar se prezgodaj ne radujte, je menil Kopitar. Moč navade, strah pred prihodnostjo, skrb za vsakdanji živež so velika ovira — a vendar se da tudi to ubogo ljudstvo še poživiti. Samo če spozna, da boj za narodno neodvisnost ni družega, kakor boj, da bi slovenska familija v človeški družbi veljala toliko

kakor druge familije. Vsak posameznik skuša naprej priti, dobiti boljšega kruha; narodno gibanje ima isti namen, namreč namen, zagotoviti vsem članom boljši kruh, prijetnejši obstanek. Če kmet to sprevidi, ga bo lažje pridobiti za narodno stvar, kajti spoznanje, da je ta narodni boj končno le boj za lastno zemljo in za lastni kruh, bo premagalo vse druge pomisleke.

— Tega ne verjamem, najprej je vendar vsakdo človek. Jaz sem najprej človek in potem šele Nemec.

— Jaz pa sem najprej Slovenec in potem šele človek, je s plamtečimi očmi vzkliknil Kopitar. In tako je pri vseh zavednih narodih. Zgodovina uči to na vsaki strani. Ko bi ne bilo tako, bi ne bilo toliko krvi teklo v različnih plemenskih bojih. Brez mož, ki se ne ustrašijo ne nevarnosti in ne odgovornosti, brez takih mož se ni še nikdar nič znamenitega izvršilo. Vsaka stran povestnice je polna pota in krvi onih mož, v katerih je bila posebljena za historično rešitev dozorela misel.

— Vse práv — ali jaz vendar ne verjamem, da bi se v Slovencih kdaj tako zgodilo, kakor vi pripovedujete, je dejal grof Lichtenberg.

— Mogoče je to — če se tudi zgodi, tega nihče ne ve in zato sem tudi rekel, da imata glede bodočnosti Slovencev oba prav, vi gospod grof in gospod baron tudi. Treba je le velikih mož in pokaže se, če je Slovincem sojena lepša prihodnjost ali če morajo umreti kot sužnji.

— S posamičnimi možmi, pa naj so še tako veliki, se ne da nič opraviti.

— O pač, je s povdarkom vzkliknil Kopitar. Vsi veliki prevrati so delo posamičnih mož. Brez takih velikih mož, ki znajo razvneti dušo in srce naroda, ki se v strastnem sovraštvu upro obstoječim razmeram, se ni še nič velikega izvršilo. Nekaj takih mož naj nam da usoda, potem, to je moje upanje, bi bila Slovincem zagotovljena prihodnjost.

Med tem ko je Kopitar govoril, je postala pozorna vsa družba na to, okoli barona Cojza zbrano skupno.

— Kaj se prepirate zaradi taci^h dolgočasnih reči, je rekla baronica. To smo mi imeli zanimivejše pogovore!

— Govorili smo o preseljevanju duše — kakor si je Judi predstavljajo.

— Kaj pa bi vi hoteli postati baronica, če bi se duše res selile iz telesa v telo, je vprašal Kopitar.

— No, seveda labod — je odgovorila koketno baronica.

Na Kopitarjevem obrazu se je pojavil sarkastičen usmev.

— Ah — je vzkliknil Kopitar — labod! Nekaj lepega ste si izbrali! Labod! Ves dan bi s trebuhom v vodi ležali in vrat zvijali! In to vas veseli?

Baronica pa ni odgovorila, kajti v tem trenutku so se odprla vrata in na pragu se je pojavila — Ljudmila.

III.

Ljudmila je že pred dlje časom — po vplivih, ki niso bili znani ne Konradu, ne Kopitarju — prišla v hišo barona Cojza, češ, da se pri nji baronica Cojzova spopolnjuje v petju. Povabljena je bila tudi na soarejo k

baronu Cojzu, da bi zapela nekaj, tedaj jako priljubljenih italijanskih opernih arij. Ko je Ljudmila stopila v sobo, se je Konrad resnično prestrašil; prva njegova misel je bila, da je zdaj prišel zanj odločilni trenotek, da se bliža katastrofa. Ta misel ga je tako prevzela, da se kar ni mogel ganiti in še zapazil ni, da je bila baronica Cojzova pohitela »gospodični Olimpiji« nasproti, jo z veliko prijaznostjo povedla v dvorano ter jo predstavila navzočnim damam in gospodom. Zavedel se je šele, ko sta baronica in Ljudmila stali — pred njim.

— Gospodična Olimpija — gospod kapitan Podobnik — je predstavljala baronica.

Nemo sta se Konrad in Ljudmila poklonila drug drugemu, hladno in ceremonijelno. Kakor da sta si popolnoma tuja, sta stala čez dolgo let zopet skupaj — mož in žena. Njiju pogledi so se zadeli. V Konradovih očeh se je zrcalila trda nepristopnost, nepreklicni sklep, da je ta ženska zanj mrtva — v Ljudmilinih očeh je

svetlikal, nestalno in nejasno, neki tajinstveni ogenj, neki žar zavratnosti in prekanjenosti.

 Ljudmila in baronica Cojzova sta šli dalje. Konrad se je odvrnil od njiju in začel misliti, kako bi se najlažlje odstranil iz družbe, med tem ko jima je Kopitar z napeto pozornostjo sledil.

—¹ Gospodična Olimpija — grof de Laval — je predstavljala baronica Cojzova. Kopitarjev pogled je postal teman in jezen.

— Čemu neki prikrivata, da se poznata? Za tem mora nekaj tičati. Tako je govoril Kopitar sam sebi in sklenil, da posveti grofu Lavalu in Ljudmili največjo pozornost.

Toda tega sklepa ni mogel izvršiti, kajti baronica ga je povabila, naj bi ž njo muziciral. Temu povabilu se je seveda moral odzvati in tako vsled tega ni mogel videti, kako je Ljudmila sedeč ob senci blizu okna in veselo kramljaje z grofom Lavalom in z raznimi drugimi gospodi, neprestano obračala svoje oči na Konrada, zdaj milo in proseče, zdaj za-

peljivo, plamteče in obetajoče, med tem, ko je ostal Konrad trd in hladen.

Kopitar je igral na gosli, baronica pa ga je spremljala na klavirju. Baronica je bila postala izredno vesela in razposajena in je kar očitno koketirala s Kopitarjem. Ta je bil hipoma v ognju. Baronica ga je imela popolnoma v oblasti. Čim pa je zapazila da so Kopitarja prevzela njegova čutila, da ga je premagala njegova ljubezen do nje, tedaj je postala hladna in se porogljivo in prezirljivo nasmehnila.

— Kaj je pomenilo vaše koketiranje in potem to posmehovanje, baronica? je tiho, a osorno vprašal Kopitar, ko sta nehala igrati.

Z lahnim usmevom je baronica rekla:

— To je kazen za Vašo surovo opazko o labodu. Z menoj se ne bodete norčevali. In čez nekaj trenutkov je z neko neusmiljenostjo pristavila: Jáz vem, kako vas zadenem in ranim — čuvajte se torej.

Molče se je obrnil Kopitar proč, baronica pa se je rezko zasmejala za njim.

Zdaj je stopila Ljudmila h klavirju in vse se je zbralo okrog nje, da čuje v tistih časih tako priljubljeno italijansko pesem »Non posso dimenticare« (Pozabiti ne morem). Pela je res krasno in z vročim čutom, tako da so bili vsi očarani. Ko je prišla do mesta: »Ne morem te pozabiti, ti ljubec moj edini«, tedaj je nagloma, a goreče pogledala Konrada. Odpela je ta odstavek s tako vidno bolestjo, da so vsi imeli utis, da je morala nekaj posebno žalostnega doživeti in da ji pri pevanju te pesmi krvavi srce.

Kopitar je bil stopil v sosedno sobo, kjer je bil postavljen buffet in hitro izpraznil nekaj čaš vina. Baroničino postopanje ga je bilo hudo ranilo. Iz sosedne sobe je slišal peti: »Non posso dimenticare«. To ga je speklo v srce, ker se je zavedal, da tudi on ne more pozabiti in da je obsojen, ginevati v nesrečni, brezupni ljubezni.

Za njim je rahlo zašumela ženska obleka, mehka roka mu je pogladila lase — baronica Cojzova je stala poleg njega.

— Ne bodite ludi, Kopitar, je dihnila, in potrpite malo z menoj.

— Zakaj me tako trpinčite, baronica? To je brezsrčno, da me najprej z rafinirano koketerijo razdražite tako, da se ne morem več premagovati — potem pa me neusmiljeno pahnete od sebe.

— Prej sem se jezila na Vas, ker ste me z labodom osmešili — zdaj pa mi je žal. Kajne, da niste več hudi name?

Baronica je stopila prav blizu Kopitarja — kakor bi čakala, da jo že objame in pritisne k sebi. V Kopitarju je vse plamtelo, a vendar se ni ganil. Samo na obrazu in na očeh se mu je poznalo, kako trpi.

— Pustite me, baronica! Da Vas neskončno ljubim, to Vam je znano — a ker je meni znano, kaj leži med nama in da je ta ljubezen brezupna, zato Vas prosim, prizanašajte mi. Jaz se ne bom mogel vedno premagovati,

a če enkrat poljubim ta usta, potem me nobena sila na svetu ne odtrga več od njih.

Baronica je stopila nekaj korakov nazaj in njeno lice je dobilo običajni hladni izraz.

— Pojdiva, je rekla polglasno in se vrnila v družbo. Kopitar pa ji ni sledil. Sedel je k oknu v polutemo in se zatopil v svoje misli. Taki dogodki so vedno hudo vplivali na njegovo srce; doživel jih je z baronico večkrat in vselej so ga ne samo duševno, nego tudi fizično izmučili, kakor ismuči človeka samo vročnica.

V sosedni dvorani pa so peli in muzicirali, se smejali in se prijateljski prepirali. Vrvenje je bilo živahno, tako da bi tudi bistro oko Kopitarjevo v tem vrvenju ne bi bilo moglo slediti Ljudmili, niti zapaziti, kako se je ta previdno približala svojemu možu in svojo roko položila na njegovo roko.

— Konrad!

— Izvolite, gospodična Olimpija?

Nekaj hipov sta si molče gledala v oči — ona ponižno in proseče, on hladno in neizprosno.

— Jaz moram s tabo govoriti.

— Koliko pa potrebujete? je vprašal Konrad prezirljivo. Le povejte —

— Ničesar ne potrebujem, a govoriti moram s tabo. Pridi jutri k meni.

— Me ne bo.

— Pridi k meni, prosim te, sicer moram jaz priti k tebi — govoriti moram s teboj na vsak način.

— Jaz pa nimam z Vami ničesar govoriti, je osorno odgovoril Konrad in odšel na drugi konec sobe, kjer je bil zagledal svojega prijatelja Kopitarja.

Ne da bi izpregovorila besedo, sta se razumela in brez slovesa skupno odšla iz družbe in na Cojzov vrt. Zgoraj v hiši so se še dolgo zabavali in veselili — na vrtu pa sta sedela Konrad in Kopitar ter drug drugemu razodela skrivnost svojega življenja.

IV.

Odkar je kurat Svetlin svojčas zasačil grofa Lavalu, kako je ponoči imel v Trnovem skriven sestanek z

oskrbnikom nemškega reda in nekimi drugimi, Francozom sovražnimi ljudmi, od tedaj je Kopitar oni hiši posvečeval posebno pozornost. Navadno jo je sam opazoval, časih pa je vzel tudi Svetlina seboj, toliko raje, ker je bila duhovska suknja tudi zanj neko varstvo. Svetlin pa ni mogel dostikrat iti, ker mu je to branilo zavžito vino.

Nekaj dni po soareji pri baronu Cojzu je Kopitar sedel v Kolorettovi kavarni. Sedel je sam v svojem kotičku in nekako dremal. V resnici pa je pazil na grofa Lavala, ki je z nekaterimi oficirji kvartal. Kopitar je že davno vedel, da poseda grof Laval le tedaj ponoči v kavarni, kadar ima namen, iti v Trnovo. Zato je potrpežljivo čakal cele ure, dokler ni grof vstal in odšel čez Čevljarski most in po Bregu v Trnovo, kjer je izginil v hiši št. 17. Ta hiša je bila last Andreja Doberleta. Kopitar je tudi ta dan kakor vselej, kadar je bil tod na straži, lazil okrog hiše, a ni mogel najti ne ene luknjice, skozi katero bi bil videl v hišo. Pač pa je

izza vogla videl, da je prišlo še več v dolge plašče zavitih oseb v hišo. Razložil je dobro, da so jim odprle, če so najprej zaklicali besedico »Franc« in lahko bi bil na ta način on prišel v hišo, a zdelo se mu je, da bi bilo to prenevarno in zato je opustil ta poskus. Ali silno nerad, kajti ta dan je prišlo v Doberletovo hišo posebno mnogo ljudi in nekateri izmed njih so jo zapustili z neko dolgo zavito stvarjo pod pazduho ter odšli v mestni log.

Dolgo je Kopiter ugibal, kako bi dognal, kaj da ti ljudje odnašajo iz Doberletove hiše, ali danes mu ni prišlo nič primernega na misel.

— Kar na kratko napravim, je rekel sam sebi in se splazil na ono stran, koder so skrivnostni obiskovalci Doberletove hiše odhajali v mestni log.

Zdaj je zopet prišel tak človek. Vzlic temi je Kopitar spoznal, da je to kmetski fant. Stopal je brezskrbno in pritajeno žvižgal naroden napev.

— Tega se lotim, je sam sebi rekel Kopitar, sezul je čevlje in se

kakor senca splazil do prvega drevesa, koder je moral fant mimo priti. Držeč se debla je Kopitar čakal. Komaj je fant stopil mimo drevesa, je skočil Kopitar za njim in ga z vso silo sunil v v hrbet, tako da je fant kakor od strele zadet padel na obraz. Nekaj je z ropotom udarilo ob tla. Kopitar je zgrabil tisto dolgo v cunje zavito stvar in ne meneč se za fantovo kričanje, zbežal v temo. Predno je presenečeni fant vstal, je bil Kopitar že izginil.

Prišedši na varno mesto je Kopitar začel hitro odvijati tisto dolgo in težko stvar, ki jo je bil vzel napadenemu fantu. Še predno je vse ovoje odstranil, je vedel, da ima v rokah puško. Zdaj se je začelo Kopitarju svetliti. Laval je bil ne le avstrijski vohun, nego tudi agent, ki je v zvezi z raznimi drugimi ljudmi vodil priprave, da bi se lahko vsak čas uprizoril ustanek proti Francozom. Avstrija je vtihotapila orožje v Ilirijo, Doberlet pa je bil eden tistih, ki so orožje skrivali, dokler se ni razdelilo med tiste kmete, ki so jih

duhovniki poznali kot zanesljive. Čimbolj je Kopitar premišljal, toliko jasnejše je spoznaval, da je njegova kombinacija prava. Avstrija je poznala napetost med Francijo in Rusijo, vedela je, da pride med tema dvema državama v doglednem času do vojne — če bi se Napoleonu slabo godilo, bi tudi Avstrija proti njemu nastopila. V tem slučaju bi bila revolucija v Iliriji velikanskega, lahko celo usodnega pomena.

Vse to je šumelo Kopitarju po glavi in prevzela ga je ponosna zavest, da je s svojim zasledovanjem grofa Lavala — dasi je izviralo iz zasebnih nagibov — za francosko cesarstvo storil veliko delo.

Počasi je puško zopet zavil v cunje in jo previdno nesel na mesto, kjer bi jo naslednji dan mogel zopet najti. Puško je skril v vejevju nekakega drevesa, potem pa se po velikem ovinku skušal iznova približati Doberletovi hiši. Iz daljave je videl, kako so nekateri ljudje švigali semtertja.

— Fant je šel povedat, da sem mu puško vzel, je mislil Kopitar in zdaj bodo iskali napadalca. Ali pa morda slutijo kako izdajstvo in izpraznijo zalogo orožja . . .

Kopitar se ni mogel približati Doberletovi hiši, ker so tam stale tri osebe. Zato je šel po drugi strani, da bi vsaj poizkusil videti, kdo izmed Doberletovih gostov pojde v mesto. Ni mu bilo treba dolgo čakati. Kmalu sta prišli dve osebi in smuknili mimo plot, za katerim je čepel Kopitar. Spoznati ni bilo nikogar. Kopitar je splezal čez plot in krenil za tema človekoma.

— Čudno, kako hodi manjši izmed teh dveh, je govoril sam sebi. Te drobne stopinje — to mora biti kak tujec, domač človek nima take hoje; če bi jo imel, bi ga vsak človek spoznal.

Tujca sta šla v mesto, hitrih korakov in skrbno skrivaje svoja obraza. Kopitar jima je v primerni razdalji mirno sledil, s trdnim namenom, da pojde za njima dokler ne vidi, v katero hišo stopita. In

pot se je izplačala, kajti tujca sta krenila na Stari trg in izginila v hišo, kjer je stanovala gdč. Suzana pl. Schmutzenhaus.

Kopitar je strmel. — To je bila uganka, ki je niti njegov bistri duh ni mogel rešiti. Kolikor si je tudi belil glavo — vse je bilo zaman. Dolgo je hodil pred hišo gor dol in ugibal kaj bi storil. Naposled se je odločil, da gre v hišo. Saj je tu stanoval kurat Svetlin — Kopitar je torej imel dober izgovor. Stopil je k hišnim vratom in krepko pozvonil.

V.

Kurat Svetlin je bil skrajno nejevoljen, ko ga je močno trkanje na njegovih vratih zbudilo iz spanja. Tako je bil nejevoljen, da je dal svoji jezi duška s krepkimi kletvami. Le počasi in težko se je izmotal izpod odej.

— Hudič naj ga vzame, kdor me zdaj moti, se je srdito repenčil, ko je oblačil površnik in vžigal svečo. Koj na to je pa že ugibal: — Jutri moram vendar pogledati v sanjske

bukve, kaka številka je za nočni obisk.

Svetlinova nevolja pa se je spremenila v velikansko začudenje, ko je odprl vrata in zazrl pred seboj Kopitarja. V sami srajci in površniku s svečo v rokah je stal pred vratmi in ni mogel ziniti besede. Morda niti razumel ni, kako je Kopitar odpravil hišnico, ki mu je bila svetila po stopnicah in sedaj odšla v svoj brlog. Šele ko je Kopitar potisnil Svetlina na stran in vstopivši v sobo zaprl vrata, se je stari duhovnik zavedel.

— Vi — Kopitar? I — kaj pa hočete ob ti uri pri meni?

— Prijatelj — za šalo Vas nisem zbudil iz spanja, je odgovoril Kopitar. Spravite se v posteljo in potem mi povejte, kdo stanuje v tej hiši.

— Ali — kaj pa se je zgodilo? Tako sem se prestrašil —. Kurat je stal še vedno sredi sobe in držal svečo v rokah. Kopitar mu je vzel svečo iz rok in jo postavil na mizo;

potem mu je pomagal, da se je spravil v posteljo.

— Torej — kdo stanuje v hiši?

— Kurat je začel počasi naštevati imena: Kancelist Rode, topničarski kapitan Ponson, Suzana pl. Schmutzenhaus, jaz —

— Kdo še?

— Hm? Kdo? Ah, da, pri Schmutzenhausovki stanuje gospodična Olimpija.

— Operna pevka?

— Bivša operna pevka — zdaj jako pobožna in krepostna učiteljica petja.

Kopitar se je vsedel na posteljo. Malo je bil presenečen, da se ni že prej spomnil gospodične Olimpije.

— Ali drugi nihče ne stanuje v hiši?

— Razen gospodarja nihče, je odgovoril Svetlin, potem pa nestrpno pristavil: A zdaj je že čas, da poveste, kaj to pomeni in čemu ste me zbudili tako pozno ponoči.

— Prijatelj, je rekel Kopitar, nekaj važnega sem zasledil. Med tistimi, ki hodijo v Doberletovo hišo

v Trnovo sta tudi dva človeka, ki sta sedaj v tej hiši.

Svetlin se je nagloma vzravnal v svoji postelji.

— Ni mogoče!

— Ne le mogoče, nego popolnoma gotovo. Le slušajte. In Kopitar je zdaj z napeto pozornostjo poslušajočemu kuratu povedal, kaj je vse doživel ta večer. Ko je končal, je kurat vzkliknil:

— A kdo bi mogla biti tista dva človeka, ki sta sedaj v tej hiši.

— Po mojih mislih — je rekel Kopitar počasi in s povdarkom — je ena tistih oseb — Olimpija. Že ko sem jima sledil iz Trnovega, sem zapazil, da ima eden nekako čudno hojo. Zdelo se mi je, da tako hodijo race — a tako hodijo ženske.

Kurat je zmajeval z glavo in vzdihoval:

— Čudno, čudno! Pa — morda je le tako. Druge ženske, na katero bi mogel pasti le najmanjši sum, ni v tej hiši. In kdo naj bi bil njen spremljevalec? Iz te hiše gotovo ni.

— Morda je kak tujec, ki ga je Olimpija pri sebi skrila. Kje pa ima Olimpija svojo sobo?

— V drugem nadstropju, na koncu hodnika, proti Gradu.

Kopitar in kurat Svetlin sta umolkntla in premišljevala, kako bi se dalo dognati, če je kdo pri Olimpiji skrit. Kopitar ni čisto nič dvomil, da je bila Olimpija, preoblečena kot moški, v Doberletovi hiši. Videl je bil enkrat, ko je govorila tik cerkve Sv. Jakoba z grofom Lavalom, a ker sta se na soareji pri baronu Cojzu delala, kakor bi se ne poznala, je domneval, da imata kako posebno zvezo.

— Najbolje bi bilo, da greste kar na policijo, je končno menil kurat. Kaj bi se sami ukvarjali.

— Ne, prijatelj, je odločno odgovoril Kopitar. To je nemogoče — tega sedaj še ne morem storiti.

— A zakaj ne?

— Ker moram imeti obzire. Zdi se mi, da sta prizadeti še dve osebi, katerih ne smem spraviti v sitnosti. Kopitar je mislil na baronico Coj-

zovo in na Konrada in samo zaradi teh dveh še ni hotel tega, kar je že dognal, naznaniti pristojni oblasti.

— Kaj pa mislite storiti? je vprašal Svetlin.

— Za zdaj ničesar, je odgovoril Kopitar, za zdaj je dovolj, da vem, pri čem da sem. Tu pri vas ostanem do jutra in potem bom že videl, kaj je storiti.

Kurat je bil zadovoljen. Kopitar je le legel na zofo in kmalu sta oba trdno spala. In spala sta dolgo, kajti v hiši in v mestu je bilo že vse živo, ko se je Kopitar prebudil.

— Deset je ura — vstanite, je zagrmel na kurata, še mašo ste zamudili.

Toda kurat je le nekaj nerazumljivega mrmral in se obrnil na drugo stran, med tem, ko se je Kopitar hitro pripravil za odhod.

Kam pa greste, je zaspano vprašal kurat.

— V mesto, je odgovoril Kopitar in se nato poslovil. Toda Kopitar ni šel v mesto, nego naravnost v drugo nadstropje.

Na hodniku je naletel na gospodično Suzano pl. Schmutzenhaus in jo vprašal za stanovanje gospodične Olimpije.

Starka mu je rada postregla in ga spremenila do vrat.

— Tu — prosim.

— Hvala!

Kopitar je potrkal, a ne da bi čakal na odgovor, kar vstopil in stal pred Ljudmilo.

VI.

Čim je Kopitar prestopil prag Ljudmilinega stanovanja in pogledal v lice mladi ženi, ga je obšla takoj slutnja, da dobi tu v roke ključ do velike skrivnosti. In istotako je Ljudmilo, ko je videla pred seboj strogega Kopitarja, hkrati prešnil strah, tako da ni mogla izpregovoriti nobene besedice. Samo roke je iztegnila, kakor bi hotela ubraniti Kopitarju, da se ji približa.

Molče sta si stala nasproti; komaj da sta dihala; oba sta bila blede, ker sta instinktivno čutila, da je nekaj na potu.

— Gospodična — jaz vem vse, je končno po daljšem molku osorno zaklical Kopitar. Te besede je skoraj bruhnil iz sebe — tako ga je bila prevzela notranja razburjenost. A ko jih je izgovoril, se je koj pomiril; imel je samega sebe že zopet v oblasti, ko je slišal svoj glas. Trdo je nadaljeval: Vse vem, gospodična, odvisno pa je od vas, kaj da storim.

— Ali gospod — jaz vas ne razumem, je zbegano jecljala Ljudmila.

— Vi me razumete prav dobro, gospodična Olimpija. A da ne bode v dvomih, vam povem še to: Vi ste avstrijska vohunka in agentinja — danes ponoči ste bili v Doberletovi hiši v Trnovem, kjer so delili puške, in tu v stanovanju skrivale nekega zarotnika. —

Ljudmilo so ta brutalna razkritja do skrajnosti presenetila. Bilo ji je, kakor da jo je kdo s kladivom po glavi udaril. Strahoma je sklenila roke, med tem ko je Kopitar neizprosno nadaljeval:

— Ta zarotnik je šel z vami od Doberletove hiše čez Breg do sem in je šel tudi z vami v hišo. No, ali ne vem vsega? Če hočete, vam še kaj povem.

— Ali — gospod Kopitar — kaj vendar mislite. — Kako me morete tako dolžiti — jaz ne vem ničesar — jaz vas sploh ne razumem.

Ljudmila se je bila nekoliko zavedla in je poskusila hliniti neko ogorčenje, kar pa se ji ni prav posrečilo. In umolknila je tudi takoj, ko ji je Kopitar s perečim sarkazmom segel v besedo.

— Torej, vi me še vedno ne razumete? Oj, kako ste nedolžni in nevedni! No, morda bodete policijskega komisarja laglje razumeli!

Ta grožnja je spravila Ljudmilo v velik strah. Plašno je pogledala Kopitarju v oči, potem pa začela begati po sobi. Nemo je grizla svoje ustne in zdajinzdaj vrgla sovražen pogled na Kopitarja. Ta je videl, da se mu je prvi naskok posrečil, da ima sedaj trdno stališče in zato je hladnokrvno čakal, kaj da Ljudmila

odgovori. Ljudmila je uvidevala, da je njena usoda popolnoma v Kopitarjevih rokah; vedela je, da bi bila takoj aretirana, če bi Kopitar pokli-
klical policijo in da bi bili podrti s tem vsi njeni načrti. Stopila je torej pred Kopitarja in milo proseč s sklenjenima rokama rekla.

Gospod Kopitar — bodite usmiljeni — nikar me ne pahnite v nesrečo. Jaz nisem toliko kriva, kakor mislite.

Kopitar je dobro zapazil lokavi, zavratni izraz v Ljudmilinih očeh.

— Predvsem, gospodična, je rekel, ne smete prezreti, da sem prišel z namenom, Vas rešiti. Če bi Vas hotel spraviti v nesrečo, bi sploh ne bil sem prišel. —

— O, hvala Vam, gospod Kopitar. Srčna hvala. Prišli ste me torej svariti? Kako blagi ste.

— No, tako nesebičen nisem, se je smehljal Kopitar. Roka roko umiva. Usluga za uslugo. Jaz rešim Vas — Vi pa pomorete meni.

— Ali — gospod Kopitar — kako naj Vam jaz pomorem? Saj jaz ničesar ne vem!

— Nič se mi ne umikajte, gospodična, je rekel s strogim povdarkom Kopitar. Govoriva odkritosrčno. Jaz sem trdno odločen, razkriti zaroto in zarotnike izročiti francoski oblasti. Če mi to poveste, kar hočem vedeti, Vas obvarujem vsake nesreče — če nečete, ste čez pet minut aretovani. Povejte mi zdaj svoje pogoje in kupčija bo sklenjena.

Ljudmila je le malo časa pomišljala. Potem je rekla odločno:

— Dobro! Jaz Vam povem, kar vem, a s pogojem, da sme neovirano oditi tisti gospod, ki je pri meni skrit, da mene z nobeno besedico ne sumničite in tudi preskrbite, da ne bom ne zaslišana, ne klicana na kako pričevanje. Vem, da ste poštenjak; baronica Cojzova mi je dovolj o Vas pripovedovala. Če mi daste svojo častno besedo, Vam bom zaupala.

— Zanašajte se name. Dam Vam svojo častno besedo.

— Potem je vse v redu.

Ljudmila je segla Kopitarju v roke, Kopitar pa si je potem obrisal

roko in gredoč z Ljudmilo v drugo sobo, mrmral:

— Fej — da reši sebe, izda svoje zaveznike.

V sobi je sedel za mizo star gospod orjaške postave, ki je prestrašen skočil izza mize, ko je zagledal Kopitarja in potem planil k ponočni omarici, na kateri je ležal samokres. Ljudmila pa je hitro stopila k njemu in mu šepetaje povedala, kar se ji je zdelo primerno, da tujcu pove.

Starec se je tudi res kmalu pomiril. S Kopitarjem ni spregovoril nobene besede, pač pa je imel Ljudmili mnogo povedati. Med tem pripovedovanjem se je hitro napravljal, in ko je bil gotov, se je naglo poslovil od Ljudmile. Gredoč mimo Kopitarja mu je nekaj stisnil v roke in odšel. Kopitar je pogledal, kaj mu je starec dal, in videl cekin.

Ljudmila se je zasmejala.

— Rekla sem mu, da ste tudi Vi zarotnik in da ste ga prišli svariti. Zato Vam je dal cekin.

Ljudmila je šla zakleniti zunanja vrata, in potem rekla:

— Sedaj pa sedite gospod Kopitar, da se domeniva glede najine kupčije.

Kopitar je ostal več ur pri Ljudmili. Ko je odšel, mu je kar šumelo po glavi, toliko je bil izvedel. Vzlic temu pa ni šel na policijo, nego hitrih korakov na Breg k baronici Cojzovi.

VII.

Baronica Cojzova se je bavila še s svojo toiletto, ko ji je prišla sobarica naznanit, da želi Kopitar ž njo govoriti.

— Kopitar? In ob tej uri? se je čudila baronica. To mora nekaj pomeniti! Naročila je sobarici, naj pelje Kopitarja v salon, sama pa je mirno nadaljevala svojo toiletto in se ni prav nič požurila.

Kopitar je moral dolgo čakati, predno so se odprla vrata in je vstopila baronica v salon.

— Ali ste morda tudi vi prišli kot snubec? je baronica zbadljivo pozdravila Kopitarja. Za danes mi je namreč naznanjen še neki drugi snubec. To je vzrok, da sem se nena-

vadno dolgo zamudila s svojo toiletto. Snubcev vendar ne morem sprejemati v jutranji obleki. Ali niste tudi vi tega mnenja?

Kopitar je potrpežljivo poslušal, da je baronica dala duška svoji slabi volji. Potem je rekel:

— Ali ste pri kraji? Če imate še kaj na srcu, izvolite to prihraniti za napovedanega snubca.

— Lej, lej, kako ste danes ošabni, se je norčevala baronica. In jaz sem mislila, da Vam naredim poseben kompliment, če Vas povišam in prištejem svojim snubcem.

V Kopitarju je začelo vreti; poniževanja ni prenašal in kadar je baronica udarila na to struno, je postal brezobziren.

— Midva imava pač popolnoma različne nazore, je odgovoril pikro. Vam se zdi, da bi bila velika predrznost, če bi tako preprost človek, kakor sem jaz, snubil bogato baronico Cojzovo — jaz pa zopet mislim, da bi bilo za brezpomembno hčerko brezpomembnega očeta samo častno, če bi jo jaz snubil.

Baronica je zardela do las in vztrepetala jeze.

— To je žaljenje, je siknila.

— Ne žaljenje, nego zavrnitev nedopustnega poskusa, me ponižati, je hladno odgovoril Kopitar. Jaz Vas nisem nikdar nadlegoval s svojo ljubeznijo, jaz se Vam nisem nikdar vsiljeval in zato se tudi poniževati ne pustim.

— Ali ste samo zato prišli, da mi to poveste?

— Prišel sem, da Vas obvarujem morebitne nesreče.

— Za mōjo srečo ali nesrečo pač ni treba Vam skrbeti! Če mi bo baron Herbert ugajal, ga vzamem, če mi ne bo ugajal, ga odslovim — vse kako je to samo moja stvar.

Baronica je govorila jako ostro, a Kopitar se za to ni zmenil.

— Barona Herberta ne poznam — še nikdar nisem ničesar slišal o njem. Zaradi njega tudi nisem prišel.

— Ne zaradi barona Herberta? se je čudila baronica. Vi niste prišli zaradi tega, ker me hoče baron Herbert danes zasnubiti?

— Kaj še! je odgovoril Kopitar. Saj sem Vam že rekel, da o tem baronu Herbertu še nikdar nisem ničesar slišal.

Baronica je bila silno presenečena. Mislila je namreč, da je prišel Kopitar nagovarjat jo, naj ne usliši barona Herberta. Sedaj pa ji je Kopitar pokazal, da se sploh ne meni za tega snubca.

— Ta Vaš snubec in baron me sploh nič ne zanima!

— Ali — čemu ste pa potem prišli? je vzkliknila baronica. Poznalo se je baronici, da je razočarana. Pripravljena je bila, da vidi Kopitarja obupanega zaradi barona Herberta, da bo ponosni mož kleče prosil, naj ga ne pahne v nesrečo s tem, da se z drugim poroči, mesto vsega tega pa je morala slišati, da Kopitarja ta njegov tekmeč sploh ne zanima.

— Ali mi hočete na nekatera vprašanja točno in jasno odgovoriti? je vprašal Kopitar resno.

— Kaj hočete vedeti?

— Povedal sem Vam že enkrat, da vem, kake zveze ste imeli z gro-

fom Lavalom in z nekimi drugimi avstrijskimi agenti; celo v Vaši hiši ste imeli tajne sestanke.

— Kot prijatelj naše rodovine, bi Vi tega sploh ne smeli zapaziti.

— To je moja stvar, baronica. Povejte mi, ali imate še te zveze.

— Sedaj pa pravim jaz: To je moja stvar.

— Kakor hočete, baronica. Kopitarjev glas je zvenel trdo in neizprosno. Prosim Vas pa, vzemite na znanje, da ho tekom ene ure glavni udeležnik te zarote aretiran. Eno uro imate torej časa: Če imajo zarotniki v rokah kaka pisma od Vas ali sploh kaka dokazila — glejte da izginejo, sicer vas zna zadeti velika nesreča. To je vzrok, da sem prišel danes k Vam; to je vse, kar Vam imam povedati.

Baronica se je pri teh besedah prestrašila in spreletel jo je mraz, kajti vedela je dobro, da Francozi ne poznajo šale v takih stvareh. Nekaj trenutkov je sedela na svojem stolu, kakor okamenela, potem pa je hipoma planila pokonci.

— Jezus — je dihnila — kaj sem storila! — Kopitar — jaz sem izgubljena.

Zdaj se je tudi Kopitar ustrašil, dasi je bil že naprej sklenil, da zamolči vsa svoja razkritja, če bi bila baronica Cojzova zapletena v zaroto.

— Zakaj mi ne zaupate, baronica? je rekel nekoliko mehkeje. Še je čas, da se rešite. Povejte, kaj je bilo . . .

— Ah, Kopitar, verjemite mi, jaz nisem tako kriva kakor mislite. Samo iz sovraštva do maršala Marmonta sem se dala pregovoriti, da sem šla nekaterim zarotnikom na roko. Imam sorodnika, ki je avstrijski oficir — ta mi je priporočil grofa Lavalala —

— No, tega grofovstva bo kmalu konec . . .

— Kaj pravite?

— Nič, nič! Le nadaljujte!

— Torej, moj sorodnik me je prosil, naj Lavalala vpeljem v ljubljansko družbo in naj ga seznanim z nekaterimi gospodi, ki so ostali zvesti Avstriji. To sem storila. Da so se ti gospodje z grofom Lavalalom osebno

seznanili, sem jih nekajkrat povabila k sebi — druge zveze nisem imela ž njimi, prav nobene. Lahko mi verjamete. Odkar je pa postalo znano, da Marmont odide, se že celo nisem nič več zmenila zanje.

— Pisanega nima nihče ničesar od Vas? je vprašal Kopitar.

— Samo grof Laval ima listek, na katerem je zapisano, kdaj naj pride k meni. Ko je prišel v Ljubljano, me je, sklicujé se na priporočilo mojega sorodnika, pismeno vprašal, kdaj bi mogel z menoj in z drugimi gospodi skrivaj govoriti in jaz sem mu pismeno odgovorila. Podpisala se sicer nisem, ali vzlie temu bodo lahko dognali, da sem jaz tisto karto pisala. Kaj mi je storiti? Kopitar — svetujte mi!

— Razen tega listka nima nihče ničesar od Vas v rokah?

— Nihče!

— Potem bodite brez skrbi! Tistega Vašega listka nima Laval več, tisti listek je v — mojih rokah.

Baronica je strmela, kakor še nikdar v svojem življenju, Kopitar pa

je vzel smehljaje svojo listnico iz žepa in pokazal baronici usodno karto, katero je bil Laval svoj čas v Božičevi gostilni izgubil.

— Da, da, to je ona karta. A kako ste jo dobili Vi?

— To Vam povem drugič, danes itak nimate časa, ko pričakujeta snubca.

Baronica je zopet sedla in naslonila glavo ob roko.

— Torej mis'ite, da se mi ni treba ničesar bati?

— Ničesar! Bodite brez skrbi!

— A povejte mi vendar, kdo je zarotnike izdal, kako jim je policija prišla na sled, koliko se je dognalo. Dokler tega ne izvem, ne bom imela miru.

Kopitar pa ni hotel ničesar povedati, najmanj, da je on vso stvar zasledil in razkril in da je policiji niti naznaniti ni hotel, dokler ni vedel, če baronici Cojzovi ne preti kaka nesreča.

— Kar sem hotel izvedeti, to vem. Zato dovolite, da grem. Tu imate

svojo karto, uničite jo sami, da ne bodele imeli skrbi.

Baronica je še mnogo vpraševala, ali Kopitar ji ni hotel ničesar pojasniti in jo je zapustil v veliki zbežanosti.

Iz Cojzove hiše je šel naravnost h generalnemu intendantu, s katerim je imel dolg pogovor. Vsi uradniki so se čudili, ko so videli, da je generalni intendant spremil Kopitarja do stopnic in mu kakor najboljšemu prijatelju stiskal roko.

Kmalu potem pa je postalo v mestu nenavadno gibanje. Policijski uradniki so begali semintja, vojaštvo je v malih oddelkih odšlo na razne strani iz mesta, general Delzons pa se je z generalnim intendantom peljal v justično palačo, (kjer je sedaj kmetijska družba), kamor so bili pripekljali več aretovanih oseb.

Popoldne je prihrumel grof Lichtenberg v Cojzovo hišo in ves iz sebe pripovedoval baronici in njenemu stricu, kar je bil izvedel.

— Zaprli so grofa Låvala, nekega Doberleta iz Trnovega, nekega An-

tona Vrančiča iz Št. Vida, dva fanta iz Rudnika in hišnika Češkota. Nekaj drugih pa še zapro. In ta Laval! Ta ni bil samo vohun — tudi slepar je bil. Pomislite, še grof ni in tudi Francoz ni. Lah je, nekje iz Pijemonta, prej je bil gledališki igralec. Pravo njegovo ime je Giovanni Pantaleone Aimonad. Ogoljufal je vse polno ljudi, posebno žida Heynemanna, ki mu je na ponarejeno nakazilo izplačal 5000 frankov.

Žiga baron Cojz ni rekel ničesar, ker ni hotel pripoznati, da je ta slepar tudi njega prevaril. Baronica pa je smrtnobleda slonela na svojem stolu in v dno duše jo je bilo sram, da so o njej, nad vse ponosni in nepristopni aristokratinji, po Ljubljani govorili, da postane Giovanni Pantaleone Aimonad njen — mož.

VIII.

Giovanni Pantaleone Aimonad je bil junak dneva. Aretovanje tega vohuna, ki je toliko časa kot grof Laval zavzemal v ljubljanski družbi odlično mesto, je že na sebi obudilo

veliko senzacijo. Ta se je pa še povečala, ko se je zaznalo, da je vlada prišla na sled veliki in po celi deželi razširjeni zaroti, ko se je videlo, koliko ljudi so vojaki in orožniki prignali v zapor, ko se je izvedelo, da se po celi deželi pri sumljivih ljudeh vrše hišne preiskave in da se posebno natančno preiskujejo farovži.

Dasi so francoski funkcionarji vodili preiskavo jako energično in hitro, vendar niso mogli dosti dognati. Kmetje, pri katerih so dobili kaj orožja, niso ničesar povedali, zaloge pri Doberletu je bila izpraznjena in pri duhovnikih se ni dobilo niti košček papirja, ki bi bil kaj izdal. Samo v hotelu »Pri divjem možu«, kjer je stanoval Aimonad, je policija zasačila nekaj beležk, iz katerih je spoznala, da je bilo utihotapljenih že 2000 pušk na Kranjsko. Policija se je posebno trudila dognati, kdo je med Aimonadom in med duhovniki posredoval, kajti vedela je, da ni Aimonad nikdar občeval z duhovniki. A ves trud je bil zaman. Šele čez dve leti je dognal Fouché, nek-

danji Napoleonov policijski minister in zadnji francoski guverner Ilirije, da je bila Ljudmila posredovalka med Aimonadom in duhovniki in da so ljubljanski duhovniki obveščali svoje somišljenike na deželi na ta način, da so jim pošiljali knjige, v katerih so bile razne besede podčrtane. Če so se čitale samo podčrtane besede, se je dobilo besedilo dotičnega obvestila.

Preiskava proti zarotnikom je trajala le malo časa. Sodbe so bile krute. Giovanni Pantaleone Aimonad je bil obsojen na 7 let težke ječe in na izgon iz Ilirije. Ta sodba je bila potrjena dne 3. maja in isti dan so pustolovcu užgali na tilnik pečat, da je bil obsojen zaradi vohunstva in goljufije. Tudi vsi drugi udeležniki zarote, pri katerih so dobili kaj orožja, so bili obsojeni na velike kazni, samo duhovniki in Jernej Doberlet so srečno ušli vsaki obsodbi. Za to pa so se imeli zahvaliti le Kopitarju. Predno je namreč ta generalnemu intendantu razkril, kar je vedel o zaroti, je zahteval zagotovilo, da ne

bo zaslišan kot priča. Generalni intendant mu je to tudi obljubil in je držal svojo besedo, vsled česar je ostalo marsikaj nepojasnjeno.

Med tistimi, ki se je najmanj zanimal za to stvar, je bil Konrad Podobnik. Da je njegova žena v to zaroto zapletena, da je ona izdala zarotnike Kopitarju ter da je Kopitar vso stvar razkril, tega niti slutil ni. Odkar se mu je Ljudmila na soaréji pri baronici Cojzovi približala, je bil neprestano tako vznemirjen in v takih skrbah, da je bil nesposoben za vsako delo.

Ljudmilini zahtevi, naj jo obišče, se ni udal. Pisala mu je potem še dvakrat, naj pride k nji, a on ji ni odgovoril in je tudi ni obiskal. Pripravljen je bil, da pride zdaj osebno k njemu in je z nervozno razdraženostjo pričakoval tega trenutka, a — Ljudmile ni bilo. Hotela je pač priti k njemu, ali medtem je bil Kopitar razkril zaroto in Ljudmili tedaj ni kazalo, da bi se količkaj ganila. Šlo je za njeno osebno varnost in v tem času ni hotela ničesar riskirati.

Mari ni Konrad ničesar povedal, kako se mu je poskusila približati njegova žena. Ali Mara je dobro opazila, da se je Konradu nekaj primerilo, kar ga skrbi in razburja, in uganila je tudi, da je s tem Ljudmila v zvezi. A rekla ni ničesar, nego le neposredno, s svojo trdno zaupnostjo, da vse dobro izteče, delala Konradu pogum. Kar je sama trpela, to je skrbno prikrivala in iskala razvedrila in tolažbe v delu pri očetovi kupčiji.

Tako je minilo več tednov, in Ljubljana se je začela pripravljati na sprejem novega generalnega guvernerja grofa Bertranda, čigar prihod je bil napovedan za dan 29. junija 1811. Zanimanje za novega generalnega guvernerja je bilo toliko večje, ker se je vedelo, da se po njegovem prihodu izvrše važne personalne premembe. Te je general Delzons sam napovedal dne 9. junija, ko se je v Ljubljani praznoval krst rimskega kralja in je bil pri generalu Delzonsu velik banket.

V tej razburjenosti, ki jo je povzročilo rakritje zarote, obsodba Ai-

monada in drugih obtožencev ter zanimanje za novega guvernerja, se ljudje niso dosti menili za poročilo v »Télégraphu«, da se je v Trstu ustrelil baron Herbert. Poznali so Herberta le slabo, ker se je samo nekaj tednov mudil v Ljubljani; vedeli so o njem samo, da je bil rodom iz Celovca in jako častivreden in simpatičen mož. Edini Kopitar je vedel nekaj več, da je bil namreč baron Herbert zasnubil baronico Cojzovo in da ga je ta odklonila.

Ko je Kopitar v »Télégraphu« čital, da se je baron Herbert ustrelil, zastalo mu je srce, ker je takoj slutil, da si je mladi, premožni in ljubeznivi mož končal življenje, ker ga baronica Cojzova ni uslišala. *je bil cel.*

— Lahko bi ga bila vzela, je mrmral, saj je imel vse lastnosti za dobrega soproga in ona bi bila ž njim srečno živela. In vendar ga ni hotela.

V tem trenutku se je v Kopitarjevih očeh pojavil neki tajinstveni plamen in ostre poteze njegovega obraza so postale še pregnantneje. Z lica se mu je brala zavest, da je bil baron Herbert žrtvovan — njemu.

IX.

Generalni guverner grof Bertrand je prišel zvečer dne 29. junija 1811 v Ljubljano, in je še tisti večer poklical k sebi razne francoske funkcijonarje, da so ga informirali o obstoječih razmerah.

Naslednji dan je bil v škofiji slovesen sprejem. Generalnemu guvernerju so se poklonili zastopniki vseh uradov, zastopniki duhovščine in meščanstva, popoldne pa je bila velika revija vojaštva. Prvo, kar je storil grof Bertrand, je bilo, da je daroval 10.000 frankov za Kranj, ki je bil pogorel 18. maja in 8000 frankov za Tržič, ki je bil pogorel 30. marca istega leta. Ali vzlic temu se Ljubljana ni mogla prav ogreti zanj; bil je namreč jako malobeseden in visok in ni imel nič tistega, s čimer je njegov prednik maršal Marmont očaral ljudi.

Koj po Bertrantovem prihodu so se zgodile važne osebne spremembe. General Delzons je odšel v Trst, tajnik generalnega guvernerja, Heim, je kot državni svetnik prišel

v Pariz, generalni intendant baron de Belleville je dobil dopust za toliko časa, da se reši njegova prošnja za premestitev. Šele čez dva meseca je prišla odločba, s katero je bil baron de Belleville poklican na Francosko, generalnim intendantom pa je bil imenovan grof André Jean de Chabrol, ki je bil takrat šele 40 let star.

Dober teden po Bertrandovem prihodu je bila v škofiji prva soareja. Zanimanje za to slavnost je bilo toliko večje, ker je bila tu prilika, seznaniti se z rodbino grofa Bertranda. Vedelo se je le, da je grofica Bertrand jako živahna in vesela dama, da je njena mati gospa Dillon, pravi tip frivolne in lahkožive Francozinje, vojvodinja Fitz - James, netjakinja grofice Bertrand, pa vzlic svoji mladosti že skrajno koketna. Kaj čuda, da je vsa Ljubljana želela spoznati te dame.

Soareja je bila sijajna. Dasi so ljubljanske dame silno veliko žrtvovale za toilette, se vendar ni mogla nobena meriti z damami Bertrandove

rodovine. Bogastvo teh toilet je bilo tako veliko, da se je čudila celo baronica Cojzova.

Spočetka je vladala na soareji neka napetost, kakor pač vedno, če se prvič sestanejo nepoznani ljudje. Predstavljanje gostov se je izvršilo prav ceremonijelno, potem pa se je družba nekako razdelila: na eni strani so bili Francozi s svojimi damami, na drugi pa domačini.

Naenkrat je vstala gospa Dillon in šla naravnost na ono stran, kjer so stali ljubljanski gospodje zbrani okrog barona Codellija.

— Prosim gospodje, ali je morda med vami kdo tako galanten, da bi se hotel usmiliti stare gospe, ki še vedno rada pleše? Tako je z najljubeznivejšim smehljajem vprašala gospa Dillon. Mojih rojakov je vse polno tu, a nobeden ni bil tako prijazen, da bi me bil povabil na ples.

Dvajset gospodov je pristopilo in se ponudilo gospe Dillon za plesalce.

— Ah — to je lepo — sedaj pa jaz lahko izbiram, se je smejala gospa Dillon. V takem položaju že dolgo nisem bila. Ali težko je — izbirati med tolikimi gospodi.

— Eh — eh — dovolite — se je nosljaje oglasil grof Lichtenberg — ko bi poznal Vaš ukus, milostiva —

— Kaj ukus — to je vendar naravno, da imam mlade moške rajši, kakor stare plešce, se je rogala gospa Dillon, ki je bila v svojih mladih dneh šivilja in je tudi kot imenitna gospa govorila vedno s tako odkritosrčnostjo, da je svojega zeta spravila časih v največjo zadrego. — Prosim najmlajšega izmed gospodov, naj pleše z mano.

Najmlajši je bil sin trgovca Jägerja in gospa Dillon ga je v triumfu odpeljala na plesišče.

S tem je bil takorekoč led prebit in zdaj se je razvila v dvorani prav živahna in neprisiljena zabava in zadovoljna je bila ž njo celo nikdar zadovoljna baronica Cojzova, zlasti

ker je bila edina ljubljanska dama, s katero je plesal grof Bertrand.

Konrad je plesal samo z Maro, a še do te je le redkokraj prišel, ker so jo francoski oficirji kar trumoma oblegali. Skoro vedno je slo- nel v ozadji, misli njegove pa so begale kdove kje.

— Ali ste prišli sem filozofirat ali plesat?

Presenečen je skočil Konrad s svojega sedeža, ko so te besede udarile na njegovo uho. Pred njim je stalo cvetoče dekle, vojvodinja Fitz-James, ki se je veselo smejala, ko je videla, v kako zadrego je spravila Konrada. Še predno je Konrad mogel kaj reči, je nadaljevala vojvodinja:

— Vsi gospodje, kar jih je tu, so že z menoj plesali; samo Vam se ni zdelo vredno, da bi me prosili za ples.

— Visokost imate toliko odličnih častilcev — se je opravičeval Konrad.

— Ali jaz hočem, da ste tudi vi moj častilec, ga je prekinila voj-

vodinja. Jaz sploh zahtevam, da so vsi v mene zaljubljeni.

— Ta zahteva, visokost, je vendar malo pretirana, je menil Konrad. Saj nekateri gospodje sploh niso več prosti.

— Ali ste vi še prosti, gospod kapitan?

Konrad ni na to vprašanje odgovoril, ker je v tem hipu zaigrala godba.

— Prosim visokost —

— Dobro! Odpustim Vam, da me niste že prej prosili za ples, ali v prihodnje zahtevam več pozornosti.

Vojvodinja se je lahko naslonila na Konrada in se ž njim zasukala po parketu.

— Gospod kapitan, je rekla vojvodinja, Vi ste izboren plesalec. Imenujem Vas za svojega plesnega pobočnika. Ali poznate dolžnosti, ki jih ima plesni pobočnik?

— Obžalujem visokost — ali doslej še nisem nikdar slišal o tem dostojanstvu.

— Poslušajte torej: Plesni po-
bočnik mora biti vedno pripravljen,
plesati s svojo damo; če pleše nje-
gova dama s kom drugim, mora
stati na strani in zdihovati v ne-
srečni ljubezni, ne sme pa nikdar
plesati s kako drugo damo. Ali ho-
čete te pogoje vestno izpolnjevati?

— Ne, visokost, nikakor ne! je
smehljaje a odločno izjavil Konrad.

— Kako pravite? Vi nečete biti
moj plesni kavalir? Vojvodinja kar
umeti ni mogla, da je bil njen
predlog odklonjen.

— Obžalujem, visokost — ali ni
mogoče!

— Ni mogoče? Jaz pa Vam
pravim, da je mogoče in da posta-
nete vendar moj plesni kavalir, če
se še tako branite.

In hočeš, nočeš je moral Konrad
tudi prihodnjo turo plesati z vojvo-
dinjo Fitz-James.

Ples je bil končan šele proti
jutru. Prav ko se je Konrad od-
pravljaj, je prišel k njemu novi taj-
nik generalnega guvernerja.

— Gospod kapitan — prosim na besedo! Ekscelenca gospod generalni guverner želi, da se mu jutri predstavite.

— Jaz?

— Da! Menda postanete adjutant.

X.

Po dolгих posvetovanjih z različnimi francoskimi funkcionarji in uglednimi domačini iz ranih krajev Ilirije, je generalni guverner grof Bertrand prišel do spoznanja, da mora pridobiti francoski upravi simpatije nemškega in italijanskega prebivalstva, zlasti plemstva in meščanstva, če se naj francosko gospodstvo v Iliriji utrdi. Slovensko in hrvatsko prebivalstvo še ni bilo tako zavedno, da bi moglo biti edina opora in zaslomba francoske vlade; slovansko prebivalstvo je bilo še tako pristopno vplivu duhovščine, Nemcev in Italijanov, da se nanj ni bilo popolnoma zanesti.

Sprijaznenje Nemcev s francosko upravo je grof Bertrand poveril svoji ženi. Ta je imela nalogo, zbli-

žati družabno nemški živelj s Francozi, kajti tako je mislil generalni guverner, da najlaglje doseže svoj namen.

Grofica Bertrand se je temu delu posvetila z vnelo in prirejala vsak dan v škofiji male sestanke, na katere je vabila ljubljanske aristokrate in meščane, posebno tudi nemške. Izprva so se le v manjšem številu odziviljali ali veselo življenje »na dvoru« — kakor so imenovali škofijo — jih je vendar zanimalo in kmalu je bil obisk številnejši, zlasti odkar je baronica Cojzova odločno stopila na stran Francozov in postala takorekoč najboljša prijateljica grofice Bertrandove in odkar se je baron Kodelli oklenil grofa Bertranda in delal zanj vztrajno in živahno propagando.

Konrad je bil kot drugi adjutant grofa Bertranda skoro noč in dan v škofiji. Opravila ni imel dosti, kajti v političnih in upravnih zadevah je vse posle izvrševalo tajništvo, vojaške posle pa je opravljal prvi adjutant. Konrad pravzaprav ni imel

druge naloge, kakor delati družbo Bertrandovim damam in v oficirskih krogih so mu tudi kmalu navzdeli priimek »adjutant vojvodinje Fitz-James«, posebno še zategadelj, ker je bil stalni spremljevalec mlade vojvodinje, kadar je jezdila na izprehod.

Mara se je samo smehljala, brezskrbno in samozavestno, če jo je kdo opozoril na intimno občevanje Konrada z vojvodinjo Fitz-James. Niti trenotek ni mislila, da se ji Konrad izneveri, da bi ga mogla vojvodinja vjeti v svoje mreže. Napram Konradu ni nikdar niti z besedico omenila tega razmerja. Tudi »na dvor« je šla le redkokdaj, ker ji ni ugajal frivolni ton, ki je tam vladal, in ker ji je bilo mučno gledati, kako je vojvodinja koketirala s Konradom.

Na dan 15. avgusta je bila običajna Napoleonova slavnost. Banketu pri generalnem guvernerju je sledil ples. Povabljenih je bilo na ta ples toliko ljudi, da so bili vsi prostori prenapolnjeni. Povabljen je bil tudi Kopitar, ki pa se je, kakor navadno skromno držal v ozadju in svojo po-

zornost posvečeval edinole baronici Cojzovi in mnogoštevilnim njenim častilcem. Generalni intendant baron de Belleville pa je Kopitarja zapazil in ga takoj spoznal, dasi ga je bil videl samo takrat, ko mu je priše razkrit zaroto.

— Pojdite malo z mano, je baron de Belleville ogovoril Kopitarja in prijemši ga za roko, ga je peljal h generalnemu guvernerju.

— Dovolite, ekscelenca, da Vam predstavim gospoda Kopitarja, učitelja na normalni šoli. To je namreč oni mož, ki si je za Francijo pridobil veliko zaslugo z razkritjem zarote — saj se ekscelenca spominjate.

Bertrand je s posebno ljubeznivostjo dal Kopitarju roko.

— Prav vesel sem, da Vas spoznam. Gospod generalni intendant me je zaupno o vsem informiral. Bodite prepričani, da znam ceniti Vašo zaslugo. Dovolite, da Vas predstavim svoji ženi.

In generalni guverner je peljal Kopitarja k svoji soprogi in ga pred-

stavil s pripomnjo, da ga posebno priporoči njeni naklonjenosti.

— S čim pa se ti je gospod Kopitar tako prikupil? je šegavo vprašala grofica svojega moža.

— Z dejanjem, za katero bi lahko dobil red častne legije, samo če bi se oglasil, je z resnim povdarkom odgovoril grof Bertrand.

Grofica je bila začudena ali vprašati ni hotela, kaj da je Kopitar storil, ker je slutila, da se gre za politično stvar. Povabila je pa Kopitarja, naj sede k nji in se zapletla ž njim v tako živahen pogovor, da se je vsa pozornost zbrane družbe obrnila na to skupino. Baronici Cojzovi pa je lice žarelo, ko je vse to videla. Kar naravnost je šla h grofici in ko ji je ta hotela predstaviti Kopitarja, se je ponosno smejala.

— Ali — ekscelenca, meni hočete predstaviti mojega najzvestejšega prijatelja?

Kopitar je dobro čutil, da mu je baronica Cojzova hotela izkazati posebno prijaznost s tem, da ga je javno proklamirala za svojega naj-

zvestejšega prijatelja in bil je vsled tega vesel in tako zgovoren, kakor le redkokdaj.

Grofica Bertrand se je čudila, da ji baronica Cojzova ni še nikdar ničesar povedala o Kopitarju in njeno začudenje je postalo še večje, ko je izvedela, kako dobra prijatelja sta Konrad in Kopitar.

— Tako sta vas skrivala kakor kak zaklad, se je šalila grofica. Jaz pa niti vedela nisem, da ste na svetu! A pri tem ne ostane več. To se izpremeni.

— Vojvodinja Fitz-James pa je šetaje s Konradom rekla:

— Lep ravno ni, ta vaš prijatelj in nekoliko lesen je tudi, a vzlic temu mi ugaja. Samo ne vem zakaj. Nekaj ima na sebi, kar kaže, da ni vsakdanji človek.

— Prav pravite, visokost, Kopitar ni vsakdanji človek, nekaj nenavadnega je na njem. Šele kadar ga kdo bliže spozna, ga zna ceniti.

— Pri meni je ravno tako, je koketno odgovorila vojvodinja, ali

dasi ste me vi že bližje spoznali, me še vedno ne znate ceniti.

In šla sta plesat in čisto nič nista slutila, da sta ju od daleč opazovala baronica Cojzova in Andrej Kopitar.

— Ko bi le ta koketna vojvodinja Konrada odvzela Damjanovi Mari, je želela baronica Cojzova.

Kopitarju pa je bilo tesno pri srcu, ker se mu je zdelo, da preti Mari nesreča.

XI.

V malem salonu grofice Bertränd je bila zbrana pri čaju interesantna družba, v kateri so bili tudi baronica Cojzova, pomožni škof Ricci, eden najbolj prekanjenih duhovnikov tiste dobe, baron Kodelli, Konrad in — prvikrat — tudi Kopitar. Prvo besedo pa je imela vzlic svoji starosti še vedno živahna gospa Dillon.

Ko je prišel Kopitar, se je gospa Dillon ravno prepirala s škofom Riccijem o ženski kreposti.

— Oh, te moralične budalosti, ki ste si jih duhovniki izmislili, je tarnala gospa Dillon, te grene vsem že

nam življenje. Ljubezen je moč, ki je vsi škofje na svetu ne bodeste premagali.

— Saj o tem ne dvomim, milostiva, se je sladko zagovarjal škof Ricci. Jaz le trdim, da mora žena svojega moža vse svoje življenje ljubiti.

— Bežite, bežite, je protestovala gospa Dillon. To je nemogoče. Vsaka ljubezen traja samo nekaj časa, potem ugasne. To je nekaj čisto naravnega. Moži se žena enkrat ali dvakrat, ljubi pa lahko desetkrat in vselej resnično, četudi ima svojega moža sicer prav rada.

— Milostiva, vaši nazori so strašni, je vzdihoval škof Ricci, a tako, da se je dobro poznalo, da misli vse drugače.

— Ali resnični so vendar, je trdila gospa Dillon. Ženska zvestoba je ravno zato prišla ob vso veljavo, ker sploh ni moža na svetu, ki bi bil ženi vedno zvest. Vsak mož se kdaj izneveri svoji ženi; žena pa naj bi moža vedno tako ljubila, kakor prvi čas po poroki!

— Strašno, strašno, je ječal škof Ricci, a vidé, da se mu vse smeje, se je začel smejati tudi on.

— Strašno, strašno, ga je oponašala gospa Dillon. Vam se pač močje smilijo? Jaz pa pravim, da ima vsaka žena pravico, živeti po svojem temperamentu in po svojem srcu. To je resnična ravnopravnost — vse drugo so prazne besede.

— Ali — kaj bo po smrti? Sodba bo strašna!

— Mar mislite res, da bo kdo zaradi tega, ker je bil na zemlji nekaj trenutkov srečen, po smrti kaznovan z večnim trpinčenjem? Ljubi monsignor, če vi to sami verjamete, potem Vas pomilujem.

Pri grofici Bertrand zbrana družba je ta prepir med gospo Dillonovo in škofom Riccijem poslušala z različnimi čutili in najbrže bi se bila razvnela velika debata, da ni v tem trenutku prišel ordonančni vojak grofa Bertranda in poklical Konranda, da naj gre h generalnemu guvernerju.

Konrad je izostal le malo časa, a ko se je vrnil, je bil bled in prepaden.

*Strano je
tega nje*

— Oprostite moje dame, je rekel z vidnim razburjenjem, da Vas zapustim. Važni opravki me silijo v to — in prosim — ohranite mi svojo naklonjenost.

Vsi sō se začudili, a predno je mogel še kdo kaj vprašati, je bil Konrad že izginil.

Kmalu nato je prišel v sobo grof Bertrand. In zdaj je zbrana družba izvedela, kaj se je Konradu zgodilo.

— Ker se je zadnji čas v Ljubljani pojavilo nekaj sumljivih ljudi, je policija izvršila revizijo hiš. Vsakdo se je moral legitimirati. Tudi kot bivša operna pevka znana Olimpija je morala predložiti svoje izkaznice. In tu se je konstatiralo, da se Olimpija pravzaprav imenuje Ljudmila Podobnik in da je zakonska žena kapitana Konrada Podobnika.

Vsi so strmeli, in cela vrsta vprašanj o vzroku, zakaj Konrad ne živi s svojo ženo, se je vsula na grofa Bertranda.

— Tega ne vem natančno, je rekel grof Bertrand. Konrad mi je le na kratko povedal, da ga je njegova

žena kmalu po poroki zapustila in da je neče več poznati.

Najbolj se je čudila baronica Cojzova, saj je bila z Ljudmilo dobro znana. Nagnila se je h Kopitarju in ga tiho vprašala.

— Ali Vam je bilo to znano?

— Da!

— In vendar niste Damjanove Mare svarili? Kopitar — to ni bilo lepo!

— Čemu naj bi jo bil jaz svaril? Mara ve vse to ravno tako natančno, kakor jaz.

— Mara to ve in se vendar ni odvrnila od Konrada? Na obrazu baronice Cojzove se je zrcalilo neskončno presenečenje.

— Kaj mislite, baronica, da se prava in resnična ljubezen za kaj takega zmeni? Prava ljubezen ne pozna ovir, ne konvencionalnih, ne resničnih, ker je edinole sama sebi namen. Tako ljubi Mara Konrada, čeprav je po zakonu vezan na drugo žensko.

V očeh baronice Cojzove je nekaj zasvetlikalo in hitro zopet ugas-

Mara fraza!

nilo. Kopitar pa si je mislil: V njeni duši se je rodila želja, da bi tudi ona bila zmožna take ljubezni — in je koj zopet ugasnila; ta ženska zna ljubiti; ali žrtvovala ne bo svoji ljubezni ničesar.

Med tem, ko so »na dvoru« tako govorili, je Konrad hodil doma po svoji sobi gor in dol ter premišljal, kaj naj stori. Zdaj, ko je policija vedela za njegovo in Ljudmilino tajnost, je bilo gotovo, da se kmalu zazna po vsem mestu. Pripravljen je bil kljubovati in se ne vpogniti, naj se zgodi karkoli, ali hudo mu je bilo za Maro, ki bo morala sedaj trpeti in ki jo bodo zlobni jeziki obirali, češ, da ima ljubavno razmerje z oženjenim možem.

Težak notranji boj je bil Konrad, predno je prišel do sklepa. Končno se je vendar odločil in šel k — svoji ženi.

XII.

Kuratu Svetlinu se ni v penziji nič kaj dobro godilo. Njegovi dohodki niso bili v nobenem razmerju z njegovo žejo. Vsega je imel premalo, prostega časa pa preveč. Vsled

tega se tudi ni branil, ko ga je Kopitar naprosil, da naj malo pazi na Ljudmilo, da, celo z nekim veseljem se je lotil tega nadziranja, tako da je Kopitar lahko vsak dan natančno vedel, kdaj je Ljudmila šla iz hiše in kdaj se je vrnila, kdo jo je obiskal in kaj je v hiši govorila.

— Veš, Kopitar, je večkrat pravil kurat Svetlin svojemu prijatelju, noben človek nima tako dobrega nosu, kakor duhovnik. Vse ti izve in največje rodbinske tajnosti ti izvoha. Boš videl, da spravim na dan tudi Olimpijino tajnost — če ima sploh katero. — Da je bila Olimpija Konradova žena in da je ona izdala Kopitarju zaroto, tega dobri kurat seveda ni vedel.

Navadno je sedel kurat na hodniku pred kuhinjo Suzane pl. Schmutzenhaus, kjer je lahko nadzoroval Ljudmilo in se vendar dobro zabaval, ker je vedno koga dobil, s katerim je malo pokramljal. Časih je pa šel k Ljudmili v njeno stanovanje, dasi je dobro čutil, da Ljudmila nima rada teh obiskov.

Zvečer onega dne, ko je grof Bertrand naznanil Konradu, kar je policija dognala pri reviziji hiš, je sedel kurat v kuhinji gospč. Schmutzenhaus in stari Suzani govoril o občutljivosti svojih kurjih o^čes tako, *Fino!* kakor govori kdo drugi o svojem muzikalnem posluhu.

Na hodniku so se čuli koraki. Nekdo je šel mimo okna. Kurat je planil k vratom, da bi videl, kdo da je, a prišel je že prepozno. Videl je samo še, da je nekdo stopil v Ljudmilino stanovanje.

— Kdo je šel notri? je kurat vprašal ob stopnicah stoječo deklo.

— Neki oficir, ki pa zna slovenski. Videla ga še nisem, a vprašal me je, kje stanuje pevka.

Kurat je postal skrajno radoveden. Francoski oficir, ki je znal slovenski — to je mogel biti samo Konrad, a da je ta zvečer prišel sem, temu se kurat ni mogel prečuditi. Počasi se je vrnil proti kuhinji in ko je zapazil, da je dekla odšla in ga nihče ne vidi, se je splazil najprej in se stisnil k vratom Ljudmi-

linega stanovanja. A slišati ni mogel ničesar in zato se je vrnil v kuhinjo gdč. Suzane.

— Kdo je pa bil? ga je vprašala stara gospodična.

— Ne vem, ali — meni se zdi, da je ta pevka izgubljena ženska.

— Kaj hočete s tem reči? Kaj je to izgubljena ženska?

— No, izgubljena ženska je tista, ki se ~~jo~~ povsod lahko najde. Ali ne?

Gospodična Suzana je bila krepstna žena in ni marala poslušati vedno nekoliko frivolnih namigavanj kurata Svetlina. Tega pa sedaj tudi ni mikalo, pričkati se s staro devico, ker ga je zanimala druga stvar. Stisnil se je k oknu in čakal, da pride mimo skrivnostni oficir, ki je prišel obiskat Ljudmilo.

Ljudmila je sedela v svoji sobi in nekaj pisala, ko je nekdo potrkal na vrata in ne čakaje odgovora vstopil. Ko je spoznala Konrada je planila pokonci.

— Konrad, ljubi moj Konrad! Skočila je k njemu in se ga hotela

okleniti. A on jo je brezobzirno pahn timer od sebe.

— Pustite me — ne dotaknite se me.

— Konrad — odpusti! Sklenila je roke in se vrgla pred njim na kolena. Odpusti mi Konrad — saj te ljubim tako presrčno, tako vroče, da brez tebe ne morem živeti.

— Pustite to! O ljubezni med nama ni govora.

Z mokrimi očmi je gledala Ljudmila Konradu v obraz, miler in pro-seče, in vendar je imel Konrad občutek, da igra Ljudmila le komedijo.

— Šele odkar sem te izgubila, vem, kako te ljubim. Iskala sem te po vsem svetu in ko sem te dobila tu, sem mirno in udano čakala, kdaj se me usmiliš in mi dovoliš, poljubiti tvojo roko. Kaznuj me, kakor hočeš, vse bom udano prenašala — samo upanja mi ne vzemi, da mi odpustiš.

Konrad jo je s trdim, brezčutnim glasom zavrnil:

— Med nama je vse pri kraju. Kar ste mi storili, tega vam ne mo-

rem odpustiti in vam nikdar ne odpustim. Zame ste mrtva.

— Ti ljubiš drugo! Vem, da jo ljubiš ali gorje ji, oni Damjanovi Mari —

— Prepovedujem Vam, da to ime le izgovorite. Mara je čisto in vzvišeno bitje. —

— Ki ima ljubavno razmerje z oženjenim možem. Lepa čistost! Ali Konrad, jaz te odtrgam z njenega srca in če bi me to veljalo življenje. Moj si in moj ostaneš.

— Ne! Nikar ne mislite, da sem prišel k Vam, da bi se Vam približal — prišel sem Vas samo vprašat, koliko bi Vam morali plačati, da za vedno zapustite Ljubljano.

Ljudmila se je zganila, kakor da bi jo bil kdo z bičem udaril. Njene oči so zažarele in trdo je rekla:

— Jaz ne grem iz Ljubljane, jaz te ljubim, in ne prodam svoje ljubezni za vse zaklade sveta. Tebe hočem Konrad, tebe, in dobim te — živega ali mrtvega.

— Le nikdar ne mislite, da to kdaj dosežete.

— Saj ne zahtevam, da bi me vzel takoj k sebi. Prepričaj se prej, da sem se izpremenila, da te resnično ljubim, da bi šla zate v smrt. — Zopet je govorila mehko in nežno in v njenih očeh je gorel tajinstven, vse razkošje obetajoč plamen. Počasi se mu je približala, potem pa hipoma sklenila svoji roki okrog njegovega vratu in ga začela tako strastno in divje poljubovati, kakor bi ga hotela omamiti.

Konrad pa jo je sunil od sebe in odločno rekel:

— Ne dotaknite se me! Vi se mi studite!

Ljudmila se je ihte vrgla na stol, Konrad pa je z neizprosnim glasom vprašal:

— Koliko zahtevate, da zapustite Ljubljano? Le to sem Vas prišel vprašat. Vaše bivanje v Ljubljani mi je nadležno in da bi se Vas za vedno odkrižal, sem prišel sem. Narediva torej na kratko.

— Ti torej zametuješ mojo ljubezen?

— Da!

— Potem idi! Toliko denarja nima vsa Ljubljana, da bi me spravila proč. Jaz останem.

Konrad je čutil, da ne opravi ničesar, da je zaman prišel sem.

— Kaj mislite storiti?

— Kaj te to briga?

Molče se je Konrad obrnil in brez pozdrava odšel in Ljudmila mu ni branila.

Kurat Svetlin pa je zmajeval z glavo, ko je spoznal Konrada, in milo se mu je storilo, ker se je spomnil Damjanove Mare.

XIII.

»Télégraphe officiel« je bil dne 31. julija 1811 priobčil Vodnikovo pesem »Ilirija oživljena« in s tem dnevom je postal Valentin Vodnik eden najpopularnejših mož v Ljubljani. Kar je tisoč ljudi čutilo, to je on izrazil; govoril je iz srca vsem narodnim Slovencem v Iliriji. Pesem je v neštevilnih prepisih krožila po celi deželi in nebroj ljudi jo je znalo na pamet. Ko je 14. avgusta tistega

leta bila povodom Napoleonovega rojstnega dne velika slavnost, kateri je sledil ples v gledališču, je baron Kodelli stopil na oder in pred oduševljeno množico deklamiral »Ilirijo oživljeno«. S tem se je Kodelli generalnemu guvernerju tako prikupil, da ga je pol leta pozneje imenoval za ljubljanskega župana. V tej lastnosti si je Kodelli vsled svoje strastne vneme za Francijo pridobil priimek »Caton d' Illyrie«; ko so se potem Avstrijci polastili Ljubljane, je bil baron Kodelli eden prvih, ki so — predsedali.

Med tem pa je napetost med Rusijo in Francijo postala vedno večja. Zlasti odkar je Napoleon odstavil sorodnika ruskega cara, vojvodo Petra Oldenburškega, je bilo očitno, da je vojna neizogibna. Tako Rusija kakor Francija sta se dobro zanj pripravljali in tudi grof Bertrand je dobil naročilo, naj skrbi, da bo ilirska armada pripravljena na vse slučaje.

Bertrand je bil sicer obveščen, da se je Napoleonu posrečilo skle-

niti z Avstrijo in s Prusko alijančno pogodbo, vsled katere bodeta ti dve državi podpirali Francijo v vojni proti Rusiji, obveščen pa je bil tudi, da Napoleon tema svojima zaveznicama nič kaj ne zaupa. Napoleon je računal tudi z eventualnostjo, da bi ga Avstrija in Pruska po kakem porazu zapustili in nastopili proti njemu, v katerem slučaju bi Avstrija najprej naskočila Ilirijo. Zato je odredil, da je v Iliriji skrbno paziti na morebitne avstrijske mahinacije in gledati, da bi v takem slučaju ilirsko prebivalstvo ostalo na strani cesarja Napoleona in francoske armade.

Ta cesarjeva naročila so napotila generalnega guvernerja, da je dogovorno z novim generalnim intendantom grofom Chabrolom prve dni oktobra 1811. sklical ugledne može iz cele Ilirije na strogo zaupna posvetovanja, v namen, da se pri njih informira o dejanskih razmerah v Iliriji. Francoski uradniki mu niso mogli dati zadostnih informacij, ker so vsled nepoznanja narodovega je-

zika prišli vendar le malo v dotiko s prebivalstvom.

Iz Ljubljane so bili na ta posvetovanja povabljeni različni možje, a le taki, katerim so francoski funkcionarji popolnoma zaupali. Izmed duhovnikov je bil povabljen samo kanonik Pinjak, odločno svobodomiseln mož in vnet pristaš Francozov. Povabljen je bil seveda tudi Damjan, potem baron Kodelli, trgovec Fran Galle, odvetnik dr. Rozman, notar dr. Andrej Repešič, odvetnik dr. Luka Rus, lekarnar Wagner, odvetnik dr. Fran Repič, zlatar Graff, (lastnik sedaj Valentove hiše Za zidom), graver Günzler s Starega trga, trgovca A. Primic in Nikolaj Recher. Ta imenik je sestavil policijski komisar Toussaint, a ko je generalni guverner imenik pregledal, je molče vzel pero in zapisal še eno ime. Komisar Toussaint je z veliko radovednostjo pogledal, koga je grof Bertrand na ta način pripoznal kot svojega zaupnika in se ni mogel načuditi, ko je čital ime: Andrej Kopitar.

Posvetovanja teh zaupnikov so se izmed francoskih funkcionarjev udeležili razen generalnega guvernerja grofa Bertranda, še generalni intendant grof Chabrol, Las-Cazes in generalni zakladnik Ferino.

Skoro soglasno mnenje tako ljubljanskih kakor vseh drugih zaupnikov je bilo, da ima avstrijska vlada samo med duhovščino resničnih prijateljev. Duhovščina — se je reklo — ve, da bi cesar Franc takoj obnovil tiste razmere, ki so vladale pred Marijo Terezijo, razmere, ki duhovščini seveda najbolj ugajajo, in zato je treba paziti, da se duhovščini onemogoči vsaka agitacija in da se njen vpliv kolikor možno omeji.

Po zaslišanju zaupnikov so imeli francoski funkcionarji med seboj dolga posvetovanja; uspeh je bil, da se je odredilo nadzorovanje duhovščine in sklenilo vpeljati francoski kalendar, s katerim so se odpravili vsi katoliški prazniki razen štirih in uveljaviti francosko zakonsko pravo, ki je določalo civilno poroko. Škof se je sicer branil na vso moč, a po-

magalo mu ni nič. Dne 1. decembra 1811. je moral škofijski ordinarijat razglasiti, da pride z novim letom 1812. avstrijsko zakonsko pravo iz veljave in da stopi na njegovo mesto francosko pravo.

XIV.

Slovesna instalacija apelnega sodišča in trgovskega sodišča, ki sta bili obe nastanjeni v dež. hiši na sedanjem Turjaškem trgu, je bila 30. decembra. Nastavljeni so bili izključno samo slovenskega ali hrvatskega jezika zmožni uradniki. Prezident apelnega sodišča je bil hrvatski rodoljub Spalatini, prezident tribunala Ljubljančan Zenker. Samo generalni prokurator je bil Francoz, Pièrre Desclaux, a njegov namestnik je bil Slovenec, Anton Kalan iz Poljan nad Škofjo Loko. Generalni justični komisar baron Coffinhal je imel pri instalaciji govor o nalogah pravosodja. V tem govoru je razvijal nazore, kakršnih doslej v Ljubljani še nihče ni slišal. Soglasna sodba o tem govoru, ki je bil natisnjen v

»Télégraphu«, je bila, da bi Coffinhal niti ene ure ne mogel ostati na svojem mestu, ko bi bil odvisen od — Dunaja.

Posebno slovesno so ta dan obhajali v hiši Frana Damjana, katerega je bil Napoleon po obljubi, ki jo je dal maršalu Marmontu, imenoval prezidentom trgovskega sodišča. Prisednika sta bila trgovca Jäger in Primic, prisedniški namestnik pa trgovec Galle.

Na dan instalacije je priredil Damjan veliko pejedino, na katero je povabil vse svoje prijatelje. Stari gospod je bil ta dan res vesel in srečen, kakor že dolgo ne in z mladeniško navdušenostjo je napival cesarju Napoleonu, grofu Bertrandu in maršalu Marmontu.

— Moja Mara pravi, da se moramo maršala spomniti na poseben način, je rekel Damjan svojim gostom. In izmislila si je nekaj posebnega.

Damjan je razgrnil veliko ploščo, ki je ležala na stranski mizi. Bila je od srebra, na njej je bilo

plastično izdelana podoba Ljubljane, okrog podobe pa so bili napravljeni grbi vseh dežel Ilirije. Na spodnjem delu je bil napis:

»Prvemu generalnemu guvernerju Ilirije in zaščitniku Slovanov, nepozabljivemu maršalu Marmontu vojvodi Dubrovniškemu — ljubljanski Slovenci«.

— To je krasen dar in če nas ni maršal popolnoma pozabil, ga mora ta pozornost razveseliti. Tako je rekel trgovec Galle, drugi povablenci so mu pritrjevali in vnel se je med njimi živahen razgovor, kako naj se ta v Benetkah izdelana spominska ploča dpošlje maršalu.

— Mislím, da bi bilo najbolje, če bi mu gdč. Mara poslala ta dar, je menil Galle. Maršal ni imel nikogar tako rad, kakor Maro. Gdč. Mara — ali hočete biti pocblaščenka nas vseh?

— Rad?, je odgovorila Mara. Tem rajša, ker je maršal Marmont v mojih očeh najpopolnejši mož, kar sem jih kdaj spoznala, pravi vzor moža

Mara je to rekla s posebno top-
lim povdarkom in vsi so ji pritrje-
vali. Samo Konrada so Marine be-
sede nekoliko spekle. Zdelo se mu
je, da tiči v njih neko očitanje in
imel je občutek, da obsega Marina
sodba neko ponižanje za njega sa-
mega. Zato je porabil prvo priliko,
ko je mogel govoriti z Maro, da jo
je vprašal napol šegavo, napol
resno:

— Kajne, Mara, med tvojim
vzorom Marmontom in med menoj
je pač velik razloček? In kadar se
ga zaveš, ti je pač hudo, da si meni
darovala svoje srce?

Mara ga je presenečenā pogle-
dala s svojimi svetlimi, vprašujočimi
očmi.

— Ne, Konrad, je odgovorila
mirno, ni mi žal, ker tebe ljubim,
maršala Marmonta pa samo spoštu-
jem. Bili so trenotki, ko mu je bilo
treba le roke iztegniti in jaz bi bila
njegova. On pa tega ni storil. A
spoštujem ga tudi zaradi drugih
njegovih lastnosti, zaradi tega, ker
je v vsakem oziru pravi mož.

— In to seveda jaz nisem, je nekako trpko opomnil Konrad.

Zopet ga je zadel dolg in vprašujoč pogled.

— Ti si ves drugačen kakor Marmont, je rekla Mara. Jaz te ljubim — to veš — ali večkrat si mislim, koliko srečnejša bi bila midva v svoji nesreči, če bi ti imel kaj več moči in krepke volje. Moč in volja — to sta najlepši moški lastnosti.

— Govori dalje, je tiho dejal Konrad, jaz bi rad vedel kake misli so se porodile v tebi.

— Jaz sem vedno odkritosrčna, Konrad, je z vso svojo ljubeznivostjo odgovorila Mara, in zato ti ne bom prikrivala svojih misli. Lej, to me boli, da si tako mehkega značaja, Čemu si šel k svoji ženi in jo poskusil odpraviti iz Ljubljane? Jaz na tvojem mestu bi bila rekla: zame je mrtva, naj gre ali naj ostane — a kar govore ljudje, to me nič ne briga. Ti pa se tako bojiš jezikov, kakor da bi kdo ve kaj izgubil, če se izve, da je Ljudmila tvoja žena. Skoro nikamor ne hodiš, ker se je

razkrila tvoja tajnost, skrivaš se pred ljudmi in si ves potrt, namesto da bi vsem kljuboval, kakor jim kljubujem jaz. Jaz ne vprašam, kaj govore ljudje, dasi jim na očeh poznam, kako se čudijo, da imam ljubavno razmerje z oženjenim možem. In čemu si odstopil kot adjutant grofa Bertranda? Jaz na tvojem mestu bi bi bila ostala, nalašč ostala!

Mara je videla, kako so njene besede vplivale na Konrada, spoznala je, da mu je težko pri srcu, in zato se je hitro nagnila k njemu in mu zašepetala na uho:

— Pa vzlic temu te ljubim neskončno, Konrad, in te bom vedno ljubila.

— Vse je resnično, kar si rekla, je po kratkem molku povzel Konrad, da, ti niti vse resnice ne veš. Odstopil sem kot adjutant, ker me je bilo sram pred Bertrandovimi damami, izstopiti sem tudi hotel iz armade, a Bertrand mi tega ni dovolil. In ali veš, zakaj da me je bilo sram pred Bertrandovimi damami? Največ zaradi tega, ker je

moji nečimernosti in mojemu samoljubju ugajalo, da se je vojvodinja Fitz-James tako trudila, da bi me vjela v svoje mreže.

— Tudi to sem vedela, je mirno rekla Mara. Vem, da je vojvodinja v tebe zaljubljena.

— In ti si to molče gledala? se je čudil Konrad. Nikdar nisi niti besedice omenila!

— Čemu? Jaz sem si rekla: Če me Konrad ljubi, mi ga ne prevzamemo vse vojvodinje na svetu, če me pa ne ljubi resnično, potem naj ga ima, katera ga dobi.

Občudujé je Konrad motril Maro — potem pa ji poljubil roko in tiho rekel:

— Mara — jaz nisem vreden tvoje ljubezni.

— Če si je vreden ali ne — to je moja stvar. V tem oziru sem jaz najvišja sodnija! Mara je to rekla z jasnim licem in smeje se veselo, ali Konrad vendar ni bil pomirjen, četudi tega ni pokazal ves večer. Trudil se je, da bi bil živahen, a sam s seboj le ni bil zadovoljen in vedno

se mu je vsiljeval strah, da je v Marinih očeh mnogo izgubil. Šele sedaj se je zavedel, kako vroče in iz dna duše ljubi Maro in trdno je sklenil, da se otrese vseh ozirov in pomislekov.

— Pridobil sem si jo na črnuškem mostu, je govoril sam sebi, ko je pozno ponoči šel domov, in če si hočem njeno ljubezen ohraniti, moram biti vedno pravi mož, kakor sem bil tisti dan.

XV.

Žandarmerijski poveljnik Robelot je sedel v Kolorettovi kavarni in razlagal svojim znancem, da francosko gospodstvo v Iliriji ne bo prej zagotovljeno, dokler ne bo odstavljen zadnji duhovnik. To je bil njegov ceterum censeo, samo da je rabil frazo: Si j' étaís roi — jaz bi napovedal vojno duhovnikom.

Ta dan je bil Robelot posebno srdit in vsled tega nenavadno gostobeseden, ali streznil se je hipoma in postal miren in hladen ko led, ko je prisopihal v kavarno ordonančni vo-

jak in mu naznanil, da ga kliče generalni intendant. Vedel je, da mora to pomeniti nekaj posebnega.

Pomenilo je res nekaj posebnega. Blizu Prevoj so orožniki zasačili kmetski voz. Naložen je bil s slamo, in orožniki bi ga prav gotovo ne bili preiskali, da niso iz daljavo videli, kako se je vozu približal neki jezdec in nekaj govoril z voznikom, nakar je ta segel pod slamo in jezdecu izročil nekaj, kar je bilo podobno samokresu. Orožniki so stekli proti vozu, a čim sta jih jezdec in voznik zagledala, sta zbežala proti Ljubljani. Orožniki so šli za njima, a dohiteti jih niso mogli. Na vozu pod slamo so našli 50 pušk, več samokresov, smodnika in krogelj. Seveda so to še tisti večer prišli javit v Ljubljano in to je bil vzrok, da je dal generalni intendant poklicati žandarmerijskega zapovednika Robelota iz kavarne.

Kmalu potem so odšle vojaške patrulje po različnih potih iz mesta. Imele so nalog, preiskati vse hiše v brdskem in v kamniškem okraju in zlasti tudi vse farovže. V Ljubljani

je ta dogodek zbudil toliko večje začudenje, ker je bilo znano, da je Avstrija sklenila s Francijo alijanco proti Rusiji, in še bolj zato, ker je bilo znano, da policija skrbno pazi na vsako količkaj sumljivo osebo in si ljudje niso mogli tolmačiti, kdo bi bil sedaj, po obsodbi Aimonada-Lavala, v Ljubljani avstrijski agent. Policija je sicer aretovala več sumljivih mož, med njimi tudi Jerneja Doberleta, in izvršila hišne preiskave v šentjakobskem in šentpeterskem farovžu, ali nikjer ni našla niti najmanjše stvarice, ki bi jo bila pripeljala na pravi sled. Samo pri sedanjem Bežigradu so ljudje našli osedlanega konja brez gospodarja in blizu konja je ležal samokres, ki je bil popolnoma tak, kakor samokresi, ki so jih našli orožniki na vozu pri Prevojah. Iz tega se je sklepalo, da se sumljivi jezdec mudi v Ljubljani, ali, kakor rečeno, zaslediti ga niso mogli.

Med tistimi, ki jih je ta dogodek posebno razburil, je bil tudi Konrad. Kar naenkrat se je izpremenil in njegovo srce so razvneli zopet tisti

nazori, ki jih je gojil pred 15 leti, ko so prvič prišli Francozi v Ljubljano in je bil on eden najodličnejših in najodločnejših nasprotnikov avstrijskega regima. Sam se je čudil tej izpremambi, ki se je v njem tako nagloma izvršila, a tega ni hotel priznati, da so to premembo povzročile besede Mare Damjanove.

— Bil sem slab, mrtev, omahujoč, ker ni bilo nobenega povoda, ki bi bil razvnel v meni živeče eneržije. Meni je treba dela, treba mi je bojev, treba velikih ovir, če se naj razvijejo moje moči. A tega povoda, teh bojev ni bilo. Vojak v miru je podoben lovskemu psu, ki ne sme na lov, nego je priklenjen k utici in mora lizati sklede. Tudi z mano je bilo tako. V deželi vlada red, v narodnem oziru smo dosegli več nego smo kdaj upali, neznosnim razmeram, ki so vladale za časa avstrijskega gospodstva, je konec, gospodarsko se godi ljudem dobro, saj je toliko denarja v deželi, kakor ga ni bilo nikdar. Ali se je čuditi, da so moje eneržije zadremale in oslabele, in da me je v tem

položaju Ljudmilin prihod tako potrl?

Tako je govoril Konrad svojemu prijatelju Kopitarju, a ta ga niti poslušal ni, ker je mislil na vse druge stvari. Mara je Konradu smehljaje pritrjevala, dasi je vedela, da so to več ali manj le opravičevanja, pravi vzrok premembe, ki se je zgodila v Konradu, pa da je ona sama.

Od tega dneva je bilo Konrada le malokdaj videti. Ves prosti čas — in imel ga je obilo — je porabil za delo. Š čim se je bavil, tega ni nihče vedel. Tudi Mari ni ničesar povedal. A bil je veselejši kakor prej, in je sam vsem svojim znancem povedal, da je Ljudmila njegova žena, da pa sta se ločila, ker se nista razumela. Sicer se je o tem mnogo šušljalo in govorilo po Ljubljani, a Konrad se ni za to čisto nič zmenil, nego hodil svoja pota. Šele čez nekaj časa je stari Podobnik povedal Kopitarju, da je Konrad izdelal nov in natančen načrt za utrdbo Gorenjske za slučaj vojne z Avstrijo in ga predložil generalnemu guvernerju. Mara je bila

jako vesela, da je Konrad tako veliko in važno delo iz lastnega nagiba izvršil v kratkem času in pokazal toliko eneržije, njeno veselje pa je postalo še večje, ko je bil Konradov načrt sprejet, ko je bil Konrad dodeljen generalnemu štabu in je dobil naročilo, da svoj projekt izvrši. Z deli se je začelo v tivolskem gozdu, na strani, ki je obrnjena proti Savi; sedanji takoimenovani »Kanonenweg« je zadnji ostanek tistih utrdb.

V tem času, ko je Konrad, računajoč z eventualnostjo, da Avstrija napade Ilirijo, sestavljal svoje načrte, se je v Ljubljani ustanovila loža prostozidarjev. Nastanjena je bila v redutnem poslopju v pritličju. Okna ložinih prostorov na strani Florijanskih ulic so bila zazidana, nad vratmi pa je bil napis:

Franco Illyrienne S. L.
T. D. des amis du Roi de
Rome et de Napoléon
Amicitia $\triangle$ Caritas
O . . . de Laybach.

Veliki mojster lože je bil Napoleonov zaupnik Las-Cazes, njegova namestnika sta bila generalni zaklad-

nik Ferino in poštni ravnatelj d' Etilly. Med člani so bili tudi razni domačini, tako odvetnik dr. Rozman, knjigotržec Korn, odvetnik dr. Lindtner, kanonik Walland, kanonik Pinhak, hišni posestnik poleg Sv. Florijana in precepteur Hudabivnik, zvo- nar Vincencij Samassa in Andrej Ko- pitar. Ustanovna seja je bila dne 1. februarja 1812.

Duhovščina je zaradi ustanovitve lože zagnala velik krik in razvila veliko agitacijo, češ, da hočejo fra- mazoni zapreti cerkve in odpraviti vse zakramente. In agitirala je toliko strastnejše, ker so bili med tem od- pravljeni katoliški prazniki in je bila uvedena civilna poroka v Iliriji, ker so se njeni dohodki znatno skrčili in ker je vlada duhovnike strogo nad- zorovala, saj jih je imela — in sicer opravičeno — na sumu, da za slučaj vojne z Avstrijo pripravljajo revo- lucijo.

XVI.

Z dekretom z dne 26. februarja 1812. je bila ustanovljena nova ob-

činska organizacija za Ilirijo. Uprava ljubljanske mestne občine se je poverila posebnemu municipalnemu odboru, županom pa je bil imenovan baron Kodelli. V odboru so bili odvetnik dr. Rus, trgovec Primic, hišni posestnik Čebul, trgovec Nikolaj Recher in trgovec Andrej Malič. Novi župan je tem povodom priredil v redutni dvorani banket s plesom, katerega se je udeležil tudi generalni guverner grof Bertrand s francoskimi dostojanstveniki.

Eden prvih, ki je zapustil redutno dvorano, je bil Andrej Kopitar. Če na kaki slavnosti ni bilo baronice Cojzove, se je vselej dolgočasil in je hitro izginil. Pred redutno dvorano je bila zbrana velika množica, ki je čakala na odhajanje gostov. Kopitar je nekoliko obstal in si ogledoval ljudi, ki so bili tako potrpežljivi, da so čakali po več ur, samo da vidijo nekaj lepih oblek. Tudi kurat Svetlin je bil med njimi in njemu se je Kopitar pridružil.

— Kdo je neki to? je naenkrat vprašal Kopitar, uzrši med ljudmi

visokega starega moža. Nekje sem ga že videl, a ne spominjam se, kje.

— Tudi jaz ga ne poznam, je menil Svetlin. Še nikdar ga nisem videl, dasi poznam vsacega Ljubljana.

Kopitar je stopil k zidu in posvetil tujcu vso pozornost, a kolikor si je tudi belil glavo, uganiti ni mogel, kje je videl tega človeka.

Tujec je medtem zapustil svoj prostor in krenil čez cesto.

— Pojdiva malo za njim, je rekel Kopitar svojemu prijatelju Svetlinu in ta je bil koj zadovoljen.

Pot se jima je izplačala. Tujec je šel čez Čevljarski most in odtod po Bregu v Trnovo, kjer je izginil v hiši Jerneja Doberleta. Strme sta Kopitar in Svetlin obstala.

— Saj se mi je koj zdelo, da je ta človek sumljiv, je šepetal Kopitar. In zdaj se tudi spominjam, kje sem ga videl.

— Kje? Ali ga poznaš?

— Kdo da je, ne vem, a videl sem ga pri Ljudmili, tisto jutro, ko sem pri tebi prenočil.

— Torej še ni konec teh zarot!

— Kakor se kaže, še ne. Mož mora biti kak avstrijski agent.

— Ali naznaniva to policiji? je vprašal Svetlin.

— Čemu? Doberlet je tako prekanjen, da ga ne bodo vjeli izlepa, sicer pa ne smem ničesar storiti, dokler ne vem, če ni Ljudmila spet v kaki zvezi s tem človekom. Konrada bi to ubilo, če bi prišlo na dan, da je njegova žena vohunka.

— K Ljudmili ta človek ne hodi, je zatrjeval kaplan. Še nikdar ga ni bilo pri nji, odkar jo nadzorujem.

— Kdo ve! Morda se je vtihotapil, ne da bi ga bil kdo videl.

— Kvečjemu če je prišel z Grada na dvorišče. Z dvorišča pride lahko k Ljudmili, ne da bi ga kdo zapazil.

Pri Doberletu se je začul neki šum. Kopitar in Svetlin sta se previdno približala in videla, da stoje okrog hiše ljudje in trkajo. Zdaj se je čulo povelje:

— V imenu postave — odprite!

— Policija je! je dihnil Kopitar. Saj se mi je že čudno zdelo, da Doberletove hiše ne nadzorujejo.

Medtem so se odprla vrata in na pragu se je pojavil Jernej Doberlet z lučjo v rokah.

— Kdo ste? Kaj želite? je vprašal osorno.

— V imenu postave! Mi smo prišli preiskat Vašo hišo, ker v nji, skrivate sumljive ljudi.

— Le preiščite jo, je rekel Doberlet porogljivo. Najbolje bi pa bilo, da se kar tu nastanite, da Vam ne bo treba ponoči hoditi.

Poveljnik in dva redarja so šli z Doberletom v hišo, trije redarji pa so ostali zunaj.

— Saj spet ne bo nič uspeha, je menil eden teh redarjev. Ta Doberlet je tako prekanjen, da mu ni priti do živega.

— Ali jaz sem natančno videl, je dejal drugi redar, da je sumljiv tujec šel v hišo. V teh minutah, kar sem jih rabil, da sem Vas poklical ni mogel oditi.

Preteklo je nekáj časa, predno se je patrolja vrnila iz hiše.

— Saj sem Vam koj povedal, da ni nikogar v hiši, se je posmehoval Doberlet. Kaj mislite, da ne vem, da me vedno nadzorujete?

Redarji so nevoljno odšli, a čim so se Doberletova vrata zaprla, so se vrnili in se skrili v sosesčini.

— Pojdiva, je rekel Kopitar in se tiho splazil s svojim prijateljem v mesto.

XVII.

Generalni intendant grof Chabrol je bil že na vse zgodaj v svoji pisarni in je z vidno nevoljo poslušal, kar mu je poročal policijski komisar Toussaint o dogodkih minole noči.

— To je vendar nekaj izrednega, da proti Doberletu ni dobiti niti najmanjšega dokaza, se je jezil grof Chabrol. Skozi dimnik tisti tujec vendar ni izginil!

— Mogoče je samo to, je odgovoril Toussaint, da je, stopivši v hišo, koj tudi zbežal čez vrt. Najbrž ni slutil, da je Doberletova hiša pod policijskim nadzorstvom.

— Ali neko skrivališče mora vendar imeti v mestu in da policija tega ne najde, to je za Vas, gospod komisar, slabo izpričevalo.

Komisar Toussaint je pobesil glavo kakor skesan grešnik in ni ničesar odgovoril.

— Poročajte dalje!

— V oficirskem kopališču na Starem trgu se je zgodil pobjoj, je pripovedoval policijski komisar. Podkapitan Marchand in kakih dvajset drugih oficirjev je tam priredilo nekako zabavo. Pravzaprav bi moral reči orgijo. Imeli so pri sebi celo vrsto ljubljanskih meščanskih žena. Nihče bi ne verjel kako so te žene lahkomiselne in lahkožive. Med tem, ko so bili možje na županski slavnosti v redutni dvorani, so njih žene banketirale z oficirji in se z njimi kopale in zabavale.

— Vojaštvo nikjer ne pospešuje ženske kreposti, je kratko rekel grof Chabrol. Kaj se je zgodilo dalje.

— Graver Günzler, ki stanuje na Starem trgu št. 155. je imel svojo

ženo že dlje časa na sumu, da ima znanje z raznimi oficirji. Šel je že pred 11. uro iz redutne dvorane. Žene res ni bilo doma. Dekla mu je povedala, da je šla v oficirsko kopališče. Ves besen je Günzler hitel tja in našel svojo ženo v skrajno pomanjkljivi obleki na kolenih podkapitana Marchanda. »Vi ste mojo ženo zapeljali, vi lopov«, je zaklical Günzler. »Je že mogoče«, mu je odgovoril Marchand, »kako se pa pišete?« To roganje je Günzlerja silno razburilo. Planil je z nožem na Marchanda, a drugi oficirji so skočili vmes in Günzlerja smrtnonevarno ranili.

— To je skrajno neprijetno, zlasti, ker bodo zdaj duhovniki zopet imeli povod ščuvati proti nam.

— Ko so Günzlerja prinesli na njegov dom, je nadaljeval Toussaint svoje poročilo, je podkomisar Lavrič našel tamkaj nekega Českota.

— Kdo je to?

— Hlapec na Mestnem trgu, ki ima fiksno idejo, da mora hiša, v kateri služi, postati njegova. (Hiša,

v kateri je zdaj Hamanova trgovina.)

— Lavriču se je to zdelo sumljivo. Kako pride navaden hlapec do tega, da hodi ponoči v hišo premožnega meščana? Lavrič je Češkota ustavil in ga začel izpraševati, ni pa mogel ničesar spraviti iz njega. Končno ga je preiskal in našel je pri njem to-le pisemce.

Toussaint je izročil generalnemu intendantu listek, na katerem je bilo zapisano: »Pride jutri — pripravite vse«. Podpisa ni bilo.

— To utegne biti ženska pisava, je menil grof Chabrol.

— Brez dvoma, a Češko ni hotel ničesar vedeti o tem listku, dejal je, da ne ve, kako je listek prišel v njegov žep, niti komu je namenjen. Izvršili smo pri njem hišno preiskavo, a bila je brez uspeha. Za sedaj imamo Češkota na policiji in prosim ukazov, kaj naj se zgodi.

— Ali mislite, da je bil listek namenjen Günzlerju?

— Skoro gotovo. A Günzlerja ni mogoče zaslišati, ker je težko po-

škodovan. Zdravnik meni, da sploh ne bo okreval.

— Kaj pravijo žena in posli?

— Nihče ne ve ničesar. Samo eden pomočnikov je rekel, da je Češko večkrat zvečer prihajal h Günzlerju in da je pred več tedni prišel skrivaj v hišo neki tujec, ki je tam tudi prenočil — pod streho. Pomočnik ga je le slučajno videl in mimogrede, ko je zjutraj zapustil hišo; drugi ljudje iz hiše ne vedo ničesar o tem.

— Izvršite pri Günzlerju hišno preiskavo, je odredil generalni intendant. Mož je menda prijatelj duhovščine in že to je sumljivo, sumljivo je pa tudi vse drugo, kar ste povedali. Poročajte mi še danes o uspehu.

Policijski komisar Toussaint se je priklonil in odšel. V predsobi je naletel na oficirja, ki je z dolgimi koraki in vidno razburjen hodil gor in dol.

— O — gospod kapitan Podobnik! —

— Prava sreča, gospod komisar, da Vas tu dobim, je Konrad ogovoril Toussainta. Prosim Vas, pojdite z menoj h generalnemu intendantu. Kar mu imam povedati, bo zanimalo tudi Vas.

V Konradu je vse vrelo, tako da je posamične besede kar nekako bruhal iz sebe. Generalni intendant je bil jako presenečen, ko je zagledal Konrada v spremstvu policijskega komisarja Toussainta, a njegovo presenečenje se je spremenilo v nepopisno strmenje, ko je izvedel, kaj je Konrada pripeljalo k njemu.

— Ekszellenca, je rekel Konrad, prišel sem Vas opozoriti na svojo ženo. Prisegel sem cesarju zvestobe do smrti, zvestobo v vseh slučajih življenja, svoji ožji domovini sem udan iz vsega srca in zato si štejem v dolžnost, da Vam razkrijem, kar sem zaupno izvedel.

Generalni intendant in policijski komisar sta molče sedla, Konrad pa je nadaljeval.

— Odkar je moja žena tu, sem vedno mislil, da se mi približuje z

namenom, da bi bila preskrbljena za vse življenje, kajti da bi me ljubila — to je izključeno. Toda danes zjutraj me je obiskal star znanec, kurat Svetlin, in kar sem od njega izvedel, mi je dalo povod, da sem prišel sem. Kurat Svetlin stanuje v isti hiši, kakor moja žena. Opazoval jo je že dlje časa, ker se mu je zdela sumljiva, in danes jo je obdolžil, da je avstrijska vohunka.

— Ni mogoče! Ta pobožna ženska, ki živi tako izgledno — pa vohunka! Tako je vzkliknil policijski komisar Toussaint, grof Chabrol pa je le z začudenimi pogledi motril Konrada.

— Nikar ne mislite, je rekel Konrad, in je zardel do las, da sem Vam prišel to povedat, kèr bi se rad odkrižal svoje žene. Nekaj časa mi je bilo res skrajno neljubo, da je prišla v Ljubljano, in tresel sem se pred mislijo, da izvedo ljudje, kdo da je. Sedaj pa mi je popolnoma vse eno, če je moja žena tu ali če je ni; če živi izgledno ali če se spet uda svojim slabim nagonom. Moja

žena je zame mrtva, jaz vidim v Ljudmili Podobnikovi meni popolnoma tuje bitje. —

— Nikar se ne opravičujte, gospod kapitan, je rekel grof Chabrol, prepričan sem, da imate najboljše namene in da Vas ne vodi nikaka maščevalnost.

— Kurat Svetlin mi je prišel danes na vse zgodaj povedat, da tisti mož, ki ga je ponoči policija iskala v Doberletovi hiši v Trnovem, je danes zjutraj prišel k moji ženi in je še sedaj pri nji skrit.

Generalni intendant in policijski komisar sta strmela; tako sta bila presenečena, da nista mogla ziniti nobene besede.

— Kurat Svetlin, je nadaljeval Konrad, je prepričan, da je moja žena vohunka in agentinja avstrijske vlade. Po njegovi sodbi se je tudi meni približevala, samo da bi bila varnejša, oziroma da bi me mogla izkoristiti za svoje namene. Prekanjena in zvijačna je moja žena in če je res vohunka in potem agentinja, je skrajno nevarna. Kdo ve, če

ne dobite pri njej ključa do različnih, še ne pojasnjenih dogodkov. Prosim Vas pa iskreno, postopajte z vso dopustno obzirnostjo. Za svojo osebo sem sicer pripravljen, kljubovati vsemu, kar se zgodi, tudi veliki sramoti, ki me zadene, če se razkrije, da je moja zakonska žena vohunka, ali čim manjša bo ta sramota, toliko lažje jo bom prenašal. A?

— Gospod kapitan, je rekel zdaj grof Chabrol in segel Konradu v roke, jaz Vas občudujem. Korak, ki ste ga storili, je heroičen. Vsak drugi bi bil pozabil na domovino in na prisego zvestobe, samo da se obvaruje sramote, da mu zapro ženo kot vohunko. Bodite prepričani, da se bo postopalo z vso obzirnostjo, ki je le mogoča.

— Hvala ekszellenca! Verujte mi, da sem se silno težko odločil za storjeni korak. Sramota, ki me zadene, bo velika in bridka, ali korist naroda in domovine mi gre čez vse.

Generalni intendant je na to naročil policijskemu komisarju, naj gre osebno v civilni obleki k Ljudmili

ter naj pri nji izvrši hišno preiskavo. Če dobi dokazov za njeno krivdo, naj jo na najobzirnejši način odvede na policijo; če pa ne dobi dokazov, naj jo pusti na svobodi in naj le poskrbi, da bo strogo nadzorovana.

Ravno ko je hotel Konrad oditi, se je policijski komisar domislil pisma, ki so ga dobili pri Češkotju.

— Vi ste dobro znani v Ljubljani, gospod kapitan, je dejal in ponudil Konradu listek. Ali ste že kdaj videli to pisavo.

— To je pisava moje žene, je rekel Konrad določno, ko je prečital listek. Poznam jo — popolnoma zanesljivo.

— Kaj res? Ali se ne motite?

— Ne!

— Potem bo morda čez pol ure razkrita tista nesrečna zarota, ki nam dela toliko skrbi in katere doslej nismo mogli v celoti razkriti.

— Jaz sem vedno mislil, da ima kaka ženska niti v rokah, je rekel Toussaint, a še v sanjah bi ne bil prišel na to ženo.

Policijski komisar se je takoj v spremstvu dveh detektivov odpravil na pot k Ljudmili; ali ko je prišel tja, je bilo gnezdo izpraznjeno. Pri gospodični Suzani pl. Schmutzenhaus je izvedel, da je zjutraj prišla neka ženska in pripovedovala o dogodkih v oficirskem kopališču in o aretiranju hišnika Češkota. Koj nato je Ljudmila odšla z nekim postarnim gospodom, glede katerega gđč. Suzana ni vedela povedati, kdaj da je prišel v hišo.

Policijski komisar je dal odpreti Ljudmilino stanovanje in je je natančno preiskal. Ljudmila je pustila v stanovanju vso obleko in perilo, a ne enega koščeka papirja, niti enega krajcarja denarja.

— Ušla je — je rekel policijski komisar. Čim je izvedela, da je bil Češko pri Günzlerju aretiran, je slutila, da smo pri Češkotu dobili njeno pismo, da je prišla v nevarnost, in je pobegnila. A daleč ne more biti, če nima kje v mestu skrivališča.

Policija je poslala na razne strani patrulje in je v Ljubljani preiskala

vse sumljive hiše ali o Ljudmili ni bilo nikjer dobiti sledu.

XVIII.

Kurat Svetlin se je bridko kesal, da je Konrada obvestil o Ljudmilinem početju. Več dni zapored so gā klicali na policijo, h generalni intendantci in k državni prokuraturi ter ga tako temeljito zasliševali, da je bil stari mož ves zmeden. Vrh tega pa ga je Kopitar neusmiljeno oštel, da je brez njegove vednosti njuno tajnost razkril Konradu, ki dotlej ni ničesar slutil in je šele sedaj na svoje veliko začudenje izvedel, da je Kopitar že pred meseci prišel Ljudmili na sled ter z njeno pomočjo razkril zaroto.

Francoski organi so imeli sedaj čez glavo posla; vlada jih je naganjala na delo, a siromaki niso mogli ničesar dognati. Nekaj dni so upali, da jim Günzler kaj razkrije, a Günzler je umrl, ne da bi se prej zavedel. Preiskava se je raztegnila na celo deželo. Hišne preiskave so postale vsakdanje stvari, a razen nekaj pušk

in samokresov se ni ničesar dobilo. Policijski komisar Toussaint je sicer prisegal vsak dan, da Ljudmila ni zapustila Ljubljane, ali kje da se skriva, tega vendar ni mogel iztakniti. — — —

Minili so tedni, sneg je skopnel in narava se je začela prebujati iz zimskega spanja. Ljubljana je imela tedaj navado, da je slovesno praznovala prihod pomladi in sicer z izletom na Ljubljanici. To leto se je praznovala ta slavnost dne 28. maja. Ob 4. uri popoldne se je od Cojzove hiše na Bregu odpeljalo kakih 60 čolnov do Podpeči. Vsi čolni so bili ovenčani z zelenjem in s cvetlicami. V prvem čolnu je bila nameščena godba. Izleta se je udeležil tudi generalni guverner s svojo rodbino, dalje vsi odličnejši francoski funkcionarji in prvi ljubljanski meščani. Oficirji so se večinoma z vozovi peljali v Podpeč, ker zanje ni bilo dobiti zadosti čolnov. Seve, da se je v Podpeči zbrala mnogoštevilna množica ne le iz okolice, nego tudi iz mesta. Za povabljenca je bila pri-

pravljena bogata južina, pri kateri je grof Bertrand napil cesarju Napoleonu in njegovemu sinu, rimskemu kralju. Po teh napitnicah so zagrmeli topiči, obenem pa se je dvignil zrakoplov, prvi zrakoplov, ki so ga videli Ljubljanci.

Na travniku blizu mostu je bilo narejeno plesišče, kjer se je sukalo več sto parov. Ljubljanska gospoda je le nekaj časa gledala, potem pa se pridružila plesalcem in ž njimi vred plesala, dokler se ni stemnilo.

Nazaj grede so bili vsi čolni razsvetljeni z balončki, tuintam so zašumele in zablestele rakete, od tod in odtam se je čula kaka pesem. Vse je bilo radostno, vse veselo in nihče ni slutil, da je prav ta dan grof Bertrand dobil iz Pariza usodno sporočilo.

Ko so gostje v Podpeči vstopali v čolne, se je vojvodinja Fitz-James ločila od svoje družbe in se približala Mari.

— Zakaj vas ni nikdar k nam, gospodična? je vprašala vojvodinja.

Tako se nas ogibate, de se vas teta skoro ne upa vabiti.

— Motite se, visokost, je odgovorila Mara. Jaz se vas čisto nič ne ogibam. Toda moj oče ima kot predsednik trgovskega sodišča mnogo poslov in vsled tega moram jaz voditi vso trgovino.

— Kaj se razumete na to? se je čudila vojvodinja.

— Človek se vsega nauči, sicer sem pa že dolgo prej pomagala očetu, tako da mi je lahko prepustil vodstvo kupčije.

— Či vi ne utegnete k nam priti — ali dovolite, da vas jaz obiščem, gospodična?

Zdaj se je začudila Mara, kajti vojvodinja je bila znana kot jako visoka dama, ki ljubljanskih meščank ni nič prav marala.

— Kar jutri popoldne pridem, gospodična, je rekla vojvodinja, ne čakajte Marinega odgovora. Vi ne morete misliti, koliko Vam imam povedati.

Vojvodinja je stekla k svojim ljudem, Mara pa je z očetom in z nekaterimi drugimi odšla v svoj

čoln, čudeč se, kaj da naj pomeni to približanje vojvodinje Fitz James.

Zvečer je bil pri generalnem guvernerju ples, na katerega so bili poleg drugih povabljeni vsi oficirji. Zbrala se je odlična družba. Predno je godba začela svirati, se je grof Bertrand postavil sredi dvorane in s povzdignjenim glasom rekel:

— Gospoda! Danes je došlo iz Pariza uradno sporočilo, da je Njega Veličanstvo cesar Napoleon zaukazal splošno mobilizacijo. Ta odlok kaže, da je vojna proti Rusiji sklenjena stvar. Prepričan sem, da ste vsi edini z menoj v želji, naj bi cesarski orel zmagovito vzletel notri do carske Moskve in se vrnil ovenčan z novimi lavorikami. Vive l' Empereur! Vive le roi de Rome!

Kakor grom in vihar so zadoneli po dvorani klici »Vive l' Empereur! Vive le roi de Rome!« Oduševljeno, samozavestno so doneli in vmes se je čul klic: »À la guerre!« À» Moscou!«

Konrad je stal v zatišju. Tudi on je zavihtel svojo čepico in klical:

»Vive l' Empereur«, »Vive le roi de Rome«, ali pri srcu mu je bilo nekam težko in obšla ga je slutnja, da utegne ta vojna postati katastrofa za Francijo in tudi za Ilirijo.

— Tako ste blede in preplašeni, kakor bi se vojne bali!

Konrad se je obrnil in zagledal pred seboj vojvodinjo Fitz James.

— Visokost, je rekel, jaz se vojne ne bojim, ali bojim se, da ne bo tako srečno iztekla, kakor vsi mislijo.

— Ali mislite, da cesar ni več sposoben za vojskovodjo?

— Nikar se ne norčujte, visokost. Cesarjeva genijalnost je nepresegljiva, ali vojskovati se z Anglijo, in s Špansko, z Avstrijo in Prusko, s Turčijo in s Portugalom, je vse kaj drugega, kakor vojna z Rusijo.

— Jaz stavim kolikor hočete, da bo Napoleon tri mesece po napovedi vojne v Moskvi.

— To je mogoče, visokost — ali s tem vojna še ne bo dobljena. Tudi Vladislav Vasa je leta 1612. zmagovito prodril do Moskve in ponosno je zaplapolala njegova zastava na Krem-

lju — in vendar ni ničesar opravil. In sto let pozneje je švedski kralj Karol, eden največjih junakov vseh časov, poskusil taisto doseči od južne strani in učakal pri Poltavi l. 1709. strašen poraz. Zdaj je nekaj nad sto let tega in zdaj hoče isto poskusiti Napoleon. Naj bi mu bila sreča miljša, kakor Vladislavu Vazi in kralju Karolu!

— Kdo bo tak pesimist, se je norčevala vojvodinja. Napoleon je v sto bitkah dokazal, da je nepremagljiv in premagal bo tudi Rusijo. In tisti dan, ko bo Rusija poražena in ponižana morala podpisati mir, se lahko kapitan Konrad Podobnik oglasi pri vojvodinji Fitz-James in si izprosi pri nji kako milost.

Toplo, mehko in zapeljivo so se glasile te besede in spremljal jih je žareč pogled. Konrad pa je hladno odgovoril:

— Če bom takrat živ in zdrav — se oglasim, ali prosim Vas, uvažujte, da se zdaj prostovoljno oglasim — za vojno.

— Vi hočete iti v vojno, ko bi lahko ostali doma?

— Da, vojvodinja! Pravi mož ne ostane v takih časih za pečjo. V vojno pojdem — četudi se najbrž ne vrnem.

— Premislite si še to, je skoro drhté rekla vojvodinja. Konrad —

Vojvodinji je zastala beseda. Prvič je Konrada imenovala s krstnim imenom in se tega skoro ustrašila.

— Ali hočete, gospod kapitan, biti tako prijazni in me povabiti na ples? je rekla ceremonijelno in z neko prisiljeno ironijo — in Konrad je šel ž njo plesat.

Med tem, ko je v škofiji svirala godba in se je zbrana družba radovala še živahneje kakor o drugih takih prilikah, so nekateri povabljeneci hiteli oznanjat po gostilnah in kavarnah, kar je bil razglasil grof Bertrand. Kakor plamen je šla novica od hiše do hiše in vabila ljudi iz njih domovanj. Vojaki so v trumah hodili prepevaje po mestu in po vseh ulicah so odmevali klici: »Vive l' Empereur!« »À la guerre — à la guerre!«

XIX.

Vojvodinja Fitz-James in Mara Damjanova sta postali najboljši prijateljici. Vojvodinja je obiskala Maro, da izve zanesljivo, kako je razmerje med Maro in Konradom. Imela je vsled vpliva baronice Cojzove precej neugodno mnenje o Mari, a ko je spoznala Marin značaj in plemenitost njene brezupne ljubezni do Konrada, tedaj je uklonila svojo glavico in na tihem prosila Maro odpuščanja za vse, kar je o nji slabega govorila in mislila.

— Konrad ima nekaj na sebi, kar mu hipoma pridobi vsa ženska srca, je pripovedovala vojvodinja. Jaz in grofica Bertrand sva bili obe v Konrada zaljubljeni, moja stara mati kar nori zanj in kdo ve, če baronica Cojzova ni samo zato jezna, ker se Konrad zanjo ne zmeni. In koliko je še drugih dam, ki se zanj zanimajo. Baronica de Belleville je začela ljubavno razmerje z nekim oficirjem iz samega obupanja, ker Konrad niti njenih najbolj vročih pogledov ni zapazil.

— Torej taka nevarnost mi je pretila, se je smehljala Mara. Pač pravo čudo, da se mi Konrad ni izneveril!

— O, jaz se zdaj, ko poznam Vas, prav nič ne čudim. Take ljubezni kakor je Vaša, jaz sploh nisem zmožna. Konrad mi je silno ugajal, njegova melanholija ga je delala interesantnega — in potem ta njegova skrivnost — ženo ima, a ne živi z njo in nihče ne ve zakaj — Vas ljubi in Vi, ena najlepših in najbogatejših ljubljanskih dam ljubite njega — dasi ta ljubezen nima prihodnosti. In za takega moža naj bi se ženski svet ne interesiral, posebno še, ko je resnično lep?

— Toliko dam se jeanimalo za Konrada, je rekla Mara, in vendar ga nobena ni spoznala. Verujte mi — Konrad nima prav nič talenta, ne za melanholijo in ne za poziranje. Bil je zdaj toliko mesecev ves pobit in se vedel kakor kak čud k, prav ker so njegovi rahločutni naturi vsakdanjosti zoprne. Ali jaz ga poznam in vem, česa mu je treba. V njem je

nekaj orlovskega značaja. Kakor gineva v orlu življenska moč, če se ga priklene na drog, tako je v Konradu ginevala njegova eneržija, ko so ga grde vsakdanjosti tlačile k tlom, da ni mogel vzleteti. Ko so bile ilirske dežele pod dunajsko oblastjo, tedaj je bil Konrad najnavdušenejši označevalec političnih in narodnostnih naukov revolucije, pogumen in neustrašen je bil kakor nihče drugi. Tudi pri raznih drugih prilikah se je pokazala ta stran njegovega značaja. Zunanjih, kak velik vspeh obetajočih nagibov je treba, da se sproži njegova eneržija. Jaz to vem, vojvodinja, in zato Vas prosim, prosite pri grofu Bertrandu, naj izposluje, da pojde Konrad na vojno proti Rusiji.

— Vi, Mara, Vi želite naj bi šel v boj in v smrtno nevarnost tisti, ki je Vašemu srcu najbližji?

— Da, vojvodinja, jaz Vas prosim za to, ker je to potrebno Konradu in meni. Jaz ga ljubim in ga bom vedno ljubila, a jaz si hočem tudi njegovo ljubezen ohraniti. Če ostane tu, če bo brez večjega, res-

nejšega dela, potem se mu pristudi naposled vse in se tudi naveliča moje ljubezni. Mož mora v življenje, mož potrebuje boja², če naj bo srečen² in zadovoljen.² In zato Vas prosim, storite mi to prijaznost in izposlujte, da bo Konrad poklican v vojno.

Vojvodinja je to rada obljubila in je tudi svojo obljubo izpolnila. Ker se je bil Konrad sam oglasil za vojno, mu je grof Bertrand tem lažje ustregel. Konrad je bil premeščen k tistemu ilirskemu oddelku, ki je bil določen, da gre z veliko armado na Rusko.

Ločitev mu ni bila težka, niti od Mare. Konrad je imel zavest, da se vrne živ in zdrav iz vojne. Zadobil je zopet svojo notranjo moč, bilo mu je pri srcu, kakor človeku, ki je prestal dolgo in težko bolezen in zato je lahkega srca odšel. Mari ni bilo slovo tako lahko ali prikrivala je svojo skrb in svojo boleost, premagovala se je junaško, da bi Konradu ne otežkočila slovesa.

»La ^dgravne armée« je bila 24. junija 1812. prekoračila reko Nēmen

in odrinila proti Vilni. Že poprej je ilirsko vojaštvo, namenjeno, da se pridruži veliki armadi, odšlo iz Ljubljane. Pred odhodom je bila v stolni cerkvi maša, potem pa revija pred rotovžem. General grof Bertrand je s sijajnim spremstvom prijahal pred rotovž, kjer je bilo razpostavljeno ilirsko vojaštvo, in imel navdušen govor.

»Vive la France! Vive l' Illyrie! Vive l' Empereur!« je grmelo po Mestnem trgu. Trombe so zadonele, zasvirala je godba in do tal se je nagnila zastava pred zlatim cesarskim orlom, ki se je lesketal na rotovžu.

In zopet je zapela tromba, zadonela so vojaška povelja, zarožljalo je orožje in vojaška četa se je začela pomikati — začel se je odhod na dolgo pot, v krvavi boj. Burno so doneli pozdravi iz občinstva, z vseh oken so vihrali z robci, vojaki pa so krepko zapeli marzeljezo.

In zdaj je prijahal mimo Damjanove hiše Konrad. Oko njegovo je viselo na oknu, kjer je slonela Mara in se topila v solzah. Še en pogled

— sabljo je nagnil — in ni ga bilo več videti.

— Mara, moja ljuba Mara! Vojvodinja Fitz-James je slutila, kako težka in mukepolna bo ta ura za Maro in zato je prihitela, da tolaži prijateljico in ji olajša bol.

— Mara — nikar ne žaluj! Ti si močna žena, tvoja volja je kakor jeklo, trdna in nepremagljiva kakor tvoja ljubezen — premagaj tudi svojo boleost. Če Bog da, se vrne Konrad srečen in ovenčan z lavorikami.

— Nisem mislila, da mi bo tako hudo — je ihte odgovorila Mara. Slovo me tudi ni tako potrlo, kakor strašen spomin. Lej, Antoinetta, na tem oknu je pred 15 leti slonelo mlado dekle in obupno stezalo roke za mladim možem, ki je odjahal s francosko armado, ker mu doma ni bilo več obstanka. To dekle sem bila jaz, tisti mladi mož je bil Konrad. Tedaj sem bila še verna in vso noč sem kleče jokala in molila, naj bi se Konrad srečno vrnil. Šele čez 12 let je prišel nazaj — oženjen. Ta spomin me je danes premagal. Polastila se

me je slutnja, da se mu tudi zdaj v tujini primeri kaka nesreča.

Tesneje je vojvodinja privila Maro k sebi, ji poljubljala oči in čelo in jo tolažila z vso ljubeznijo, dasi je sama imela vse rosne oči.

Kakor v Damjanovi hiši, tako so ta dan tudi v raznih drugih hišah žalovali za odišlimi vojaki. Kurat Svetlin je bil menda edini človek v Ljubljani, ki ni niti žaloval, niti se navduševal za vojno, nego se v Božičevi gostilni neusmiljeno norčeval iz tistih, ki so povzdigovali vojaške čednosti.

— Bežite, bežite, je rentočil, tako ste neumni, kakor mlad pes, ko prvič med piščeta skoči! Lepo je umreti za cesarja in za domovino, pravite? Kdo Vam je pa to povedal? Tisti, ki so pri življenju ostali. Ti seveda lahko govore. Ko bi pa mogli tisti govoriti, ki so za cesarja in za domovino res umrli, ti bi Vam že dali in Vam povedali, da ste norci.

— Junaški konec na bojišču zagotovi človeku nesmrtnost, se je oglašil neki stari meščan.

— Nesmrtnost! Izvrstno! Prvi pogoj za nesmrtnost je ta, da človek umrje. In jaz naj bi zdaj umrl, zato da bom nesmrten takrat, ko bom mrtev in se svoje nesmrtnosti še veseliti ne bom mogel! Oh — ljudje božji, kakšni ste vendar. Sicer je moj princip, da kdor se iz neumnosti drugih ljudi norca dela, ta svoje lastne ne pozna, ali Vaša neumnost je tako velika, da bi skoraj pozabil na ta princip. In zato se bom rajši napil.

In kurat Svetlin je naročil nov polič vina in pil tako vztrajno, da je komaj noge prestavljal, ko je ponoči kolovratil domov.

— Tako-le — hm — če bom — hm — večkrat tako-le — hm — nadelan — hm — me bo še kap zadela! — Hm — kar tako-le umreti — hm — kakor pes za plotom — to ni nič! Prav nič ni to!

Misel, da ga lahko kap zadene, je kurata nekoliko streznila. Sedel je Pod trančo na stopnice in se malo oddahnil.

— Mrtev biti — to — hm — ni pravzaprav nič hudega — ali to grdo umiranje, to je neprijetno! Res, jako neprijetno, posebno če dolgo traja.

Premagan od pijače se je kurat naslonil ob zid in zadremal. Ko so ga našli ponočni čuvaji, je kurat tako trdo spal, da ga sploh niso mogli prebuditi. Nesli so ga domov in poklicali zdravnika, ki je po dolgem trudu starčka spravil nekoliko k zavesti.

— Kap ga je zadela, je rekel zdravnik. Morda še jutra ne doživi.

Kmalu je zapel zvonček in šentjakovski župnik je prišel z zadnjo popotnico. Sedel je zraven kuratove postelje, ali Svetlin ga ni pogledal, nego težko in globoko zasopel, odmahnil proti župniku z roko in četudi z veliko težavo rekel:

Vas — ne potrebujem — gospod župnik — ad tuum, Domine Jesu, tribunal appello.

Potem je kurat Janez Svetlin nagnil glavo in umrl.

XX.

»La grande armée« je prodirala počasi, a ne da bi naletela na odpor proti osrčju Rusije. Ves svet se je zavedal velikega pomena te vojne in tudi v Iliriji so dobro čutili resnost časa. Narodova duša je drhtela kakor v tajni slutnji, ki časih obide človeka pred znamenitimi dogodki. Vobče se je mislilo, da ostane Napoleonu sreča tudi v tej vojni zvesta, zlasti so bili o tem prepričani Francozi, ali tuintam so bili tudi ljudje, ki tega niso verjeli in eden izmed teh je bil tudi Andrej Kopitar.

Kmalu po odhodu ilirskega vojaštva, namreč 15. julija 1812, je »Télégraph« priobčil alijančno pogodbo med Francijo in med Avstrijo ter med Francijo in med Prusko. Francozi so to pogodbo pozdravili z veliko radostjo, saj so v nji videli jamstvo, da bo Rusija premagana. Slovencev pa ta pogodba ni razveselila, kajti ž njo se je Napoleon definitivno odpovedal nameri, združiti z Ilirijo slovanski Balkan, in je pred vso

Evropo zajamčil integriteto Turčije. In to je zbudilo trpka čutila pri onih, ki so se spominjali dneva, ko je bil Napoleon v Ljubljani in pro-rokoval Slovencem slavno prihod-njost, slovansko državo, segajočo od tirolske meje do Carigrada. Sicer je marsikdo uvideval, da so Napoleona prisilili v to odpoved višji oziri, ali človek je že tak, da nad svojimi ko-ristmi ne pozna nikakih višjih ozi-rov, in kakršni so posamezniki, taki so tudi narodi. *zmeraj en močnik. za nestanje*

Kopitarju pa so se prijatelji ču-dili, kajti zavzemal je v tem oziru drugačno stališče, kakor drugi Slo-venci.

— Danes je jugoslovanska država še nemogoča, je razlagal Kopitar v Božičevi gostilni, ker bi ji prvi večji vihar naredil konec. Jugoslovani še nismo za to sposobni. Vsaka stvar pōtrebuje svoj čas da dozori, in tudi narodi postanejo šele sčasoma zreli za velike naloge. Usoda naša je v naših lastnih rokah — če bomo spo-sobni, ustvariti si veliko in mo-gočno domovino, si jo tudi ustano-

vimo — naj že Napoleon zmaga ali naj bo premagan.

Alijančna pogodba med Francijo in med Avstrijo je posebno razveselila generalnega guvernerja grofa Bertranda. Smatral jo je za zagotovilo, da Avstrija ne misli več na pridobitev Ilirije in istega mnenja so bili tudi drugi francoski funkcionarji, izvzemši le tiste, ki so imeli boljši vpogled v dejanske razmere. Ti so pač zapazili, da se je začela duhovščina spet nekam živahneje gibati in pogumnejše nastopati, ali njihova svarila niso dosti zalegla. Vzpričo gigantske vojne z Rusijo je francoskim funkcionarjem tudi pošla dovzetnost za malenkostne pojave duhovniške agitacije. Vsi pogledi so bili obrnjeni na Rusko.

Odkar je bil Konrad zapustil Ljubljano, je hodil Kopitar redno vsak dan v Damjanovo hišo vprašat, kaj Konrad piše. Storil je to pot največkrat zaman, kajti Konradova poročila so bila silno redka in naposled so popolnoma izostala. V tem mesecu je začel »Télégraph« izdajati

*dersel
her*

Trot

posebna poročila o vojni »velike armade«. Dne 9. avgusta je sporočil o obnovitvi Poljske. Priobčil je navdušeno pisan članek o tem zgodovinskem dogodku in provzročil med Slovenci nepopisno veselje, ker se je v članku proglašalo, da imajo vsi slovanski narodi pravico do samostojnih narodnih držav. »Napoleon se je odpovedal svojim centralističnim načelom« se je reklo v Ljubljani in kdor je uvideval, kaj to pomeni za Ilirijo in za vse jugoslovanstvo, je bil tega vesel.

Začetkom septembra je prišla v Ljubljano vest o Napoleonovi, dne 19. avgusta izvojevani zmagi pri Smolensku. To zmago so v Ljubljani slovesno praznovali. Posebno živahno je bilo v gostilni »Pri hajduku«, ker so hodili tja ne samo prijatelji Francozov, nego tudi prištaši Avstrije, oziroma duhovnikov. Med temi je bil tudi odvetnik dr. Repič, pravni zastopnik vseh duhovnikov, ki je postal strasten sovražnik Francozov, odkar so ti začeli duhovnike preganjati zaradi konspiracij in

zarot. Tudi ta večer se je dr. Repič znosil nad Francozi in zlasti strupeno obiral prostozidarje. Ko je ponoči šel vinjen domov, je na sedanjem Francovem obrežju padel v Ljubljano in utonil. Drugi dan je kakor ogenj šla po Ljubljani govorica, da so »framazoni« dr. Repiča ubili. Ker trupla ni bilo najti in so duhovniki to govorico razširjali z veliko vnemo, so bili ljudje kmalu do skrajnosti razburjeni in so napadli nekega večera celo prostozidarsko ložo v reduti. Repičevo truplo so našli šele čez mesece in tedaj se je tudi dognalo, da je mož utonil.

Medtem je bila 7. septembra bitka pri Borodinu. Ruski zapovednik Kutuzov se je s svojo armado umaknil in Napoleon je imel prosto pot v Moskvo. Prišel je tja 14. septembra in dan pozneje je začela Moskva goreti.

V Ljubljani so o dogodkih na bojišču le malo vedeli, samo to, kar je poročal »Télégraph«. Ta je šele dne 15. oktobra priobčil vest o požaru v

Moskvi ali pravega pomena tega požara ni nihče slutil. Tri dni potem je bila v Ljubljani sijajna proslava Napoleonovih zmag in zavzetja Moskve. Bertrand je bil šel čez zimo v Trst in nadomestoval ga je generalni intendant grof Chabrol, ki je ta dan priredil sijajen banket, v mestu pa je bila splošna razsvetljava. Ljubljana se je veselila — ko je moral Napoleon že zapustiti Moskvo in je Rusiji ponujal mir in prijateljstvo, a zaman. Ljubljana je praznovala zmago, ko je bila vojna že izgubljena. Še 8. decembra, na dan obletnice Napoleonovega kronanja, kateri dan se je obhajal z veliko slovesnostjo, ni nihče vedel v Ljubljani, da je Napoleon poražen, da sta Avstrija in Rusija od njega odpadli, da je »la grande armée« pri prehodu čez Berezino od dne 26 do 28. novembra bila uničena in da je Napoleon izročil Muratu poveljstvo ter hitel na Francosko, da reši svojo krono. Veselo so Ljubljančanje postavljali luči na okna in vse je vrelo na ples v gledališče ter se zabavalo

proslavljajoč Napoleona, ki je ob isti uri zmrzuje bežal čez neskončne ruske ravani. V tem dirindaju, ki je vladal v Ljubljani ta dan, se ni nihče zmenil za dve revno oblečeni stari ženski, ki sta zvečer zapustili uršulinski samostan in odšli v Trnovo. Pri Doberletovi hiši sta malo postali in potem odšli v mestni log, kamor jim je kmalu potem sledil Jernej Doberlet.

XVI.

Dne 3. januarja 1813. je zatrepetala vsa Ljubljana. Ta dan je »Télégraph« priobčil strašno, dotlej neznano novico, da je »la grande armée« poražena in uničena. Francoze je ta vest strahovito potrla. Kar verjeti niso hoteli, da je Napoleonov uradni bulletin resničen, da je nepremagljivi cesar premagan, da je čez pol milijona mož broječa vojska razbita, da leži na mrzlih ruskih tleh nad stotisoč hrabrih mož.

V Božičevi gostilni so bili tisti dan burni razgovori.

Polkovnik baron Paulin, eleganten mlad mož iz odlične francoske

rodovine, ki se je posebno zanimal za baronico Cojzovo ter vsled tega užival najpopolnejšo nenaklonjenost Andreja Kopitarja, je pri Božiču srdito tolkel po mizi.

— Če je ta bulletin resničen, potem so bili vsi drugi lažojivi, je vpil baron Paulin. Ali more kdo misliti, da je cesar izdal devetnajst zlaganih bulletinov in šele v dvajsetem povedal resnico.

— To je prav lahko mogoče, se je oglasil mlad mož, ki je sedel pri stranski mizi. Bil je precej slabo obleden, a vse njegovo vedenje je kazalo, da je nekdam videl lepše dni.

Baron Paulin je skočil k tujcu in srdito zakričal.

— Kdo ste vi, da se upate tako govoriti?

— Charles Nodier, pisatelj po poklicu in na Francoskem vsaj tako znan, kakor katerikoli izmed navzoč-nih gospodov.

— Vi da ste Nodier? se je čudil polkovnik. Je-li to mogoče?

Nodier je bil že takrat dobro znan kot pisatelj, zlasti po svojih

sentimentalnih romanih »Stella ou les proscrits« ter »Le peintre de Saltzbourg«. Znan je bil tudi kot nasprotnik Napoleonov, saj je zaradi tega nasprotstva izgubil kruh in se moral več let potepati po svetu. Da postane še eden prvih francoskih pisateljev, o tem menda sam takrat še ni sanjal.

Vzlic temu, da je bil Nodier royalist, so ga oficirji vendar povabili v svojo družbo. Častili so v njem pisatelja in pesnika ter značajnega moža, ki je raje prenašal pomanjkanje, kakor da bi se bil uklonil. Tudi generalni guverner grof Bertrand je bil istih nazorov in je Nodierja imenoval knjižničarjem sedanje licealne knjižnice ter mu pozneje poveril uredništvo »Télégrapha«.

Nodier je bil prišel ta dan iz Trsta peš v Ljubljano.

— Slišal sem v Trstu, da se mudi v Ljubljani operna pevka Olimpija. S to sem dobro znan iz Italije.

— Vi jo poznate? Ali veste, da je to vohunka?

— To je lahko mogoče, je odgovoril Nodier. Satansko bitje je in zmožna največjega zločina. Tudi mene je varala, ki sem si domišljjal, da me nihče ne prevari. Mi se pač sami sebi lažemo tako, da niti ne zapazimo, če nas drugi nalažejo. O tem sem se prepričal pri Olimpiji.

— Olimpija ni njeno pravo ime, je omenil intendantni tajnik Beaumes. Pravo njeno ime je Ljudmila Podobnik.

— Ne, je odgovoril Nodier, pravo njeno ime je Ljudmila Alvaniti.

Oficirji so se smejali in intendantni tajnik Beaumes je smehljaje rekel:

— Torej niti pravega svojega imena Vam ni povedala? Ta Vas je pa res korenito varala. In morda ste bili še zaljubljeni vanjo!

— Zaljubljen sem bil v njo, je potrdil Nodier in imel tri mesece z njo ljubavno razmerje. Ime njeno mi je pa natančno znano. Rodila se je v Trstu kot hči nekega Venuttija, po svojem možu pa se piše Alvaniti.

— Ali — nikar tega ne trdite. Njen mož je Konrad Podobnik, ženijski kapitan, ki ga mi vsi dobro poznamo.

— Podobnik? Jaz tega imena še nikdar nisem slišal.

— Podobnik je Ljubljančan, sin jako uglednega meščana. Pred mnogimi leti je moral zaradi Ljudmile bežati iz Ljubljane in se je ž njo poročil v Milanu. To je vse pribitó, gospod Nodier, in zato je nemogoče, da bi se ta Ljudmila ali Olimpija po možu imenovala Alvaniti. Vi se motite, absolutno se motite.

— Gospodje, jaz se ne motim, je rekel Nodier z vso resnobo in odločnostjo. Alvaniti je premožen trgovec v Genovi in živi še sedaj. Ko se je Ljudmila Venutti ž njim poročila in to je bilo v februarju leta 1810. sem jaz — njen takratni ljubimec — bil pri poroki — za pričo.

Oficirjem je to razkritje kar sapa zaprlo. Šele čez nekaj časa je vzkliknil baron Paulin:

— Potem se je ta ženska dvakrat poročila.

— Morda še večkrat! Saj Vam pravim, da je satansko bitje, ki je zmožno za vsak zločin.

— Ti ubogi Konrad, je vzdihnil Beaumes. Temu je Ljudmila zastrupila vse življenje, da je šel siromak prostovoljno v vojno — menda samo za to, da se več ne vrne.

— Imate-li Vi, gospod Nodier, tudi kak obračun s to žensko, da ste jo prišli iskat? je z napeto pozornostjo vprašal baron Paulin.

— Da, gospodje. Velik in strašen račun. A sedaj še ni čas, da bi o tem govoril. Prosim, respektirajte za sedaj mojo tajnost.

Oficirji so to storili in pogovor zasukali na druge stvari. Nodier jim je povedal, da se preživlja s prirejevanjem predavanj in s pisateljevanjem. Ker so pa oficirji videli, da mora biti v slabih razmerah, so ga povabili, da naj bo njih gost in Nodier se ni branil. Družba je ostala do pozne noči pri Božiču in seveda pretresala prežalostni bulletin cesarja Napoleona

o usodi velike armade. Tem pogovorom ni nihče sledil s tako pozornostjo, kakor Božičeva natakarica, čeprav je znala le slabo francoski. Kar je vjela, to je nesla na ušesa zvitemu hlapcu z Mestnega trga, Češkotu. *Cešku*

XXII.

Za Maro Damjanovo so prišli dnevi neskončne žalosti. Že od meseca avgusta minulega leta ni bilo nobene vesti več o Konradu. Dolgo časa se je Mara tolažila, da Konradu ni bilo mogoče pisati, saj je bila velika armada prodrla v srce Rusije in od tam je bila zveza z zapadno Evropo tako težka, da se pač ni moglo misliti na ekspediranje zasebnih pisem. Ker so tudi uradna poročila iz Rusije bila silno redka, ni Mare zapustila vera, da je Konrad živ in zdrav. Toda, odkar se je v Ljubljani zaznalo za požar v Moskvi in za grozotno katastrofo pri Bere-zini, tedaj je izgubila Mara vse upanje, da še kdaj vidi Konrada, tedaj je bila prepričana, da je obležal na zmrzlih tleh dalnje Rusije in

tedaj jo je obšel obup s tako silo, kakor bi jo hotel uničiti. In najstrastnejša je bila zavest, da je ona sama pognala Konrada v smrt, ker je ona bila vzrok, da se je oglasil za vojno.

Stari Damjan je bil sam tako potrto, da ni bil zmožen tolažiti svoje hčere. Marina nema, brezsolzna bolest je starčka tako pretresla, da se ni upal svoji hčeri pogledati v njene globoke, v brezmejnem obupanju svetlikajoče oči. Edini Kopitar je znal Mari vdahniti nekaj življenske moči. Dostikrat ji je rekel: »Mara, ali ni tisti najpopolnejši človek, ki zna premagati svoje gorje, pa bodi še toliko, in ki zna neustrašno prenašati življenje, tudi če bi je najraje od sebe vrgel?« Take in podobne besede so vedno zbudile v Mari voljo, da premaga svojo bolest, in vsaj za nekaj dni se ji je to tudi deloma posrečilo — ali samo za nekaj dni, potem je zopet omagala in stari Damjan si je ruval lase v strahu, da mu Mara nagloma umre.

Za svetovno znamenite dogodke se Mara v teh strašnih dnevih ni menila. Niti slišala ni, ko ji je Kopitar pripovedoval, da je Napoleon začel mobilizirati novo velikansko armado, niti je pojmla pomen vesti, da je pruski kralj dne 3. februarja 1813. izdal oklic na nemški narod, s katerim ga je pozivljaj na boj na življenje in smrt proti Francozom. Samo enkrat se je zgenila, ko se ji je povedalo, da je bil maršal Marmont pri Salamanki na Španskem poražen in težko ranjen, ali niti ta vest ni več našla odmeva v njenem srcu.

Dne 12. februarja je generalni guverner grof Bertrand po cesarjevem naročilu odredil mobilizacijo ilirske vojske. Težkega srca je obenem zaukazal, da je od prebivalstva izterjati kontribucije za vojne namene. Blagajne so bile namreč prazne, ker je morala ilirska uprava vse dohodke dati za vojno proti Rusiji, in iz Francije niso mogli ničesar poslati, saj so si morali celo tam pomagati s kontribucijami.

Grof Bertrand je vso svojo pozornost posvetil armadi in je vso upravo prepustil generalnemu intendantu grofu Chabrolu. Ta je dobro vedel, kaka velikanska nevarnost preti Iliriji, če bi se tudi Avstrija, ki je že odpadla od Francije, pridružila Rusiji in Pruski proti Napoleonu ter se vrgla na Ilirijo. Zlasti pa se je bal, da bi duhovščina uprizorila revolucijo, kar bi toliko laglje storila, ker je moralo vse vojaštvo v vojno. Grof Chabrol, hoteč se informirati o korakih, ki naj jih stori, je povabil jako ugledne može iz Ilirije k sebi in jih vprašal za svet. Vsi so bili mnenja, da bi prebivalstvo samo, ker je s Francosko dobro, vestno in pravično upravo jako zadovoljno, gotovo podpiralo Francoze, če ne bo nasprotovala duhovščina in da bi le duhovščina bila v stanu uprizoriti revolucijo. Toda, kaj se naj stori glede duhovščine — v tem oziru so bila mnenja različna. Večinoma se je reklo, naj se izkuša duhovščino izlepa pridobiti. Zaradi tega je dal grof Chabrol 25. februarja razglasiti

konkordat in je ob enem prosil pomožnega škofa Riccija, naj mu gre na roko, da ne bo duhovščina vladi delala težav. Škof Ricci je vse obljubil — skrivaj pa obvestil duhovnike, naj se pripravijo na revolucijo, čim napove Avstrija Napoleonu vojno.

Žandarmerijski zapovednik Robelot je kmalu zapazil, da se je duhovščina začela sumljivo gibati.

— Najbolje bi bilo, vse duhovnike kar na kratko fizilirati, kar po vrsti, se je večkrat jezil Robelot in marsikdo mu je od srca pritrjeval, uvidevajoč, da so duhovniki tisti nesrečni živelj, ki je narodu in domovini najbolj škodljiv, ker vedno žrtvujejo korist naroda in domovine koristim cerkve in svojega stanu.

Policijski komisar Toussaint je posebno vroče pritrjeval Robeletu in rad citiral alzaški narodni pregovor:

Affen, Pfaffen, Fledermäuse, *Feldmäuse*
Juden, Ratten, weisse Läuse,
Nehmen diese überhand,
Ist kein Glück im ganzen Land.

XXIII.

Mrak je že objemal Ljubljano, ko sta dve stari sključeni ženici prišli iz uršulinskega samostana in krenili na Dunajsko cesto, kjer so takrat — izvzemši le bivša samostana (sedanje vojaško skladišče in prejšnja bolnica) — bile same nizke in neznatne hiše. Kjer je danes Medjatova hiša, je bila tedaj znana in mnogoobiskana furmanska gostilna. V to hišo sta vstopili ženici in vprašali za prenočišče. Gostilničarka je malo pomišljala, potem pa ženici peljala čez dvorišče v malo sobo nad hlevom. Šele ko je vrata za seboj zaklenila, je gostilničarka rekla šepetaje:

— Čuvajta se — antikrist (tako so imenovali žandarmerijskega zapovednika Robelota) preiskuje danes že zopet vse gostilne.

— Saj greva koj naprej, je odgovorila ena ženic in se začela razpravljati. Njena spremljevalka je sledila temu izgledu in v kratkem sta se stari ženici izpremenili v dva mlada moška.

— Nekaj pisem imam za vaju, je rekla gostilničarka, a zdaj ne morem do njih, ker jih ima moj mož shranjena.

— Pisma pošljite šentpeterskemu župniku Ahačiču, je naročil mlajši teh moških, ki pa ni bil nihče drugi, kakor — Ljudmila. Jaz moram še nocoj naprej.

— Tudi jaz moram še danes oditi, je odgovoril Ljudmilin spremljevalec. Bliža se odločilna ura. Zdaj bomo začeli žeti, kar smo toliko časa in s tolikim trudom sejali. Oko za oko — zob za zob.

— Ali ste poskrbeli vozove, je vprašala Ljudmila.

— Da. Eden je pripravljen v Št. Vidu, drugi pri D. M. v Polju. Oglasta se pri mežnarjih. Ali kam pa gresta?

— Jaz moram biti še jutri v Višnji gori, Ljudmila pa gre na Bled.

Ljudmila in njen spremljevalec sta bila med tem izvršila preoblečenje in se pripravila za odhod. Ljudmila se je zavila v dolg plašč, ki je popolnoma zakrival njeno telo, potem

pa se stisnila k svojemu spremljevalcu.

— Še en poljub, Ludoviko, mu je rekla v italijanskem jeziku in tujec jo je strastno objel in jo vroče poljubil.

— Še nekaj mesecev — in potem bodeva imela mir in bodeva rešena vseh skrbi.

Še en poljub in Ljudmila je zapustila sobo. Kmalu ji je sledil tudi njen spremljevalec — a krenila sta vsak na drugo stran.

Ko je prišel krčmar domov, ga je žena takoj poslala s pismi k šentpeterskemu župniku. In mudilo se je res, da je očistila zrak, kajti dobro uro pozneje se je že oglasil »antikrist« in pregledal vso gostilno in vse prostore v hiši.

Odkar je bil Nodier v Ljubljani, je Robelot skoro vsak dan preiskoval vse gostilne in vse sumljive hiše, če ne bi vendar kje iztaknil Ljudmile. Trudil se je toliko bolj, ker mu je bil Nodier povedal, kako nevarna ženska je Ljudmila.

Šele pozno zvečer je bil s svojimi revizijami gotov, a še ni mogel iti počivat. Prišli so bili kurirji z raznih strani in prinesli poročila, da so se kmetje začeli upirati naloženim kontribucijam. Od vseh strani se je pisalo, naj se pomnoži orožništvo, češ, da sicer ne bo vzdržati miru. Robelot se je jezil in toliko bolj, ker ni imel toliko orožnikov, da bi bil tem prošnjam ustregel.

Prišel je pa še drug kurir naravnost iz Pariza, ki je imel generalnemu guvernerju v lastne roke izročiti važna pisma. Zahteval je, da ga grof Bertrand takoj sprejme.

— Dekreti so vелеvažni, je rekel kurir in med njimi se nahaja tudi lastnoročno pismo cesarjevo.

Grof Bertrand je že spal, a njegov sluga ga je zbudil. Ko je grof Bertrand pregledal cesarjevo pismo in dekrete, je bil do skrajnosti presenečen. Takoj so bile razposlane ordonance na razne strani in ko so bili čez dobro uro zbrani v škofiji generalni intendant grof Chabrol in

vojaški zapovedniki, so izvedeli nepričakovano novico.

— Cesar me je poklical k armadi, jim je naznanil grof Bertrand. V posebnem pismu mi je sporočil, da smatra evropsko koalicijo proti Franciji kot neizogibno, in da zato svojih generalov ne more več puščati na upravnih mestih.

Med zbranimi francoskimi funkcijonarji je nastalo ^{doz} nepopisno začudenje. *ili*

— Moj naslednik postane maršal Iunot, je nadaljeval grof Bertrand. Ta ni več sposoben za vojno. Za ta čas pa, da pride maršal Iunot, ki je že na potu v Ljubljano, imenujem generala Dauthouarsa svojim namestnikom.

General Dauthouars je bil star gospod, ki se je odlikoval v raznih bitkah in imel toliko ran, da so ga imenovali v Ljubljani »ta poflikanega generala«. Za vojno ni bil več sposoben in prav zato ga je Bertrand imenoval svojim namestnikom.

— Kdaj pa utegne priti maršal Iunot? je vprašal grof Chabrol.

— Tekom desetih dni je gotovo tu. Jaz se odpeljem jutri zvečer — kar je po cesarjevih in vladnih naročilih še urediti, se uredi jutri.

Grof Bertrand je odslovil francoske funkcionarje potem pa sedel za mizo in pisal razna pisma. Tudi od svoje žene, ki se je z otroki in sorodniki mudila v Trstu, se je pisмено poslovil, ker je nameraval čez Koroško in Tirolsko odpotovati na Nemško k armadi. Ko je bil s pisanjem gotov, se je zavil v širok plašč in šel na Stari trg, kjer je v nekdanji mestni prodajalni kruha (sedaj Ničmanova hiša) stanovala njegova ljubica, Ana Kranjec. In od te se je res težko poslovil, ker jo je resnično ljubil. Ostal je pri nji do jutra, in ko je odšel, je imel mokre oči.

Ana Kranjec pa je po njegovem odhodu radovedno odprla možnjček, ki ga je bil grof Bertrand pustil na ponočni omarici in skoro zavriskala veselja, ko je našla v njem sto Napoleondorov. Napravila se je hitro in stekla po stopnicah v sobo, v kateri je stanoval intendantni pisar Viktor

Zabukovec. Smeje se je vrgla nanj in žvenketaje s cekini vpila:

— Fant moj — zdaj je vsega konec, meni se ne bo več treba prodajati, tebi ne vohuniti; zdaj boš kmalu moj mož in jaz tvoja žena.

XXIV.

Žandarmerijski zapovednik Robelot je ves besen priletel na generalno intendanco in že v predsobi kričal:

— Zdaj imate, kar ste iskali! Mene niste hoteli slušati! Zlepa ste hoteli duhovnike pridobiti — norci ste bili vsi skupaj.

Uradniki so tekli z vseh strani skupaj in tudi grof Chabrol je prišel iz svoje sobe.

— Kaj pa je, da ste tako razburjeni, gospod Robelot?

— Kaj je, ekscelenca? Robelot se je razkoračil in z vso grandeco vzkliknil: Punt je! Revolucija je na deželi! Kmetje se dvigajo in streljajo na orožnike! Kaj Vam nisem vedno pravil, da pride tako, če ne

~~bo~~дете z duhovniki brezobzirno postopali.

Robelotove besede so zbudile občno vznemirjenje in zlasti grof Chabrol, ki je že dlje časa bolehal, se jih je resnično prestrašil.

— Povejte natančno, kaj se je zgodilo.

— Na Bledu so davi kmetje naskočili orožniško postajo. Orožniki so morali streljati, da so se rešili. Ves Bled se je spuntal. Vse je oboroženo in pripravljeno za boj.

— A zakaj? Saj se vendar ni nič zgodilo, kar bi moglo ljudi vznemiriti!

— Ljudje so izvedeli, da je generalna intendantca ukazala blejsko romarsko cerkev prodati in zato so se spuntali.

— A ta ukaz še ni izdan, saj ga še nisem podpisal, je vzkliknil silno presenečeni grof Chabrol. Odlok leži še tu na moji mizi. Odkod vedo Blejci, da sem to odredil?

Robelot je kaj debelo gledal, ko je slišal te besede in drugi navzočni uradniki si tudi niso znali tolmačiti,

kako da so blejski kmetje vedeli za ta ukaz, še predno je bil podpisan in izdan. Nastala je mučna tihota. Sele čez nekaj trenutkov je rekel grof Chabrol:

— Pri intendanci mora biti kak vohun, ki je izvedel, kaj se pripravlja in je to izdal. A kdo more to biti?

Uradniki so molče prikimovali, a nihče ni rekel ničesar.

— Najlepše pa je to, se je jezil grof Chabrol, da sem odredil prodajo te nepotrebne cerkve, da bi kmetom bilo manj plačati na vojni kōntribuciji.

— Tudi pri Višnji gori so nastali nemiri. Orožniki so videli ponoči nekega tujega človeka iti iz farovža v Št. Vidu. Hiteli so za njim, a niso ga mogli vjeti. Povsod pa so jim kmetje delali ovire in pod mestom so nanje streljali.

— Tako, tako, je rekel grof Chabrol in začel hoditi po sobi gor in dol, kakor bi premišljal, kaj je storiti. Bil je blag in dober mož, ki je Kranjsko resnično ljubil in prebi-

valstvu rad pomagal — ali sprevidel je, da se v teh nevarnih časih z dobroto ničesar ne opravi.

— Gospod Robelot, je rekel grof Chabrol po kratkem premišljevanju, odredite kar treba, da se te revolte nemudoma in brezobzirno zatro. Nadalje zaukažite orožništvu, da zaduši vsak pojav upornosti, če treba z orožjem. Še danes izdam razglas, da bo vsakdo brez usmiljenja ustreljen, kdor se upre ali pri komur se dobi orožje.

Robelot se je brez ugovora udal ali zadovoljen ni bil. Odhajaje je rekel intendantčnemu tajniku Beaumesu:

— Naj bi me bil ekscelenca pooblastil, da pustim ustreliti pet duhovnikov, pa bi bil takoj mir v deželi.

Robelot je takoj preskrbel, da sta na Bled in v Višnjo goro odjezdila dva oddelka konjenikov. Zapovednikoma teh oddelkov je skrivaj povedal, da naj bodeta brez skrbi, če bi slučajno bil kje ustreljen kak duhovnik, če bi ga našli pri upornikih.

Ljubljansko prebivalstvo je vest o kmetiskih puntih močno vznemirila, a v še večji meri pa vladne organe, in sicer zaradi dejstva, da so ljudje na kmetih vedeli za vladne odredbe še predno so bile iste izdane. Policijski komisar Toussaint je kar obupaval. Toliko se je že trudil, da bi prišel zarotnikom in njihovim pomagačem na sled, a vse zaman. In sedaj ga je mučila še zavest, da morajo zarotniki imeti zaveznike celo med vladnimi uradniki.

Kmetske revolte so napotile Las Cazes, da je sklical prostožidarje in zlasti kranjskim članom lože polagal na srce, naj v teh nevarnih časih podpirajo vlado ter skrbе po svojih močeh, da zunanjih sovražnikov ne bodo podpirali notranji sovražniki.

Las-Cazesov apel je pri domačinih našel živahen odziv in je posebno razvnel v Kopitarju vse njegove energije. V družbi z Nodierjem, ki je bil prevzel uredništvo »Télégrapha«, kateremu je bil Kopitar že od početka zvest sotrudnik, je podžigal znance in prijatelje, naj gredo vladi na roke,

da Ilirija ne pride zopet pod dunajsko oblast. Seveda je bila ta agitacija precej problematične vrednosti, saj ni nihče vedel, kdo je resničen prijatelj Francozov in kdo to prijateljstvo le hlini.

Proti večeru istega dneva, ko je buknil na Bledu in pri Višnji gori kmetски punt proti Francozom, je generalni guverner grof Bertrand zapustil Ljubljano. Poslovil se je v naglici in se odpeljal skoro neopažen. Samo oficirji so ga na konjih spremili do Št. Vida, od tam naprej se je peljal le v spremstvu dveh adjutantov. Ljubljane ni videl več.

Že pozno zvečer je prišel iz Višnje gore kurir s poročilom, da je vojaštvo kmetски punt zadušilo. Blizu Višnje gore, prav pod mestnim gričem, so vojaki imeli precej hud boj in so ustrelili tri kmete, nakar so drugi zbežali. Poizvedbe so dognale, da je punt provzročil nepoznan mlad mož. Ljudje so bili vsled vojnih kontribucij že itak zelo razburjeni, ko pa se jim je povedalo, da hočejo Francozi cerkvene dragocenosti pro-

dati, jili je bilo lahko naščuvati, da so začeli revoltirati. Župnika v Šent Vidu pri Zatičini so orožniki odpeljali v zapor, ker so ga imeli na sumu, da je on že prej vse pripravil za ustajo in jo sploh provzročil, nepoznani tujec pa je bil le njegov pomočnik.

Naravno je, da se je ta večer pri Damjanovih govorilo samo o dogodkih tega dneva. Stari Damjan je bil ogorčen.

— Takih časov kakor so bili dosedaj, še ni doživela Kranjska. Francozi so pravi dobrotniki dežele. Upejali so red. Sedaj vlada pravica, namesto policijske samovoljnosti in uradniške despotije, s katero nas je osrečeval Dunaj. Francozi so povzdignili blagostanje, ustvarili vse polno koristnih naprav in osvobodili tistega kmeta, ki hoče zdaj nadnje iti s puškami in sekirami.

— Prav pravite, je menil Kopitar, ali kmet tega ni kriv. Duhovniki so mu vcepili helotska čustva; iz krepkega naroda, ki je še pred nekaj sto leti znal maščevati storjene

krivice in celo podirati samostane in zažigati graščine, so duhovniki napravili degenerirano raso suženjske nature. Tako so narod potlačili in pokvarili, da je samo še slepo orožje v njihovih rokah. Duhovniki so z redkimi izjemami nemškutarji in žele iz osebne dobičkaželjnosti, da bi zavladala v Iliriji avstrijska reakcija. To je edini vzrok, da uprizarjajo te punte. Če bi bil Napoleon poražen, bodite pripravljeni, da se zgodi še vse kaj hujega. Ali zato vendar ne smemo obupati. Še ni Napoleon premagan, še ima moč, da zdrobi svoje sovražnike.

— Kaj naj bi se storilo, da bi že konec bilo temu duhovniškemu vplivu?

— To je težko reči. Pred vsem nam je treba mož, pravih mož. Verujte mi, gospod Damjan, med vsem kar sem kdaj čital, so napravile name največji vtis Voltaireove besede: Kar se je zgodilo velikega in znamenitega na svetu, to je provzročila ženijnalnost, jeklena vztrajnost posamičnih mož, bodisi da so šli v boj proti predsodkom mase ali da so ti masi

vcepili novih predsodkov. Pet takih mož nam je treba in lahko bi povzročili novo reformacijo. Narodi ničesar sami ne storé; vse store samo veliki posamezniki.

Mara je doslej molče poslušala. Tudi ko je Kopitar končal, ni rekla ničesar, nego apatično naslonila glavo ob naslonjalo svojega stola.

— Kaj pa ti meniš, Mara? je vprašal stari Damjan.

— Jaz? Ničesar! Ali pač! Jaz mislim, da zakonov narave ni predrugačiti. Če je naš narod propadel, kakor pravi Kopitar, potem se več ne dvigne. Jaz tudi ne postanem več mlada.

— Ali, gospodična Mara — kaka primera je to! Kakor se posamezni ljudje pomlade v svojih otrocih, tako tudi narodi. Sedanji rod ni dosti prida, ali če se prihodnji rod dobro vzgoji, postane lahko tako dober, zdrav in krepak, kakor je kdaj bil.

— Ali, dete moje, kaj govoriš take neumnosti, da nisi več mlada.

— Dekle z 29. leti pač ni več mlado. Sicer sem pa danes našla — siv las.

— Vi se šalite, je rekel Kopitar, a je vendar pristopil k Mari in zagledal kraj bujnih črnih kit siv las.

— Res je! je rekel. Tu ob sen-ceh imate siv las.

Mara se je zasmejala, a tako žalostno, da se je stari Damjan bolestno zgenil.

— Vidite, da sem prav imela. In tega sivega lasu ne odpravi nobena filozofija.

— Ali dejanje, je zaklical Kopitar in s hitro roko iztrgal ta las.

— Ali mi pa morete spomin na ta las iztrgati iz možgan? je vprašala Mara s trpkim usmevom in Kopitar je moral umolkniti.

— Nekdo gre, je zdaj dejal Damjan, ki je bil slišal nenavaden šum na stopnicah in različne korake.

Stopil je k vratom, a v tem trenutku so se odprla in na pragu je stal visok mož v oficirski uniformi. Kakor okamenela sta stala Damjan in Kopitar — v istem hipu pa je planila Mara proti vratom.

— Konrad, moj Konrad! Kakor oznanilo odrešjenja, kakor glas od smrti vstalega človeka je donel ta klic — in Mara je brez zavesti padla na Konradove prsi.

XXV.

Mara je sedela poleg Konrada in trepetaje poslušala, kar je pripovedoval o svojih doživljajih v vojni. Ovila je svoje roke okrog njegovega vratu in položila svojo glavo na njegovo ramo.

In Konrad je pripovedoval, kako je armada prišla na rusko Poljsko in bila navdušeno sprejeta, s kakimi težavami se je morala boriti pri Vilni in kako je trpela pri Smolensku, kjer je bil Konrad ranjen.

— Več tednov sem ležal v bolnici, je pripovedoval Konrad. Ranjen sem bil na nogah, na glavi in na roki. Rane so se zacelile, samo desna roka je v komolcu postala nepregibna.

Jokaje se je nagnila Mara nad pohabljeno roko jo poljubila in jo močila s svojimi solzami.

— Odpusti mi, Konrad, odpusti — jaz sem te gnala v vojno — jaz sem kriva te nesreče.

Konrad jo je potolažil z besedami polnimi vroče ljubezni in potem pripovedoval dalje, kako je moral z drugimi iz bolnice odpuščenimi vojaki v trdi zimi peš iti od Smolenska na Vilno in od tam do Varšave in Draždanov. Strašni so bili ti doživljaji, marsikdo je na potu omagal in obležal na cesti, le malo jih je prišlo čez mejo.

— V Draždanih sem bil na svojo prošnjo odpuščen iz armade, je končal Konrad svoje pripovedovanje. Pustili so me, ker sem itak neporabljiv; vojak s pohabljeno roko je nemogoč.

V sobi je zavladala tišina in čulo se je samo pritajeno ihtenje Damjanove Mare, katero je bil Konrad stisnil k sebi tako, kakor bi je nikdar več ne hotel izpustiti.

Mala družba v Damjanovi hiši je ostala zbrana do pozne noči in ni ničesar vedela o razburljivih vesteh, ki so se širile ta večer po Ljubljani. Razvedelo se je bilo, da je pri Mengšu nastal kmetski upor in da je bil neki orožnik ustreljen,

da so kmetje pri Litiji naskočili s kosami, sekirami in kamni francoske financarje in dva težko ranili in da se je zgodil nad Kranjem atantat na grofa Bertranda. Neki mladi mož, meščanski oblečen, je prijezdil od Radovljice. Pri neki gostilni na potu je zapazil grofa Bertranda in njegova spremljevalca. Nagloma je zablisnil v njegovih rokah samokres, počilo je in Bertrandov adjutant je bil, a povsem lahko, obstreljen na rami. Napadalec je zdirjal proti Ljubljani. Sicer sta bila takoj poslana za njim dva orožnika na konjih, a dohiteti ga nista mogla. Pač pa sta od ljudi izvedela, da je jezdil proti Ljubljani, kajti še v Št. Vidu sta orožnika dobila človeka, ki je videl tujca.

Naravno je, da je ta vest vzbudila v Ljubljani veliko ogorčenje in veliko vznemirjenje, zlasti ker je policija zopet vprizorila natančno preiskavo vseh gostiln in vseh hiš. Charles Nodier se je iz radovednosti pridružil policijskemu komisarju Toussaintu in ga spremljal po raznih gostilnah. A ves trud je bil brez

uspeha in jezo so se vrnile patrulje v stražnico.

— Nekaj posebnega sem pa vendar zapazil, je rekel Nodier policijskemu komisarju, ko sta šla iz gostilne, ki je bila tam, kjer je zdaj Medjatova hiša.

— Kaj ste zapazili? je osorno vprašal Toussaint.

— V sobici poleg hleva je dišalo po parfumu, po finem parfumu, kakor ga rabijo samo fine dame — in take vendar ne hodijo v to furmansko gostilno in tudi ne prenočujejo v sobici poleg hleva.

Toussaint je obstal sredi pota, tako ga je to presenetilo.

— Da, da, moj ljubi komisar, se je smehljal Nodier, jaz se na svoj nos lahko zanašam. Sicer pa se hitro prepričate, če sem govoril res nico. Kar nazaj pojdite.

Toussaint ni ničesar odgovoril. Zatopil se je v svoje misli in šele čez nekaj časa poklical detektiva Roštana ter mu tihoma nekaj naročil. Detektiv je šel nazaj proti sumljivi gostilni, Toussaint pa je z No-

dierjem nadaljeval svojo pot v mesto. Šla sta molče do sedanjega Turjaškega trga, kjer sta se v naglici ločila. Nodier, ki je stanoval v Recherjevi hiši, je šel domov. Tiho se je smejal in odpiraje vrata šepetal sam sebi:

— Ta parfum — ta parfum. — Jaz ga poznam — samo ne spominjam se —

V tem hipu se je čul iz bližine strel in kmalu na to je pritekel v divjem diru mimo knežjega dvorca človek in hitel čez Turjaški trg. Za njim je teklo nekaj vojakov, katerim so se pridružili iz stražnice došli redarji. Tudi Nodier je šel za njimi in jih je došel na Bregu. Tam je izvedel, da je pri hiši, kjer je bilo nastanjeno vojaško zapovedništvo — na vogalu Hilšerjevih ulic in Gradišča, kjer je bila pozneje kadetna šola oziroma topničarsko zapovedništvo — videla straža neznanega človeka, ko je skočil z okna in zbežal v mesto. Straža je za njim ustrelila, a ga ni zadela.

— V tisti sobi je bil, kjer so spravljeni mobilizacijski načrti, je pripovedoval straževodja. Morda je te načrte ukradel.

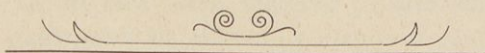
— In kje je tat zdaj?

— V Ljubljano je skočil.

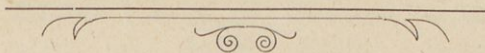
Odvezali so več čolnov, katerih je bilo tedaj vse polno ob Bregu, in preiskali obe obrežji Ljubljane, a tatu niso mogli najti. V tem je šel Toussaint na vojaško zapovedništvo in tam se je dognalo, da so bili res ukradeni mobilizacijski načrti.

— Vihar se bliža, ekselencia, je rekel namestniku generalnega guvernerja, ki je bil tudi prišel na lice mesta, velik vihar se bliža — kdo ve, če ga prestanemo.

Četrty del.

I.

Dne 23. marca 1813. se je pripeljal v Ljubljano novi generalni guverner maršal Junot, vojvoda d' Abrantès. Bil je visok in širokopleč mož, a že ves siv, dasi je bil šele 44 let star. Lice njegovo je bilo vse raztrgano in ožgano, v njegovih očeh pa je gorel neki posebni ogenj.

Dan po prihodu maršala Junota je bil v škofiji običajni sprejem vojaških, civilnih in duhovniških dostojanstvenikov, zvečer pa ples. Maršal Junot se je pri sprejemu in na plesu tako čudno obnašal, da si tega ni znal nihče tolmačiti. Z damami je naravnost nedostojno govoril, tako da je vse strmelo, in s škofom Riccijem je bil tako surov, da je škof pobegnil s plesa.

Junot je bil eden ljubljencev cesarja Napoleona. Ko je nastala revolucija, je vstopil kot prostak v armado in se pri obleganju Toulona l. 1793. tako odlikoval, da ga je Na-

poleon vzel med svoje prijatelje. L. 1796. je šel kot Napoleonov adjutant v Italijo in potem v Egiptet ter postal l. 1800. general in vojni zapovednik v Parizu. Napoleonu je bil brezmejno udan. Ko je bil Napoleon proglašen cesarjem, je Junota imenoval generalnim zapovednikom huzarjev. Leta 1805. je bil Junot poslanik v Lizboni, a zapustil je to mesto kar na svojo roko in odšel k armadi ter se pri Austerlitzu odlikoval tako, da mu je Napoleon odpustil različne nerodnosti. L. 1807. je bil Junot z malo armado poslan čez Pireneje, da zavzame Portugalsko. Tu je izvršil največje junaštvo svojega življenja. Iz mesteca Abrantes je odšel s 1500 vojaki v Lizbono in zavzel v dveh urah to mesto, dasi je bilo v njem 28000 mož vojaštva. Napoleon ga je imenoval zaradi tega za vojvodo d' Abrantès. Vojskoval se je potem na Španskem proti Wellingtonu l. 1809. proti Avstriji in šel l. 1812. v vojno proti Rusiji. V vojni na Španskem je bil ustreljen v obraz in od tistega časa je uprav strašno

izgledal. V vojni proti Rusiji se je pokazalo, da ga je začel zapuščati spomin in vsled tega mu Napoleon ni hotel več poveriti armade, nego ga je poslal v Ilirijo kot generalnega guvernerja.

Junot je ostal v Ljubljani samo nekaj dni, potem pa je odpotoval v Trst. Nadomestoval ga je general Dauthouars, ki je imel toliko težje stališče, ker je bil generalni intendant grof Chabrol vsled razburjenj zadnjega časa tako obolel, da ni mogel opravljati svoje službe.

Francoski funkcionarji so imeli toliko več skrbi, ker v Iliriji ni bilo skoro nič vojaštva, revolte pa so se čedalje pogostejše pojavljale, ne samo na Kranjskem, nego tudi na Koroškem, v Dalmaciji in na Hrvatskem. Ko je bila Pruska 16. marca Napoleonu napovedala vojno, je prišel iz Pariza ukaz, da je vse ilirsko vojaštvo poslati na bojišče in je bilo določeno, da v potrebi pride na pomoč vojaštvo iz Benetk. Rusija in Pruska sta bili med tem zbrali veliko armado in zaprli francoskim posadkam

v pruskih in poljskih trdnjavah vsak izhod, Černičev je prisilil Morandov oddelek, da je pri Lüneburgu kapituliral, Blücher je zasedel Draždane, Wittgenstein in York pa sta bila na potu v Berolin, kjer je stal italijanski podkralj Evgen s svojo armado.

— Če se Avstrija ne pridruži Rusiji in Pruski, potem je Napoleonu zmaga zagotovljena, je menil Nodier, ko je s prijatelji sedel v Božičevi gostilni.

— A kaj, ko nima konjenikov, je opomnil neki stari dosluženi oficir. Kar je bilo konj v francoskih provincijah — skoro vsi so ostali na Ruskem.

— Da, to je res, in to zna postati usodnega pomena. Brez konjenikov je zmaga skoro nemogoča.

Kar so možje ugibali v Božičevi gostilni, se je pozneje izkazalo kot resnično. Napoleon je bil tekom meseca aprila spravil 120.000 mož na noge, med tem ko sta imeli Rusija in Pruska samo 90.000 mož — ali izvrstno konjenišтво. Dne 2. maja sta

se spoprijeli armadi pri Lützeniu in Napoleon je zmagal. Rusi in Prusi so se morali umakniti proti Labi. Maršal Davaust je šel na sever in zavzel Hamburg, maršal Ney je šel proti Berolinu, Napoleon sam pa je sledil sovražnikoma in zasedel Draždane. Na saksonskih tleh je Napoleon opetovano zmagal, ali svojih zmagnih ni mogel izkoristiti, ker ni imel primerne kavalerije.

Dne 25. maja zvečer je prišel v Ljubljano kurir iz Trsta z naznanilom, da je generalni guverner maršal Junot zblaznel. Zdaj so si tudi Ljubljančanje znali tolmačiti Junotovo čudno vedenje; bil je že tedaj umobolen, ko je prišel v Ljubljano. Kurirjevo sporočilo je naznanjalo, da je maršal Junot v zadnjem času že večkrat poskusil ustreliti samega sebe, a so to komaj preprečili, sedaj pa da ga je paraliza popolnoma prevzela.

General Danthouars je odredil, da se blaznega maršala odpelje k sorodnikom na Francosko. To se je tudi zgodilo. Čez mesec dni se je iz-

vedelo, da je Maršal Junot na gradu Montbard na Francoskem skočil z okna in se ubil.

II.

Posredovanjem cesarja Franca je bilo 4. junija med Napoleonom, Rusijo in Francijo sklenjeno premirje, ki naj bi bilo trajalo do 26. julija, ki pa se je pozneje podaljšalo do 16. avgusta. Določeno je bilo, da se morajo ruske in pruske čete do 12. junija umakniti čez Labo. Vsem trem vojskujočim se državam je to premirje dobro došlo, ker so mogle v tem času pomnožiti svoja krdela. Posebno Napoleon je moral za to skrbeti, ker je bilo brezdvomno, da se bliža trenotek, ko se mora cesar Franc odločiti, na katero stran stopi.

V Ljubljani so premirje pozdravili z veseljem. Napoleonove zmage so vsem dale novega poguma in jim vcepile upanje, da mu tudi v tem gigantskem boju ostane sreča zvesta. Dne 6. junija je bila v stolni cerkvi v Ljubljani zahvalna služba božja,

zvečer pa so mestjani uprizorili krasno razsvetljavo. Njih radost je bila tolika večja, ker se je zaznalo, da se vrne v Ljubljano star in ljub znanec — general Fresia.

Napoleon je bil na mesto maršala Junota imenoval generalnim guvernerjem v Iliriji bivšega policijskega ministra, prekanjenega Fouchéja. Odločil se je zanj, ker v teh resnih časih ni mogel pogrešati nobenega svojih generalov. Vojaškim zapovednikom v Iliriji pa je imenoval divizijskega generala Fresio, ki je bil v vojni proti Rusiji težko ranjen, in mu dodelil kot pomočnika generala Belottija. Generalni intendant grof Chabrol je tudi odstopil in na njegovo mesto je prišel dotedanji intendant v Gorici Chasenon.

Fouché je prišel dne 29. julija v Ljubljano. Napravil je jako slab vtis, zlasti pa je bilo nejevoljno meščanstvo.

— Po dveh tako sijajnih možeh, kakor sta bila Marmont in Bertrand, pa nam pošlje cesar takega potuhnjenca — je zdihoval stari Damjan,

ko je od sprejema v škofiji prišel domov. Ta mož ne bo znal brániti Ilirije, če bi prišlo do vojne z Avstrijo.

— To tudi ni njegova naloga, je menil Konrad. To je stvar generala Fresie — le škoda, da je ta tako slab in nesposoben za vsaki večji napor.

Fouché je vso svojo pozornost posvetil javni varnosti in državnim blagajnam. Prva njegova odredba je bila, da je ukazal vojne kontribucije brezobzirno izterjati, potem pa je vpeljal najstrožje policijsko nadzovanje po celi deželi. Žandarmerskemu zapovedniku Robelotu je rekel:

— Prijatelj — vi imate popolnoma napačne nazore. Nadzorovali in zasledovali ste sumljive ljudi. To bi bil lahko napravil vsak žandar. Pravi policijski šef nadzoruje nesumljive ljudi, ker so ti najbolj nevarni. Toliko mesecev iščete zarotnike in avstrijske agente med sumljivimi ljudmi; zdaj poskusiva enkrat

med nesumljivimi. Kako je na pr. s škofom Riccijem.

— Ekscelenca — ta je zvest pristaš cesarjev. Celo red častne legije ima.

— No, tako zanesljiv mož, ki ga je cesar odlikoval, zasluži, da se mu poleg dolžnega spoštovanja posveti tudi posebna pozornost. Prosim, da se mi predloži vsak dan vsa njegova pošta, vse kar odpošlje in kar dobi. Isto tako želim, da se postopa napram drugim duhovnikom.

Robelot je bil dober, delaven, izkušen in zanesljiv policijski uradnik, ali Fouchéjeva prekanjenost mu je vendar imponirala, prav tako kakor policijskemu komisarja Toussaintu, ki kot bivši oficir sploh ni bil posebno sposoben za svoj poklic. Posebno je pa Toussaint strmel, ko je čez nekaj dni dobil naročilo, da mora nadzorovati tudi baronico Cojzovo.

— Žena nikdar ne pozabi in nikdar ne odpusti, je Fouché razlagal Toussaintu, in zdi se mi, da je ta baronica posebno strastne nature.

Morda je bila res le zato nasprotnica Francozov, ker je sovražila maršala Marmonta, ali brez dvoma si sama ni nikdar priznala, da je ljubosumnost in nečimernost vzrok njenega nasprotja, nego je iskala in našla drugih vzrokov. In teh ni več pozabila. Kdo ve, če ni v kaki zvezi z našimi sovražniki.

Policijske, res drakonične in silno nadležne odredbe novega generalnega guvernerja so provzročile mnogo jeze in Fouché je bil v kratkem času skrajno nepopularen. Mož se zato ni dosti zmenil, nego je mirno hodil svojo pot.

— Kdo pa je ta Fouché? je nekega dne vprašala baronica Cojzova Kopitarja. Bila je skrajno razdražena, ker je zapazila, da so na policiji odpirali vsa njena pisma.

— Kdo je Fouché? Morda največji policijski talent zadnjih sto let, je odgovoril Kopitar. Kakih 50 let je star. V mladosti je študiral v samostanu in od tedaj sovraži duhovnike. Potem je bil učitelj filozofije, potem advokat. Ko je nastala revolucija, je

bil voljen v konvent in je agitiral in glasoval, da so kralja obsodili na smrt. Strašno klanje v Lyonu je vodil on. »Vse aristokrate na giljotino«, je bilo njegovo načelo.

— In danes? je vzkliknila baronica.

— Danes je ponosen na to, da ga je cesar povzdignil v plemski stan. Josip Fouché je danes vojvoda d' Otranto.

— Pripovedujte dalje!

— Robespierre ni Fouchéju nikdar zaupal. Kmalu se je vnel med njima boj. Fouché je pošteno pomagal, da je prišel Robespierre pod giljotino. Sicer so ga izbacnili iz konventa in ga imeli več mesecev zaprtega, a prišel je vendar spet na površje in postal Napoleonov policijski minister, poleg cesarja najvplivnejši mož v celem cesarstvu. Cesar ga je odstranil, ker se Fouché ni strinjal z njegovo politiko in kakor se kaže, je imel Fouché prav.

— Ta človek nam utegne še strašnih sitnosti provzročiti, se je hudovala baronica in Kopitar ji ni

ugovarjal. Tega pač nista slutila, da bo čez dober mesec konec francoskemu gospodstvu.

III.

Premirje, sklenjeno med Napoleonom, Rusijo in Prusko še ni bilo poteklo in že je cesar Franc dne 12. avgusta 1813 napovedal Franciji vojno. Tast se je postavil na čelo koalicije, ki je bila naperjena proti njegovemu zetu, in tej koaliciji se je pridružil Bernadotte, ki je bil sramotno odpadel od svojega zaščitnika Napoleona.

Ilirija se je vedno bala, da pride do te vojne, a sedaj, ko je bila vojna napovedana, je ta vest vendar vse presenetila, kakor bi bila strela udarila z jasnega. In zavrela je kri in vzkipele so strasti in začel se je vihar, mogočen, strašen in usodepoln.

V Iliriji ni bilo skoro nič vojaštva, med tem ko je bila Avstrija že davno prej pripravila vse, da koj po napovedi vojne vdre v Ilirijo. Sedem dni po napovedi je bila avstrijska armada že pred Beljakom in je s svojo desetkratno premočjo vkljub

hrabremu odporu zavzela to mesto in prodrla na Gorenjsko. Obenem je od hrvatske strani prišla čez meje druga avstrijska armada pod poveljstvom generala Milutinovića in dne 22. avgusta zasedla Novo mesto.

In zdaj so se dvignili kmetje. Ne vsi! Boljši, pametnejši kmetje so stali na strani Francozov, kakor tudi meščani, a dvignili so se tisti elementi, ki so bili slepo orodje v rokah skoro vseskozi nemškutarske in reakcionarne duhovščine. Z vseh prižnic, koder je bilo količkaj varno, je duhovščina ščuvala ljudstvo na boj za sveto vero in proti framazonskim Francozom. Vzbujala je v ljudstvu najnižje instinkte, živalske nagone in z blazno besnostjo je ljudstvo zgrabilo za orožje. Ne samo na Kranjskem, nego tudi na Hrvaškem in v Dalmaciji. V Karlovcu so kmetje napadli intendanta Contadesa, ga strašno pretepli in ga zvezanega izročili avstrijskemu generalu Kneževiću. Okrog Reke so vstaši ropajoč in požigajoč prodirali proti mestu. Na Kranjskem pa ni bil noben Fran-

coz zunaj mesta varen svojega življenja. V krškem, kostanjeviškem in novomeškem okraju so v nekaterih dneh izginili francoski orožniki in financarji in izginilo je tudi nekaj uradnikov — rešilo se jih je le malo.

Plamen revolucije, ki so jo zanetili duhovniki na povelje z Dunaja, se je širil tudi proti Ljubljani, posebno ko so Avstrijci po ljutih bojih, po štirikrat hrabro odbitem naskoku zavzeli Kranj.

Generalni intendant Fouché je vsled razburjenja skoro iz sebe dirjal po svoji sobi v škofiji in kakor obseden kričal na Robelota, Toussainta in Beaumesa.

— Neumci ste, največji neumci, kar jih je na svetu. Nekaj dni sem tukaj in že imam dokaze, da je škof Ricci bil glavni avstrijski agent. Tu pogledjte te knjige. Čitajte samo tiste besede, ki so podčrtane — kar po vrsti — in ves načrt Vam bo jasen. In Vi neumneži ste preiskovali farovže in niste prišli na to!

Uradniki so stopili k mizi in li stali v knjigah ter na svoje presene-

čenje videli, da je Fouché govoril resnico.

— Odredil sem, da se še danes razglasi vojno stanje v Iliriji, je nadaljeval Fouché. Kogar se zaloti z orožjem v roki, se nemudoma ustreli, brez preiskave in brez sodbe. Najbolje, če se ustreli v Ljubljani kot eksempelj; dokler je Ljubljana naša, dotlej je še mogoča rešitev. Ali ste razumeli? Brez pardona, Vam povem še enkrat.

Uradniki so se odstranili, a Fouché je ostal le malo časa sam. Kmalu je prišel general Fresia.

— Še ni obupati, je rekel general. 1200 mož se je prostovoljno oglasilo za vojno. Izvežbani niso ali navdušeni so. General Belotti odrine jutri ž njimi na Gorenjsko. Čez Predel došla vojska je pregnala Avstrijce iz Beljaka, a držati se tam ne bo mogla, ker je premajhna.

— Kako je mišljenje v Ljubljani? je vprašal Fouché.

— Meščanstvo je za nas. Le nekaj ljudi, ki so v duhovniških rokah, simpatizuje z Avstrijci. Nemci niso

zanesljivi, a ti Nemci so skoro sami krščeni Židje, strahopetni in zavrtni, in se bodo oklepali tistega, ki bo gospodar v mestu.

— Branite mesto, dokler morete. Jaz grem v Trst. Notranjska je naša, in kaže se, da ostane zvesta — tudi Primorska je zvesta. Od tam Vam pošljem pomoč.

Policija je tisti dan poskusila aretovati škofa Riccija, ali ni ga dobila. Dasi je bil Ricci pod policijskim nadzorstvom, se mu je vendar posrečilo pobegniti. Tudi razni drugi višji in nižji duhovniki so bili skrivaj zapustili Ljubljano. Seveda je policija zopet izvršila celo vrsto hišnih preiskav, ki pa so bile zopet brezvspešne.

Dne 26. avgusta je Fouché zapustil Ljubljano in se je odpeljal proti Trstu. Bil je za svojo osebo strahopetnik, ali organizatoričen talent prve vrste. Na potu je povsod vnel ljudi na boj zoper Avstrijce. In povsod se je nepričakovano mnogo ljudi oglasilo za vojaško službo, največ med Postojno in Razdrtim, kjer se je Fouché ustavil pri hiši, ki se

še danes imenuje »pri Marmontu«, ker je maršal Marmont nekoč tam prenočil.

Tudi Konrad se je oglasil za vojno in general Fresia ga je sprejel vzlic pohabljeni desni roki in ga dodelil oddelku, ki je imel braniti ljubljanski Grad.

— Prišel je vihar, moja Mara, je rekel Konrad, ko se je prvič odpravil na službo. Zdaj kličeta narod in domovina in jaz moram iti.

In Mara je bila močna in neustrašna in ni mu branila z nobeno besedo, čeprav sta ji boleost in strah trgali srce, kajti čutila je resnost časa in uvidevala, da je Konrad storil samo svojo dolžnost.

IV.

Napoleon in združeni njegovi sovražniki so bili postavili v boj skoro milijon mož in na nemških tleh se je začel oni ljuti boj, ki se je končal s porazom francoskega cesarja. V celi Italiji in v Iliriji je bilo samo 45.000 mož, medtem ko so

Avstrijci imeli za boj na jugu 50.000 mož na razpolaganje.

Po zavzetju Kranja in Novega mesta je italijanski podkralj Evgen z jako malo armado hitel Iliriji na pomoč. Avstrijci niso vedeli, koliko vojaštva ima na razpolaganje in zato so 3. septembra zapustili Kranj, čigar zavojevanje jih je veljalo toliko krvi, in se umaknili proti Beljaku. A koj potem, ko je podkralj Evgen prišel 11. septembra v Ljubljano, so se zopet začeli približevati Ljubljani, posebno od dolenske strani, ker so bili izvedeli, da se Evgenovega vojaštva ni bati. General Milutinović je prodril do Šmarja. Kmetje iz višnjegorske in zatiške okolice so se mu pridružili in mali ilirski oddelek, ki se jim je zoperstavil, je bil 15. septembra popolnoma poražen. Pot z dolenske strani v Ljubljano je bila zdaj Avstrijcem odprta.

Proti popoldnevu so preostali deli poraženega ilirskega bataljona pribežali v Ljubljano, kjer je vladala nepopisna razburjenost. Razvedelo

se je bilo že prej, da so Avstrijci pri Šmarju zmagali, obenem pa so prihiteli ljudje od Device Marije v Polju sporočit, da je tam in pri Fužinah na obeh straneh Ljubljance ljut boj med Ilirci in med Avstrijci. Vse mesto je bilo pokonci in vse ulice so bile polne zbeganih ljudi.

Ko se je zmračilo, so pripeljali vojaki sedem kmetskih mož v Ljubljano. Zasačili so jih oborožene s puškami za nekim gričem blizu Medvod, odkoder so streljali na ilirsko vojaštvo. Že poprej je bilo to sporočeno generalu Belottiju in ta je ukazal, da publicira bobnar po mestu, da se na teh ustaših takoj izvrši smrtna sodba. Vsled tega je vse drvelo na Dunajsko cesto in proti Sv. Krištofu. Tudi Nodier je z nekaterimi znanci šel tja. Gredoč mimo sedanje Medjatove hiše je zagledal neko staro, slabo oblečeno žensko, ki je previdno oziraje se na vse strani plazila se v ondotno gostilno. To oziranje in pogledovanje stare ženske se je Nodierju zdelo sumljivo in obstal je pri gostilni

toliko rajše, ker so v tem trenutku počile puške pri Sv. Krištofu.

— Justifikacija je končana, je rekel Nodier svojim spremljevalcem, mrličev pa ne maram gledati.

Prijatelji ga niso zadrževali in šli sami naprej. Nodier pa se je postavil pred gostilniška vrata in ugi-bal, kaj naj stori. Predvsem je hotel počakati, da pride mimo kak policijski funkcionar, in zato je hodil pred hišo gor in dol ter pazil, da bi mu sumljiva ženska ne ušla.

Zdaj so se začeli ljudje od Sv. Krištofa vračati v mesto. V gostih trumah so se gnetli mimo njega in ravno v tem trenutku sta pri izhodu z dvorišča smuknili dve stari ženici med ljudi in se izkušali preriti na drugo stran ceste. Nodier je skočil za njima, a zaradi velike množice ni mogel hitro priti do njiju. Videl pa je, kako sta ženski hitrih korakov silili naprej in jo zavili okrog bivše bolniške cerkve. Ko je prišel Nodier okrog vogala, je vzlic mraku zagledal, kako skušata ženski ubežati in kako se neprestano ozirata. Skočil

je za njima, a ženski sta zdaj stekli in v samotnih ulicah ni bilo nikogar, ki bi jih bil ustavil. Koncem ulic sta se ženski ločili, kajti, ko je prišel Nodier tja, je videl, da je pred njim samo še ena ženska, v tistem hipu pa je tudi od zadaj nekdo planil nanj in se s tako silo vanj zaletel, da je Nodier padel na obraz. Ko je vstal, ni bilo napadalke nikjer več videti. Nodier je stekel dalje, dasi je krvavel na obrazu in klical na pomoč. Na Sv. Petra cesti je dobil redarja in ga pozval na pomoč. Redar mu je povedal, da je videl tako žensko, kakor jo je zasledoval Nodier, hiteti proti frančiškanski cerkvi. Šla sta dalje. Nodier je šel čez most, redar pa proti Zvezdi. Z mosta je videl Nodier, da po sedanjem Francovem obrežju teče neka ženska. Kličeč na pomoč je stekel za njo in kmalu mu je sledilo več oseb. Divja gonja je to bila. Pod Trančo so ljudje povedali, da je ubežna ženska zavila na Stari trg in tam se je zaznalo, da je šla v sedanjo Ničmanovo hišo. Zbralo se je okrog hiše

vse polno ljudi, prihitelo je tudi več redarjev in prišel je tudi orožniški zapovednik Robelot. Redarji so obstopili hišo in Robelot je šel s samokresom v roki v spremstvu dveh vojakov in Nodierja v hišo ter začel poslopje preiskovati. V sobi intendantčnega pisarja Zabukovca je naše različna ženska krila in naenkrat je Nodier vzkliknil:

— Parfum — to je tisti parfum, ki sem ga našel na Dunajski cesti. Jaz se ne motim, prav gotovo, jaz se ne motim.

— Od kod pa poznate ta parfum tako dobro?

— Rabila ga je neka ženska, ki sem jo dobro poznal, in ki bi jo tudi Vi radi poznali. Iščimo, iščimo, če me vse ne moti, je ta ženska v hiši.

Iskali so naprej, a brez uspeha. Ravno ko so se vračali izpod podstrehe je počil za vodo strel.

— Kaj je to? je zakričal Robelot in zdirjal po stopnicah doli, kakor hitro je mogel.

Zdolaj je vladala silna razburjenost. Vse je bilo zbrano za vodo, dva redarja sta se slačila, da bi skočila v vodo.

— Kaj se je zgodilo?

— Nekdo je naenkrat skočil s pritličnega okna. Ko ga je hotel redar prijeti, je ustrelil, potem pa kakor blisk planil v vodo.

Redarja sta med tem planila v vodo in plavala v smeri, v kateri je bil plaval begun. Kje da je bil, se vsled teme ni dalo razločiti.

— Če pride do Cojzove hiše je rešen, je kričal Robelot, obenem pa vzel redarju samokres in ga sprožil da bi ljudi na Bregu opozoril na begunca. Na Bregu se je bilo zbralo vse polno ljudi že po prvem strelu. Ko so videli, da se nekdo bliža obrežju, so pritisnili na tisti kraj in kričali na ves glas. Plavač se je bil že prijel trave da bi prišel iz vode, a videvši množico je travo izpustil in skušal plavati naprej. Kričaje mu je množica sledila. V tem so bili nekateri pogumnejši možje vrgli oblčila od sebe in skočili v Ljubljano.

Plavač je napel vse svoje sile da bi utekel, ali moči so ga že zapuščale. Odrinil je proti sredini Ljubljane, a naprej ni mogel, nego se začel hipoma potapljati. Možje so plavali kar mogoče hitro proti njemu in ga še zasačili prav ko je tudi glava izginila pod vodo. S težavo so vlekli plavača do brega in ga potegnili iz vode. Številna množica jih je obsula, tudi Robelot je bil z nekaterimi re-darji prihitel od nasprotne strani.

— Mrtev je, so rekli zdaj možje, ki so beguna potegnili iz vode in se trudili, da bi ga obudili v življenje. Prepozno smo prišli.

— Pa saj to ni moški, to je ženska, so nakrat začeli kričati ljudje in hitro se je izkazalo, da je to resnica.

— Nodier, je zaklical Robelot, ali je to tista ženska, ki smo jo iskali? In kdo je ta ženska?

Nodier je stal že ves čas poleg trupla, a ni zinil besedice. Tudi zdaj je samo pobesil glavo in dolgo ni dal odgovora. Vsi pogledi so bili

uprti vanj in z napeto radovednostjo so vsi pričakovali kaj da reče.

— Ali — govorite vendar! je vpil Robelot. Kdo je to?

— To je Ljudmila Alvaniti — avstrijska agentinja.

— To ni mogoče, je zakričal nekdo iz množice, pustite me bližje! Skozi množico se je preril Andrej Kopitar in planil k trupu ter se prepričal, da je pred njim ležala Konradova žena.

Robelot je dal Ljudmilo prepe-
ljati v mrtvašnico, potem pa aretiral
Zabukovca in njegovo ljubimko. Ker
jima je grozil, da ju pusti nemudoma
ustreliti, sta priznala, da je imela
Ljudmila pri njiju zavetišče. Pove-
dala sta dalje, da je imela Ljudmila
ljubimca, nekega grofa Ludovika Pa-
nigaja, ki je bil tudi avstrijski vohun.
Že več mesecev sta nastopala v Ljub-
ljani le preoblečena kot dve stari
revni ženski. Pod žensko obleko pa
sta bila vedno op avljena kot mo-
ška. Zabukovec in Ljudmila sta sicer
vedela, da sta imela Ljudmila in
grof Panigaj še zavetišče v uršulin-

skem samostanu, a to se je izvedelo šele potem, ko so Francozi že zapustili Ljubljano.

Smrt Konradove žene in aretovanje Zabukovca in ljubimke je obudilo seveda velikansko senzacijo, ali trajala je le nekaj ur, dokler se ni zaznalo, da so Avstrijci na potu proti Ljubljani in da se general Belotti pred njimi umika.

Ponoči se je čulo iz daljave streljanje topov in prebivalstvo je vztrepetalo, misleč, da se sovražnik že bliža mestu. Le ena sama oseba se ni zato menila — to je bila Damjanova Mara, kateri je bil Kopitar povedal, kako je končala Konradova žena.

V.

Mala ilirska armada se ni mogla ubraniti Avstrijcev, ki so se čimdalje bolj bližali Ljubljani. Zasedli so Št. Vid in ko je bil general Belotti pri Tacnu po ljutem boju poražen, so zasedli tudi Črnuče, Št. Jakob in D. M. v Polju, med tem ko je bil general Milutinović v Rudniku.

Dne 28. septembra zjutraj je velik avstrijski oddelek od treh strani pritiskal na Ljubljano in prodril v mesto. Kakor vihar se je avstrijsko vojaštvo zapodilo v mesto in Ilirci so se umikali, ker so bili preslabi za obrambo. Ali naenkrat se je s Tržaške ceste čulo trobentanje in v divjem diru je pritekel nov ilirski polk v mesto in se zapodil na Avstrijce. Po ulicah so pokale puške, z grada so zagrmeli topovi in vnel se je kratek, a ljut boj. Čez dobro uro so morali Avstrijci bežati, še predno je prebivalstvo prav vedelo, odkod je prišla pomoč. Ko pa se je zaznalo, da je bil prihitel general Pino in z 800 Notranjci in Kraševci, razgnal 3000 Avstrijcev ter jih prepodil iz mesta, tedaj je nastala velika radost. Ljudje so vojake kar vlekli v hiše in jih pogoščali in burno so odmevali po mestu klici: Vivat Notranjci! Vivat Kraševci!

Ali ta pomoč je bila samo hipna. Avstrijska armada je bila tako velika, da ji ni bilo mogoče kljubovati in zato je general Fresia sklenil, da

se z večjim delom armade umakne iz Ljubljane, dokler ne pride podkralj Evgen z novimi polki. Zavzetja Ljubljane ni mogel več preprečiti, a upal je, da na Notranjskem in na Primorskem zbere toliko ljudi, da bi se lahko lotil boja in da bi potem s podporo podkralja Evgena brez posebnih težav in žrtev zopet zavzel Ljubljano. Samo na Gradu je pustil malo posadko in ji naročil, naj izkuša držati Grad vsaj 14 dni; v tem času je upal, da zbere armado, ki bi bila kos Avstrijcem.

V jutro dne 29. septembra je odšel večji del ilirske armade proti Trstu. Z njim vred so odšli tudi namestnik generalnega guvernerja, generali Fresia, Belotti in Pino in razni višji francoski funkcionarji. Obenem so tudi razni imovitejši meščani odšli, ker so se bali Avstrijcev. Radost, ki je vladala dan poprej, se je premenila v žalost, četudi je še vse trdno upalo, da porazi Napoleon vse svoje nasprotnike in da se vrnejo Francozi v Ljubljano v nekaj dneh.

Proti večeru so prišli Avstrijci, najprej iz Črnuč in iz Št. Vida. Ustavili so se na Dunajski cesti in tam napravili taborišče. Na cesti so kuhali, a kar so potrebovali, so rekvirirali po hišah. Naslednje jutro so zadonele trombe, zapeli so bobni in z nasajenimi bajoneti so pridrveli Avstrijci v mesto — od vseh strani nenkrat. Divje kričeč so se zapodili po ulicah in ljudje so strahoma zaklenili hiše in se poskrili po svojih stanovanjih. Avstrijci so zasedli mesto, veseli, da so ga Francozi zapustili in ob 9. uri dopoldne poslali parlamentarja k palisadam za Sv. Florijanom, naj pozove francosko posadko na Gradu, da se uda. Zapovednik je kapitulacijo kategorično odklonil.

Avstrijci so na to začeli bombardirati grad. Postavili so topove v Prulah, na Golovcu in na Poljanah. Tri ure je trajalo streljanje in četudi so bile utrdbe na Gradu močno poškodovane, se posadka vendar ni udala.

Tudi 1., 2. in 3. oktobra so Avstrijci nepretrgoma ves dan bombar-

dirali Grad. Ilirci so odgovarjali s svojimi topovi. Na hišo trgovca Jägerja pri Sv. Florijanu je padla bomba in razbila streho, v Kurji vasi je bila neka hiša razstreljena, gospodinja in dekla pa sta bili ranjeni, več avstrijskih topov je bilo uničenih in več vojakov ubitih.

Ta dan so avstrijski zapovedniki dognali, da nosijo Ljubljancanje skrivaj po Rebru Ilircem hrano na Grad in zato so pod strogo kaznijo prepovedali, podpirati Ilirce.

General Milutinović, ki se je bil nastanil v škofiji, kar ni mogel pojmiti, da se Ljubljancani tako zavzemajo za Francoze in sovražijo Avstrijce. Nalašč je ukazal, da mora 3. oktobra svirati godba pred rotovžem. Vojaki so kar siloma zganjali ljudi, da so vpili »Vivat cesar Franc« ali vzlic sili, se je čulo le malo takih klicev. Prišli so samo ljudje, ki so vedno bili Francozom sovražni.

Avstrijski zapovedniki se pa tudi niso mogli načuditi, da se posadka na Gradu ne uda, saj ji je moralo že zmanjkati živil in streliva. Zato

so pa dan 4. oktobra določili glavni naskok na Grad.

Bil je deževen dan. Zjutraj je bil v stolni cerkvi Te Deum za avstrijskega cesarja, po maši pa se je začelo streljanje na Grad. Bil je najgroznejši dan, kar jih je doživela Ljubljana. Strahotno so grmeli topovi in trepetalo je vse prebivalstvo. Bombe z Grada so zadele v več hiš in jih hudo poškodovale, tudi nekaj ljudi je bilo ranjenih. Grad je bil silno poškodovan in od daleč se je videlo, da ga ne bo vzdržati niti en dan. Proti peti uri popoldne so topovi na Gradu naenkrat umolknili. »Zmanjkalo jim je municije« so se veselili Avstrijci in so z novo močjo iz vseh svojih baterij bombardirali Grad.

Bombardiranje je trajalo do osme ure. Že prej, ko se je stemnilo, se je odpravilo pet oddelkov vojaštva, da naskočijo grad od Sv. Florijana, od Rebri, od strelišča in od Študentovskih ulic. Tiho in počasi so se vojaki odpravili na svoja mesta. Toda Andrej Kopitar jih je videl in uganil

njih namen. Kar je mogel je tekel v hišo, kjer je stanovala gdč. Schmutzenhaus. Z dvorišča te hiše je splezal na Grad in opozoril posadko na pretečo nevarnost. V trenutku ko so v mestu zapele trombe v znamenje za naskok, se je tudi že posadka z Grada zapodila proti Avstrijcem. Zažvenketala so orožja, počile so puške, nastal je kratek boj in Avstrijci so se morali umakniti. Tako silen je bil naval Ilircev na štirih krajih. Najhujši boj je bil v Rebri. Samo 100 mož je bilo tam proti velikemu avstrijskemu oddelku. Trije Ilirci so bili že padli in več jih je bilo ranjenih. Že so bili Ilirci začeli se umikati. Avstrijci, kličeč »Vivat cesar Franc!«, so planili za njimi, v trdni veri, da zmagajo, kar je pridrvel z Grada visok mož s širokim klobukom.

— Fantje, naprej!«

Glas njegov je donel kakor grom. Mož je popadel sabljo, ki je ležala na tleh in se kakor besen zapodil med Avstrijce. In Ilirci so kakor levje potisnili za njim — borba z bajoneti in s sabljami je bila strašna,

obupna, na življenje in na smrt — končno so se morali Avstrijci umakniti in zbežati v mesto.

Na bojišču je obležalo 18 vojakov in med njimi je ležal mož s širokim klobukom, ki je umikajoče se Ilirce popeljal v zadnji boj — Andrej Kopitar. Bled in brez zavesti je ležal na mokrih tleh, iz prsi pa mu je curljala kri.

— Naskok je odbit, je rekel zapovednik, ko je prišel na bojišče nad Rebrijo, ali trpeli smo strašno! Municije ni več, živeža ni več, pomoči ni, utrdbe so razstreljene — udati se moramo.

— Mi vztrajamo do zadnjega, so klicali vojaki. Morda pride vendar pomoč.

— Danes smo se ubranili, jutri se ne bomo več, je rekel zapovednik. Bilo bi brezvestno, ko bi Vas pognal v gotovo smrt.

Težkega srca, s solznimi očmi je stari zapovednik odposlal Konrada kot parlamentarja v mesto. Obenem so nesli vojaki ranjence doli do prvih

hiš v Rebri in med njimi tudi Kopitarja.

Konradovo opravilo je bilo kmalu končano. Posadka na Gradu je kapitulirala s pogojem, da lahko z vojaškimi častmi zapusti Grad in da se njeni ranjenci vzemo v bolnico. Avstrijski zapovedniki so bili s tem zadovoljni in določeno je bilo, da se kapitulacija izvrši naslednje jutro. Kopitarja je Konrad ukazal nesti k Damjanovim, češ, da bodo tam vse storili, kar je mogoče, da mu rešijo življenje.

Dne 5. oktobra 1813 je ilirska posadka kapitulirala. Kapitulacija se je izvršila na slovesen način. Avstrijska armada je izkazala Ilircem pri Sv. Florijanu vojaške časti in z nepopisnim respektom je gledala to malo krdelce, ki je pet dni tako junško vztrajalo na svojem mestu. Konrad je dobil dovoljenje, da ostane v Ljubljani, saj ni bil več pravi vojak in za vojno nesposoben.

Vojaštvo je bilo odšlo, ljudje so se razpršili in Konrad, katerega je slovo od zvestih sobojevnikov in pri-

jateljv silno petrlo, se je odpravil v mesto k Mari. Znano mu je bilo, kako je končala njegova žena, ali Mare od tistega dogodka še ni videl.

V Damjanovi hiši je bilo tiho in mirno. V pisarni v pritličju je, sedela Mara za veliko trgovsko knjigo, zatopljena v svoje delo, ali bleda in razburjena. Očeta je bila prosila, naj gre poizvedet, kaj da bo s Konradom, in nestrpno je čakala, da se vrne.

Vrata so se odprla in Mara je, misleč, da se je vrnil oče, planila pokoncu. Pri vratih je stala visokorasla bleda dama — baronica Cojzova.

— Ne zamerite mi — je rekla baronica s tresočim glasom — da se upam prestopiti Vaš prag. Mnogo zlega sem Vam storila — odpustite mi —

Mara je hitro stopila k baronici. Videla je solze v njenih očeh, videla njeno bolest. Ne da bi rekla besedo, ji je položila roko okrog pasu in jo stisnila k sebi ter ji otrlala solze. In baronica je naslonila svojo glavo na njeno ramo in krčevito ihtela.

— Pojdite z mano, baronica, je rekla Mara.

Prijela je baronico za roko in jo peljala v prvo nadstropje. Previdno je tam odprla vrata in baronica je zagledala na postelji smrtnobledega moža. Težkih korakov se je bližala postelji, a ko je pogledala v temne, globoke oči bolnikove, se ni mogla več premagovati. Glasno jokaje se je vrgla pred posteljo na kolena.

— Andrej — jaz te ljubim! Andrej, moj ljubi Andrej!

Objela je Kopitarja in vroče in strastno poljubljala njegova usta.

— Torej si vendar prišla, je dihnil Kopitar in s tresočo roko gladil baronici lase.

Tiho je odšla Mara s strežajko in pustila baronico samo pri Kopitarju. V svoji sobi je začela Mara nemirno hoditi gor in dol. Oče se še vedno ni vrnil. To jo je vznemirjalo, kajti sklepala je iz tega, da oče ni ničesar opravil in da bo moral Konrad s Francozi oditi, a kdo ve, kdaj se potem vrne in če pride sploh nazaj.

Zdaj je začula na hodniku glas očetov.

— Kje je Mara, je vprašal stari Damjan.

Še predno je dekla odgovorila, je že Mara planila na hodnik in tam poleg očeta zagledala Konrada. Obstala je, a že je bil Konrad pri nji. Samo trenotek sta si pogledala v oči, potem sta se molče objela.

Ko sta bila sama v sobi je Konrad poljubil Maro in tiho rekel:

— Nevesta moja, ponovi še enkrat tiste besede, ki si mi jih rekla pred leti, ko sva se peljala od črnuškega mosta. —

In Mara se je oklenila Konrada in mu jokaje šepetala na uho:

— Tvoja sem, Konrad, v sreči in v nesreči, živa in mrtva, danes in vekomaj.

Od zunaj se je zaslišalo obupno klicanje. Prestrašena sta pohitela Konrad in Mara ven in v Kopitarjevo sobo, odkoder se je čulo klicanje.

Baronica je sedela ob Kopitarjevi postelji. Njegova glava je ležala na njenih prsih.

— Andrej — nikar umreti —
nikar umreti — Pomagajte, Andrej
umira.

Mara in strežnica sta pomagali Kopitarju, kolikor sta mogli. Spravili sta ga zopet k zavesti. Spoznal je vse, Konradu je dal roko in težko sopeč je šepetal:

— Konrad — če bom — mrtev
— postavi — na moj grob — kamen
— zapisano — naj bo — samo —
Andrej Kopitar — Liberté — Ega-
lité — Fraternité.

Potem je Andrej Kopitar nagnil glavo in na rokah baronice Cojzove umrl. Zunaj pa je šumelo življenje in avstrijski vojaki so vpili »Vivat Kaiser Franz«, ko je z rotovža padel francoski cesarski orel.

* * *

Napoleon je bil 13 dni po odhodu Francozov iz Ljubljane pri Lipskem poražen in Ilirija je bila zopet združena z Avstrijo. Ilirski sen

je bil dosanjan. Mnogi ilirski uradniki so rajši popustili službe, kakor da bi bili služili avstrijski vladi, mnogo meščanov se je izselilo. Po smrti starega Damjana se je tudi Konrad Podobnik s svojo ženo preselil v Benetke in čez 20 let je dobil tam »hišnega prijatelja«, na katerega ni bil ljubosumen. Ta hišni prijatelj je bil maršal Marmont, ki je zadnja leta svojega življenja preživel v Benetkah. Grob Andreja Kopitarja je bil vedno okrašen s cvetkami, kamna na tem grobu pa ni bilo, ker avstrijska policija ni pustila, da bi bilo na njem zapisano: Liberté — Egalité — Fraternité.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJILNICA

00000476278

Mar 82, 99, 101, 2, 4, 5-19
120-

Postob 94, 96-, 211, 324,

Jan 160 -

